SÜTŐ ANDRÁS

UN LEAGĂN PE CER

SÜTŐ ANDRÁS

Un leagăn pe cer

Pagini de jurnal

În românește de
ROMULUS GUGA
Prefață de
TITUS POPOVICI

EDITURA KRITERION
BUCUREȘTI 1972

Sütő András
ANYÁM KÖNNYŰ ÁLMOT IGÉR
Naplójegyzetek
Kriterion könyvkiadó
Bukarest 1971

Coperta de Deák Ferenc

Nu, în mod hotărît nu pot scrie o „P r e f a ț ă". Ar ieși mult prea lungă, o altă carte, poate un roman. De altfel, dintr-o prefață la un oarecare „Manual al vînătorului" s-a născut Pseudokineghetikos *al lui Odobescu, dar această carte nu e un „oarecare manual"* (egy brosúra, *cum se mai spune prin unele cercuri : Olvastam a brosúrádat") iar eu, vai ! în mod sigur nu sînt Odobescu.*

Așadar :

Dragă András,

Îți aduci aminte ?

Ne găseam împreună, acum cîțiva ani, la Roma, într-o toamnă care curgea ca o ploaie de aur peste Orașul Etern : eu fusesem luat pe sus, la propriu și la figurat, din împărăția de tăceri, de stuf trist, de clipocit misterios și de uitare a Deltei. Participasem la o conferință scriitoricească internațională : ascultasem nume prestigioase ale culturii contemporane hotărînd definitiv că literatura începe *cu Proust, Joyce și Kafka și nume nu mai puțin prestigioase afirmînd că ea se* oprește *la Balzac și Tolstoi ; că arta modernă e o „revoltă în genunchi", sau că arta realistă e o „imobilizare pe burtă" ; am convenit atunci că „la querelle des anciens et des modernes" e un proces departe de-a se fi încheiat și că* sinteza *celor două poziții, una mai categorică decît cealaltă, e, la urma urmei, cheia destinului artistic al fiecărui scriitor*

în parte. Pe urmă conferința s-a încheiat cu rezultatul cu care se încheie de obicei orice conferință care vrea să rezolve, odată pentru totdeauna, probleme care frămîntă conștiința estetică a mai multor generații : s-a constatat că dialogul trebuie să continue ; iar noi doi am rămas cîteva zile singuri, cu acea binecuvîntată stare sufletească pe care ți-o dă, pentru scurt timp, sentimentul lipsei de obligații concrete. Și în fața Columnei, în pustiul de piatră al Colisseum-ului, la termele lui Caracalla, în Forum și, mai prozaic, la Albergo di Traiano în fața mormanului de „spaghetti a la bolognese" și a „fiascoului de chianti rosso" am vorbit de-ale noastre, de faptul că realmente avem ce spune lumii. Nu era orgoliul tîmpit și provincial al celui care-și închipuie că ceea ce se întîmplă la Mișca sau la Cămăraș e mai important decît orice mare eveniment al universului ; ci sentimentul firesc, fără care nu cred să poată trăi un scriitor, că lumea lui — *acea topire și renaștere în conștiință a amintirilor, a viselor, a iluziilor, a dezamăgirilor, a bucuriilor și tragediilor, a rîsului, a plînsului sau a strigătului de revoltă — conține în ea lumea întreagă, așa precum în sămînță e arborele care va crește sau nu va crește. Adică posibilitatea.*

Nu ți se pare ciudat — e un termen prea blînd, un delict și autocritic eufemism — că ne întîlnim mai deschis, mai complet de îndepărtare meleaguri decît la noi acasă, unde doar un număr format pe cadranul blestematului telefon ne poate aduna în jurul unui pahar — de Borsec, bineînțeles ! — și de vorbă ? Cred că am făcut prea puțin, inadmisibil de puțin, noi, scriitorii români și maghiari, ca să realizăm adevărul simplu *că avem nu numai același ideal comun, dar aceleași probleme, același tip de căutări, în esență. Visez și voi face tot ce-mi stă în putință să nu rămînă un vis frumos, să ajungem să ne citim cărțile* nu numai după ce au apărut ; *să ne scriem scrisori (fie și numai din dorința de-a putea intitula volumul XVIII al operei, „Corespondență") în care să ne cerem părerea cum s-ar putea încheia mai bine capitolul V din roman, sau secvența 317 a filmului, sau scena a II-a din actul I al piesei la care lucrăm ; vreau să stăm la foc de seară, pe așternut de cetină, să bem pălincă prefriptă sau* fenyövíz *cu moș Ioachim sau cu Elekes bácsi — pentru că orice ai spune eu am împușcat urs și tu nu ! — să-i ascultăm pe ei și vîntul stre-*

curîndu-se prin brazii negri ; să scriem reportaje comune *asupra problemelor delicate şi aşa-zise „spinoase" şi, dacă nu se poate să ne traducem reciproc cărţile, cel puţin să le „stilizăm"...*

Am discutat atunci — îţi mai aduci aminte? — şi despre cauzele complexe care au făcut ca pînă la acea dată să nu-şi găsească încă adevărata împlinire în literatura noastră ideile care ne frămîntă, faptele pe care le cunoaştem, destinele asupra cărora am meditat... Ştiu, aici ar trebui să spun : „Au fost succese importante ale literaturii noastre, dar..." *Nu vreau. Cred în sfînta nemulţumire creatoare, în primul rînd ca poziţie asupra propriei creaţii. Vorbind deci despre acele cauze, las la o parte în mod intenţionat propriile noastre neîmpliniri, neînţelegerea, sau înţelegerea parţială a unor fenomene, multiplele şi uneori dureroasele întrebări pe care le pune scritorului epoca unor mutaţii radicale în conştiinţa colectivităţii din care face parte. Mă refer, în schimb, la viziunea dogmatică, închistată, sterilă şi sterilizatoare care-l opunea pe Babaievski lui Şolohov, pe nu ştiu care autor al vreunei nefericite „Cum s-a dumirit moş Cutare" lui Rebreanu, iluzia trandafirie — realităţii, stagnarea — mişcării, simplismul — complexului. La una din şedinţele anilor 1955, una din acele interminabile, tensionate inutil şi judecătoreşti şedinţe de care, vorba lui Cervantes, „no quiero acordarme ahora" (deşi* trebuie, *pentru că au fost, şi acele şedinţe, etapele unui lung proces de lămurire spirituală şi politică) tu, dragă András, ai formulat cu acel umor al tău, care dezarmează pe funcţionarii culturali cu pretenţii de „mîntuitori de erezii estetice" o dilemă personală, care nu era numai a ta :*

— Mi se întîmplă următorul lucru : vin de la editură cu o lucrare. Mi se spune : „E proastă, dar merge" !... Iar altădată : „E bună, dar nu merge !" (Rîsete, aplauze.)

Nu ştiu dacă am auzit o mai bună formulare a esenţei dogmatismului ipocrit.

Că nimic n-a fost inutil, că n-am trecut prin istorie, cum se spune, ca „raţa prin apă", că ochii noştri n-au fost închişi, chiar atunci cînd gura trebuie să tacă, o dovedeşte cartea ta Anyám könnyű álmot igér *pe care fără nici o exagerare (ştii că mă caracterizează spiritul critic, uneori dus prea departe) o consider un moment important al întregii noastre literaturi.*

Nu o dată, citind-o, mi s-au umplut ochii de lacrimi; nu-i nici o ruşine, dimpotrivă, şi Tolstoi plîngea uşor — cel puţin în asta să ne asemuim cu marii clasici! —, mai ales pentru că din cartea ta lipseşte cu desăvîrşire sentimentalismul blegos, care făcea furori pe vremea păşunismului nostru, melodrama; aşa cum lipseşte dorinţa de-a epata, ranchiuna măruntă — produs al fixităţii şi neînţelegerii. E o carte bună, CARE MERGE!

Roman, poem, monografie, ai izbutit să realizezi acea sinteză atît de necesară de care vorbeam la începutul acestei scrisori: prin paginile tale curge timpul, solemn şi simplu, trec şi rămîn oamenii, solemn şi simplu: le-am auzit vocile şi gîndurile, le-am văzut mişcările reţinute, secretul demnităţii celor atîta vreme umiliţi, mi-am revăzut părinţii mei şi rudele, cunoştinţele mai mult sau mai puţin întîmplătoare care mi-au lăsat în amintire amintirea unei clipe sau a unui destin; am simţit cu o acuitate aproape dureroasă mirosul primăverilor şi toamnelor copilăriei mele, *acel iz unic şi mereu altul; ploile putrede şi izbucnirea triumfătoare a zăpezilor grele.*

Am trăit alături de eroii tăi, mai bine zis cu ei odată, micile tragedii cotidiene şi marile drame ale mutaţiei istorice, împletite într-o determinare riguroasă şi nuanţată a ceea ce numim mersul înainte al vieţii, al societăţii, al istoriei. Am suferit pentru că cizmele nu i se potriveau mamei tale şi am simţit, copilăreşte, nevoia să te întreb dacă i-ai cumpărat alte cizme şi s-o aud pe mama ta spunînd: „Nu trebuia să dai atîţia bani“ şi s-o aud spunînd vecinilor: „A fiam küldte, az író“; am primit lecţia de demnitate a tatălui încadrat pe nedrept, tîmpeşte, în rîndul chiaburilor şi am încercat un ascuţit sentiment de satisfacţie atunci cînd viaţa i-a oferit prilejul să se „răzbune“ pe cel care l-a scos din casă şi care — cum e şi normal — era tot atît de prost şofer pe cît de prost fusese ca activist. M-am întrebat — a cîta oară? — dacă asemenea abateri de la natura intimă a socialismului, de la spiritul partidului nostru, au fost oare inevitabile? Au fost oare preţul necesar plătit de om schimbării fundamentale pe care revoluţia a adus-o în viaţa lui? Eu nu cred, *dar ce rost are să te întrebi „ce-ar fi fost dacă?“. Faptele sînt încăpăţînate, dar tu ai reuşit să extragi cu* mijloacele artei *semnificaţia lor, faptul că partidul nostru a făcut totul pentru eradicarea lor din viaţa socială şi face totul — e un proces lung — pentru era-*

dicarea lor din mentalitate și din conștiință, că demnitatea nu e un apanaj al individului, pe care cineva poate să i-o acorde sau să i-o retragă, ci un comandament esențial al revoluției socialiste... Dovada? Cartea ta. O carte bună, care merge.

Nu vreau să-i răpesc cititorului bucuria de-a descoperi el însuși toate semnificațiile acestei cărți, atît de bine elaborate încît nu se simte elaborarea, dar ca meseriaș al acestei discipline care se numește literatură ți-am intuit și ți-am invidiat nopțile în care construiai această carte, a cărei construcție nu e aparentă, așa cum se întîmplă de atîtea ori.

Cartea ta, dragă prietene, e un imn adresat omeniei, *un răspuns acelui înalt îndemn al secretarului partidului nostru: „Să fim comuniști de omenie!".*

Și fiind asta, e implicit, dar și programatic *un imn al prieteniei între naționalitățile noastre.*

Nu vreau să repet aici lucruri pe care le știm și pe care le-am spus fiecare dintre noi, mai mult sau mai puțin strălucit, încă insuficient, după părerea mea: istoria ne-a așezat alături, pe acest pămînt, de ale cărui roade trebuie să ne bucurăm în mod egal, așa cum spunea în 1848 Avram Iancu; istoria ne-a unit, pe cei mulți, în momentele ei de vîrf, atunci cînd sîngele nostru a curs alături, roșu, pentru dreptate, adevăr, libertate, pîine; cei care „prin grație divină" credeau că au drept absolut asupra vieților noastre, boieri, români sau magnați unguri, ne-au asmuțit unii împotriva altora și uneori au izbutit: *urmele neînțelegerilor au lăsat cicatrice în conștiințe; dar niciodată nu și-au atins scopul ultim: dezbinarea fratricidă, definitivă, pentru că sentimentul solidarității de clasă, chiar cînd nu se ridica la formulare conștientă, și-a spus cuvîntul și, în acest sens, măruntа comunitate umană care se numește Cămăraș capătă valori simbolice. Iar una din cuceririle fundamentale ale revoluției socialiste în România este așezarea acestei prietenii pe bazele de granit ale egalității depline, politice, sociale, culturale, adică* umane. *Cartea ta, și e un mare merit al ei, nu ocolește nici asperitățile acestui proces care, ca orice proces istoric, cere îmbinarea științifică a multor factori: timp, voință* conștientă, *inteligență, bună-credință reciprocă, prețuire, respect, intransigență (și umorul este o armă, și nu ultima, a intransigenței) față de orice încălcare a acestui prin-*

cipiu, cunoaştere, cît mai vastă şi mai amănunţită cunoaştere reciprocă, civilizaţie, bunăstare, carte, film şi... chiar şedinţe!

Un ultim cuvînt despre una din marile tale calităţi, care m-a făcut să te iubesc, de la prima noastră întîlnire: un umor sănătos, de tip superior, foarte subtil, lipsit de orice grosolănie, umorul oamenilor din care ne tragem şi a cărui esenţă constă, cred eu, într-o profundă filozofie a muncii, oricît de grea, de ingrată ar fi, chiar atunci — sau poate mai ales atunci — cînd nu primeşte recompense răsunătoare: munca pe care oamenii o simt ca pe o necesitate, o proiecţie în afară a personalităţii lor, secret al duratei, al continuităţii, al unei seninătăţi care nu e resemnare slăbănoagă, ci concepţie intimă despre lume.

Această trăsătură dominantă a talentului tău învăluie fiecare pagină într-o lumină înţeleaptă şi activă: lumina fierbinte şi colcăitoare a primăverii, sau cea ascunsă, înaltă, a iernilor împlinite.

Te felicit şi te îmbrăţişez,

TITUS POPOVICI

ÎNDEMN

Într-o bună zi mama îmi spuse :

— Ai putea să scrii o carte şi despre noi.

— Ia te uită ! îi cîntării vorbele, apoi, luînd totul în glumă, o întrebai negustoreşte : Ce fel de carte să fie aceea, veselă ori tristă ?

— Să fie adevărată, spuse.

Era limpede, aşadar, că am dat greş cu întrebarea. Mamei nu la tocmeală îi stătuse gîndul, ci — judecînd şi după mişcarea mîinii sale — la durerea aceea din jurul tîmplelor. La un nevăzut cerc care o strînge şi care, adeseori, o face să tresară în somn. Atunci se gîndeşte la timpul ce se adună-n urma noastră şi cum noi ne lăsăm încet-încet în jos, asemeni greutăţilor pendulei : din ce în ce mai aproape de pămînt, pînă ce iată-ne ajunşi şi nu mai e mînă care să întoarcă din nou mecanismul tainic al ceasornicului. Dar dacă ar fi să rămînă măcar o cărticică, o, nu ca o consolare, ci drept mărturie despre una şi despre alta din cele multe cîte s-au petrecut cu noi !

— Mă bate şi pe mine gîndul, mă dădui învins.

— Ascultă de gîndul acela, fiule, şi somnul o să-ţi fie mai uşor !

Acest somn uşor mi l-a făgăduit mama într-un amurg, la masa din curte, aceeaşi masă bătută pe ţăruşi care mă aşteaptă în zilele de vară încărcată cu roşii zemoase, castraveţi proaspăt curăţaţi şi caş de cîmpie ; mă aşteaptă şi toamna, şi atunci cînd vremea-i posomorîtă o privesc din

adăpostul pridvorului și mă străduiesc să învăț cîte ceva de la ea. O văd cum se ține cu picioarele înfipte îndărătnic în pămînt, în timp ce ploile și grindina o spală, și iarna o văd, o văd acolo, în așteptare, împovărată de zăpadă precum un alb-imaculat sicriu.

La auzul acestei minunate făgăduieli mi-am înălțat de îndată capul, ca la adierea unui glas de zînă. Dar cuvintele, ce-n basme coboară de obicei din înălțimi cerești, veneau, de data aceasta, de undeva de jos, aproape de colbul țărînei, din dreptul nalbei, al troscoțelului și al cucutei pitice, unde maică-mea ședea pe o pătură țesută-n casă, cîrpind cămașa fratelui meu mai mic, Jóska. Puțină la trup, cît s-o ridici ca pe un fulg în brațe, părea și mai slabă privită de aici, și mai puțină, Doamne, furînd un strop de odihnă pămîntului încălzit. În șuvița de păr strecurată de sub basma s-au așezat fire albe ; ochii s-au decolorat și ei ca o pînză prea mult spălată și cînd te gîndești că au fost cîndva căprui, că au avut odată nuanța castanelor timpurii...

— Aruncă-ți ochii prin ogradă, apoi prin sat, și-o să găsești ceva de spus și despre noi.

Prea departe n-a fost nevoie să-mi arunc privirea : ograda toată e cît o batistă. O gospodărie iobagă de odinioară. Casa — o mică vatră călduroasă. Și asta nu de dragul atmosferei rustice, ci dintr-un binecuvîntat motiv pe care tata îl știe bine : e vorba despre *posibilități.* Atît ne dădea mîna prin anii treizeci. Are cinci ferestre cu patru ghivece cu flori. Dacă mi-ar trece prin gînd să visez sprijinit în coate la una din ele, ar trebui să mut din loc mușcata roșie din cîntecele noastre.

— Jos cu ea ! obișnuiește să spună mama. I-o fi ajuns cîte a văzut !

Lîngă casă e lipită bucătăria de vară, încropită din scînduri, mai încolo grajdul, loc de azil pentru o singură vacă. Pe vremea cînd aveam vacă nu mă puteam mira îndeajuns de dibăcia cu care își ferea coarnele, potrivindu-le cu precizie pentru a ține cont de dimensiunile ușii. Mai încolo, un coteț de găini cît un geamantan și un țarc mititel pentru oi.

De-a lungul sîrmei întinse între casă și grajd un cîine aleargă cît e ziua de lungă, reconsiderînd, se pare, pentru cine știe a cîta oară, hotarele libertății sale de zece metri.

De cîte ori îi vine așa să ia în piept depărtările, lanțul îl smulge în văzduh, mai-mai să-l sugrume. Atunci tușește și strănută ciudat, caraghios, ca și cum ar fi înghițit un fir de păr. Mama rîde și-l ocărăște :

— Vrei să-ți iei zborul, nebunule !

În adîncul ogrăzii moțăie fîntîna. În oglinda ei nu încape decît chipul unui singur om. Îți dă apă doar dacă izbutești să i-o furi. Trebuie să te apropii tiptil cu găleata, alminteri, la cel dintîi gest necugetat, se învolburează, se întunecă, se umple toată de mătasea-broaștei. Doar mila noastră a îngăduit-o în rîndul fîntînilor.

Tot aici se pot vedea urmele unui întreg șir de experimente lăsate baltă. În gura podului — resturile a ceea ce au fost odată sculele unui atelier de reparații : epoca de meseriaș a tatei. În fundul grădinii — trei stupi prăpădiți și o coșniță peticită cu lut, în formă de cușmă : epoca stupăritului. De această îndeletnicire taică-meu s-a apucat în 1927, cu trei familii de albine. De atunci încoace, în cei peste patruzeci de ani, *prisaca* a ajuns la patru stupi. În grajd mai stăruie mirosul de lapte al unei vaci mutate în amintire, de prin anii treizeci : aceasta a fost epoca agricolă. În podul bucătăriei de vară — piesele unei mașini de treierat : epoca marilor antreprize. Într-un ungher din fundul pridvorului — rămășițele pămîntești ale unei mici prese de struguri : epoca viticolă. Prea multe nereușite pentru o viață de om. Căutări de rimă la un poem al cărui final ar trebui să fie *fericirea.*

În timp ce meditam la toate acestea, un zgomot melodios se stîrni deasupra capului meu, întinzîndu-se treptat. Taică-meu se apropie tot într-o fugă dinspre fundul grădinii, anunțîndu-mă febril că albinele au prins a roi. Tot atunci s-au pornit să bată și clopotele întru pomenirea unui tînăr tractorist ; astfel și-a făcut apariția și moartea printre noi, iar printre celelalte griji ale mamei — gîndul despre apropiata nuntă a fratelui cel mic, Gergely. Pe coasta dealului, în curtea Gospodăriei de stat, se deșteptase din nou generatorul. Moara pufăia astmatic și crainicul satului se trudea să ne vestească noile dispoziții. O romîncă — vreuna dintre neamurile tractoristului — trecu plîngînd prin livadă. Mama se ridică și privi lung și cu tristețe după ea. Pe uliță trei

ţigani ţîrîiau, doi flăcăi — cu vocile cam în trei părţi — ziceau cu jale cîntecul. Ţiganii îşi proptiseră bărbiile în viori şi trăgeau cu coada ochiului spre cer, de parcă ar fi cîntat roiului de albine ce tocmai îi scăpase lui taică-meu. Am aruncat de jur împrejur o privire cercetătoare. Dacă ţineam cu tot dinadinsul să pot trage nădejde într-un somn tihnit, apoi trebuia să încep prin a lua parte la grijile casei şi să pornesc eu însumi în urma roiului scăpat.

ADEMENIRE

Adierea vîntului, soarele, frunzişul de salcîm îmbietor, stupul gol, socotelile noastre pline de nădejde, apa din fîntînă, limba din gură, sus, în văzduh, albinele. Toate-s la locul lor. La fel şi judecata noastră. Dar numai în limitele îngăduite de experienţă. Pentru că o altă metodă de a prinde un roi de albine nu cunoşteam. Iar dacă stau să mă gîndesc, uneltele de care dispuneam le-am creat noi înşine cu mijloacele noastre. În cazul nostru, modalitatea cunoscută e următoarea : fluieri perseverent, te mai opreşti din cînd în cînd şi stropeşti cu apă în direcţia insectelor înfuriate.

Regina-mamă zbura foarte sus, deasupra casei, sus, deasupra mesteacănului, sub un nouraş alburiu. La asta nu ne aşteptam !

— Poftim, mai fă ceva dacă poţi ! se văita mama.

N-aveam ce să mai spun. Matca zbura acum după pofta inimii, urmărită de ceata trîntorilor. Surprinşi peste măsură, îi urmăream şi noi cu privirea. Şi văzînd cu cîtă repeziciune se îndepărtează de ograda şi de bidoanele noastre de miere, ne avîntarăm fără întîrziere în vîltoarea tradiţionalei ceremonii.

— Femeie, adă găleata ! strigă tata.

— Şi iarba-albinelor, intervenii eu, ca să nu mă simt de prisos.

Mănunchiul înmiresmat de iarbă stătea gata pregătit încă din zori în stupul stropit cu lapte, stup nefolositor deocamdată, lăsat să zacă acolo jos, în ţărînă. Tata celebra ritualul, cu găleata într-o mînă şi cu mănunchiul de iarbă în cealaltă, ţopăind şi rotindu-şi braţele cu gesturi largi ce invocau parcă cerul, spre hazul vecinilor.

— Ia te uită ce mai joacă ! zise unul.

— Cum să nu joc, rîse cam acru şi tata.

Şi-n acest timp el stropeşte şi eu fluier şi-mi las obrazul pradă pulberii de apă ce recade. Mama vine din urmă, purtînd oala cu apă de rezervă ; din pricina emoţiei, înaintează cu paşi mărunţi de dans şi scoate cîte-un mic ţipăt de spaimă ori de cîte ori un furios nuntaş zburător se izbeşte de obrazul ei. Pentru că, de fapt, nu are loc doar o nuntă ci şi un război ; albinele şuieră prin linia noastră de apărare asemeni unor gloanţe de mitralieră ce se izbesc unele în ţărînă iar altele în ceafa dulăului. Acesta dă să le înhaţe şi numai ce vedem că începe să danseze schelălăind şi, rupîndu-şi lanţul, o ia la sănătoasa devale prin grădină.

— De cîine ne-am scăpat, constată mama. Pînă la mare ăsta nu se mai opreşte. Şi strigă după el, iar tata strigă să ne potolim, deoarece albinele sînt cele pe care trebuie să le prindem, nu javra.

De altminteri, nenorocitului nu i se mai auzeau schelălăiturile ; pesemne că suferea pe undeva, într-o totală apatie ; nu ne mai rămînea astfel decît să ne concentrăm toată atenţia asupra albinelor.

Ne-am căţărat pe coasta plină de urzici de peste drum şi blestematele frunze otrăvite izbutiră să-mi lingă pulpele de jur-împrejur, prin stofa pantalonilor. Senzaţia pricinuită mi-a tăiat pentru cîteva clipe pofta de fluierat. Mi-a sporit în schimb sprinteneala şi într-o clipă am urcat pieptiş coasta, ieşind în poiană, în timp ce mama rămăsese în urmă cu oala cu apă cu tot. Rămăsesem doar doi ca să continuăm lupta. Roiul se rotea acum tot mai sus, de parcă ar fi vrut să ajungă drept în ceruri. Stropitul nostru nu avea nici un efect.

— O puşcă cu apă ne-ar trebui, spuse tata.

Tot alergînd ne îndepărtaserăm de ogradă şi de sat şi ajunseserăm între ogoare. Aleea de castani a Gospodăriei de stat se profila în faţa noastră ca o ultimă speranţă, deoarece

mai încolo nu era decît cîmpul pustiu și apoi un crîng de salcîmi, departe, tocmai la hotarul satului vecin. Alergam peste răzoarele proaspete și peste ogoarele de cartofi. Luasem acum ca punct de reper un măr cu trunchiul mare, scorburos, deasupra căruia se rotea și roiul nostru, dar fără să se așeze. Taică-meu își strînse cureaua la pantaloni și începu cu rîvnă sporită stropitul. Iar eu fluieratul, micul, cunoscutul cîntec de cinci măsuri. Îl fluier de pe cînd eram copil, cîteodată și iarna, cînd albinele dorm. Doar-doar își vor lua zborul odată! Dar mărul nu le fu pe plac. După o scurtă rotire în aer și după un zumzet abia încetinit, nuntașii noștri în căutare de domiciliu abandonară bătrînul pom; și cînd te gîndești ce loc lesnicios ar fi putut să fie! Nu ne-ar fi trebuit pentru asta decît o scăriță, puțin fum de bălegar și, cu o oboseală neînsemnată, ne-am fi putut întoarce acasă, sprinteni, purtînd stupul iarăși plin în mîinile noastre. Pe fața scăldată în sudoare a tatei se și întipărise mulțumirea: eram pe cale să ocolim un nou faliment posibil. Kilogramul de miere e patruzeci de lei și în serile de iarnă unde găsești o îndeletnicire mai plăcută decît să scoți mierea din faguri? În rafturile din cămară se înșiră borcanele aurii și, cine știe, poate și prisaca visată se va pune pe picioare odată. Așa cum văzusem odinioară în grădina părintelui Istók Sándor. Se afla și un pat acolo și ziare pe o poliță. Trăgeam cu ochiul prin crăpătura gardului la acel colț de rai. Ce pui de somn s-ar fi putut trage acolo!

Puteam să alergăm mai departe cu găleata pe deal în sus. Roiul s-a subțiat, s-a făcut un mic nor în depărtare. Tocmai pe culme, unde odinioară erau înmormîntați grofii și unde vîntul bate neobosit printre brazi și nuci, l-am mai ajuns o ultimă dată din urmă, atît cît să fiu și eu împuns după ureche, asemeni javrei noastre, de-un războinic rătăcit. Urmările nu întîrziară și, pe măsură ce-mi creștea falca, fluieram tot mai strîmb.

— Să schimbăm, spuse taică-meu, născocind un nou plan de bătaie. Continuă tu cu stropitul și fluier eu.

În cele din urmă gesturile noastre deveniră semne de rămas-bun. Vărsarăm restul de apă din găleată, zvîrlirăm buchetul înmiresmat și o luarăm agale spre casă.

ÎNVĂȚĂMINTE ȘI UN NOU PROIECT

Stăm acum aici, în bucătăria de vară, sub pălăria lămpii, ca abia scăpați dintr-o bătălie. Mama mă freacă după ureche cu o frunză de pătrunjel, tata își oblojește nasul borcănat. Cîinele e refugiat și el pe undeva și, fără îndoială, va trece o bună bucată de vreme pînă ce va îndrăzni să se reîntoarcă acasă. Calm, pe îndelete, începem să facem bilanțul zilei.

— Ținînd seama că nu mai ești decît un hodorog bătrîn, alergi cu destulă sprinteneală încă după... iluziile tale deșarte, îl tachinează mama în chip de consolare.

Dar în capul lui taică-meu n-au reușit niciodată să pătrundă astfel de învățăminte.

— Despre ce fel de iluzii deșarte bodogănești tu, femeie ?

— Păi zi și tu, ai pus mîna măcar pe vreuna dintre ele ?

— În treizeci și șapte n-am reușit să pun mîna pe două deodată ?

— Ehei, cînd a fost asta !

Taică-meu, ca să-și justifice într-un fel eșecul, dă vina pe vreme. Iernile vin prea devreme, primăverile întîrzie, ploile ne ocolesc. Însăși natura se schimbă în esența ei. După unii, toate acestea nu sînt decît ascunsa răzbunare a Domnului, din pricina acelei educații ateiste. Desigur, taică-meu nu crede asta, deși e greu să găsești o justificare plauzibilă și să explici fața și reversul lucrurilor. Cert e că mai de mult albinele nu erau atît de turbate și unde s-a mai pomenit vreodată să înțepe un cîine ?!

— Nu le place mirosul stupului, încerc eu să-mi dau părerea.

— Tot ce se poate, spune tata. Dar nu-i exclus să fie ceva în legătură cu bomba atomică. Experiențele astea multe au dat peste cap tot mersul vremii.

Asta a citit-o undeva. În ceea ce mă privește mă feresc să aprob sau să dezmint această presupunere. Mă frec mai jos de ureche cu frunză de pătrunjel. Risc părerea că stupăritul nu e o îndeletnicire tocmai potrivită pentru noi. În patruzeci de ani abia am ajuns la patru familii, ceea ce înseamnă să bați pasul pe loc.

— De unde mai ai atîta răbdare ? îl întreb.

— De unde am și pentru toate celelalte, spune tata cu convingere și, considerînd pesemne discuția încheiată, începe să cotrobăiască și să-și scoată la iveală sculele.

După ce-și termină munca la atelierul Gospodăriei de stat, mai repară cîte ceva pentru vreun vecin sau o rudă dar, de cele mai multe ori, găsește ceva de făcut prin casă și-l vezi lipind vasele de bucătărie ori reparînd rîșnița sau mașina de tuns. Într-un colț zace un cazan de aramă uriaș. După cină îl peticește și pe acesta. Și, cum stă aplecat deasupra lui, nituind cu migală și lipind mici semilune argintii, discuția încetează și rămîne doar ciocanul să-și spună cuvîntul, împreună cu speranța că în acest cazan se va fierbe la toamnă magiun de prune. În seri ca aceasta, sub lumina lămpii, meșterise taică-meu mai demult la așa-numita invenție, o mașină de întors grîul, pe care i-au lăudat-o și s-au minunat de ea, dar care stă nefolosită și azi într-un colț al atelierului Gospodăriei de stat. Își așteaptă brevetarea.

Picotesc lîngă licărul molcom al focului. La auzul cunoscutului sunet al ciocanului simt cum mă năpădesc amintirile. Mă străduiesc să găsesc firul rupt, al cărui ghem s-a rostogolit undeva printre tufișurile copilăriei. Firul acesta marchează drumul complicatei vieți a tatălui meu, de pe la începutul secolului și pînă azi, cînd am ajuns eu însumi să-mi fie tot mai greu a vedea limpede rosturile multitudinii tiranice a străduielilor sale. Și știu, îmi dă de știre o ușoară strîngere de inimă, că m-am îndepărtat de el. Cît am fost lîngă el și-n loc de-un pas făceam doi ca să mi-i potrivesc după ai lui, alergînd mereu ca un mînz în urmă-i, și-n vremea treieratului dormeam în fîn lipit de spinarea lui, și-n zori ne spălam împreună fața de roua nopții cu apă proaspătă de la fîntînă, atunci mă simțeam parcă mai aproape de gîndurile lui. Pricepeam din zbor, dintr-o simplă privire ce am de făcut și încotro trebuie s-o iau. Poate tocmai gîndul acesta mă roade acum : lipsa înțelegerii dintr-o simplă privire. Timpul a ridicat un zid între noi. Un lucru trebuie limpezit, și anume : pe ce și-a clădit el strădania zilnică ? Calitatea sa de membru al cooperativei agricole e simbolică. Cu ceea ce i-a mai rămas din vigoarea de odinioară nu mai poate face față nici la coasă și nici la sapă. N-a pășit niciodată mai departe de pragul unei meserii : s-a risipit în o mie de îndeletniciri, ceea ce

ca muncă depusă e mult, dar ca meserie e puţin. Îmi vine să cred că tinde mai degrabă spre un ţel de statornicire, care totdeauna se îndepărtează cu un deal, asemeni arcului de curcubeu din poezia lui Arany János *, în urma căruia aleargă un copil.

Deşi el a gonit pe urma lui nu pe jos, ci cu bicicleta!

Vrînd să scape de corvoada de zilier, prin anii douăzeci tata s-a pripăşit prin Cluj ca spălător de maşini, apoi ca ajutor de şofer, de acolo s-a întors acasă ca mecanic pe moşie. De la moşie a ajuns la Bucureşti ca muncitor de ocazie; pe urmă din nou acasă, ca agricultor pe două pogoane de pămînt arabil şi jumătate pogon de păşune, ca arendaş pe pămîntul parohiei, apoi din nou mecanic în satul vecin şi, în sfîrşit, după zece ani, a ajuns să fie coproprietar al unei batoze.

Totul s-a încheiat printr-un faliment. Datoriile au înghiţit păşunea, vaca, porcii, orătăniile.

Se profilase un nou arc de curcubeu izbăvitor.

După război, norocul l-a făcut să dea, prin împrejurimile Luduşului, peste scheletul de oţel al unei batoze arse. A cumpărat-o şi a reconstruit-o acasă, procurîndu-şi de la piaţa de vechituri şi de la colegii de breaslă piesele lipsă. Îl vedeai cărînd în spinare pînă acasă, de la trei, patru, şapte sate distanţă, roţi, curele de transmisie, osii. Vîra un par în roata de fier şi o căra peste dealuri, suflînd din greu, cu spinarea încovoiată, dar plin de entuziasm. Cînd totul a fost gata şi vopseaua era pe cale să se usuce, s-a pomenit pus, după comandamentele vremii, pe lista chiaburilor. Acesta era un eşec mult mai primejdios. O mare catastrofă familială, cu tămbălău, cu mizerie spectaculoasă şi o necurmată spaimă. „Nu-ţi fie teamă, tată" — îi scriau fiii din Cluj, din Aiud, din Bucureşti. „O, nu mă tem — le răspundea el — doar că mă simt speriat". La dorinţa şefului de cadre al Gospodăriei de stat au fost scoşi din casă, şeful de cadre a ocupat cele două camere, nu însă înainte de a cerceta cu minuţiozitate fiecare ungher şi de a arunca o privire pînă şi în hornul casei, ca nu care cumva să-l pîndească din vreun cotlon cine ştie ce primejdie ascunsă. După care s-a culcat. Sub fereastră ţîrîiau greierii, taică-meu şi maică-mea erau în podul grajdului şi

* Arany János (1817—1882) — cel mai mare poet epic maghiar, reprezentant, alături de Petőfi, al realismului popular.

atunci, pe dulapul unde erau rînduite, a plesnit o sticlă de bulion. Soția noului locatar s-a năpustit în curte țipînd, convinsă fiindcă taică-meu a tras asupra lor cu revolverul. „Cum de s-a putut gîndi la așa ceva, o doamnă !“ se minuna mama mai tîrziu într-una din scrisori. „Adevărul e că taică-tău tocmai plîngea atunci în somn. Nenorocirea cea mai mare nu e atît aceea în care ne aflăm, cît cea în care ne împinge bănuiala.“ A trecut și această nenorocire apoi și o dată cu ea s-au rărit și presupunerile. O comisie din București a venit la fața locului. După o anchetă îndelungată, însoțită de clătinări din cap, taică-meu a fost repus în drepturi, mutîndu-se din nou în casa lui. I s-a dat o muncă în atelierul Gospodăriei de stat. Ceea ce semăna într-un fel cu fericirea. A proiectat pe dată o uriașă pînză de corabie deasupra casei ; după planurile sale, această pînză ar fi trebuit să se învîrtească în bătaia vîntului, să producă energie și să lumineze în casă. Dar acesta nu era decît un vis ; nu bătea vîntul. S-a apucat apoi să transforme cuptorul pentru ca, în lipsa lemnelor de foc, să încălzească cu petrol. Un nou vis capabil să-ți dea o senzație dintre cele mai plăcute : căminul care să facă iarna suportabilă. Rezultatul însă a fost ceva urît mirositor și plin de fum, astfel încît invenția a ajuns în pod laolaltă cu toate celelalte încercări neizbutite. Dar nici de astă dată eșecul nu l-a descurajat, deși se prea poate ca acest sentiment înrădăcinat în el să-l fi imunizat împotriva oricărui eșec. De altminteri, inepuizabila sa sete de activitate găsește pe dată o mie de alte posibilități. Nenumărate antene stau azi întinse de mîna lui pe acoperișurile caselor. De dimineața și pînă seara, în Gospodăria de stat duduie tractoarele, combinele, tocătoarele de paie ; acestora tot taică-meu le vede de sănătate. În toiul muncilor agricole, cu uneltele de prim-ajutor și cu cîteva piese de schimb îndesate în servieta sa ponosită, îl vezi alergînd pe cîmp ca un arbitru de fotbal. Nu știu la ce se gîndește între timp. Spre seară, cînd se întoarce acasă, îl supără o durere de șale.

Ca și acum, după alergătura asta blestemată în urma albinelor. Înainte de culcare mama îi înfășoară mijlocul într-un prosop încălzit. În timpul acestei îndeletniciri se hîrjonesc bătrînește, cu tandrețe, făcînd aluzie la anii tinereții.

— Ce mai ai de gînd să faci ?

Taică-meu, ținîndu-și cu o mînă izmenele lungi iar cu cealaltă prosopul încălzit, se așază pe pat, frecîndu-și una de alta tălpile și răspunde cu șiretenie :

— Ar trebui să meșteresc un cărucior pentru nepoți. Dacă o veni careva în vacanță.

— Bun, pînă aici. Și altceva ?

— Ar trebui săpat un puț în dosul casei. Mă gîndesc la unul cu pompă, ce zici ?

— Că n-aveam bani.

Tata dă din mîini cu dispreț. Banii nu ne-au dat nicicînd afară din casă și lipsa lor nu e o piedică.

— Vom avea apă dulce și rece.

Mama se îndoiește parcă preț de o clipă că așa va fi, dar pe urmă văd în ochii ei : în visul ce se încheagă a și pornit spre puțul cu pompă, ce ne va da apă dulce și rece. Înainte de a păși spre înfăptuirea acestor mărețe planuri, tata își mai smucește de vreo două ori izmenele sale lungi, apoi se preface că-i foc de supărat deoarece iarăși îi lipsesc nasturii de la locul lor. Mama îmi aruncă o privire complice și rîde, pentru că tata nu e un bun actor și în asemenea momente nu reușește s-o facă pe supăratul.

— Ia te uită ce veselă ești ! Doar nu ți-o fi frică de moarte ? !

— Cui nu-i e frică, minte.

Ridicată în vîrful picioarelor, mama își înalță capul ca să sufle în lampă. Și-a despletit părul pentru noapte, umerii îi sînt slabi, spinarea osoasă, iar gestul atît de ușor încît îți pare că pînă și aerul rămîne neclintit. Continuă să surîdă. In teama de moarte e și conștiința noastră că trăim și ne acoperă gîndurile, grijile. Acum îi văd obrazul neînchipuit de tînăr ; ca și cum ar fi din nou aceeași femeie care a fost odinioară, cînd grijile erau la început.

MAREA MOARTĂ

Unde ne aflăm deci ?

De fapt, chiar în mijlocul acelui ținut deluros al Transilvaniei numit Cîmpie, la patruzeci de kilometri de Cluj, la

şaizeci de kilometri de Tîrgu-Mureş, departe de arterele căilor de comunicaţie ferate şi spirituale, într-o vale secată a unor mlaştini, lacuri şi stufărişuri de odinioară. Domnul episcop Makkai Sándor * a scris acum cîteva decenii un roman despre noi, dar cred că a fost mai degrabă un strigăt de ajutor, căruia i-a dat titlul *Marea Moartă*. Şi, dacă stau să mă gîndesc, privind aspectul ţinutului, cred că prea mult nu greşise domnia-sa făcînd această comparaţie. Cîndva, a fost aici o mare, apoi marea s-a dus undeva iar noi am rămas locului, asemeni descurcăreţei specii a broaştelor din lumea apelor atît de urgisită de toanele naturii. Concertează aici sub casa noastră, în băltoacele din livadă. Numai ele au rămas. Pentru că, de cînd a umblat pe aici Herman Otto **, ne-au părăsit pînă şi bîtlanii şi buhaii de baltă. Acum, în locul stufărişului tăiat s-a făcut, nu departe de noi, la Zaul de Cîmpie, rezervaţie de peşti. Lacul e păzit. Cineva a răspîndit zvonul că nu ne-ar place peştele ; de aceea nu primim din el. Alţii susţin că, dimpotrivă, ne prea place. De aceea s-a pus paznicul.

Sondele de pe crestele dealurilor, zgomotul tractoarelor care lucrează şi noaptea sînt semne că ne industrializăm. Din trei direcţii se apropie de noi şosele asfaltate ; le aşteptăm întîlnirea la răscrucea de la marginea satului. Fratele meu cel mic le iese uneori în întîmpinare şi se reîntoarce cu vestea : cea dinspre Tîrgu-Mureş s-a poticnit, cea dinspre Cluj se apropie însă neabătut.

RETROSPECTIVĂ

Forma de aşezare a satului s-a înfiripat încă în greul iobăgiei. Dacă saşii, cu spiritul lor de rece geometrie, ar privi dezordinea aşezării noastre risipite, s-ar gîndi pesemne la începutul sau la sfîrşitul lumii, dar, în nici un chip,

* Makkai Sándor (1890—1951) — scriitor, critic literar, profesor de teologie, episcop reformat între 1926 şi 1936.

** Herman Otto (1835—1914) — eminent naturalist, etnograf, spirit enciclopedic. Ca om politic cu vederi progresiste a fost partizan al Comunei din Paris.

la semnele unei statornicii. Cu toate că în ceea ce privește vechimea nu avem a ne plînge. Zîzaniile pentru moșiile din hotarul Cămărașului au început prin veacul al XIII-lea. Astfel, secuii, cărora le stă în fire să se socotească totdeauna ciuntiți în drepturile lor, ba, mai mult, acest lucru constituie pentru ei un *modus vivendi*, au înaintat încă prin 1571 o plîngere către cîrmuirea Ardealului în care denunțau costisitoarea lucrare de construcție a conacului din Cămăraș. La drept vorbind, sediul numit și azi *palat* al Gospodăriei de stat nu poate fi socotit o capodoperă arhitecturală. Asemenea clădiri erau locuite mai de mult de negustorii de lînă mai înstăriți. Cît privește plîngerea secuilor, ea n-a fost luată în seamă nici de data asta. Odinioară, puterea lui Matei Corvin se întindea pînă aici. În anul 1467 un anume Ungár János a căpătat de la el o moșie, aici în Cămăraș. Am ajuns să trecem și noi din mînă în mînă, aparținînd familiei Lackfi, episcopatului orădean, lui Kemény Boldizsár și apoi Annei și lui Kemény Zsigmond *.

(Acesta din urmă e ultimul de la care nu a trebuit să iei, ci să preiei ceva. El a lăsat astfel moștenire frămîntările unei naturi împovărate de o ereditate apăsătoare. E adevărat că aici nimeni nu i-a citit cărțile, dar legenda zbuciumului său dus pînă în pragul nebuniei, a grijii sale ocrotitoare față de poporul căruia simțea că-i aparține prin naștere răbufnește pînă și azi asemeni unei nevăzute flăcări deasupra mormîntului său. Încăpățînata piatră funerară repetă neostenit și acum, cînd e culcată la pămînt, învățămintele desprinse din făclia ce, luminînd pe alții, se mistuie pe sine. O dată cu el, precum cu fiecare poet, o fărîmă de omenie ideală a intrat în lume. Unghiul de

* Kemény Zsigmond (născut în 1814 la Vințul de Jos, mort în 1875 la Cămăraș) — scriitor, publicist, om politic reprezentativ pentru acea epocă.

vedere autohton e, desigur, în ceea ce-l privește, unul de natură specific iobagă ; se spune despre el că împrăștia din trăsură galbeni mulțimii, lucru greu de crezut acum cînd știm că a fost în permanență hărțuit de griji bănești. Cu toate acestea, cred că nu trebuie să punem la îndoială gestul ce i se atribuie. Cine știe, poate galbenii imaginari îi vom putea preschimba odată în alții, spirituali. Chiar dacă nu din biblioteca sa care, aici, în Cămăraș, a fost arsă pe rugul războiului ; chiar dacă nu din neînțelegerea care și astăzi încă împiedică editarea operei sale, ca o nouă dovadă a caracterului acelor extremiști — entuziaști ? — care, îndeobște, pun în pericol propria lor cauză. Cu toate acestea bibliotecile mai păstrează ici-colo umbra melancolică a cărților lui. Cît privește aici, în satul nostru, va trebui să așteptăm sosirea acelui dascăl care, după numirea sa, să se aplece o după-amiază măcar peste scrierile lui Kenény.)

APE NELINIȘTITE

Satul e locuit pe trei sferturi de români, iar pe un sfert de unguri. De la acest *întreg* am primit drept merinde de drum lumea plină de senzații a copilăriei, iar de la acel *sfert* am deprins limba căznită, acea geamandură colorată pe valurile frămîntate ale apelor. Am spus „căznită", gîndindu-mă la picătura a cărei treabă nu-i deloc ușoară atunci cînd i se cere, potrivit zicalei, să oglindească în ea întreaga mare. Oricît aș vrea să rotunjesc socotelile, am învățat ungurește de la o comunitate numărînd abia o sută cinci-

zeci de suflete. De la o astfel de comunitate, al cărei singur păstrător și înnoitor de limbă — precum la vremea lor un Balassi *, un Csokonai **, un Arany János — a fost dintotdeauna „domnul părinte", cu vechii săi camarazi de arme, Károli Gáspár *** și Martin Luther, ai cărui psalmi îi ziseam în fiecare duminică la biserică. Cîntînd noi astfel, chiar dacă nu am dobîndit viața veșnică, am ocolit în schimb drumul cel mai scurt ce duce spre ea : acela al stingerii. Spre a supraviețui, am ales potecile cele mai întortocheate. Ceea ce nu puteam nicicum ocoli era strînsoarea chingilor feudale.

După unele statistici din 1762, comunitatea calvinistă era cam de trei ori mai mare decît cea de azi. Spre sfîrșitul secolului aceasta înregistrează o puternică descreștere. 1764 este anul măcelului secuilor de la Madefalău, al recrutărilor forțate, al dezertărilor. Vătaful nostru cu fustă, Maria Tereza, a aruncat asupra noastră și de astă dată arcanul. Același lucru l-a făcut, cu necruțare, și Iosif al II-lea. De-a lungul a cîtorva generații sînt stîrpite familii întregi, ca Csani, Bóni, Hodor, Bálint, Tolnai, ca și cum le-ar fi înghițit pămîntul. Monumentele de lemn de pe mormintele lor stau mărturie și azi. Și tot atunci o parte din cei douăzeci și șapte de Máté, înregistrați în catastifele de stare civilă s-au risipit în cele patru vînturi. În dreptul numelui unuia sau altuia dintre ei stă scris : *fugitivus.* Cine au fost aceștia Kósa, Kacsó, Ujlaki, Toldi ? Praful și pulberea s-a ales din ei. Mă gîndesc că doamna Adèle du Prix a fost nevoită să-și urmeze soțul preot, deoarece preoții sînt de felul lor pribegi. Dar ce l-a putut îndemna pe clăcașul Székely Ferenc s-o ia din loc dimpreună cu cei șapte copii ai săi și cu cîinele legat de căruță și să nu se mai oprească pînă la Luduș ? Forțele de respingere și cele de atracție au fost și au rămas felurite. Nu e timpul să le cercetez acum. Voi oferi doar o mostră din fragmentara lucrare demografică a părintelui Istók Sándor. Potrivit acesteia, procesul secular de fărîmițare s-a potolit o dată cu sfîrșitul pri-

* Balassi Bálint (1554—1594) — primul mare poet maghiar.

** Csokonai Vitéz Mihály (1773—1805) — liric maghiar din epoca luminilor, personalitate poetică extrem de multilaterală.

*** Károli Gáspár (1529—1591) — poet, autor al primei traduceri integrale a Bibliei în limba maghiară.

mului război mondial. Între 1918—1938 numărul sufletelor a scăzut de la 329 la 300. Numai! În acest răstimp s-au născut 238, au murit 130 şi s-au despărţit de comunitate, trecînd la altă religie şi, în acelaşi timp, la altă limbă, 25. Ultima categorie o formează mai ales femeile şi faptul nu trebuie să ne mire. Sfînta cuminecătură e o hrană simbolică, pe cînd bărbatul dorit e o realitate palpabilă. Răsfoind vechile catastife bisericeşti, a trebuit să constat totuşi că principala cauză a acestei descreşteri a fost procentajul ridicat al mortalităţii infantile. Astfel, în 1921 numărul naşterilor a fost de zece, al deceselor — acelaşi. În 1927, cînd m-am născut şi eu, am venit pe lume zece şi am rămas în viaţă patru, ceea ce înseamnă că şaizeci la sută din generaţia mea s-a întors de la sînul matern în pămînt, fără a mai fi trecut prin obişnuitele meandre ale vieţii.

Mama credea că voi merge şi eu pe urmele lor, dacă nu de alta, din pură solidaritate. A plîns nopţi întregi deasupra leagănului meu. Miezul de pîine muiat în zahăr şi înfăşurat în cîrpă — palidă imitaţie a sînului matern — nu era în măsură să-mi fie cîtuşi de puţin pe plac. Şi am ezitat îndelung pînă a mă hotărî să primesc acest dar de la mama, acest ceva cu tuse convulsivă, cu pojar şi febră, ce se numeşte viaţa mea. Iar dacă am rămas totuşi în viaţă, pesemne că lucrul acesta se datoreşte faptului că sînt influenţabil. E drept, ispitirile au fost frumoase şi felurite. De asta îmi dau seama abia acum cînd o mînă de femei îmi evocă nenumăratele locuri prin care m-au purtat, întru alinarea ţipetelor mele, în braţe, în poală, sărutîndu-mă, legănîndu-mă, ridicîndu-mă spre cer, strîngîndu-mă la piept şi gîdilîndu-mă, numai să capăt poftă de viaţă.

În 1940, o dată cu Dictatul de la Viena, comunitatea şi aşa destul de şubredă scăzu la aproape două treimi. Obligativitatea serviciului militar, dar mai ales frigul caucazian, îi alungară pe mulţi, şi astfel ungurii o luară spre nord, iar românii fugiră spre sud, peste graniţa vremelnică. Familii întregi rămăseseră fără o mînă de bărbat în casă. Fugarii care erau prinşi la graniţă înfundau puşcăriile. Kutas Ferenc, bărbatul surorii mamei mele, a stat aproape un an în închisoarea din Sibiu. Au luat calea pribegiei cizmarul, rotarul, fierarul, blănarul — întreaga noastră industrie ! — apoi şapte unchi, nouă veri, cinci mătuşi şi aceeaşi cale a luat-o învăţătorul cu întreaga sa familie.

Cocoţat pe o saltea de paie m-am pomenit şi eu la Aiud, la vestitul colegiu Bethlen candidat la dăscălie. Acolo, sub bolţile de la intrare, m-a întîmpinat un pedel şchiop, mai apoi Vita Zsigmond, doctor în istoria culturii, iar pe rafturile bibliotecii — Móricz Zsigmond, Illyés Gyula, Veres Péter şi Tamási Áron. În faţa lor mi-am scos pălăria şi m-am prezentat cu o voce tunătoare.

— Tu de ce zbieri aşa cînd te întreb ? se stropşi la mine un profesor supraveghetor cu cîteva fire rare de mustaţă sub nas. Acasă sînteţi toţi surzi ?

— Ba reformaţi, l-am izbit eu cu o astfel de voce, încît mi se păru că-l văd clătinîndu-se.

— Şi cîţi sînteţi ?

— Aşa, cît pentru o slujbă mai subţire.

— Dar ceilalţi ? Care ar mai îngroşa-o întru proslăvirea Domnului ?

— Ceilalţi s-au risipit care-ncotro.

— Cu vocea asta de misionar vrei să-i aduni ?

— Dacă s-ar putea, spusei, părăsind poziţia de drepţi.

— Dacă ai de gînd cumva să ajungi episcop, află că reformaţii sînt opt sute de mii şi un milion catolici, unitarienii şi ceilalţi.

Am clipit din ochi cam tulburat. Despre o comunitate atît de mare n-avusesem cunoştinţă.)

În lunile următoare Eliberării, cei plecaţi din sat au început rînd pe rînd să se întoarcă. Au fost şi din cei care, odată reîntorşi, doar cît au vărsat cîteva lacrimi de bucurie şi au şi plecat mai departe, spre Cluj, Tîrgu-Mureş, spre a se angaja ca muncitori, oameni de serviciu sau portari la vreo întreprindere. Pe ceilalţi i-a ţinut acasă apropiata reformă agrară. Iată cîteva cifre care oglindesc schimbările petrecute în baza existenţei noastre : în urma reformei agrare parţiale de după primul război mondial, din moşia de 4135 iugăre a baronilor Kemény s-au expropriat 2114 iugăre. (Înainte de această reformă ţăranii aveau cu totul 106 iugăre de pămînt arabil în proprietate.) În decursul a două decenii moşia boierească rămasă a scăzut la jumătate, dar şi aşa celor mai multe gospodării ţărăneşti le-a revenit la împărţire cîte-un iugăr-două de pămînt arabil. Ne-am ales şi noi cu ceva în care să ne proptim picioarele. Aşa se face că pînă în 1962 numărul de suflete al comunităţii a crescut la 420. Dintre aceştia, în decursul cîtorva ani, au plecat din nou 120 de persoane. O parte a fost asimilată de intensa industrializare — viaţa de oraş, confort de stat cu chirie mică. Cei 32 de copii rămaşi acasă merg la şcoala de patru ani de limbă maghiară, 20-25 — întru continuarea învăţăturii — la şcoala de opt ani de limbă română. Dintre cei cu liceul terminat n-a rămas acasă decît un singur tînăr. Ceilalţi, cam o jumătate de duzină, s-au stabilit la oraş. Ne dăm silinţa, cu toate modestele noastre puteri, să-i înlocuim. Se nasc cîte şapte-opt copii pe an. De cînd avem medic, casă de naşteri şi medicamente „cu ghiotura“, şi moartea ne vizitează mai rar. De două-trei ori într-un an.

VINE PĂDUREA

În școala primară am deprins buchisirea slovelor înaintea colegilor mei. Aplecat pînă și în timpul mesei asupra tăbliței scîrțîitoare, silabiseam îmbătat cuvintele. Simțeam cum, cu fiecare dintre ele, înhaț cîte-un secret al lumii. Nu știam încă ce anume voi isca cu ele, încotro voi îndrepta și în ce scop voi porni asaltul. Dar de cum am așternut pe hîrtie înfricoșătorul cuvînt *baron*, m-am și simțit de îndată mai plin de importanță, aproape egal în rang cu această noțiune zvîrlită între gratiile slovelor. Trăiam iluzia luării în posesie a lumii : puterea tainică, colcăitoare de idei a cetei pestrițe a cuvintelor mele. La altă moștenire — fie ea avere mobilă sau imobilă — nu puteam spera. După cum nici la testamentele strămoșilor din manualele școlare. Cum aș fi putut altfel să ajung să mă pricopsesc ? Spicuiam deci cuvinte de la ai mei și de la rudele apropiate sau mai depărtate. Dădeam tîrcoale căruțelor cu secui pribegi, purtîndu-și prin lume doagele și căldările și, cu cîte-un proaspăt atribut, verb sau sinonim ascuns sub limbă, dădeam buzna acasă cu sufletul la gură, de parcă-aș fi furat ulcioare. Mama spunea rîzînd că o să ajung popă, eu însă mă mîndream cu adevărat de faptul de a ști denumirile uitate sau, cine știe, nemaiîntîlnite ale atîtor lucruri.

Curînd însă pînzele corăbiei mele s-au pleoștit. Începînd să rătăcesc prin literatura maghiară a trebuit să-mi dau seama de adevărata mea situație și anume că m-am născut nu în pădure ci într-un simplu tufiș, printre fărîmiturile limbii materne, unde toate cîte ar trebui să înveșmînte un poet cît de umil sînt numai resturi, petice, capete de ață, zdrențe lepădate. În serile de iarnă mă ținea treaz *Toldi* * al lui Arany, cu uluirea aceea pe care am trăit-o cînd, căzînd pe spate din prun, mi-a pierit graiul. Nu ne cunoaștem limba ! — începea să mă încerce acest adevăr dureros, punînd capăt epocii de fericire a tezelor școlare. Mă învălui

* *Toldi* — triologie epică de Arany János cîntînd, prin faptele grupate în jurul eroului ei, dorința de libertate și puterea de neînfrînt a poporului. Toldi Miklós e la origine o figură cu existență istorică, trăind în timpul domniei regelui Ludovic cel Mare (1342—1382) ; perpetuat de legendă, a servit drept model unei întregi serii de opere literare.

obscuritatea biblică a facerii lumii și mă cuprinse îndoiala : m-am născut prea devreme sau prea tîrziu ?

Pe vremea cireșelor, spectacolul corturilor strînse, al căruțelor gata de drum, al ciolanelor roase și azvîrlite în jurul tarabelor, al călușeilor demontați — nălucirea caleștilor multicolore, a cailor de lemn cu coame albastre sub pleoapele mele — mă întrista de fiecare dată. Această amintire timpurie a pătruns printre sforțările mele așa precum apa se ridică în pereți și toate acestea pentru c-am încercat să pricep cumva ințelelesul adevărat al existenței noastre ; de ce e mai frecventă simpla fredonare, acel „măi-măi", decît cîntecul cu text, de ce ar trebui să pronunț eu, imitîndu-mi rudele, „cîne" în loc de cîine, „ghină" în loc de găină... Poveștile sunau ca niște bilanțuri ale pierderilor și ale faptelor eroice făcute după o mare bătălie. Dacă acestea se pot numi povești : graba forțată spre acel pisc al întîmplării, printre piedicile frazelor șchiopătînde ; exagerarea săracă în cuvinte a situațiilor, a întorsăturilor, a stărilor sufletești, mijloace de expresie alienate tîrîndu-se în urma imaginației, natura rămasă neexplorată, cu toate florile ei fără de nume și cu singura ei ploaie care — după observațiile mele de mai tîrziu — niciodată nu bura, nu răsuna, nu turna, nu bătea, nu mîngîia, nu apărea sub nici o altă formă ci, invariabil, cădea.

Cînd începeam să vorbim, parcă ne pieptănam cu grebla.

Și iarăși, și iarăși mă reîntorceam la *Toldi*. Ascultam în el foșnetul de codru al limbii noastre și, astfel, după ce-am dîrdîit de teama lupilor și după ce l-am recunoscut în credinciosul Bencze pe taică-meu, după ce mi-am măsurat puterea brațelor cu cea a lui Miklós, m-a prins în mreje pentru a zecea oară cu acel ceva ce-mi alina golul lăsat în suflet de împlinirea dorului de aventură : *Toldi* m-a învățat să vorbesc. Simțeam chinuitoarea ispită a imposibilului : să înghit totul, cuvînt cu cuvînt, pînă la ultima virgulă și să-l depozitez pentru totdeauna în cămările goale ale inimii mele. În livada domnească m-a mai cuprins o asemenea lăcomie sălbatică, instinctul barbar al jafului, care-mi spunea că trebuie să rup, să ascund în sîn, în mîneca hainei, în cracii nădragilor, să smulg tot ce se poate, cu creangă cu tot, să dau fuga acasă, sus, în ungherul cel mai întunecos al podului, să înfulec pînă mă ia cu crampe, pînă mi se strepezesc dinții, pînă îmi amorțesc fălcile.

Puteam vagabonda după pofta inimii printr-o grădină de care n-avusesem habar pînă atunci. Cu noua mea achiziţie, în tovărăşia cuvintelor mele, avînd şi-o vagă nelinişte a singurătăţii din pricina surplusului, mă trezeam dimineaţa ca un prinţ travestit care are de îndeplinit o misiune secretă, aceea de a mîntui limba lîncezindă, a trezi din lene cuvintele, chiar şi cu preţul unor noi umiliri publice, pentru că acest prinţ al dimineţilor de odinioară simţea că trebuie să le salveze.

Doream să scap vocalele din ghearele zmeului, să le redau consoanelor împărăţia, să reaşez cuvintele în matca lor, alungînd din preajmă-le pustiirea, căci toate se zburătăceau anapoda asemeni păsărilor lipsite de vedere. Şi, pentru a le reda lumina ochilor, am înfiinţat o revistă. Versurile le compuneam în maniera lui Arany János, le multiplicam pe foi volante de dictando şi începui a le difuza, fie atîrnîndu-le de crengile copacilor din jurul cimitirului, fie pitindu-le pe sub tufe. Pînă a doua zi momelile mele dispăreau întotdeauna. Pesemne, cineva ducea lipsă de hîrtie. „Unul împrăştie cu manifeste“ zise după o vreme ajutorul de notar şchiop. Şi cum ajutorul acesta locuia în vecinătatea casei noastre, mă puse să-i traduc hexametrii, şchiopi ca şi el.

Poeziile sînt foarte frumoase. N-au nimic politic şi nu-s periculoase. Ne aduc la cunoştinţă că cineva a înnebunit.

LA POALELE MUNŢILOR CITARI

În vara aceea mi-a venit într-ajutor şi o fată de împărat. Îi spuneam domnişoara Eva, domnişoara care, în cadrul şcolilor duminicale, ne învăţa cîntece populare. O săptămînă după venirea ei satul întreg răsuna ca un uriaş instrument muzical. Şi astfel, îmbrăţişaţi, cu vocile noastre noi-nouţe, băteam uliţele cîntînd din răsputeri că „la poalele munţilor Citari a căzut de mult zăpada“. Unde sînt de fapt aceşti munţi ? Nimeni nu ţi-ar fi putut spune. Şi nici nu era important. În timpul zilei năpădeam pădurea şi, culcaţi pe burtă în iarbă, cu bărbia-n pumni şi atenţia-n priviri, ascultam învăţăturile domnişoarei Eva : ghicitori,

balade, cîntece pentru copii de Bartók şi Kodály. Apoi puneam la încercare vîrfurile brazilor. Zburam de-a binelea ca o ceată de mierle ameţite. Ne minunam de noile veşminte croite pe măsura sufletelor noastre, gustam neaşteptatele posibilităţi ale metamorfozelor: „De voi muri, să fiu un vînt uşor...". Plecînd, o dată cu vara, fata de împărat şi-a dezvăluit identitatea: doamna doctor László Dezső. N-a mai revenit în anul următor şi nici în ceilalţi ani. Aceasta a fost singura vizită a lui Kodály şi a lui Bartók la noi, în Cămăraş. De altfel, nu sînt cunoscuţi nici azi. Am întrebat şapte copii şi s-au găsit opt să dea din cap: nu ştiau cine-or fi fost oamenii aceştia. Îl cunosc în schimb pe domnul Bartalis: avea o maşină de tăiat lemne. Cu toate astea, chiar dacă doar în parte, cîntecele domnişoarei Eva s-au păstrat ca nişte plante perene.

CĂTUŞELE VESELIEI

Şi uite-aşa, făcînd acest mic ocol prin trecut, s-a dus şi vara, a sosit septembrie. Duminică fiind, bat clopotele, pe drum, îmbrăcaţi de sărbătoare, se ivesc bisericoşii mai vrednici. Mă spăl stînd în cerdac, tocmai la îndemîna privirii şi vorbei lor. Mă întreabă ba unul, ba altul:

— Nu vii la slujbă?

Asta aduce mai degrabă a salut decît a întrebare. Fără să aştepte răspuns, o iau pe drum în jos. Mama se uită în urma lor, apoi se întoarce spre mine:

— Te-ai putea duce şi tu o dată.

Îmi bag capul în apă, fornăi, mă bălăcesc. Dar nu mai am cum să evit schimbul de idei; la micul-dejun discutăm deja despre facerea lumii. Îmi ascultă cu atenţie explicaţiile despre istoria pămîntului dar, adulmecînd în concepţia mea un tip de gîndire oficial brevetată, îmi spune:

— Te înţeleg, băiete, că tu susţii asta dar, totuşi, la început a fost Cuvîntul.

De la Creaţiune o cîrmuim spre Creator, spre subalternii lui, spre oştile cereşti. Drept răspuns la argumentele mele păgîne, mama, cu gingăşia ei de-o forţă înfricoşătoare, ata-

cînd zîmbitor, mă doboară de la înălţimea principiilor între pildele vieţii de fiecare zi.

Să binevoiesc a pofti la biserică. Se află acolo toţi cei ce se aflau şi cu douăzeci, cu patruzeci, cu cincizeci de ani în urmă, duminică de duminică. Excepţie fac cei care se tem îndeosebi de critica organelor raionale. Dacă vreunuia dintre aceştia i se deschide pofta de Cuvînt, se duce la Cluj ; acolo, în biserica Sfîntul Mihail, nu-l ştie nimeni.

Argumentul ei cel mai încăpăţînat e că fără credinţă oamenii sînt laşi. Iată-i pe martiri, aruncaţi pradă leilor. Propun ca izvorul puterii lor să-l numim idee ; ea poate fi înlocuită după necesităţile epocii cu alta mai nouă şi mai eficace. Acum e luat la rînd ca exemplu şi unchiul F. Cîte idei n-a avut el, în cîte feluri n-a încercat să se lase de băutură ! Şi numai credinţa în Dumnezeu l-a ajutat, jurămîntul depus preotului i-a redat sănătatea. Şi aceasta, vezi dumneata, în timp ce organizaţia de partid n-a reuşit să ajungă la acelaşi rezultat, chiar dacă, după cîte se spune, acolo oamenii se judecă foarte aspru unii pe alţii.

F. este văr cu taică-meu, acum merge pe şaptezeci de ani cu o sîrguinţă tinerească. Prin anii treizeci era şofer de taxi în Bucureşti. S-a reîntors în satul său natal cu banii pentru două iugăre de pămînt. Pe spinarea lui şi-a făcut apariţia în lumea noastră prima pereche de bretele sau „hosentroger", cum li se mai spunea. A luat de nevastă o româncă din satul vecin care, cînd pronunţă cuvintele, ai impresia că sunetele se înmoaie şi te învăluie ca o cădere calmă a fulgilor de zăpadă. Mi-a fost dat de multe ori să văd la această femeie, în felul cum izbutea să rabde şi să ducă la îndeplinire toate dorinţele soţului ei, o exemplară înţelepciune. În ceea ce-l priveşte pe unchiul F., lui îi plăcea vinul, dansul şi zarva sărbătorească. E interesat de orice eveniment politic ; un omuleţ ră-

tăcitor și abonat permanent la durerile în șale și junghiurile în rinichi. Duminicile, după cum remarcase mama, își plimbă durerea prin fața cooperativei, ca pe un pechinez zbîrlit, acolo unde, înainte de celebrul jurămînt depus preotului, intra cu regularitate la cîte-o sută de monopol și asta pentru că toată lumea îl poftea. E tratat ca un politician în retragere. În zilele reformei agrare, în calitatea sa de membru al conducerii restrînse a organizației de partid, a luptat cu cinste împotriva moșierilor. Și, după cîte îmi amintesc, pe unul dintre primii mei eroi l-am modelat avîndu-l pe el în fața ochilor. Mi-a sugerat chiar și titlul : „Victoria din zori". Văzîndu-mă dedat patimii scrisului, trebuie să-și fi imaginat, cred, că o condiție a sucesului e perceperea exactă a timpului și, drept urmare, văzîndu-mi privirile nostalgice, și-a scos ceasul de la mînă și mi l-a întins zicînd : „Ți-l împrumut, băiete, pentru trei ani".

După trecerea celor trei ani i-am înapoiat ceasul. Acum ceasul acesta îl însoțește zi și noapte, îi măsoară timpul de serviciu unchiului F., care azi e paznic la gospodăria comună.

Tocmai pornise într-acolo cînd ne-am întîlnit în drum. Mă vede de departe, tresare și se apropie cu pași repezi, apoi mă îmbrățișează după obicei, mă sărută, mă bate pe spate.

— Ești aici deci ! Ai venit ! zice și văd cum ochii lui de un albastru spălăcit se umplu de lacrimi.

Ne examinăm reciproc. El constată că locuiesc pesemne în apropierea unei mori de am părul albit, eu îi număr șepcile, căci are una în plus.

— Asta de rezervă la ce ți-e bună ?

— E şapca de serviciu ! şi mi-o arată pe aia mai jerpelită. Iar asta, nu-i aşa, cu care mă vezi pe cap, e şapca nouă, de duminică.

După ce ne lămurim, încep să dau tîrcoale jurămîntului său.

– Dacă ai niţel timp, treci pe la noi diseară, mai bem şi noi un păhărel-două...

— Nu pot să beau.

— Da' oare de ce ?

În loc de răspuns îşi apasă palmele în dreptul rinichilor.

— A, ţi-a interzis medicul ?

— Ei, şi el crede că e mai bine să nu beau.

— Şi încă cine ?

— Ei, cine ? Nevastă-mea !

Povesteşte emoţionat : femeia aceea e ca un alai de îngeri. E bunătatea şi mîntuirea întruchipată. Îmi spune cum îi aduce cina prin noroaie şi ploi, cum îi oblojeşte durerile şi cum îl fereşte de rău.

— Deunăzi am băut un pic de monopol. Pînă să ajung acasă mi s-a făcut rău şi am vomat tot. Ea ştia că o să-mi fie iarăşi rău şi să vezi ce-a făcut : a scurs sîngele unui pui în găleată, apoi mi l-a arătat, să văd că sînt pierdut de mai beau căci, vezi dumneata, voi fi victima unei hemoragii interne. M-am speriat aşa de tare că a doua zi m-am şi jurat la preot să nu mai beau vreodată în cîrciumă, iar dacă îmi voi călca jurămîntul atunci Domnul să mă sancţioneze cum o crede el de cuviinţă. După aceea m-a liniştit mătuşă-ta că a vrut numai să mă sperie cu sîngele păsării ăleia.

Nu mai putea să-şi retragă jurămîntul. Trebuia să se ţină de el pînă la revelion.

— Atunci nu bem, stăm doar de vorbă, mă tîngui eu cu prefăcută supărare.

Unchiul a luat-o de parcă i-aş fi cerut sprijinul în ceva, iar el, cu părere de rău, nu m-ar fi putut ajuta. Acum se scarpină în cap şi-mi spune drept consolare :

— Lasă, dacă va fi posibil facem noi ceva, şi-şi ia rămas-bun de la mine cu mult elan, salutîndu-mă cu ambele şepci.

Mai tîrziu, în vreme ce mama, în gînd cu grija musafirilor posibili, pregăteşte o licoare de stins uscăciunea gîtului, ce totdeauna se aşază în sufletul omului după cină, mai ales

cînd nu e singur, eu mă reped cu trei case mai încolo, pînă la preotul reformat. Pe zidul clădirii, ceva mai răsărită decît celelalte, o placă te anunţă că zidirea asta este aşezămînt boieresc. Două odăi, o bucătărie şi, bineînţeles, biroul parohial. Tot de fundaţia asta mai ţine o curte şi o grădină bunicică, iar peste drum fosta şcoală reformată ridicată împreună cu locuinţa învăţătorului. Cu ocazia unirii şcolilor, copiii au fost mutaţi în dormitorul conacului Ugron, iar în vechea clasă a început să funcţioneze un cabinet medical. Într-una din odăile învăţătorului s-a instalat grădiniţa, iar în cealaltă s-a instalat secretarul Sfatului popular. Învăţătorul — care vine tocmai de la Cluj să-şi ţină lecţiile şi care stă acum pe picior de plecare — a primit ca loc de odihnă, pentru sufletul lui, bucătăria parohială. Odinioară, nouă, copiilor, ne era interzis să intrăm acolo prin intrarea principală ; instinctiv, mă îndrept spre uşa bucătăriei, cînd deodată îmi aduc aminte că mi-am dat de mult copilăria în schimbul dreptului de a intra pe uşa principală. Am făcut un tîrg prost, dar acum e prea tîrziu să mă mai frămînt. Regretul meu e pe cît de dureros pe atît de inutil.

Preotul — un om voinic şi simpatic, de vîrstă mijlocie — tocmai discută cu cei doi băieţi ai săi tema pentru a doua zi la şcoală. Ei susţin sus şi tare că anul are cincizeci şi patru de săptămîni, pe cînd tatăl lor se opune îngrozit acestei erori. „Aşa a scris învăţătoarea pe tablă !" — „Cincizeci şi două !" — răsună zdrobitor vocea preotului. Copiii sînt gata să-i dea crezare, mai ales că intuiesc în persoana mea un nou aliat primejdios şi instruit al preotului, dar corectura o socotesc riscantă : „Aşa a fost scris". — „Atunci să dea fuga unul pînă la vecini, la colegul de clasă : ăla ce-a văzut pe tablă ?" — „Cincizeci şi patru" răsună glasul victorios al copilului revenit în goană din vecini. Dar, în cele din urmă, cedează la presiunile eretice şi se angajează că, de va fi întrebat, îl va susţine pe cincizeci şi doi. Cercetînd noi mai tîrziu originea acestori lucruri, descoperim că învăţătoarea este absolventa unei şcoli textile şi, desigur, acum copiii sînt în mîna ei în mod provizoriu, pînă se găseşte un om de specialitate, deci, probabil, totul pleacă de la o neatenţie. Aduc vorba de povestea unchiului F. Desigur, nu vreau să-l controlez pe unchiul ci, mai degrabă, încerc să aflu pricina fenomenului. Nu e singurul dintre cei mulţi care, implorînd

mînia și mila Domnului, se luptă cu patima băuturii. Satul nostru n-a avut niciodată reputația proastă că, vezi Doamne, ar fi locuit de oameni bețivi. Alcoolul, în a cărui putere de a dezlega limbile a căutat uneori și adevărul, aduce la suprafață, în majoritatea cazurilor, blîndețea ascunsă a acestor oameni. Omul cu chef dispare pe neobservate din societate, străduindu-se să pară treaz. El invocă de obicei tot felul de treburi importante, se răzlețește ca un animal bolnav, și apoi numai ce-l vezi cum trage un pui de somn într-o căpiță de fîn, în șură sau în grajd. Singura care nu iartă beția tăinuită e tehnica. Sînt pus să mă mir de o mică statistică a accidentelor. N.G. și-a adus acasă nevasta de la spital cu tractorul. De bucurie a turnat pe gît cîteva păhărele, s-a răsturnat și a murit pe loc. M.J., tot cu tractorul, s-a tamponat cu un autobuz ; tractorul aproape că s-a rupt în două, în vreme ce sticla din buzunarul omului a rămas intactă. T.L. a dat de gustul spirtului medicinal. Omul îl cumpăra pentru bărbierit, dar nici nu ajungea cu el pînă acasă. Doctorul l-a simțit și a dat dispoziție să nu se mai elibereze spirt medicinal la cooperativă decît cu rețetă. B.M. transporta albine în căruța sa cu cai, s-a răsturnat și ar fi scăpat teafăr dacă nu l-ar fi înțepat albinele, omorîndu-l.

— De ce beau oamenii ? îl întreb pe părinte.

— Beau ba de bine, ba de rău, găsesc ei întotdeauna un motiv.

— Jurămîntul la reformați este un fenomen nou, nu ?

Căutînd cauza acestui fenomen, ajungem fără să vrem la deducții ca, pe de o parte, angoasa vremii, pe de alta, înmulțirea peste măsură a prilejurilor de pretrecere. Să nu pomenim decît de puzderia de rude răspîndite care-ncotro și, deci, de o mulțime de vizite care se socotesc întotdeauna sărbători. E destul să se zvonească doar că vine delegatul raionului, și președintele îl și trimite pe unchiul F. în pivniță să aducă o damigeană de vin. Se inaugurează un nou grajd pentru tauri, un pod, un teren de fotbal, un cabinet medical, un arc de triumf, cine știe ce treabă pompierească : trebuie sărbătorit. Se înalță case noi, mult mai multe decît oricînd, nu pot rămîne nesfințite ; să adăugăm la toate acestea botezurile, praznicele, sărbătorile legale, cele religioase, aniversările, onomasticile, nunțile, la acestea din urmă ia parte

de obicei jumătate din sat, nemaivorbind de fratele meu Jóska, fără de care nu se poate, pentru că n-a fost nuntă de douăzeci de ani încoace la care să fi lipsit. Deşi lui nu-i place băutura. La aceste prilejuri de veselie să adăugăm acum, zîmbind, că, uneori, mai vin şi eu pe acasă. Părintele încearcă să mă ferească de generalizări superficiale. Îmi vorbeşte despre hărnicia, blîndeţea, seriozitatea enoriaşilor săi. Jurămintele sînt excepţii care, de data asta, nu întăresc regula.

Acasă, după o îndelungată meditaţie, o întreb pe mama :

— Aşa, la adunările generale se critică ?

— Ce fel de adunări generale ?

— Să zicem, cele ale gospodăriei.

— Ei, acolo taică-tău se mai duce din cînd în cînd... Dar ce să se critice ?

— Ştiu eu, pe preşedintele ăsta nu-l mai critică nimeni ?

— Îl critică. Primeşte el cîte-o săpuneală, dar asta numai în treburi de serviciu. În afara lor numai Dumnezeu îi ţine socoteala.

O întreb la ce se referă socoteala asta.

— La faptul că preşedintele ăsta, care e al cincilea sau al şaselea la rînd, nu-i decît un beţivan. Deunăzi iar şi-a bătut nevasta. Desigur, nu era o bătaie oficială, căci nu plîngeau decît cei interesaţi... sărmana femeie şi bieţii copii.

— Ar trebui la adunări să i se mai taie din coarne, că prea împunge — zic — aşa ceva nu se obişnuieşte ?

— Cum să nu — aproape strigă mama — zilele trecute i-au tăiat jumătate de ureche prietenului tău. Lui Gyomai Miklós voiau să-i taie nasul, dar ăsta a fost mai deştept şi a şters-o la timp.

— S-au încăierat ?

— Aşa ceva.

— Da' din ce s-au luat ?

— Cum din ce ? Din ţuică ! Că nu-i aţîţătoare mai mare. Şi pe urmă nu la noi s-au încăierat, ci în satul vecin...

Camera se umple cu parfumul zahărului ars şi al chimenului. Vine şi tata şi unchiul F. şi ne aşezăm la masă într-o atmosferă sărbătorească. La început stăm doar de vorbă,

tragem cu ochiul la pahare. Îndeosebi unchiul F. Se tot foiește pe scaun ; băutura e de un roșu-rubiniu.

— Serviți ! ne îndeamnă tata.

— Sănătate ! zic.

Unchiul F., cu mare seriozitate, ne mulțumește pentru urări : el nu bea decît acasă, că doar știm și noi că îi interzice jurămîntul. Asta ne pune pe gînduri. Dar mai ales unchiul e încruntat nevoie-mare. Problema pare de nerezolvat. Da, da, Domnul ăla de sus stă acum, se uită prin fereastră și-i zice : poți să bei, tovarășe, dar vezi că te am la mînă. Unchiul, scărpinîndu-se în creștetul capului, se uită pe furiș în jur, trage scaunul mai aproape de masă, stă așa cîteva clipe, apoi se dă iar mai încolo. Parcă aud cum îi umblă glasul ispitei prin cap. Aș vrea să-l ajut. Cînd refuză și al doilea pahar nu mai zic nimic, pentru că știu, simt că rezistența lui nu e croită decît pentru atît, așa că îndrăznesc să fac propunerea să luăm pur și simplu sticla în mînă și să ne ducem la el acasă, unde nu ne mai paște pericolul călcării jurămîntului. Mama însă are o soluție mai simplă. Aduce un pahar de apă și-l așază în mijlocul mesei. Iar noi, de fiecare dată cînd ciocnim, va trebui să turnăm acolo porția unchiului. Cînd paharul va fi plin, unchiul F. va alerga cu el pînă acasă, va deschide portița doar cît să pună piciorul în curte și cu asta problema e rezolvată. Problematic rămîne doar mersul pe jos cale de jumătate de kilometru prin imașuri și hîrtoape.

Acceptăm cu bucurie propunerea mamei. Unchiul F. e fericit, pentru că mama e cea care a ghicit propria lui idee mai veche. Nu-și poate aduce nici măcar imputarea că ar căuta cu bună știință drumurile viclene ale încălcării jurămîntului. În mod curios, o dată cu sporirea micilor porții din pahar, îi crește și lui buna dispoziție. Obrajii i se colorează, ochii îi strălucesc și ori de cîte ori sorbim o înghițitură, înghite și el în sec. Eu tot sper să se mai abată pe la noi cineva cu care să împărțim băutura și, ca neprevăzutul obligatoriu de pe scenele noastre, iată, în chip de *deus ex machina*, apariția furtunoasă a unuia dintre verii mei, foarte bine dispus, dispoziție ce poate avea mai multe pricini. Prima e, desigur, aceea că nu ne-am văzut de mult și iată că acum putem să ne întîlnim. De asemenea și slujba religioasă „a ieșit destul de bine".

— A, pentru asta trebuie să bem un păhărel, zic eu. Rareori am avut ocazia să văd o atît de veritabilă mali-ţie, ca aceea cu care a întîmpinat unchiul F. invitaţia. Pentru că şi vărul meu jurase la preot să nu mai bea nimic pînă la revelion.

— Mai ales ţuică, precizează fîstîcit.

— Am şi o sticlă cu vin, sar eu, zelos.

— Nici vin, decît în prezenţa nevesti-mi.

Aşa descopăr o altă formă a penitenţei. Restricţia nu mai e legată de loc sau de timp ci, pur şi simplu, de o femeie, iar ceremonia asta nu se mai poate petrece decît sub ochii ei. Asta are sigur un tîlc.

— E de-ajuns s-o vezi ? întreb.

— Desigur. Dar acum e cu neputinţă.

Şi, uite-aşa, păhărelul cu ţuică devine o treabă de privit, ca un papagal în colivie. Din nou, cu puterile unite, căutăm o ieşire din impas. Ce-ar fi să poarte la el fotografia neves-tei ? Nu-i de-ajuns oare s-o vadă aşa ? Nu, ar fi o înşelă-ciune prea evidentă, pe care Cel-de-Sus ar demasca-o dintr-o privire. Sînt şi exemple : întîmplarea cu bătrînul băcan evreu care şi-a prins fiul mîncînd slănină. De se mai atinge de ea — l-a blestemat atunci — să-i stea în gît de la prima îmbu-cătură. Bineînţeles că s-au găsit soluţii. Astfel, delincventul n-a mai înghiţit de atunci niciodată prima îmbucătură, ci numai o mesteca, după care o scuipa : cea de a doua nu mai era blestemată. Din păcate, metoda nu poate fi aplicată la noi. Stîrnit totuşi de un gînd hazliu, alerg în camera vecină şi mă întorc de acolo cu un ochean mare de vînătoare. Ideea e ca vărul meu s-o caute pe nevastă-sa cu ajutorul ocheanului. Omul îmi ascultă sfatul şi-şi găseşte muierea pe dealul de vizavi, stînd în faţa bucătăriei de vară.

— Mă vezi, femeie, că eu te văd !?

Femeia, pesemne, intrînd la bănuială, dispare cît ai clipi din ochi. Nu-i pe lume ochean cu care s-o mai poţi găsi acum. Nu ne rămîne decît s-o strigăm, să vină doar cît să arunce o privire soţului ei. Sau doar pînă-n capul grădinii, aşa, pentru un schimb de priviri. Nu e dispusă. Butelcuţa rămîne neatinsă. Tuturora ne pare rău, dar mai cu seamă vărului. Singurul prilej de consolare e că nici unchiul F. nu izbuteşte să-şi calce jurămîntul. Porneşte prin grădină cu

paharul plin pe jumătate în mînă, ţinîndu-l ca pe o lumînare, în dreptul fîntînii se împiedică şi cade cît e de lung.

Nu ne rămîne decît s-o luăm de la capăt. Dar, între timp, s-a înserat şi toţi ştim că nu vom mai sta mult adunaţi în jurul sticlei. Juruiţii, cu umbra înfrîngerii pe feţe, îşi iau rămas-bun. O, de-ar veni odată revelionul ! Mama îmi aşterne patul în camera din faţă, tata caută pisica, s-o gonească peste noapte din casă. Rămînem numai noi trei în cercul de lumină a lămpii.

O CONVORBIRE ÎNAINTE DE CULCARE

— Frate-tău ăsta, cine ştie pe unde mai hoinăreşte iar...

— Umblă după fete.

— Aş, nu umblă ăla, mobilizează. Unde e o şedinţă, hop şi el, că trebuie cineva să mobilizeze. Mai nou s-a făcut responsabil de sală la căminul cultural. E mare gălăgie, l-au pus responsabil cu zbieretele : linişte, oameni buni !

— Nu-i strică nici lui puţină distracţie.

— Oare n-o să mai fie niciodată brevetată invenţia mea ?

— Ar fi bine, să-ţi dea ceva parale...

— Da, iar nu mai avem cu ce face focul.

— Se zice că la centrul de achiziţii din Sărmăşel se distribuie coceni uscaţi de porumb. Bineînţeles, cu pile. Cine o fi oare responsabil acolo ?

— A trecut astă-iarnă pe aici vînătorul acela din Tîrgu-Mureş.

— Jáni András.

— Deci mi-e tiz, ar putea să ne repartizeze pe chestia asta cîţiva saci cu coceni.

— Mîine ar trebui să coacem. Ce-ar fi să aduci o spinare de paie de la arie ?

— Păi, pînă-l găsesc pe preşedinte, mi se scorojeşte spinarea fără paie.

— Trebuie cumpăraţi şi nişte ochelari, ăştia de-i port sînt înnădiţi cu sîrmă cel puţin în şase locuri.

— S-au făcut zob, ca un motociclist. Ai aflat de cazul ăla ?

— N-am aflat.

— Păi, stai să-ți spun. La Sîmboleni era nuntă. Flăcăii, după obicei, voiau să ațină calea miresei. Și au întins o sîrmă peste șosea, șosea asfaltată, circulație mare... Un motociclist a intrat în sîrmă și drăcovenia aia i-a tăiat beregata. Mare porcărie. Nu știu cum de-i rabdă pămîntul pe iresponsabilii ăștia.

— Bineînțeles că fapta a rămas fără stăpîn...

— Iar scoate fum lampa asta.

— Pînă-n decembrie o să avem lumină electrică.

— A venit omul de la uzină și ne-a pus să scriem tot ce trebuie cumpărat. La Sărmaș este sîrmă, nu-s comutatoare. La Cluj sînt comutatoare, nu sînt siguranțe. La Tîrgu-Mureș nu se găsește nimic din cele trebuincioase, în schimb s-au isprăvit și globurile. Așa zicea un vînzător spiritual. Ne-nvîrtim de colo-colo ca să adunăm de pe o rază de o sută de kilometri ceea ce instalatorii ar trebui să aducă ei singuri pentru banii noștri.

— Bucură-te că o să fie și așa.

— Dă-i la ziar.

— Na-ți-o frîntă că ți-am dres-o !

— Mai bine chestia aialaltă. Ce-i ăla profil ?

— Privire dintr-o parte.

— Ei, deci asta o căutăm !

— Cine caută ?

— Noi, la gospodărie, că, vezi, pînă acum creșteam oi și aveam în treaba asta experiență de o mie de ani și mai bine, pe urmă a venit de la Cluj un șef și i-a dat dispoziție președintelui să schimbe oile pe porci. De ce ? Pentru că de acum înainte ăsta o să ne fie profilul. Și, uite-așa, stăm cu opt sute de porci pe cap, fără coteț de Doamne-ajută, fără porumb, și profilul ăsta ne mănîncă zilele.

— Are să se aranjeze.

— Ce ? Privirea noastră dintr-o parte ?

— Și aia.

— Dacă zici, dar de cînd ne-am înființat tot o căutăm, că, vezi, ba am avut profil de cereale, ba de crescătorie de vite, ba de păsări. Ne-am apucat și de viticultură. Atunci ni s-a spus că nu-i de noi. Și via, cît a fost, s-a împărțit în

loturi individuale. Dar, pentru că lui T. Feri i-au rămas şaizeci de vedre de vin, s-au gîndit că, totuşi, nu-i bună socoteala şi au luat loturile înapoi. Cît timp n-am tot căutat privirea aceea dintr-o parte, eu susţin că am avut-o.

— Ei, tot căutînd o să ajungeţi şi la liman.

— De ajuns o să ajungem, atunci cînd vom alege o nouă conducere. Umblă zvonul că în locul preşedintelui de acum o să-l punem pe G. P. Om cinstit. O democraţie cinstită nu stă în picioare decît cu oameni cinstiţi.

— Asta aşa e.

— Dar ce se anunţă prin ziare ai citit ?

— Citit de toate.

— Teatrul din Cluj cumpără pe bani buni mobilă veche. Biedermeyer. La ce le trebuie ?

— La vreo piesă.

— Ce crezi, e în pod scrinul ăla vechi, nu l-ar cumpăra ?

— De vechi, e vechi, dar nu e Biedermeyer.

— Biedermeyerul ăsta cum e de obicei ?

— Cu lucrături.

— Al nostru e cu muchii. Dar, că veni vorba, îl mai ţii tu minte pe domnul Meyer ?

— Meyer ?

— Ăla cu plozi mulţi şi nespălaţi.

— Nespălaţi ?

— Ăla slab ca un ţîr.

— A, mi-aduc aminte.

— Ei bine, omul acela a murit.

— Necazul ţine de om.

— Veni vorbă de la Turda. Tristă treabă. Ar trebui să ne fotografiem.

Destul de mare saltul gîndirii, de la moartea domnului Meyer la fotografia de familie, la rama neagră care, măcar pentru o clipită — să cuprindă întreaga spiţă în risipire. Copii, gineri, nurori, nepoţi, cumnaţi, cumnate şi, proaspăt ras, în mijlocul lor, bunicul, alături bunicuţa, pe cap cu năframa ei neagră, puţintel stînjeniţi — căci trăsăturile lor sînt destinate viitorului — susţinînd totuşi cu cerbicie privirea obiectivului ; certitudinea că, în cele din urmă, ne

vom continua convorbirea atîrnaţi pe perete în chip de fotografie mărită, împărtăşind soarta domnului Meyer.

Mama suflă în lampă.

Pe întuneric, mai ascult multă vreme cîntecul amar al greierilor.

PLOAIA ŞI GRIJA CIZMELOR

Într-o dimineaţă de octombrie mă trezesc că a sosit ploaia. Nu ploaia bubuitoare, vijelioasă, furtuna copilăriei, ploaia căzută pe neaşteptate, apoi pierdută în zare ca un stol de grauri, ploaia la ale cărei imagini schimbătoare ne-am încălzit inima citind amintirile lui Illyes Gyula *, lăsîndu-ne, dimpreună cu autorul, plăcerii de a fi udaţi pînă la piele şi năzuind — pentru a cîta oară? — o reîntoarcere în imposibil : să ne lăsăm în voia unei furtuni de mult, de mult pierdute.

Asta e altceva, această ţîrîială de butoi crăpat, stîrnind o îmbîcseală acră, mustire cleioasă de şes, gata să dea-n mătasea-broaştei, încît se-mput şi cîinii, miroase a igrasie rufăria de pe tine, se jilăvesc obielele pe labele picioarelor reci ca de mort. În contrast cu ploaia ce spală canicula cu picuri mari cît boabele de cireşe, cînd puştii şi ceata de gîşte ţipă cu veselie, iar pîrîul umflat cu o repeziciune miraculoasă aleargă bolborosind în lumea largă, ploaia de azi, această cistită a cerurilor, devorează lent, dar sigur, toate cele din jur. Şi cele din noi, dacă ne lăsăm pradă melancoliei. Dar şi dacă nu ne lăsăm : pielea noastră simte cearceaful ud care ne înveleşte. Pe acest teren mişcător trebuie să ne reobişnuim picioarele cu arta echilibristicii. Colbul gălbui, pe care încă ieri îl lepădam bătînd uşurel din călcîie, ni se lipeşte de tălpi asemeni unui aluat greu. Uite-aşa am devenit şi la propriu robi ai pămîntului. Iar pămîntul intră cu noi în casă şi trebuie să-l tîrîm cu noi pînă şi la umblătoare.

* Illyés Gyula (n. 1902) — poet, figură proeminentă a literaturii maghiare din secolul XX.

Zilele ni se fac tot mai umede. Ne simţim ca şi cum ne-am fi mutat într-o burtă.

Trebuie să trăieşti şi în burtă. În odaia vecină mama, cu lampa uitată aprinsă deasupra capului, îşi face de lucru, moşmondeşte cu sîrguinţă. După ce sînt interogat asupra felului în care am dormit, mama mă întreabă cu o viclenie jucăuşă : oare chiar vreau să-mi consum omleta în pat ? Ceea ce, de fapt, înseamnă că s-ar cuveni să mă dau jos odată dintre scîndurile scîrţîitoare, vechi acum de treizeci de ani. Lucrurile se întîmplă ca astă-vară cînd, după răsăritul soarelui, mi-a venit şi mie să mă plîng de muşte. Că nu e de-ajuns că sînt gălăgioase dar, ale naibii, te mai şi pişcă. Şi mama a zis : „Trebuie să le înţelegi şi pe ele, băiete. Nu s-au obişnuit încă să vadă la ora asta un om aşa, cît tine, în mijlocul patului." După această discuţie diplomatică mă grăbesc să mă îndrept spre lighean. Din prima privire îl caut pe tata, deşi ar trebui să ştiu că el s-a prezentat o dată cu zorile la atelierul gospodăriei. Constat cu oarecare jenă că nu ştiu nimic despre deşteptările lui şi cu atît mai puţin despre orele lui de culcare. Nu l-am văzut niciodată picotind după prînz, cătînd cu ochii la pernă. Pilda lui pare a spune că voluptatea de a te întinde, căscînd prelung, în preajma patului, odihna de drept e, asemeni plînsului sau dragostei, teritoriul rezervat al pudorii. Cît priveşte statul în picioare, mama nu-i rămîne mai prejos decît pe vreme de boală.

În dimineaţa asta privirea mi se opreşte pe picioarele ei, pe varicele albăstrii, pe bocancii diformi. Din zori şi pînă acum a bătut cu ei atîta cale că s-ar putea lăuda cu asta şi un paznic de cîmp.

— Ţi-ar trebui nişte cizme în picioare, zic.

Nu-mi răspunde, ci-şi cercetează bocancii glodurosi, umpluţi cu hîrtie în vîrf ca să nu joace, căci toţi ştim că au fost făcuţi pe măsura picioarelor lui frate-meu, care poartă patruzeci şi trei.

— Vezi ce soi de arătare sînt ? — rîde silit — dar spune-mi şi mie, ce-aş putea încălţa pe o vreme ca asta ?

Nu pot da nici un sfat decît că ar trebui schimbată situaţia.

— Adă, zic, ceva hîrtie curată.

Pun un taburet în mijlocul casei, drept atelier de cizmărie.

— Hai să luăm măsura !

— Să luăm.

O văd cum iese din bocanci, din obiele, din grămada de ciorapi găuriți, iluminată de ideea mea neașteptată. Conturez cu creionul forma piciorului. Încep de la călcîi și termin la degete, mă legăn și eu puțin pe picioare, îmi dau importanță, cum ar face un cizmar.

— Doamna are vreo dorință specială ?

— Ei ! — rîde neîncrezătoare. Chiar aș putea să le comand ?

— Veți avea niște cizme ca la comandă.

— De Anul nou. Dacă s-ar putea.

Din clipa asta discuția e absolut serioasă și la obiect. Carîmbul să nu fie strîmt la rădăcină, tocul să nu fie prea înalt. Dacă scîrțîie nu-i nici o nenorocire, căci toate cizmele mai de calitate sînt vorbărețe din fire. Să străbați cu așa ceva drumul pînă la biserică, prin zăpada pufoasă, e o adevărată satisfacție.

Asta e, iarna ! Cizma se face remarcată asftel : înaintînd printre bănci, în biserică, *scîrțîie,* iar pe drumul înzăpezit *scrîșnește.* Mama nu prea a avut parte de asemenea bucurii. Gălăgia pe care o făceam noi cu umblatul era tropăitul moale al tălpilor goale, bolboroseala zemii gloduroase mustind printre degete, iar cît privește cîrpăceala aceea din fața ușii, pe care mai mult în batjocură o numeam „ștergător de cizme“, slujea, mai degrabă, încălțări străine. Pentru goliciunea tălpilor căutam mai degrabă ștergătoare cu suprafața netedă, cîte-o bîtă descojită, vreun trunchi de pom sau, în cele din urmă, o băltoacă. Din primăvară pînă-n toamnă porunca maternă răsuna de cîte-o sută de ori pe zi : spală-te pe

picioare! Dezavantajele și consecințele acestor treburi sînt îndeobște cunoscute. Mai puțin cunoscute sînt avantajele. Pentru că, din rolul precumpănitor atribuit mîinilor în procesul transformării maimuței în om, noi am păstrat ceva și pentru picioare. Printre altele, demn de menționat, egalitatea în drepturi, pe baza căreia, pe de o parte, ne lipseam de mănuși, pe de alta, de cizme. Dar prin egalitatea asta le creștea capacitatea de utilizare. Astfel, membrele noastre inferioare, dacă ar fi fost îngrădite după concepțiile general și unanim acceptate și ar fi fost utilizate doar la umblat, ar fi fost frustrate de operațiuni ca: scărpinatul, furișarea fără zgomot, palparea sensibilă a unor obiecte căzute în apă, extracția de măsele, însușirea monedelor căzute sub masă în timpul unor conversații nevinovate, desprinderea țigării din buzunarul celor care dorm la picioare, numai și numai datorită îndemînării degetelor acestora și multe altele, ca împletirea unui bici în patru, cățăratul în copac în caz de pericol, ar fi fost de neconceput cu cizmele în picioare. În schimb e adevărat că mustrarea adversarului prin lovirea puternică a părții dorsale nu poate fi înfăptuită decît prin intermediul cizmei. Astfel, constatăm că încălțămintea — atît cea adevărată cît și cea imaginară — poate influența într-un fel formele relațiilor sociale. Noi — în lipsa cizmelor cu botul tare — a trebuit să lăsăm variantele unor argumente și puncte de vedere aplicate cu piciorul și în secolul nostru în seama

celor care n-au pregetat să pună în funcțiune acele încălțări milităreşti întru ştergerea eventualelor noastre păreri deosebite. Şi multe semne arată că nu fără rezultat. La o privire atentă în jur se pot încă descoperi asemenea moduri de a gîndi ; ne-au fost transmise, prin bunăvoința unei cizme, prin nelipsitul dos, pînă sus, la nivelul unde se află conştiința. Bineînțeles că nu e vorba de astfel de cizme, de cizme cu ramă roşie cum sînt acelea pe care acum le desenez pentru mama. Ele fac gîndul să zboare spre meleaguri mai blînde, aş putea spune, paradisiace, spre leagănul de odinioară.

— Plîngeam mult cînd eram mici ?

Mama tresare uimită de întrebarea asta. Cu toate că mi-a venit în minte tocmai pentru că stau cinchit aici lîngă taburet şi umblu cu vîrful creionului în jurul piciorului ei ca în jurul unei mănăstiri. Parcă-mi mai răsună în urechi cîte ceva din zarva cu care — lipsiți total de sentimentul primejdiei — ne-am făcut intrarea în evidența stării civile. (În cea bisericească — drept maghiar reformat, în cea comunală — din păr de cîine sită de mătase : conform documentului ce mi-a căzut în mînă, notarul interpretase venirea noastră pe lume în felul următor : naționalitatea noului născut : reformat ortodox. Număr de înregistrare a copiei : 3/IV/4/1949.)

— Sosirea aceea a ta, băiete, plînsul acela îngrozitor nu se poate reda prin cuvinte. Cum de ți-a venit în minte tocmai acum ?

— Ne-ai spus odată că atunci cînd eram mici şi plîngeam ne legănai cu piciorul.

Şi mama începe să povestească, de parcă ar povesti despre cine ştie ce şotie, metoda cu care, odinioară, adormea copiii.

— Vezi tu, rău mi se înfundase cu voi, că nu mai ştiam la care să alerg, că ați venit pe lume unul după altul, ba îmi erați în brațe, ba în pat, ba pe sub masă şi fiecare scîncea, care de crampe, care de cine ştie ce. Ar fi trebuit

să am o sută de mîini. Cînd n-am mai putut veghea, le-a venit rîndul picioarelor. Mi-am legat de degetul mare de la picior sfoara leagănului, m-am întins în pat și, dacă te apucai de plîns, te legănam așa, picotind. Știu că era o înșelătorie. Dar avea iertăciune. Nu băgai de seamă. Doamne, că de mult a mai fost !

Nici unuia dintre noi nu i-ar părea rău dacă toată „în șelătoria" de atunci s-ar mai putea repeta.

VIZITĂ LA GERGELY „ALTOITORUL"

Celălalt nume e Székely. *

În sinea mea l-am botezat „altoitorul", din pricina înclinării sale de a înnobila tot ce întîlnește-n cale și a foarfecelui de altoit pe care și-l țăcăne pînă și în buzunar. Nu-mi amintesc exact dacă e adevărat sau dacă eu i-am pus în cîrcă întîmplarea după care, în ziua luării sfintei cuminecături, drept dovadă a frumoasei sale pasiuni, dumnealui, în loc de batistă, și-a scos din buzunar forfecele, spre marea spaimă a cucernicei adunări. Acest fel de poetice erori au încetat atunci cînd a auzit primul îndemn de a-și denunța vecinul dacă ar fi să nu-și prășească porumbul la timp.

— Mă duc pe la el — îi spun mamei — să mai văd ce și cum.

— Lăsînd la o parte necazurile, cred că e bine.

— Ce-ar trebui lăsat la o parte ?

— Nimic deosebit, în afara situației sale. E cel mai bun specialist viticol, dar face tot soiul de treburi de dîrvală.

Cunoștințele sale de specialitate sînt, într-adevăr, cunoscute de toată lumea, ceea ce le lipsește este recunoașterea lor. Într-o familie cu înclinații de meseriași și funcționari s-a păstrat cu încăpățînare om al pămîntului. Chiar și

* Székely = Secuiul.

atunci cînd, termen al relației trecut în contrariul lui, tocmai pămîntul țipa după oameni. Dintre multiplele posibilități impuse de viață, el și-a ales-o pe cea dată de nașterea lui, pe cea care era o *posibilitate necesară* : a rămas pe lîngă moșia lui de cinci-șase iugăre. *Lîngă* ea, deoarece, din punctul de vedere al dreptului de proprietate, a trecut printr-o schimbare esențială : a devenit comună. De unde și mișcările de populație s-au accelerat în toate direcțiile, mulți țărani ajungînd de pe o zi pe alta paznici, vînzători de bomboane, spălători de mașini, ajutori de dascăl, muncitori sezonieri ; la el procesul nu s-a făcut simțit și nici măcar în vis nu l-au ademenit de pe malul de unde își privea cu presupusa neliniște a cloștei din poveste puii de rață depărtîndu-se înot, cu repeziciune : numeroase idei de-ale lui mai vechi despre fericirea rustică, perseverența de Robinson cu care, în cîmp deschis, clămpănindu-și foarfecele de dimineața pînă seara, și-a întins un cort cu mireasmă de miere și de struguri, de care îmi aduc aminte și azi ca de un fel de colț de paradis bucolic în vînzoleala sărăciei din jur. „Îți aduci aminte, nepoate, de pădurea mea de muscat ?" (Era un sfert de pogon.) „De șirurile de fetească și de riesling ? Erau ca niște domnișoare abia ieșite de la coafor." Le vede frumoase și azi. Idila, acest refren amăgitor al amintirii, e tot atît de veche ca și cultivarea pămîntului. Iar dacă trecem peste eroarea lui Homer, potrivit căreia agricultorii regelui primeau la fiecare capăt de brazdă o stacană de vin, trebuie

să fim înțelegători și cu unchiul și cu idila lui, și cu oftatul, veșnicul oftat după domnișoarele lui de muscat și fetească. Uitînd și de mulțimea celor care l-au cercetat la vederea primilor ciorchini copți și fără a pune la socoteală rubedeniile, ci numai puzderia de copii care, cum plecau undeva, luau în desagă drept bani de schimb struguri, pepeni, veți înțelege cîte speranțe se mai puteau nutri pentru cules.

Cînd via, precum și o parte din grădina casei, au intrat la colectiv — ideea se cuibărise în capul unchiului sub formă de lege — el, fără un cuvînt, a mutat mai înăuntru gardul, direct în fața casei, după lungimea și lățimea vechilor cuprinderi, întinzîndu-se parcă în adîncime și, după ce toate acestea au fost gata, s-a avîntat din nou la atac.

Și astfel, pe locul cotețului de găini, al cuștii cîinelui, al budei, a plantat o vie nouă. Mai exact, o sută cincizeci de butuci, copie în mic a celei vechi. Au urmat apoi toate celelalte, desigur, acum la scară de machetă : sub geam — pomi fructiferi pitici, să nu ocupe prea mult din cer, în cămară s-au înălțat butoaie în miniatură, în grajd — o vacă de dimensiunile unei capre. Zicea : „M-am reprodus".

Valea fîntînii mici e la depărtare de o oră de sat. Cărarea spre unchiul Gergely te duce peste un deal pleșuv, printre ciulini și mărăcini. Acolo, în casa lui, locuiește — mai mult bolește — și bunicul din partea mamei. După ploaie mă întovărășește acum vîntul și zuruitul pustiu al ogoarelor de porumb. În ultima vreme poți întîlni și iarna coceni pe cîmp și pe-aici se spune că le-ar fi scăzut valoarea. În cotul văii zăresc grajdurile de chirpici ale Gospodăriei

colective. Prin apropiere, un şir de tractoare şi combine, pe urmă douăzeci de hectare de viţă proaspăt plantată care, peste patru ani, va deveni productivă. Pînă atunci vor trebui păzite de degradare acele vechi sferturi şi jumătăţi de iugăre comasate, care produc mai degrabă griji decît vin, dînd an de an bătaie de cap conducerii. Şi anul acesta s-au poticnit, gîndindu-se cum să organizeze culesul — pentru cele trei sate care nu vor să renunţe la această bucurie — în via de odinioară a lui Gergely. În cele din urmă s-au întrunit toţi factorii responsabili şi au decis : vreo cinci sute de copii şi adulţi cu bricege, foarfeci sau, pur şi simplu, cu dinţii au pustiit într-un sfert de ceas coasta dealului. Şi moşnegii, şi bolnavii au ieşit la porţi, mîncau strugurii din pălării, ştergîndu-şi cu mînecile cămăşilor zeama ce le curgea pe piept. Gergely, şezînd sus pe deal, urmărea carnavalul. Întocmai lui Cristos, cum zicea mama, căruia fariseii i-au cerut un semn, juca rolul făcătorului de minuni : a săturat mulţimea cu şapte pîini şi după ce mîncară şi adunară cele rămase în şapte coşuri, îi mai rămase şi lui, făcătorului de minuni. Un alt podgorean a luat-o cu o cadă plină de „mărgelele lui Csaba" — un soi de struguri timpurii şi dulci — înspre sediul gospodăriei, unde conducerea, în compania unei cete numeroase de musafiri de la raion, tocmai făcea mustul. Omul medita în linişte, trăgînd din ţigară, fără să observe că-şi conduce caii spre propria lui curte.

— Ce-ai adus asta aici ? l-a întrebat mirată nevasta.

— Păi, nu e cules ?

— E cules, e cules, dar ce, ţi s-au tulburat minţile ?

— Că bine zici ! a dat omul din mînă şi, venindu-şi în fire, a adăugat : M-au furat gîndurile puţin.

A întors căruţa, a îndreptat-o spre ţinta iniţială şi a pornit. Muierea s-a proptit de stîlpul porţii şi a rîs mult timp, ştergîndu-şi lacrimile. Nu stătu însă mult aşa ci dădu fuga la vecini, căci o asemenea faptă cu haz, ca cea făcută de bărbatu-său, trebuia neapărat povestită. Desigur, s-au amuzat şi vecinii, ştiind, fără să fi auzit de Bergson, că atunci cînd un efect comic provine dintr-o anumită cauză, acest efect pare cu atît mai comic cu cît găsim mai naturală cauza care l-a produs.

Așa era și în cazul lui Gergely. El, întotdeauna, cînd își povestește un necaz, știe să-și înveselească ascultătorii. Astfel, mai de mult, cînd în anii războiului un plutonier — în urma denunțului unui creștin zelos — îl căuta pentru dezertare, el a sărit pe geam în grădină, lăsînd în urmă copiii și nevasta și, de acolo, desculț și cu capul gol, prin zăpada de decembrie, nu s-a mai oprit cale de trei sate. Întrebat încotro aleargă astfel echipat, Gergely s-a descurcat în grai de snoave și povești cu tîlc și, astfel, tocmai aliații urmăritorilor săi l-au miluit cu o șapcă, o vestă veche, să-și poată omul căuta oile răvășite de lupi, printre grănicerii înarmați. În decursul vieții sale agitate i s-a întîmplat, nu o dată, să se întîlnească bot în bot cu cîte-o pușcă : dar întotdeauna a avut atîta istețime încît, bătînd moartea pe umăr, să-mpodobească țeava puștii cu o floare șugubeață a voioșiei sale. E drept, nu tocmai fără groază.

În ansamblul familial, după cîte-o peripeție sfîrșită cu bine, noi obișnuiam să-l caracterizăm spunînd că pumnalele aruncate spre el au rămas în aer și acum se rotesc și cîntă. Înmulțindu-i între timp firele cărunte de la tîmple. Cît privește mirarea lui zîmbăreață și prefăcută — „Păi nu zici că au vrut să mă omoare ?!“ — nu e din specia acelora care, după concepția generală, prin prezența sa, ar întări regula firescului sau ar întineri lumea spirituală. După fiecare cascadă de rîs, adevărul e că devenim mai bătrîni și acest adevăr — datorită lui Tamási Áron * — poate fi citit în exclusivitate de pe obrazul unui alt secui, acel Abel din Ciceul Ciucului **. E la fel cu acrobații sub ale căror salturi comice, deasupra adîncimii destinului lor, nu se întinde plasa de siguranță a clipei salvatoare. Vor trebui să-și cunoască meseria cu atît mai bine, vor trebui să-și ascundă spaima sufletului, chiar și cu prețul vopselilor puse în cantități prea mari peste ființa lor, peste chipul lor, puse pînă la sufocare, acele vopsele pe care, simplu, le numim măștile măscăricilor.

* Tamási Áron (1897—1966) — romancier și nuvelist de seamă, în a cărui operă se îmbină un suprarealism de factură populară cu totul baladesc și accente realist-critice.

** Abel — eroul trilogiei lui Tamási Áron, secui simplu care învinge greutățile vieții cu voie bună.

În tabloul final din ultimul act al războiului am avut parte de o scenă de toată frumusețea. Soldatul care ne-a percheziționat, a dat în buzunarul lui Gergely de un brici nou-nouț. Și, după ce l-a tot agitat pe sub nasul nostru, m-a scos pe mine din combinație și l-a luat în primire pe uncheș. Dintr-o asemenea intimă apropiere, scula aceea de bărbier începu să semene cu securea, care servise tocmai în zilele acelea la decapitarea a doi flăcăi pe butuc.
„Susții deci că hoinăreați pe hotar fără nici o intenție." — „Mergeam spre casă, domnule", își intră unchiul meu în rolul repetat nu o dată. Clipind de cîteva ori, cu șmecherie, în fața briciului, Gergely aruncă o nadă spre soldat, zîmbind larg, cu complicitate : „Am nouă copii." Acest soi de mituire — că adică oameni sîntem — a fost întotdeauna o chestie de efect. Acum l-a iritat pe soldat. „Ia stai drept și nu te mai foi atîta."
Între timp își tot încerca briciul pe dosul palmei apoi, suflînd părul, poposi cu privirea pe grumazul vînos al unchiului. Acesta simți momentul și-și încercă numărul : mușchii feței i se relaxară, la următoarea sclipire a lamei în mîinile soldatului își țuguie buzele, apoi își trase în sus pleoapa de jos și, cu orbecăiala caracteristică miopilor, fața deveni personificarea tristeții. Arcul sprîncenelor i se frînse și, concomitent, trase după sine, într-o mișcare ciudată, și mușchii piramidali ai nasului. După părerea specialiștilor,

aceasta e o rară performanță actoricească. O cunoșteau mai ales grecii și o aplicau în sculptură, după cum atît de expresiv ne arată grupul Laokoon. Dar între timp buza de sus a unchiului, ușor tremurîndă datorită mușchiului zigomei, proiectează un rînjet folosind din belșug ridurile nărilor ce acoperă acum vîrful nasului care, în clipa aceasta, e cel mai aproape de briciul dănțuitor. Urmează maxilarul inferior, pe care unchiul îl încredințează propriei greutăți, îl lasă să cadă în voie, cu acea rară subtilitate după care și colțul buzei trebuie să cucerească aceeași mișcare drept prevestire a plînsului. Acesta din urmă îl considera, probabil, un truc ieftin : nu ajungea pînă la lacrimi și în colțurile pleoapelor răsucite și mai adînc în jurul irisului începea să-și sclipească albul ochilor. Gestul a fost necugetat din partea lui deoarece soldatul s-a speriat și, înjurînd, și-a reluat jocul cu periculoasa unealtă de tăiat beregata. S-a apropiat astfel de unchiul care, printr-o adevărată lovitură de maestru, sesizînd pericolul, și-a oprit pur și simplu respirația. Urmă o liniște dramatică, pînă cînd am început să-i aud prin gura deschisă bătăile inimii, mai exact, sunetul dogit al coastelor în contact cu motorașul acela fierbinte. (După presupunerile mele ulterioare, zgomotul era provocat, de fapt, de propria mea inimă.) „Nu-ți retez decît urechile“ — a zis atunci soldatul, la care unchiul a răspuns cu un profund suspin de mulțumire și prin gît i s-a rostogolit ușor-ușurel o gălușcă — *globus histerya* — cedînd apoi întîietatea unei ciudate desfășurări de

acrobaţie făcută cu urechile. Capacitatea de schimbare a culorii urechii de la o anumită paloare pînă la un purpuriu intens a fost experimentată pentru prima oară pe iepurii de vizuină de către fiziologul Mosso şi asta se întîmpla prin anii şaizeci ai secolului trecut, cauză care l-a împiedicat pe distinsul savant de a lua cunoştinţă de adevăratele performanţe obţinute de unchiu-meu în faţa briciului, precum şi de faptul că, datorită unor necesităţi istorice, această aptitudine e mult mai dezvoltată la noi decît la iepurii de vizuină. Cu toate că lor li se cuvine întîietatea. De asemenea, fenomenul de a ţi se face părul măciucă e un reflex în faţa spaimei, pe care ştiinţa l-a presupus cercetînd, tot aşa, reacţiile animalelor. În bogatul arsenal al reprezentărilor sufleteşti, am găsi destule posibilităţi de joc, chiar dacă totul s-ar reduce numai la mîini. Creaţia noastră ar deveni mai săracă dar, în acelaşi timp, mai umană. Lucru pe care probabil că unchiu-meu îl ştia prea bine, pentru că în faţa soldatului ciopîrţitor de urechi în loc să i se facă părul măciucă, el şi-a întors palmele cu degetele tremurătoare şi chircite, apoi le-a ridicat în semn de implorare către Isus, spre ceruri, demonstrînd că e priceput şi în cele ale consternării apostolice, nefiindu-i străină nici chiar atmosfera din „Cina cea de taină“ a lui Leonardo da Vinci. Colac peste pupăză, probabil pentru a da lovitura de graţie, a făcut uz şi de centrii nervoşi reuşind, ca în stările de mare sfîrşeală, să-şi acopere în cîteva clipe fruntea cu sudoare. „Bravo !“ a exclamat soldatul,

băgîndu-şi în buzunar briciul confiscat şi lăsîndu-ne să ne ducem dracului. Gonind unul mai tare ca altul, nu ne-am oprit decît pe a treia creastă unde, abia trăgîndu-ne sufletul, am prins curaj să ne mai spunem cîte ceva. „Am scăpat şi de asta!“ a îngînat unchiul meu, adăugînd didactic: „Ai văzut şi tu cum trebuie să procedezi!“ Eram de fapt novice în arta actoricească şi habar n-aveam că, oricît de strălucită, creaţia lui nu era deloc originală. Cercetînd expresia sentimentelor la om şi la animal, taica Darwin descifrase, cu multe decenii în urmă, tot acest dans al briciului pe chipurile băştinaşilor australieni. Vezi în studiile respective, capitolul despre spaimă.

CARE EŞTI TU, FIULE ?

Bărbatul de cincizeci de ani care stă acum în faţa mea, sărat şi tăbăcit de atîtea feluri de spaime, e întruchiparea nealterării.

— Ce mai faceţi ?

— Uite-aşa, şi mi-arată copiii şi treburile care-l aşteaptă în curte.

Feciorii şi fiicele, brazi şi mesteceni, iar el, printre ei, ca un ciot bătrîn în pădure, cu rădăcini adînci care, închizîndu-şi mereu rănile, îşi urmează viaţa prin mlădiţe. Acum copiii îndeplinesc tocmai poruncile tuşei Erzsi. Unul adună vreascuri pentru foc, celălalt cară apă de la fîntînă, iar cel mic, ca un şaman în devenire, rotindu-se cu zel şi chiuind, alungă vindereul întru apărarea orătăniilor.

— Dar în afară de asta ? întreb.

În afară de asta, fiul său cel mare, Árpád, s-a hotărît acum cîteva clipe să se mute la oraş. Nu-l poţi reţine. Taică-său i-a cumpărat o grădină de la cineva care rămăsese în

formă, deci și în fond, în afara colectivei. Dăduse șase mii de lei pe ea. Atunci forurile competente au sesizat greșeala. Grădina a fost expropriată, iar banii s-au pierdut. Să tocmească un avocat ? Nu-i vede sensul.

— Ei, a fost și nu mai e — rîde de nereușită. Noi să fim sănătoși.

Buna-cuviință îmi cere să-mi prezint respectul în primul rînd în fața bunicului. Intrăm în casă cu Gergely și cu tușa. Bunicul meu, foarte bătrîn, cu fața slăbită, cotropită de febră, șade în vîrful patului. În prima clipă nici nu mă recunoaște. Cînd își ridică privirea spre mine, simt că m-a și acceptat ca pe unul din încrengătura lui dar, deocamdată, nu știe care sînt dintre cei treizeci de nepoți cîți lasă în urmă. Mă cercetează ca pe un ou ce te pregătești să-l pui sub cloșcă.

— Care ești tu, fiule ?

Îi spun care. Feciorul Bertei, cel mare.

— Nu-ți amintești cum m-ai altoit odată cu biciul ? mă recomand mai amănunțit.

— Dacă te-am altoit, zice, ți se cuvenea, desigur. Gîndeam întîi că nu ești tu ci celălalt, care mi-a spart ulciorul.

— De spart, am spart și eu unul — mărturisesc cu umilință — dar exact n-aș putea spune unde și cum. Poate numai în vis, dar, cu siguranță, cîndva, undeva, am spart și eu un ulcior. Acum însă el nu mă întreabă nimic despre asta.

— Da' ăla, care acum douăzeci de ani a dărîmat țiglele de pe colțul acoperișului, pe unde mai e ?

— Dacă-i ăla, atunci e la Tîrgu-Mureș, zic, căci nu poate fi altul decît fratele meu.

Tare de departe ne privește bunicul, de departe, de undeva de foarte departe, cine ar ști să ne spună cum și în ce fel și-a încheiat el socotelile, cum și cu ce concluzii a sfîrșit el lungul dialog cu lumea oamenilor pentru că, în clipa aceasta, înțeleg că el nu ne mai ține minte nici chipurile, și nici numele, ci doar faptele noastre îl mai colindă.

— Bine că pot să te văd, vrea să mă mîngîie.

Recade apoi în pat. Ca un cui frînt sub povara timpului. Mă mustră conștiința că au trecut prea mulți ani de cînd n-am mai fost pe la el. Și-l simt în clipa aceasta că așteaptă de la mine un raport asupra cauzelor și foloaselor absenței mele.

— Pe unde-ai fost tu pînă acum ? întreabă.

Dacă vorbele mieroase ar fi la modă în casa noastră, atunci aş răspunde că absenţa mea e o pură născocire pentru că, de fapt, eu am stat tot timpul lîngă el şi, chiar dacă m-am mai mişcat din loc, niciodată n-am închis poarta după mine.

— Am umblat prin multe părţi, zic.

— În orice caz, nu trebuie să hoinăreşti prea mult, reia el vechiul său ton autoritar. Fumezi ?

— Musai ! dau eu din cap spăsit.

— Ei, cum o să fie musai ? Nimic nu-i musai în afară de cele ce ne servesc drept îndreptare. Cîţi copii ai ?

— Doi.

— Nu-i mult.

Gestul său nu poate fi calificat drept laudativ. Tuşa Erzsi îmi ia, în schimb, apărarea.

— Azi nu trebuie să ai mulţi copii.

— Trebuie, sare bunicul. Darul Domnului nu e voie să-l respingi, iar darul lui cel mai de seamă sînt pruncii.

— Asta aşa e, aprobă Gergely, mai mult resemnat decît entuziast. Apoi îmi face cu ochiul, ceea ce ar vrea să însemne că darul ăsta ar putea fi ceva mai felurit. De exemplu, acum n-are bani de gloanţe pentru iepuri.

În tuşa Erzsi prinde glas, aşa, pe nepusă masă, o revoltă tîrzie.

— Ce vrei, bunicule ! Nepoţii îşi doresc un trai mai liber.

Ea n-a prea văzut mare lucru din lumea asta.

Ţin minte ziua cînd, alături de unchiul Gergely, s-a mutat aici, în cîmp. Scoţîndu-şi vălul de mireasă, şi-a luat rămas bun de la lăutar, apoi a cercetat locul unde va trebui să trăiască de-acum. Şase copii a crescut şi, dacă stau să mă gîndesc, nu ştiu dacă a fost de treizeci de ori în sat în treizeci de ani. Dar şi atunci pentru puţină vreme, căci tot timpul îi ţiuiau urechile de plînsul copiilor. Toată viaţa ei, de fapt, înseamnă maternitate. Şi dacă ar fi să vedem cum s-au oglindit în sufletul ei întîmplările şi schimbările din societate, am vedea că n-a fost atinsă decît atît cît ţine tremurul flăcării de lampă în curent. Şi, totuşi, copiii au adus o anumită primeneală de vînt primăvăratec din şcolile pe care le-au urmat la oraş. A fost cumpărat un radio, care acum zbiară fără încetare.

Bunicul picotește. Putem ieși în curte, apoi în mica livadă de lîngă casă. Gergely e foarte mîndru de altoiurile sale. Pășește printre ele cu smerenie, aproape în vîrful picioarelor, de parcă fiecare coroană ar legăna în brațe un copil.

— Privește — spune — arătîndu-mi un păr, pur și simplu trebuie să i te închini.

— Sărut-mîinile, zic, prinzînd o creangă care atîrnă.

— E un pom colectiv, zice Gergely, apoi încearcă să-mi explice ceea ce nici el nu pricepe.

Cu ocazia colectivizării, s-au măsurat și grădinile și curțile de pe lîngă case. Tot ceea ce era în plus față de prevederi s-a luat. Și așa se face că cîțiva pomi fructiferi din proprietatea lui Gergely au ajuns în colectiv. Habar nu avea nimeni care le va fi soarta. La marginea livezilor sînt nenumărați asemenea pomi „colectivi" de care, de fapt, nu se îngrijește nimeni, poate, din cînd în cînd, se abate peste ei mila fostului proprietar. Și, astfel, merii împărțiți între două mame se privesc unii pe alții, iar cei rămași în afara gardului cad pradă iepurilor. Gospodăria, din cauza împrăștierii lor, nu-i poate îngriji ; principial, nu are dreptul să-i redea în grija particularilor. Astfel rămîn în grija Domnului.

— Dar să vezi grădina cumnatului Gyurka ! îmi spune Gergely îngrozit, uitîndu-se în jur, să nu-l mai fi auzit cineva. Fruntea i se încrețește, ochii i se strîng zîmbitori, apoi fluieră scurt, dă din mînă a lehamite, țîțîie și se scarpină în cap. Apoi aia e comedie mare, n-ai mai văzut așa ceva.

Drept urmare, ne-am hotărît să-l vizităm și pe cumnatul Gyurka.

Bunicul doarme. Îmi iau rămas-bun de la tușa Erzsi, de la copii și pornim să urcăm coasta. Coborînd pe cealaltă parte, batem la ușa cumnatului, care locuiește în ultima casă a părții de sat numită Căpuș. Odăile lui sînt lîngă o pășune mare, iar soția lui Gyurka e botezată Rebeca și noi o alintăm cu numele de Rubi. Rebeca e sora cea mai mică a mamei mele. Și asta nu numai în privința anilor, dar și în ceea ce privește statura. Rubi este printre ciorchinii mari ai familiei noastre bobul dulce și mic de muscat. Gyurka a încărunțit devreme, dar are o bună-dispoziție de neînvins ; în fond e un meșter la toate ființa aceasta cu ochi albaștri, și îndemînarea asta i-a trecut-o și băiețelului său pe care, de dragul deosebirii, obișnuim să-l strigăm György.

Vremea ploioasă i-a sechestrat în casă. Rubi trebăluieşte pe lîngă sobă, iar cumnatul Gyurka stă la masă în mînă cu un volum de Merejkovski. Numai băieţelul meştereşte ceva în colţul odăii. La întrebarea obişnuită despre „ce şi cum sînt toate" cumnatul răspunde :

— Ei, uite că tocmai acuma sînt contrariat.

— De ce ? cercetez cartea, o veche ediţie „Dante".

— Că pînă la urmă acest Napoleon a cultivat fasole şi cu asta a trebuit să-şi petreacă timpul pe insula aia, Sfînta Elena.

Gergely rîde copios şi zice :

— Nu ne mai lipseşte decît să ne mirăm şi de asta !

Cumnatul însă nu s-a oprit întîmplător la împăratul cultivator de fasole. Dorinţa lui singuratică de independenţă e întotdeauna în rezonanţă cu situaţiile absurde. Întocmai ca atunci cînd aptitudinile tinzînd într-o direcţie sînt dirijate într-alta, cu totul contrarie naturii lor.

Dimineaţa l-au chemat la cules de morcovi, iar el, de fapt, dorea să se ocupe de pomii săi fructiferi. Pe masă, o altă carte : „Livada casei" de Mohácsy Mátyás. O ştie atît de bine încît poate oricînd da examen din ea. Şi din felul pasionat cum vorbeşte despre grădina lui tăiată în două ca despre o imposibilitate, răzbate scînteia acelei idei obsesive — semn al personalităţii. Dacă vreau să văd cum s-a dus pe apa sîmbetei ideea lui cea bună de la început, n-am decît să poftesc în grădină. Fac întocmai. Examinăm livada ce are circa şapte-opt ani. O sută de pomi tineri : ionatane, pere aurii de iarnă, batule în rînduri ordonate, cu coroanele formate, toate îngrijite raţional. Dintre toţi aceşti pomi cincizeci sînt în colectiv. Un gard dărăpănat trasează graniţa. Dincolo de acest gard nu mai vede acum rostul vreunei activităţi, deoarece nu-şi poate imagina cum s-ar face împărţirea recoltei. Cît cuprinzi cu ochii, în afară de jumătatea aia nu mai zăreşti nici o livadă. Deci pomii lui Gyurka care au intrat în colectivă nu se pot alipi nicăieri, ca să li se poată aplica principiul producţiei pe scară largă. Aici nu e decît păşune, ogor cu grîne şi porumb. Iarna iepurii rod jur-împrejur trunchiurile tinere, vara copiii smulg fructele verzi cu creangă cu tot. Dacă Gyurka îi ceartă, ei îi răspund obraznic să-şi vadă de livada lui şi nu de astălaltă. A discutat chestiunea şi cu conducerea gospodăriei şi cu cine vrei şi cu cine nu vrei, cu oricine care ar putea avea o legătură cu ea.

— Și n-ați ajuns la nici o înțelegere ?

— Ca popii în privința imaculatei concepții...

Gyurka s-a hotărît din cauza asta să se mute la oraș și să lucreze la o fabrică de mobilă. Casa cea nouă e încă netencuită ; e pe cale să încheie tîrgul. După aceea se va muta, va sădi o livadă nouă, o vie în miniatură. Din poartă pînă în ușă va planta trandafiri și va așeza globuri colorate în vîrful țărușilor vopsiți.

Degeaba aș încerca să-i schimb hotărîrea. Ea e deja luată.

(În drum spre casă, mă întîlnesc cu președintele și suita lui, în fața cooperativei. Îl întreb : ce părere are despre pomii fructiferi ajunși la hotar cu colectiva ? „Așa am primit dispozițiuni.“ El, personal, are vreun proiect pentru a-i salva ? N-are. Nu se ocupă cu proiecte personale. „De altfel, odată și odată trebuia făcută ordine.“ Îi întreb și pe membrii suitei. Contabilul : „Eu nu mă pot amesteca, treaba mea e să fac contabilitate.“ Omul de la grădina de zarzavat : „Egalitatea nu poate fi obținută decît cu prețul jignirii unora.“ Paznicul de zi : „Măi, tovarășe, ce tot despicăm firu-n patru, așa au fost dispozițiile, fiecare are dreptul la atîta și atîta în jurul casei și cu asta basta !“ La întrebarea mea : „Ce se va face cu recolta ?“ au răspuns într-un glas : „O consumă vechiul proprietar. Doar îi șade sub nas.“ Să presupunem că nu se atinge de ea. Rîd. Socotesc presupunerea asta drept o glumă bună. Dar totuși ! „Atunci o s-o care copiii, doar n-o să pun un paznic sub fiecare pom singuratic.“ Și în cele din urmă ce se va întîmpla cu ei ? „În cele din urmă îi vor scoate de acolo pe toți și terenul o să fie numai bun de arat.“

Dar cu asta nu se grăbesc. N-au avut încă inima să pună mîna pe topoare, așa că lasă totul pe seama timpului.)

UN MUSAFIR CIUDAT

În casă-l găsesc doar pe taică-meu care pregătește mîncarea de seară a purcelului. În vatră arde focul, iar pe masă, într-o farfurie, zac două ouă sparte. Cred că nu peste mult vor fi făcute papară. Tata se ține cu o mînă de toarta ciubărului, iar cu cealaltă de făcăleț, amestecînd lăturile fierbinți și groase ; amestecă și se uită la mine pieziș în sus și zîmbetul lui îmi spune că e fericit de sosirea mea acasă.

— Unde e mama ? întreb.

— S-au urcat în pod.

— S-a-ntors și Jóska acasă ?

— Jóska nu s-a întors acasă.

— Atunci cu cine s-a urcat în pod ?

— Cu un baron.

— Ia te uită ! zic, dar, desigur, cunoscînd firea tatei, nu iau totul drept glumă. În tata n-a rămas nici cît negru sub unghie acel instinct care-l face pe om să se vrea mai presus decît alții. Blajin cu consecvență, își refuză pînă și superioritatea glumei și păcălelii.

Dar tata continuă și mă scutește de presupuneri.

— Spune tipul că atunci cînd i-au desființat a lăsat aici la noi o pictură pentru a fi păstrată. În realitate, nu el a lăsat-o, pentru că mi-aș fi adus aminte, ci nevastă-sa și acum a venit o rudă de-a ei...

— Atunci mă duc să văd.

Cum urc scara, îl zăresc în penumbră chiar pe baron. Privește o pictură înfățișîndu-l pe un strămoș de-al său, un bărbat bărbos, iar mama șterge de praf rama groasă. De cum mă zărește, mă salută cuviincios, ceea ce nu întîrzii să fac și eu, doar nu ne vedem în fiecare zi. Și asta din două motive : în primul rînd pentru că eu încă n-am văzut în podul nostru un baron de-adevăratelea, în al doilea — pentru că el însuși, pentru prima oară în viața lui, probabil, se uită în jur de la

o înălţime ca asta. Dăm mîna. Srîngerea de mînă poate fi calificată drept cinstită, nu are nimic aristocratic în ea. În copilărie am sărutat cu prisosinţă mîna baroneselor, în schimb timpul unei strîngeri de mînă normale n-a venit decît acum, aici, în pod, lîngă horn, în societatea sticlelor de bulion şi a costiţei afumate ce se leagănă pe o sfoară, sub grindă. Domnul baron poartă haine obişnuite şi pantofi sport. E din generaţia mai tînără, de statură potrivită, cu trăsături regulate ce nu trimit de loc la acele momîi care roiau odinioară prin satele noastre de cîmpie. După propria-i mărturisire, lucrează la o întreprindere de construcţii de drumuri şi nu trebuie să-i cercetez prea mult chipul ca să descopăr pe el reflexele muncii pentru o pîine. În timp ce se ridică din praf, ca să-şi cureţe pantalonii, costiţa noastră afumată i se izbeşte puţintel de ceafă. Rîde oarecum încurcat şi scoate batista. Are o mînă puternică, parcă de plugar. În contradicţie cu imaginile păstrate în amintire, îl văd ca pe o haină cu croiala schimbată şi ajustată după cerinţele unor zile de muncă.

— Ei, să coborîm, zic. Să văd, nu se dă de-a berbeleacul pe scară ?...

Cu strămoşul sub braţ, baronul dibuie cu îndemînare spiţele scării şi, după o mică ezitare, primeşte şi invitaţia mamei de a gusta din omleta noastră. Discutăm despre maşini, pămînt, condiţii de muncă şi, în toiul discuţiei noastre, ocolim cu grijă orice apelativ : nici *excelenţă,* nici *tovarăşe,* nici nimic, ci doar tot felul de expresii impersonale şi, după cîte văd, se descurcă destul de bine în cîmpul noţional de chei şi pile al lui taică-meu. Mama întoarce capul, dînd să pufnească în rîs doar cînd aude că baronul are o colecţie de ouă de păsări. Zece mii de ouă !

— Dumnezeule ! se miră tata.

— Păi din astea s-ar putea face o omletă pe cinste, spun eu, pentru a o ajuta de mama să poată rîde în voie.

— Colecţia are o valoare ştiinţifică, spune baronul.

— Desigur ştiinţifică, întăreşte tata spusele lui, ca şi cum ar fi adunat ouă de păsări de cînd se ştie, rătăcind prin copaci.

Adevărul e că, aşa, la iuţeală, nu ştiu nici eu ce să cred despre cele zece mii de ouă. Să-mi fi judecat greşit omul ? Am scris deja despre cîţiva moşieri, mai ales despre obiceiurile lor ieşite din comun care, cu o singură şi energică trăsătură de penel,

îi imortalizau în noi, simpli păstori desculţi. De pildă, N.P. avea obiceiul ca, plimbîndu-se pe cîmp, deodată, ca ajuns în faţa unui şanţ, să rămînă pironit locului, apoi să sară şi numai după aceea, privind liniştit înapoi, s-o pornească agale mai departe. Culcaţi printre tufe, nepăsători la împunsăturile ghimpilor şi la pişcăturile furnicilor roşii, întocmai unei expediţii în Africa observînd obiceiurile ciudate ale vreunui animal rar, petreceam zile întregi observîndu-l pe bătrînul domn şi aşteptînd să-l surprindem în clipa cînd vă sări peste şanţul imaginar. În paranteză fie spus, această curiozitate pasionată a copilăriei nu poate fi asemănată decît cu aceea a marilor descoperitori.

Cînd reuşeam să surprindem o asemenea săritură, ne uitam unul la altul, victorioşi.

— Ei, l-aţi văzut ?

— Văzut.

Avînd scalpul slăbiciunii marelui adversar, urlam ca nişte veritabili indieni.

În seri de iarnă ne îmbătam nu o dată cu descoperirile noastre. Pe vremea aceea bunicul şi colegul său întru muncă, badea Peşteanu, stăteau pînă în miez de noapte la un pahar de vorbă, depănînd poveşti despre maniile domnilor. Pe vremea cînd mama era fată mare, slujea la onorabilul domn Sz. F. şi tot la acest conac tata era mecanic. În asemenea seri de iarnă îşi desfăceau şi ei bocceluţa amintirilor. La sfîrşitul întîmplărilor rîsetele izbucneau în salve de se cutremurau ferestrele. Era oare asta un semn de alinare ?

Poate în mizeria noastră era şi aşa ceva. Din acele vremi s-a păstrat în mine acel sentiment binefăcător al maliţiozităţii aristofanice, care l-a cuprins întotdeauna pe muritorul de rînd în clipele cînd putea să-şi rîdă de zeii căţăraţi deasupra lui pe înălţimi.

— Astă-seară nu mai avem nimic din fumul de tămîie pentru domni ! vorbea cu vocea tatei marele iconoclast grec. Ştiţi oare că boierul furios şi-a ciuruit pălăria ? A tras în ea ca-ntr-o gaiţă.

Bineînţeles, pentru asta era nevoie de cei patru pereţi ai căsuţei de chirpici şi de siguranţa oferită de depărtare. Căci cum apărea vreo excelenţă în carne şi oase la o distanţă de-o... palmă, şepcile şi pălăriile zburau iute de pe capetele pleşuve, de ne trezeam cu toţii cădelniţînd. În entuziasmul res-

pectului pe care trebuia să-l avem, pînă și javrelor galbene cît și pumnilor domnului baron nu îndrăzneam să le vorbim decît cu dumneavoastră : „Vai, ce frumos cățeluș sînteți, vai, nu cumva să mă mușcați !"

Dar acum această colecție de ouă nu mai poate fi un capriciu boieresc din trecut. Din discuția noastră reiese că valoarea muzeală a acestei colecții se ridică pe puțin la zece mii de lei, apreciere la care mama devine de-o seriozitate de-a dreptul amară. Pentru că ea n-a văzut încă zece mii de lei la un loc. În felul acesta, în proporție directă cu numărul de ouă, crește și prestigiul domnului baron. Cînd, sub braț cu pictura împachetată în ziar, domnul baron o ia prin grădină spre stația de autobuz, tata se uită lung în urma lui, clătinînd din cap :

— La naiba, băiete, zice, mult trebuie să fi umblat ăsta după ouăle alea.

Asta așa e, n-ai ce zice. Ne așezăm și noi la cină, dar vizita domnului baron nu ne iese din cap. Cîți moșieri au fost prin satul nostru, toți revin pe tapet. Satul, de parcă s-ar teme că vreodată va fi posibil să se reîntoarcă, le ține evidența chiar și acum, după ce au trecut douăzeci de ani de cînd nu mai sînt. Tata îi enumeră pe toți, care pe unde se află, cu ce se îndeletnicesc, cum o duc cu sănătatea, cui i-a murit soacra, cui nevasta. Și astfel aflăm că unul e responsabil peste morcovi și a luat de nevastă o învățătoare, că altul e lăcătuș la Cluj, dar că ăluia, în schimb, i-a murit unchiul, că al treilea se ocupă cu tăbăcăria, că al patrulea e agronom la fermă de stat, că al cincilea e cotiugar de piață, că al șaselea nu face nimic, întrucît e mort.

— Da' de ăla îți mai aduci aminte, care a bușit țiganul în contrabas ?

Ăla nu era chiar baron. Ultima dată ne-am întîlnit cu el pe podul de peste Someș, la Cluj. Se grăbea spre casă, venind de la fabrică într-o salopetă soioasă, șifonată. Sub braț avea un coș de papură acoperit cu o cîrpă și de sub cîrpă se ițea un castravete uriaș. Tata, tot timpul cît a stat cu el de vorbă, — cum că au crescut copiii, căci ce altceva aveau ei de făcut — trăgea cu coada ochiului la castravetele murat. Pe urmă, înălțimea-sa, nițel încovoiat, s-a dus în treaba lui, iar noi cu tata, sub impresia întîlnirii neprevăzute, continuarăm să vorbim, înaintînd de-a lungul rîului :

— Ce zici de el ?

— Bine i-aţi mai aranjat, a spus, clătinînd din cap, dar, pesemne, nu s-a putut face altfel.

Amintirilor şi criticilor adresate aristocraţiei le pune capăt fratele meu. Intră în casă cu mare tărăboi şi-şi pretinde cina. Pe faţă îi joacă o lumină de parcă ar fi stat pînă acum îmbrăţişat cu o fată.

— Întîi să-mi spui de unde vii, se răsteşte mama la el.

— De unde vin ? De la palat, sare băiatul şi ia o poză de parcă el ar fi Franz Iosef iar împărăteasa-mamă l-ar sîcîi pentru hoinăreală.

— Şi ce-ai făcut pînă acum, acolo, la palat ?

— M-am uitat la televizor, în fumoar.

— Şi ce-ai văzut ?

— De toate !

Aceasta este relatarea amănunţită făcută de fratele meu Jóska despre programul televiziunii, relatare după care şi mama renunţă la interogatoriu. Pune pe masă un castron cu magiun de prune. Lui Jóska îi place magiunul de prune, iar mama are grijă de plăcerea asta a lui şi în fiecare dimineaţă îi pune în pachet o felie de pîine cu magiun. În clipa de faţă nu ştiu ce se întîmplă cu el, pentru că îl văd că se uită la produsul acesta de fructe de parcă i s-ar fi servit cărăbuşi sau cine ştie ce gîndaci negri. Îl văd cum adulmecă spre plita unde, în momentul de faţă, se odihneşte farfuria în care au fost ouăle. Clipind şiret din ochi, întreabă cine a mîncat ouă.

— A fost aici un baron, zice mama.

— Şi-a mîncat ouă ! spune frate-meu cu un ton de parcă în fiecare dimineaţă i s-ar fura din faţă omleta de către tot felul de baroni şi prinţi pripăşiţi în casa noastră. Şi, cum e firesc, frate-meu pune problema egalităţii :

— Dacă-a mîncat el ouă, vreau şi eu ouă !

Mama oftează, apoi îi sparge şi lui două ouă în tigaie. În timp ce mănîncă, Jóska întreabă :

— De ce nu l-aţi trimis pe excelenţa-sa la palat să se mai uite şi el la televizor ? Era acolo o comedie cu hipopotami...

— E destul de mare comedie viaţa lui, băiatule... spune mama, în timp ce aşterne patul.

În conştiinţa mamei, desigur, comedia nu e acelaşi lucru cu o piesă veselă.

Dorm în camera dinspre stradă, dorm într-un parfum de flori de toamnă plouate, sub fotografia din tinerețe a părinților mei. Poza e imensă. Un fotograf ambulant din Oradea a mărit-o pe baza unui clișeu vechi de o jumătate de secol. La expoziții se pot vedea asemenea tonuri spălăcite, de un cenușiu ca ardezia, semn al măririi sălbatice, nemiloase, a unei biete fotografii la minut, aproape pînă la dispariție. Tata, în uniformă militară, cu sprîncene stufoase, retușate, mama înzestrată cu trăsături moi, angelice ; desigur, puteau să fi fost și așa. Cele două chipuri — două perechi de ochi fericiți — te duc cu gîndul la prima dimineață a creațiunii. Fotografia impresionează poate tocmai din cauza acestei atmosfere idilice ; dacă ne-a fost dat să fim și atît de frumoși, merită, măcar de dragul aducerii-aminte, s-o ducem cît ne-a mai rămas. Nu există paradisuri pierdute, ne facem zi de zi drum prin ele. E o posibilitate pe care fotografii de bîlci ne-o asigură ieftin.

JURNAL DE DIMINEAȚĂ

Pînă să cobor din pat și să ies la bucătărie, mama a și făcut cîțiva kilometri în jurul casei cu treburile zilnice. Uneori am impresia că nici nu s-a culcat, o văd cum urcă din grădină cu apă proaspătă, cu aceeași constantă prospețime a feței, a mișcărilor. Tot ce s-a petrecut ieri, are desigur și o continuare, și știrile matinale subliniază din plin această presupunere. Ca și cum, în vreme ce dormeam, ar fi adunat vești anume pentru mine. Azi-noapte cerul s-a înseninat dar, după toate semnele, numai temporar : a văzut soarele răsărind ; cică avea o năframă mică de nor sub bărbie, așa cum poartă cîte unul cînd, brusc, o măsea se trezește la viață conștientă. A văzut ceața hoinărind pe cîmpuri și zburînd într-un tîrziu spre Cluj. L-a zărit pe tata zgribulit, îndreptîndu-se spre atelier, gîrbov în veșmintele sale albastre de lucru, pentru a ajunge acolo și a se lega, parcă pe vecie, de destinul uneltelor. L-a trezit și pe fratele meu, Jóska — dormi, dragă, de parcă te-a uitat Dumnezeu ! — i-a băgat în buzunar pîinea cu magiun, împachetată în hîrtie de ziar, pe urmă, cu cîteva

vorbe glumeţe, l-a trimis să care nisipul la zidari. A aflat şi de construirea primei case cu baie în sat. Casa va fi a unui ţigan, cu împrumut de la stat. Mama ştie tot. Acum povesteşte rîzînd cum protestează ţiganul împotriva băii. Desigur, toţi îşi bat joc de el : „Aud, mă Diblă, că o să ai un castel cu pian şi papagali."

Sfatul popular ţine la realizarea riguroasă a construcţiilor STAS, iar ţiganul nostru la faptul că nu are destui bani. Trebuie să locuiască, nu să se îmbăieze. Însă dispoziţiile nu pot fi încălcate ; ori cu baie, ori nimic ! Din biroul Sfatului, conflictul a fost tîrît în stradă. Desigur, disputa se ducea în dauna buzunarului ţiganului.

— Ia ascultă, mă Diblă, mă ! Miros plozii ăştia ai tăi a costiţă afumată de te trăsneşte. Păi treabă-i asta ?! Nu e lucru bun o cadă plină cu apă caldă, iar tu, mă hahaleră, să te bălăceşti în ea ca un hipopotam ?! Şi, pe urmă, vin acasă puradeii plini de noroi... Ce să te mai necăjeşti cu fiecare, îi bagi pe toţi în apă pînă la gît şi-i freci unii de alţii ca pe nişte cartofi în castron şi gata treaba ! Pe cînd, pînă acum, întrebai : „Tu, femeie, pe ăsta îl spălăm sau facem altul ?" Nu mai ai nici o grijă ! Şi pe urmă femeia, ce fericire pe ea ! Toată ziua scoate pleava de sub batoză, praful îi astupă toate răsuflătorile ! Aşa că e nevoie de apă multă. Multă apă, ţigane ! Ia aminteşte-ţi tu, rîndul trecut cînd ai luat-o la scărmăneală ieşea la praf din ea de nu se vedea om cu om !

Aşa-şi tot răcesc gura dar, bineînţeles, fără nici un rezultat.

— Unde nu-s bani, vorba e cu totul de prisos.

Şi cu asta îşi termină şi mama buletinul de ştiri şi îmi stîrneşte cheful de a ieşi pe-afară. Ca atare, îmi arunc fulgarinul pe umeri, ies în curte, apoi trec la vecin. János şi-a construit o casă nouă şi tocmai îi încheie acoperişul. Mă salută şi am senzaţia că vorbele cad moi, de undeva din cer.

— Bună ziua ! Ai venit acasă ?

— Pe cît s-a putut, zic.

— Bine-ai făcut, mă laudă János.

E un om mărunţel, uscăţiv, dar acum, profilat pe cer, pare un uriaş cu pălăria în mînă, ce coboară din înălţimi torţe de lumină şi le dăruie cu bucurie soţiei sale, care stă şi priveşte la el cu evlavie, cu mîinile încrucişate.

— Ei, o să aveţi casă nouă, zic eu, isteţ nevoie-mare, de parcă ei habar n-ar fi avut de treaba asta.

Totuşi mă aprobă :

— Da, nouă.

Pe femeie o cheamă Chiriana, e româncă. János e pe jumătate ungur. Potrivit acestei realităţi şi conversaţia e amestecată.

Casa veche era mică, întunecoasă, în loc de clanţă avea o sfoară, peretele era din văioage, subţire şi strîmb, n-aveai cum sta rezemat în coate, la fereastră.

— Era o casă din alea, îngenuncheate — îmi explică Chiriana şi mă invită să văd odaia nouă şi bucătăria.

Mă uit la femeia asta : cu cîtă bucurie îşi împarte strălucirea ochilor între persoana mea, vizitatorul, şi mobila domnească din odăi. Şi-mi aduc aminte de casa cea veche, de mama ei, de lelea Anica, de fratele ei, Augustin, mort pe front.

Femeia zîmbeşte, dar are ochii înlăcrimaţi. Lelea Anica obişnuia să facă clătite de mălai şi, cînd ele erau gata coapte, le împăturea îndemînatic de păreau batiste galbene de pus în piept şi aşa mi le strecura în mînă. Pînă la sfîrşitul vieţii şi-a aşteptat băiatul de pe front. Se scula şi noaptea, trăgea cu urechea la zgomotele străzii. Amintirea ei stăruie în mine ca o minusculă flacără de lumînare călătoare.

Un băieţel de vreo şase-şapte ani intră în odaie cu o bunăcuviinţă molcomă, atît de liniştit, încît pare a păşi peste ape. Chipul lui, ca de fată, e un pastel delicat, ochii căprui poartă blîndeţea mamei, vorba îi e melodioasă — rosteşte cuvintele muindu-le, rotunjindu-le uşor. Îl cheamă Ionică şi-acum vrea să mănînce pîine. Drept răspuns, maică-sa îi zvîrle întîi şapca din cap, dar cu atîta îndemînare, încît nu poposeşte pe jos, ci pe ladă, apoi îl ia la trei-păzeşte în privinţa salutului. Copilul socoate că dacă tot n-a făcut această treabă la timpul potrivit, acum nu are rost să se mai obosească. Îşi ia şapca de pe ladă, apoi începe să-şi scarpine fluierul piciorului cu talpa goală.

— Ia zi, mamă, cine e domnul acesta ?

Ionică se descurcă şi mă indică drept tatăl băiatului meu. Doar astă-vară, împreună cu fiul meu, Ocsi, îşi turnau unul altuia praf pe burtă şi se jucau de-a morile. Îl iau în braţe şi încep să-l dau huţa, dorind să ne împrietenim. În schimb maică-sa îmi spune să măsor cu el înălţimea casei celei noi şi să-l dau cu capul de grindă ca să se înveţe altă dată să sa-

lute. Această propunere îmi este cu neputință s-o îndeplinesc, întrucît subsemnatul nu semăn cu Goliat ci, indiscutabil, cu David și cum Ionică intuiește această realitate, mă ia sub ocrotirea lui și mă conduce pînă acasă și se oferă, dacă cumva mi-e sete, să-mi aducă el apă proaspătă de la izvor.

APRINDEM LUMÎNĂRI

După prînz mă cuibăresc pe scăunelul de lîngă plită, în fumul unei țigări. E un colțișor prietenos, cald, aici mă cuibăream și în copilărie. Tot aici obișnuia să șadă și bunicul, răposatul meu bunic din partea tatei. Stătea aici și, în timp ce fuma, tot scuipa în jurul scăunelului, încît mama ajungea întotdeauna să se enerveze. Dacă îmi aplec capul pe genunchi, simt mirosul de lut al casei. În norii de fum ce se așază în jurul meu întrezăresc chipul bunicului și-i simt înțepătura bărbiei pe frunte. Barba lui e o floare albă. Bătrînul o numea așa, zicînd că-n preajma morții omul înflorește. Rîdeam de el. Nu cunoșteam frica, de vreme ce nimeni nu ne cerea să fim curajoși în fața morții. Îi băteam darabana pe spinare, supuși simplei bucurii de a fi, și ne plăcea cum îi răsună coastele, ca un butoi al cărui conținut l-au băut anii.

Acum, stînd pe scăunelul lui, îmi amintesc de el și simt o strîngere de inimă. E prezent printre noi cu absența lui. Ba chiar mai clar și mai cu putere decît în viață; prin faptul că a plecat, a rostit și despre noi ceva. Își repetă judecata de atîtea ori de cîte ori ne aducem aminte de el și, victorios, se ține departe de fiecare dată, parcă drept pedeapsă pentru că ne-am încumentat cîndva atît de aproape de el, trăgînd cu urechea la cele ce se petreceau în adîncul sufletului său.

— Știi ce zi e azi ? mă-ntreabă mama.

— Sîmbătă.

Privindu-i zîmbetul, știu că și ea știe că e sîmbătă.

— Ar trebui să ne amintim de cei ce-au murit.

Întrebarea ei bătea deci în altă parte. Spre acel ceva ce s-a așezat de mult între obiceiurile noastre demodate, spre ceva ce eu uitasem cu totul și nu mai țineam minte și pe care mama, poate pentru a suplini și indiferența mea, și l-a dăl-

tuit cu atît mai adînc în memorie. Văd după privirea ei că-mi dă tîrcoale-n gînd. Printre prăpăstii, caută cărarea care duce spre mine. Îmi respectă concepția despre lume, chiar dacă în privința Domnului, a vieții veșnice și a învierii nu e de acord cu negarea mea. (Mi-a spus odată : „Cînd vei avea nevoie, te vei întoarce și tu la Dumnezeul tău, pe care l-ai părăsit, dar care nu te-a părăsit pe tine.") Nu e de acord cu mine, dar îmi acordă înțelegere, deși știu care-i prețul acestei înțelegeri. Sfioasele jumătăți de frază pe care mi le adresa cu prilejul unor controverse blajine indicau că nu pune concepția asta despre lume pe seama mea, ci o trece în contul epocii. O socotește un fel de impozit spiritual, pe lîngă cel plătit pe casă și pe grădină : o obligație contractuală. (Unchiul J. a formulat astfel acest gînd : un materialist are, nu-i așa, leafă mai mare ? Alături de meseriile cunoscute de el, trece o meserie mai nouă : judecata opusă tradiției, acea numită gîndire de serviciu.) De data asta mama încearcă să mă atragă de partea ei, păstrînd și distanța dintre concepțiile noastre. Ca întotdeauna, vrînd să mă ferească de a o supăra cu ceva, mama își îndreaptă cuvîntul înspre acele lucruri trecătoare și eterne, față de care atașamentul nostru este comun.

— Știi unde e mormîntul bunicului tău ?

Îi spun că în partea de nord a cimitirului, printre rude, dar, sincer să fiu, sînt sigur că m-aș rătăci printre atîtea morminte identice. N-am fost la înmormîntarea bunicului meu. Vestea morții sale m-a ajuns la Aiud, unde studiam la colegiul Bethlen. Mai tîrziu, cînd școala mi-a dat drumul, mai exact, cînd la chemarea vremii am părăsit-o, am uitat, o dată cu viața de școlar, și întregul trecut. Viitorul ne supunea pe atunci toate gîndurile, dar și acest viitor a devenit între timp trecut, laolaltă cu amintirea bunicului.

— Într-atît să-l fi uitat pe bunicul tău ?

Tonul nu are nimic acuzator în el, e doar un avertisment că toți cei care-și lasă morții în drum, ca pe o povară inutilă, duc mai departe povara unei conștiințe încărcate, doar dacă nu cumva conștiința aceasta e atît de rezistentă încît să suporte orice.

— Cum aș putea să-l împac ? întreb cu smerenie.

— Azi e ziua morților.

Iată deci care era dorința mamei. Și-o văd fericită că nu mă opun. Sau, mai degrabă, pentru că, într-un fel, a reușit să

mă împace cu amintirea bătrînului. Mama e veşnica materie care desparte şi uneşte. Mai demult, cînd doi-trei fraţi ne încăieram, ea era aceea care ne despărţea cu blîndeţe şi cu acelaşi calm ne îndepărta ghearele unuia din ochii celuilalt. Prin faptul că ne despărţea, ne reunea din nou, de fiecare dată. Şi nu numai pe băieţii ei, ci şi pe nenumăratele rubedenii, cu dorinţele lor întinzîndu-se în toate direcţiile, cu conflictele lor răbufnind din cînd în cînd. Mama făcea treaba asta de parcă ar fi şezut la un război de ţesut : unde se rupea firul, ea venea de-l înnoda îndată cu degetele ei noduroase.

Spre seară, după ce tata se întoarce de la atelier şi se spală pe mîini de ulei şi de praf de cărbuni, pornim cu toţii spre cimitir. Pe braţul mamei — un buchet de tufănele albe, sub braţul fratelui meu — un pachet de lumînări albe. Vorbele ne sînt sonore şi voioase, de parcă am merge la nuntă. Mulţimi tălăzuiesc spre cele două cimitire. Pe cele două coline ale satului ard acum două orăşele de lumînări. Flăcăii se zbenguie, fetele chicotesc pe întuneric, copiii strîng la piept bostani uriaşi, prefăcuţi în măşti de carnaval. Vor aşeza lumînări aprinse înăuntrul lor şi se vor juca de-a moartea, înfricoşînd babele.

— Nu ştiu cu ce se joacă, zice lîngă mine un ţăran bătrîn, clătinînd din cap.

— Oare noi ştim ? întreb.

— Asta nu e joacă, domnule ! se împotriveşte ţăranul.

Are dreptate : e de fapt o aducere-aminte, rememorare a celor de la care ne-am moştenit negii. Ia-le oamenilor dreptul acesta al aducerii-aminte şi vei vedea cît de uşor i-ai dezbinat.

Ţăranul mă priveşte şi aşteaptă să vadă dacă mai am chef de discuţie. N-aş putea avea decît obiecţii formale : pentru că, în ce priveşte continuitatea valorilor umane, sîntem întru totul de acord, mai mult, ca rezultat al acestui acord am ajuns cu toţii în seara aceasta aici, în marea grădină a Nimicului şi a Trecutului, aici, între semnele putrede ale nefiinţei, unde constatăm din nou cu stăruinţă înmiită că trăim şi ne aducem aminte.

Cimitirul e cuprins de o lumină intimă, prietenoasă. Cerul e înnorat a zăpadă. Pămîntul n-a îngheţat încă, iar mormintele răscolite de cazmale şi săpăligi lucesc întunecat ; mirosul reavăn de pămînt se amestecă în aer cu miros de tufănele şi de lumînări.

Cum văd eu, deocamdată aici toată lumea lucrează. Cu aceleaşi gesturi cu care plantează varza, pun răsaduri, acum sădesc şiruri de lumînări. Unii fac treaba aceasta îngenuncheaţi, îi văd cum fărîmiţează, cum nivelează cu mîna goală pămîntul. Forţează bulgării împrăştiaţi în toate direcţiile să se reaşeze, să revină aici, pe suprafaţa aceasta de doi-trei metri pătraţi, reuniţi sub acelaşi semn. Din cînd în cînd un gest înfiorat, de parcă mîna ar fi atins, ar fi netezit o faţă vie, dar asta e mai degrabă o amintire a vieţii : cuvîntul se lipeşte cu încăpăţînare de făptura prezentului : „Azi-mîine îngheaţă şi noi încă n-am isprăvit însămînţările".

Cei care au terminat şi-au aprins lumînările se aşază acum pe jos, bărbaţii fumează şi, cînd au de ce, rîd.

Aud un zgomot uşor în spatele meu. Două mîini îmi acoperă ochii. Apoi două braţe mă cuprind şi încerc să ghicesc cine mi-a luat din faţă lumina lumînărilor. Trebuie să fie o femeie sau o fată, cu toate că ochii îmi spun că palmele sînt bătătorite şi tari, că au un miros aromat de struguri, că la baza degetelor se reliefează noduri, că încheietura e scurtă şi puternică ca a unui ucenic fierar. E o mînă crescută pe sapă şi seceră, iar atunci cînd stăpînul ei izbucneşte în rîs ştiu că totuşi nu m-am înşelat, pentru că recunosc după vocea melodioasă pe Ágnes, tînăra soţie a vărului meu T. F.

Ne îmbrăţişăm şi ne sărutăm. Vărul îmi întinde, ca pe un buchet de flori roşii, sticla cu vin, ţine neapărat să gust primul din vinul lui acrişor ce se face aici în Valea-ierbii.

— Atunci, hai noroc ! zic.

— Dumnezeu să-i odihnească în pace ! se uită vărul la morminte şi bea.

Kilul ăsta de vin, un adevărat foc de tabără, adună pur şi simplu toate rubedeniile mele zgribulite de frig în jurul său. Dacă te uiţi la hainele lor şi te gîndeşti la ocupaţiile noastre, sîntem o societate destul de pestriţă. Găseşti tot ce vrei : un membru al cooperativei de producţie, un contabil, un pantofar, un tapiţer (care a venit din Tîrgu-Mureş să aprindă o lumînare de ziua morţilor), un viticultor, un zilier, un văcar, o croitoreasă, un paznic de noapte, un tractorist, un clopotar, un tîmplar, un locotenent-major trecut în rezervă şi două învăţătoare care, nefiind de prin partea locului, n-au aprins nici o lumînare. Zic că au venit să se distreze puţin.

Prin aer zboară cuvinte vesele şi serioase şi sîntem mulţumiţi cu toţii că, după atîtea luni de despărţire, ne aflăm din nou împreună. Copiii aleargă pe colină în sus şi în jos cu măştile lor de carnaval. Unuia i-au luat foc pantalonii. De spaimă, o ia la fugă, dar ceilalţi strigă în urma lui că asta nu ajută la nimic ci, mai degrabă, înteţeşte focul. Ar trebui să se tăvălească pe jos. Cînd ajunge apoi între mîinile maică-si, are parte de o porţie dublă, întrucît jumătate din bătaie e pedeapsă, iar cealaltă jumătate e treabă de pompier, ca nu cumva pantalonii să ardă pe de-a-ntregul.

Odată întîmplarea consumată, discuţia reîncepe avînd drept obiect ritualul acesta al iluminării. La ce serveşte el de fapt ? Sînt mai multe păreri. Mătuşa M., care e pocăită de patruzeci de ani şi nu mănîncă carne de porc, citează din Biblie : „Trăim întru credinţă nu întru vedere. Credem în înviere şi în revedere !"

— Amin ! încheie văcarul şugubăţ deoarece, după părerea sa, intervenţia mătuşii M. a sunat ca un adevărat strănut.

Văcarul e adeptul învăţăturilor lui Lucreţiu, conform cărora orice i se întîmplă omului se datoreşte naturii. Viaţa îşi e sieşi putere supremă şi, în acelaşi timp, victimă. De aceea, cît priveşte reînvierea şi revederea, slabă nădejde, din moment ce nu există o putere care să le ducă la bun sfîrşit.

Mătuşa M. continuă să susţină că acest obicei te apropie de reînviere. O ascult şi observ uşurinţa cu care se învîrte printre zeii ei şi uşurinţa asta îmi aminteşte de grecii antici. Mătuşa îi citează pe apostoli cu o dezinvoltură ce te impresionează şi indică anul şi ziua cînd vor fi să răsune trîmbiţele de aur. Cizmarul presupune că, în realitate, totul e mai degrabă o atitudine morală, care n-are nici o legătură cu reacţiunea. După cum mă priveşte, înţeleg că fraza asta mi-a fost destinată mie, desigur ca să mă liniştească. În schimb, tapiţerul îşi aduce aminte de taică-său care i-a spus : „Să veniţi la mormîntul meu nu ca să mă vedeţi pe mine sau să văd eu ceva, deoarece pămîntul îmi astupă ochii, ci ca lumina lumînării să vă cadă pe faţă". Atît de frumos a spus-o tatăl tapiţerului încît nu-ţi rămîne decît să-l aprobi. Locotenentul trecut în rezervă se interesează dacă, în urma prezenţei mele aici, nu voi fi dat afară din slujbă. Rotarul mă roagă să-i explic care este poziţia stăpînirii în legătură cu întrunirea

noastră de aici. Drept răspuns, paznicul de noapte declară cu patimă : „Aşa e cinstit!" pentru că şi noi murim odată, şi nouă o să ne facă plăcere să primim vizita urmaşilor. E un om de nimic acela care nu-şi respectă înaintaşii şi morţii. Nu numai pe ai săi, ci şi pe ai altora. Dacă vrei să afli, într-un cortegiu funerar, la oraş, care sînt ţărani sau au origine ţărănească, numără pălăriile scoase de pe cap."

Paznicul de vie reflectează la cei ce se odihnesc acum aici şi spune că erau oameni de treabă, oameni care şi-au dus viaţa pînă în clipa prăbuşirii. După unii scriitori, ţăranul e o fiinţă de un egoism infam. Paznicul a citit asta undeva şi a mai citit că el îşi preţuieşte mai mult animalele decît pe proprii săi copii şi că, în afară de maică-sa, ţăranul numai pe taică-său îl urăşte mai mult, deoarece, după părerea sa, la împărţeală întotdeauna are să-i plătească o poliţă. Cică un mare francez ar fi observat că au luat mortul întins pe pat şi l-au culcat în copaie, ca să-i ocupe locul. E posibil să se fi întîmplat şi aşa ceva. „Cei ce se odihnesc aici ne-au fost întotdeauna pilde, ba, aş spune că ne sînt cărţi de căpătîi."

Nu li se poate reproşa decît că ne-au învăţat mult prea multe lucruri bune. Se cuvine s-o spunem că numai omenia le-a fost mai mare decît sărăcia.

Cu alte cuvinte, cei care dorm acum aici sînt antitezele literaturii „sămănătoriste" şi ale romantizării mizeriei. Rămînînd la metafora paznicului de vie, secţia umană a şcolii medii a adăugat prea puţin la cele învăţate din aceste cărţi. Mai mult, aş spune că m-a trezit la realitate. Cînd, împovărat de învăţămintele de acasă şi de sfaturile de bună-purtare, cu sufletul beat de omenie, m-am strecurat pe coridorul de piatră al şcolii de la oraş, asupra mea a avut un efect de trezire la realitate faptul că modestia mea a fost luată drept nevolnicie iar eu, copilul tuns chilug şi plin de bunătate creştinească, am fost luat de prost.

S-a isprăvit şi vinul. Vărul meu bagă sticla goală în buzunar. Lumînările abia mai pîlpîie : tot atîtea băltoace albe în ţărîna neagră. Vîntul, întocmai unui maestru de ceremonii, care trece calm prin odăile înalte, pune capăt aducerii-aminte şi stinge rînd pe rînd plăpîndele flăcări ce încă mai ard, ce încă mai amintesc.

— Ei, asta este... zice tata și se pregătește de plecare. Nu pot preciza cu cine o fi stat de vorbă în sinea lui, cînd, după o îndelungă tăcere, a constatat cum că asta este. Poate cu cel care zice că nu este asta.

Mama o pornește înainte, în haina ei ponosită, caută cu pașii cărăruia ce șerpuiește prin cimitir, are mișcări ușoare, suple, o agerime și o vigilență trează, ca în somnul păsărilor din grădină, și simt că mama nu a fost atinsă de resemnare și că ea, chiar și în clipele de cea mai mare lipsă de omenie, a rămas aceeași și aceasta este libertatea ei, libertatea de a păstra. Mormintele sînt înalte, îi ajung pînă la genunchi. Îi întind mîna s-o ajut să treacă peste strămoșii mei iobagi.

— Așa, așa ! rîde, agățîndu-se de mine. Să mergem împreună, fiule, prin beznă, că și așa, cînd ne vine rîndul, murim singuri.

Cu aceste cuvinte participă și ea la discuția noastră.

POȚI VENI, IARNĂ !

Cuvintele sînt strigate de fratele meu care-și contemplă cu plăcere cușma nouă. Mama îl apostrofează :

— N-o întărîta ! Vine ea și singură !

Trec zilele de noiembrie. De-acum pruna se zbîrcește pe creangă. Dimineața, cîmpul și grădinile sînt așternute cu brumă. Azi-noapte a orbit apa-n gîrlă. Așa îmi comunică vecinul sosirea înghețului. În schimb, noi simțim că satul e pur și simplu despuiat ca și cum o dată cu căderea frunzișului cineva ne-ar fi scos un fel de pansament moale și acum bat la ochi toate cicatricile, vînătăile goliciunii. Vara, întocmai unui decor impresionist, a lunecat undeva mai departe, iar realitatea, sărăcită de elementele ei decorative, apare acum cu o claritate tăioasă, pînă la ultimul butuc de viță, de-a dreptul rece și neprietenoasă, ceea ce nu e de loc idilic. Văd acum cotețul de găini al vecinului aplecat într-o rînă și zidul casei noastre ros de ape. Lipsit de panglicile sale verzi, satul pare a se fi destrămat. Casele s-au îndepărtat unele de altele, dealurile argiloase avansează mereu, pînă sub geamul nostru, împreună cu pădurea care, privită mai atent, e o adunătură

pipernicită. Şi toate astea mă fac să mă gîndesc la poeţi iubitori de atmosferă intimă, la fotografi şi la cunoscătorii poporului. S-a dus desişul, s-a dus crîngul, în tot ţinutul, nicăieri, nici Daphnis şi nici Chloe, cu cununile bucolice ale iubirii.

Verişoara mea a suflecat mînecile hainei lui taică-său, să-şi elibereze mîinile. Mama şi-a tras în picioare ciorapii groşi, cîrpiţi, şi şi-a pus pieptarul străvechi de piele în care pare mai voinică. De fapt, toată lumea pare mai împlinită decît astă-vară. Fratele meu ţine să raporteze sosirea la gospodărie a unui fotoreporter, care i-a trimis acasă pe văcari să-şi pună hainele de sărbătoare, întrucît altfel nu-i poate prinde în imagine. Printre altele, dumnealui a avut de obiectat tocmai împotriva îmbrăcăminţii de iarnă, neregulamentară după opinia sa. Pe urmă nici zîmbetul lor strîmb nu era cel dorit, iar fotoreporterul nu era mulţumit nici de faptul că n-a găsit un răsad de flori unde să-i înşiruie. Vremea nu e prielnică fotografiilor în culori.

Mama a primit cizmele cele noi de la Tîrgu-Mureş. Iată-le strălucitoare, stînd smirnă pe scaun. Tot timpul cinei mama le priveşte cu coada ochiului ca pe nişte tîrzii urări de bine. De la distanţă cizmele par desăvîrşite, cu tocurile lor frumoase. Aşteptăm toţi cu emoţie clipa cînd vor fi încercate. Şi iată că, după cină, clipa soseşte. Trecem cu toţii în odaia din faţă şi, după ce locul în care va fi să se petreacă evenimentul e bine curăţat, tata ridică mai sus flacăra lămpii, ceea ce statorniceşte în toată camera o atmosferă sărbătorească. Vecina, care a venit să împrumute ceva, rămîne, bineînţeles, şi acum se minunează :

— Doamne, sînt un vis !

Mama, din respect faţă de cizme, se spală mai întîi pe picioare în copaie, apoi îşi caută în dulap nişte ciorapi mai subţiri. Se aud bătăi în uşă : e tuşa Ilona. Deci sîntem şapte de-acum la marea repetiţie generală. Dintre toţi, fratele meu e cel mai gălăgios. Oprit în dreptul mesei, bate cu tocul cizmei măsurile ceardaşului. Taică-meu îl lasă cît îl lasă, apoi îi spune că ar face bine să stea mai la o parte şi să înceteze odată cu bîlciul. Să-şi vadă de cucui : mai zilele trecute l-a pocnit cineva. Jóska se supără, dar nu acordă prea mare atenţie cucuiului, îl pipăie doar aşa, ca să se afle în treabă. Între timp mama s-a aşezat şi, după ce mîngîie o dată carîmbul cizmei, se apucă de treabă. Toată lumea dă sfaturi : ar trebui să în-

tindă laba piciorului, dar s-o mişte, să n-o ţină ţeapănă ; şi să n-o tragă dintr-o dată, ci să se odihnească pe parcurs...

Cînd totul e gata, o rugăm pe mama să se plimbe prin faţa noastră. După doi paşi se aşază brusc pe pat.

— Nu-s bune, zice înspăimîntată. Nu mă potrivesc eu cu cizmele astea.

Toţi o rugăm să-şi dea silinţa, căci se va obişnui cu ele, dar carîmbul e îngust şi o strînge jos, iar picioarele ei sînt atît de noduroase, de zdrobite şi de umflate...

— Doamne, cum de nu m-am gîndit la asta ! Şi mă priveşte cu înfiorare şi simt că-şi ascunde lacrimile în spatele unui zîmbet forţat.

Eu însumi privesc cizmele cu stupoare. Desigur, ar fi trebuit să le comand mai devreme. Astfel, punem capăt ceasului sărbătoresc. Va trebui să ne înfăţişăm iernii cu altceva.

Vîntul izbeşte portiţa ce scîrţîie cu durere, rupe frînghia cu rufe puse la uscat şi mătură toate frunzele din curte. După istoria cu cizmele, focul e grija noastră cea mai mare. Într-atît de mare încît dimineaţa ne strîngem cu toţii în jurul cuptorului ca la o adevărată slujbă religioasă. Focul e trezit la viaţă de mama cu un pumn de cenuşă stropită cu petrol şi cu trei coceni. Pentru întreţinerea flăcării începem să alergăm prin curte, prin grădină, în jurul grajdului şi adunăm vreascuri şi aşchii. Cuptorul rece, cînd suflăm ca să aprindem focul, ne scuipă cenuşă în ochi şi apoi, cînd prindem să-i auzim vocea, de bucurie pur şi simplu îi aruncăm tot ce se află în lădiţă, şi aşchii, şi vrejuri de floarea soarelui, şi resturile unui stup, şi parii dintr-un gard, şi scîndurile dintr-o iesle, ba chiar şi o pălărie de paie veche şi ciuruită.

De fapt, de atîta căutare ne-am încălzit şi fără foc. Cred că asta îl face pe Jóska să-şi dea cu părerea că, mai tîrziu, cînd frigul se va înteţi, nu ne va mai rămîne decît să alergăm, soluţie mult mai practică decît bătaia de cap care se numeşte a face rost de lemn de fag.

Cuptorul ne primeşte jertfa cu recunoştinţă. Ca o muiere focoasă — două-trei vorbe drăgăstoase şi s-a şi înfierbîntat.

— Să ne facem parte, zice mama. Ia loc, băiete.

Împărţeala se vădeşte de-adevăratelea cînd apare şi Chiriana, vecina de care am mai pomenit, cu un făraş mic în mînă.

— Doamne, Doamne, lele Berta, se tînguie cu vocea ei subţirică, iarna e în toi şi copilul iar a rătăcit chibriturile. N-ai vrea dumneata să ne dai puţin foc împrumut ?...

Mama scormoneşte prin jeratic şi-l pune pe făraş. Chiriana spune că e mult şi dă să măture jumătate îndărăt. Mama încarcă totuşi făraşul, căci şi aşa pe drum se stinge jumătate, nemaivorbind că dacă vrea să facă clătite ar fi bine să se grăbească. Micuţa femeie se îndreaptă iute spre casă cu focul, făcîndu-i vînt cu şorţul, ca să nu se stingă. Curînd, din hornul casei sale iese fum. Frate-meu, care stă în pragul tindei şi adulmecă văzduhul, îi spune mamei că, indiscutabil, Chiriana face clătite. Îşi adevereşte presupunerea nu numai cu nasul, ci şi cu cîinele, care încetează să mai alerge pe sîrmă, nu se mai zbenguie, nici măcar nu mai latră, ci stă cu botul ridicat, adulmecă şi scrîşneşte a încîntare. Mama constată scurt că, nici într-un caz, clătitele nu sînt făcute pentru cîini. Deci să nu viseze la ele.

Spre seară bate în uşă cuviincios şi ne salută româneşte o fată cam de douăzeci de ani, încărcată cu bagaje.

— Bună seara !

— Ia te uită ! sare mama şi o îmbrăţişează cu bucurie.

În prima clipă îmi spun că fata o fi vreo rudă îndepărtată, de care n-am avut cunoştinţă sub acest aspect de trandafir îmbobocit. Nu e firavă, dar se mişcă uşor şi e bine proporţionată. Ochii şi părul îi sînt negri şi, după cum înmoaie cuvintele, îmi aminteşte de forma dulce a cozonacului împletit.

— Ea e al cincilea copil al meu, fata mea ! o prezintă mama fericită, de parcă acum i-ar fi adus-o barza, gata împlinită şi bună de măritiş.

— Rozica — îmi întinde mîna al cincilea copil, aruncîndu-mi un zîmbet pe sub genele-i lungi.

Îmi spun şi eu numele şi mama ţine să facă un scurt rezumat al situaţiei noastre familiale : din acest raport reiese că eu sînt primul ei copil, pentru că restul nu pot fi decît al doilea, al treilea şi, cum pe lumea asta există şi Jóska, automat va fi şi al patrulea. Mama se plînge că fată nu are, aşa

că Rozica e la noi ca la ea acasă și, după părerea mamei, e o fată foarte muncitoare. De fapt, Rozica e învățătoare româncă venită din orășelul Gh. și acum locuiește la noi în gazdă. Azi a întîrziat puțin. Tatăl ei este ofițer și chipiul lui i-a folosit lui Jóska pentru o fotografie. Jóska nu se lasă mult rugat și scoate din spatele blidarului imaginea cu pricina. În fotografia asta Jóska zîmbește cu gura pînă la urechi sub chipiul pompos și are figura unuia care a cîștigat pe neașteptate un război mondial.

— Ei, se laudă el, tu ai vreo poză cu asemenea chipiu ?

Spun că, bineînțeles, nu am și asta din lipsă de chipiu.

— Foarte rău, spune.

După părerea lui, toată lumea trebuie să aibă o fotografie în care să poarte pe cap șapca prietenului său. Este un indiciu că știi pe cine să cauți la nevoie. Cît îl privește pe acest ofițer, el i-a făcut rost lui tata de rumeguș. După cină, lîngă sobița de tablă duduind de puterea focului, taică-meu exclamă cu solemnitate :

— Luați loc și încălziți-vă !

Zîmbește satisfăcut, are sub braț sacul cu rumeguș despre care pomeneam. Această căldură tata se simte onorat să ne-o ofere drept ofrandă și aceasta pentru că în pivnița de sub tindă, care e atît de joasă încît nu se poate intra decît în patru labe, nu se găsește vin, domnește acolo doar duhoarea de varză acră.

Deci, ca pe un pahar bun de tîrnave, tata ne oferă acum căldura sobiței de tinichea.

— Am cerut și eu un car cu lemne, zice, ei bine, un car mai mititel...

— Și ce ți-au dat ? Fag sau salcîm ?

— De nici un fel. Deși am subliniat că nu-mi trebuie pentru mine, și nici din cauza frigului.

— Dar ? mă mir eu.

— Păi din pricina ta. Mă gîndeam că o să scrii, tușește încurcat tata.

— Și nici așa nu ți-au dat ? mă prefac eu indignat.

— Mi s-a spus că, în cazul ăsta, nici atît !

— Altceva ar fi trebuit să inventezi, zic.

— În afară de frig, ce era să mai inventez ? meditează tata, apoi ochii prind a-i străluci : Ce-ar fi să le spun că vine cineva de la raion și că o să doarmă la mine și apoi,

dacă răcește, să suporte Sfatul consecințele... Ce zici ? Cred că nu e o idee rea.

Apoi rîde satisfăcut, de parcă delegatul raionului a și răcit și acum tușește ca un bezmetic, iar președintele stă smirnă și suportă consecințele.

De altfel, tata nu e singurul care știe să inventeze motive. Ca să nu-l pomenim decît pe Gy. János care, voind să i se aprobe un căruț de lemne, ar fi spus că ele îi sînt necesare întrucît fiul său învață să cînte la acordeon și deci trebuie să exerseze, dar în frig nu poate, că-i înțepenesc degetele. Însă omul n-a avut noroc, căci s-a găsit un funcționar să-i replice că și el a învățat să cînte la vioară, dar de exersat nu exersa decît primăvara, așa că toată tărășenia s-a dus pe apa sîmbetei.

Mama mă îmboldește cu priviri complice.

— Vorbește tu cu președintele !

Nu stau mult pe gînduri și pornesc spre sediul Sfatului care e la o aruncătură de băț de casa noastră, în vecinătatea bisericii reformate. Pe președinte nu-l găsesc, întîlnesc însă cîțiva cunoscuți, cîteva rude care fac aici de serviciu, habar n-am în ce calitate. Unul îmi spune că pe linie telefonică, altul — pe linie veterinară, al treilea — pe linie de liniște și ordine, fiind paznic în sat.

Privindu-i, mă toropește o veche amintire. Acum douăzeci și ceva de ani, în mijlocul acestei săli stătea plutonierul de jandarmi, iar pe bancă, în fața lui, șapte țărani. Plutonierul se plimba în sus și-n jos prin fața lor și urla într-una cum, de altfel, urla pe-atunci întreaga istorie. Pe urmă și-a scos tunica și și-a suflecat mînecile cămășii. S-a oprit în fața lor și a întrebat de unde să înceapă cu palmele. Țăranii n-au răspuns. După cîte mi-amintesc, au murmurat doar ceva. Tot cu o treabă asemănătoare nimerisem și eu printre ei, dar pe mine nu m-au așezat pe bancă ci într-un colț aparte. Plutonierul le-a dat țăranilor un minut de

gîndire, ca oamenii să hotărască singuri care să fie primul luat la palme. Îi făcea aşadar să beneficieze de o anumită formă a democraţiei. Pînă la urmă, unul dintre ţărani şi-a luat inima-n dinţi şi a spus că, dacă se poate, să fie amînată păruiala. Dar dacă nu se poate amîna, atunci el, vorbitorul, să fie primul, întrucît omul care tremură la capătul celălalt al băncii e tocmai taică-său şi, în afară de asta, e şi bolnav.

— Perfect. Atunci începem cu el! a zis plutonierul.

Căpătă omul şase palme şi fu liber să se ducă acasă. Bineînţeles, următorii au primit mai multe, doar dînşii nu erau bolnavi. Priveam plecarea ţăranilor, pradă unor stări contradictorii. Priveam prin fereastră cum se duc pe rînd, clătinîndu-se, spre casă, scuturîndu-şi capetele, pipăindu-şi feţele şi urechile, în această mai nouă schimbare a vremurilor. În ceea ce ne priveşte pe noi, cetăţenii socotiţi copii, plutonierul ne-a acuzat că i-am fi gonit vaca în timp ce el era plecat să jefuiască căruţele refugiaţilor.

Spre norocul meu, pînă să-mi vină rîndul, plutonierul a obosit în îndeplinirea misiunii sale, aşa încît am şi plecat după ceilalţi, doar cu două-trei palme.

Pe banca unde şezuseră odinioară ţăranii, paznicul, un ţigan, îşi contemplă acum cu plăcere noua lui şubă. Pînă să vină preşedintele, stăm de vorbă. Îl întreb în ce constă paza pe care o face. Îmi spune că, în primul rînd, munca lui constă în aceea că în momentul cînd se întunecă, iese şi se aşază frumuşel în faţa cooperativei şi se uită cine trece pe drum. Bineînţeles, cel care trece îl serveşte cu o ţigară.

— Asta e unul din avantajele muncii mele, enumără el, celălalt e dreptul la pensie.

După părerea paznicului, în ziua de astăzi nu merită să ai îndeletniciri care nu-ţi dau dreptul la pensie.

După ce am epuizat tot ce era în legătură cu munca sa, e normal să vină vorba de mine, adică de scrierile mele. Paznicul spune că mai de mult a ascultat la difuzor una din piesele mele şi că el ştie, n-are rost să tăgăduiesc, că în piesa aia era vorba de tuşa Juli, vecina noastră, şi de un oarecare individ numit Romeo. I-a plăcut atît de mult, încît eu nici nu mai neg paternitatea. Pe urmă paznicul mă întreabă dacă-l mai ţin minte pe Romică, nepotul lui, — trebuie să-l ţin minte, doar împreună ne duceam să furăm prune din livada moşiei.

— Cum să nu, sigur că-l ţin minte, dar ăla din piesă e un alt Romică.

Nu din cauza asta m-a întrebat, ci, deoarece, dacă n-oi fi aflat pînă acum, acest Romi, adică nepotul lui, şi-a cumpărat un acordeon nou-nouţ, cu patruzeci de başi. Aşadar, dacă s-ar ivi vreo onomastică, zi de naştere sau orice alt prilej de petrecere, pot să contez pe el.

Între timp soseşte preşedintele, care e un om tînăr, plin de griji, şi mă invită amabil în birou. Cînd îi spun care e scopul venirii mele, începe să dea din cap cu multă bunăvoinţă.

— Ne străduim, zice, să nu fie nici o nemulţumire.

— Atunci de ce nu le daţi oamenilor lemne de-ajuns ?

— Cum să nu le dăm ? ! se apără, cu nevinovăţie. Cui nu i-am dat, de exemplu ?

Îi spun exemplul lui taică-meu, stă o clipă, se gîndeşte, pe urmă, aplecîndu-se confidenţial spre mine, mă întreabă :

— Dumneavoastră chiar vreţi să scrieţi ?

— Dacă s-ar putea, zic.

— Atunci vă dăm ! O căruţă întreagă vă dăm şi, apucîndu-mă de braţ cu entuziasm, adaugă : Scrieţi ceva frumos şi despre noi !

— Dacă va fi posibil ! răspund şi eu cu avînt, doar n-o să lăsăm să se piardă de pomană căldura acelei căruţe cu lemne.

Cu asta treaba e aranjată.

Cei de acasă mă primesc ca pe mezinul din poveste, care a dobîndit mîna fetei de împărat şi jumătate de împărăţie. Taică-meu mă aşteaptă la poartă, n-a mai avut răbdare să stea locului, în casă.

— Ei, care-i situaţia ?

— Situaţia e bună, zic.

— Am ştiut eu — trînteşte poarta fericit. Dacă te mişti tu, avem căldură.

Acum trebuie să-i povestesc amănunţit totul. Cum am izbîndit în fapta mea de vitejie, care a fost primul cuvînt şi care ultimul şi dacă nu l-am supărat cumva pe preşedinte cu vreunul din ele, că doar eu am să plec, pe cînd ei or să rămînă în sat, adică în sfera de influenţă a forurilor competente şi e ştiut că asta nu e o treabă oarecare, ci una de care orice om cu scaun la cap trebuie să ţină seama.

După ce punem punct acestei chestiuni şi prin imaginaţia noastră trec în goană mari care încărcate cu lemne, se deschide uşa şi intră Chiriana, în mînă cu o farfurie cu clătite. Mă serveşte primul, parcă drept recunoaştere a faptei mele vitejeşti.

— V-am adus înapoi focul împrumutat, spune rîzînd, şi mă îndeamnă să-i gust preparatele. Pe farfurie sînt cinci clătite, cinci, cîte suflete sîntem noi.

UN LEAGĂN PE CER

Au venit şi azi o mulţime de rude pe la mine ; fiecare cu soarta lui, de parcă ar purta un copil neliniştit în braţe. Surpată greu pe o bîtă noduroasă, m-a vizitat şi mătuşa M., cu moartea la pîndă pe urmele ei. Poate era ultimul rămas-bun pe care mi-l luam, cînd leagănul roşu trecu în zbor prin faţa ferestrei mele. A apărut aşa, pe la ceasul amiezii, ca un mînz înaripat pe orizontul cerului sidefiu.

— Ia te uită ! Leagănul meu ! i-l arătai şi mamei.

— Nu e leagănul tău, zise mama. L-a împrumutat probabil cineva, căci i s-a născut un copil.

Așa a început convorbirea noastră din ziua aceea, convorbire ce-și propunea să disece povestea leagănului căruia i s-a dat acea putere de a rechema imaginația poetului din împărăția astrelor înapoi, aici, pe pămînt, printre bulgării țărînii, unde nu sferele fac muzica, ci plîng copiii de țăran.

Am observat înainte de toate că leagănul roșu călătorea spre destinație pe umerii unui om : un țăran cu cușmă și ițari, mic de statură, pe ai cărui umeri, de parcă și-ar fi legănat propria lui plăcere, propria lui formă de existență, lădița mică și roșie sălta la fiecare pas. Această mișcare dornică de prezența copilului era forma existenței sale : dar, legănîndu-se așa, gol, după ce s-a dovedit a nu fi, totuși, un mînz înaripat, parcă și-ar fi pierdut înțelesul, ca toate cîte nu sînt la locul care li se cuvine. Faptul că i se cuvenea, totuși, un salut se datora trecutului său, anilor lui de slujbă. Mama spune că generații întregi și-au trimis lumii strigătul dintr-însul. Și această construcție, în care omul își adoarme plînsul, pe la noi își schimbă stăpînul și locul, precum tocilarii ambulanți. E lege că leagănul nu are voie să se odihnească niciodată, și nici să stea aruncat undeva prin poduri și șuri. Cîte un exemplar mai izbutit devine o adevărată proprietate comună. Chiar după ani, cînd numele proprietarului inițial și al făuritorului se pierd în neguri, precum izvorul cîntecelor populare. Cel mai mare păcat : să usuci fasolea în leagăn.

— Avraam zămisli pe Isaac, Isaac zămisli pe Iacob, Iacob zămisli pe Iuda și frații lui... îmi atrase mama atenția cu seriozitatea ei jucăușă, arătîndu-mi, de fapt, treptele pe care a pornit acest cortegiu inifinit și adăugă : În schimb, Gyula de ce nu-l zămisli pe Gyuluka, și Ferenc și János de ce nu-i zămisliră pe Ferencke și pe Jánoska, ca să-i dea leagănului de lucru ?

Trebuie să fi străbătut cu gîndul o mare distanță căci, mai tîrziu, zise :

— Grija pentru copii, pe vremea noastră, fiule, nu era o grijă oarecare.

Așa e de cînd lumea, că nu poți să părăsești viața aceasta și să treci dincolo, în lumea umbrelor, fără să lași pe cineva în locul tău. Sînt unii oameni care, cu toate că au îmbătrînit și ciolanele și vinele le sînt de-acum înmuiate de neguri, nu

se gîndesc la asta. În schimb viața, viața care e unicul stăpîn ce ne dă pîinea cea de toate zilele, ar trebui să spună : pleci, omule ? Atunci lasă-ți om în loc.

Această grijă trăia și în jocurile noastre de copii. Jocul începea de obicei după vreo nuntă. Atunci cînd cei mari și-au îndeplinit datoria căsătorindu-se, ceata copiilor relua din nou piesa aceasta ciudată și plină de taine. Începeam cu scena cea mai bărbătească. Cîte opt-zece îmbrățișați și clătinîndu-se ca oamenii beți, treceam prin mijlocul drumului făcînd semne căruțașilor să ne ocolească, dacă vor să le fie bine, în timp ce starostele, de cele mai multe ori un puradel autentic, scîrțîia pe o scripcă de vreji, iar contrabasistul își lovea cu făcălețul burta scoasă în afară și mormăia ca pentru sine un cîntec de petrecere.

Beam țuică din flacoane de medicamente ; mîncam cozonac copt în cutii de cremă de ghete, ne pofteam unii pe alții, în versuri, și fiecare aveam cîte-o nevastă aleasă, care-i dădea înainte, rostind cu cea mai veritabilă tînguială veșnicul îndemn al femeii :

— Hai acasă, Mihály, că ești beat.

— Taci, femeie, că te plesnesc.

Uneori chiar o plesnea. Atunci „nevasta“ începea să bocească de mama focului, alergînd încoace și încolo pe marginea șanțului. Și așa se întîmpla, după cum își avea băiatul cîte-un idol, în lumea celor mari, că și „nevasta“ se alegea cu cîte-un ghiont, cu cîte-o scatoalcă, o lovitură după ceafă sau în spate sau, cine știe cum, ajungeam să fie scărmănată în lege. „Eu o altoiesc ca unchiul János !“ — „Eu doar cu dosul palmei, să nu se învinețească.“ Erau desigur și unii cu purtări exemplare : „Femeia trebuie iubită ; femeia din nimic nu moare, decît dacă-i lipsită de iubire“. O spusese tot un idol de-al nostru, entuziastul cizmar îndrăgostit.

N. R. era mireasa. (Să nu uit să-i fac azi o vizită.) O ființă delicată, cu un păr castaniu, cu ochii albaștri. Pe frunte avea o coroniță împletită din flori de cîmp, pe umeri un ștergar de pînză botezat văl. Mirele a scuturat agudul și i-a pictat pantofi albaștri pe picioarele desculțe.

— Să fie ușori ca fulgul, să nu te roadă la călcîie !

Cît de scurte ne erau picioarele, atît de lungă vremea pe care o străbăteam : căci nu ne mărgineam să facem numai nunta, ci cuprindeam în joaca noastră și urmările ei bine-

cuvîntate. După o îndelungată dănţuială, mireasa de şase ani cu mirele de şapte se retrăgeau cu tot dichisul cuvenit în camera nupţială, adică sus, în vîrful dudului, unde tinerii noştri ciuguleau fructele mărunte laolaltă cu ceata nespus de gălăgioasă a vrăbiilor. După ce trecea timpul cuvenit, strigam mirelui, întrebîndu-l ce soi de vin să-i pregătim la coborîre, alb ori roşu. Pentru că, după datinile străvechi, fiecare avea o altă semnificaţie : vinul roşu aducea laudă bunului renume al miresei, pe cînd cel alb, dimpotrivă, comunica lumii trista veste că fiinţa dragă nu fusese găsită neprihănită. Jos, sub copac, bucuria era deopotrivă pentru ambele culori, dar parcă mai mare pentru cea albă, pentru că vinul alb îmbogăţea cu ceva în plus toată piesa şi aducea o notă mai întunecată, mai tragică. În clipele acelea mirele trebuia să se îmbete de necaz şi să-şi ducă nevasta, ţinînd-o de mînă, înapoi la casa părintească şi o dată ajuns acolo să întrebe :

— Ce-a fost asta, ce mi-aţi dat de nevastă ?

Dar frageda mireasă a strigat ea însăşi răspunsul victorios :

— Roşu ! Roşu !

— E adevărat, Lajcsi ? făceam noi pe neîncrezătorii, după cum văzusem că se întîmplă şi se întreabă la cei mari.

— Dacă spune ea, aşa să fie, sări Lajcsi din copac, dînd poruncă să cioplim un leagăn, deoarece el meşterise de-acum pruncul, acolo sus, printre crengile dudului.

Numai atunci, cu mare grijă, coborî din vîrful arborelui şi mireasa, purtînd sub şorţul de pînză feciorul de împărat învelit în frunze de dud. Fetiţa împrumutase poate de la maică-sa sau cine ştie de la ce femeie însărcinată expresia fructelor coapte şi începu a umbla asemeni răţuştelor şi puişorilor, cu paşi simpatici, lipăitori :

— Sînt pofticioasă, spuse, vreau zahăr, nuci, coacăze...

Cînd era vorba de pofte, uneori apăreau controversele :

— Păi n-am stabilit ce să pofteşti ?

— Tot ce am să văd.

— Bine, zahăr şi nuci, dar unde vezi tu coacăze ?

— Dacă închid ochii, văd.

— Unde vezi ?

— În grădina domnului Edelstein.

— Să dea o fugă naşul şi să-i fure un pumn de coacăze ! porunci Lajcsi.

Între timp, tînăra nevastă ocoli dudul de nouă ori, se așeză pe urmă în iarbă și spuse :

— Mi-a sosit ceasul. Dați fuga după moașă !

Și moașa era la îndemînă și răspundea la numele de Kelemen, și avea o fire blîndă, tocmai potrivită pentru scăldatul și înfășatul pruncului. Între timp, din coceni de porumb sau tulpini de floarea-soarelui se încropea și leagănul. Îl așezam într-însul pe Făt-frumos-din-dud, feciorul de împărat. Micuța femeie îl legăna și îi cînta cîntece dulci, în timp ce noi, asemeni păstorilor fermecați de Nazaritean, stăteam roată și-l priveam ca pe un miracol. Apoi băurăm pentru creșterea noului-născut din flacoane de doctorii, băurăm pentru acea continuitate care ne aduce pe toți din neguri spre lumina soarelui.

— Deie Domnul să nu-ți sece laptele înainte de vreme.

Ca să supraviețuiască și numele tatălui — Lajcsi — îl botezarăm pe copil Lajos, iar blîndul Kelemen, care se pricepea la toate, nu mai juca rolul moașei, ci pe cel al preotului și potrivi isteț o rugăciune, vestind sfîrșitul ceremoniei.

În anul acela era o secetă înăbușitoare și distrugătoare, sapele răsunau pe ogoare asemeni unor clopote și, în ceea ce privește haturile de porumb, n-aveau parte de altă ploaie decît de șiroaiele de sudoare ale părinților noștri. Dar nouă nu ne prea păsa de toate astea, ci ne-am apucat de îndată să-l creștem pe Lajos, l-am petrecut pînă în pragul bătrîneții și mai departe, ca să-l îngropăm. Iar viața era ca un leu bătrîn ce ne lăsa să-i umblăm prin coamă ca la noi acasă și să-l ispitim sub toate formele imaginabile. Explicația răbdării sale nu putea fi decît faptul că într-o bună zi, oricum, ne va avea la mînă pe toți.

Ceea ce s-a și întîmplat !

Acum mama întocmește o socoteală, pentru că întotdeauna trebuie să te alegi cu cîte ceva din curgerea lucrurilor.

— Grija pentru copii era o adevărată grijă. Taică-meu, Székely Gergely și mama, Dezméri Máriskó, în fiecare seară cînd ieșeau în tindă, de adunau familia la cină, numai ce se pomeneau strigînd : Sári, Máriskő, Jóska, Berta, Pista, Erzsi, Gergely, Ilona, Eszti, Zsófi, Rebeka sau știu eu cum te mai cheamă ! Dacă nu mă înșel, sînt unsprezece ! Bunicul, Székely Mihály, a avut doar patru copii, dar străbunicul, care se numea László, a avut doisprezece. Tatăl tatălui tău, Sütő

Mihály și soția sa, Illyés Ágnes, au avut nouă, adică Kati, Máriskó, Gergely, András, Dani, Ágnes, Juliska, Anna, László și atunci cînd plecau la tîrg, din simbria ce-o primeau de la moșie trebuiau să le cumpere la toți, nu ca azi cînd ne văităm că, vai, ce-i luăm lui Puiuțu ! Iar despre străbunicul tău, pe care-l chema tot Sütő Mihály, părintele Istók Sándor, fie-i țărîna ușoară, și-a notat această poezie. Public-o în gazetă !

Copiez *poezia* din cronica familiei și poezia asta sună astfel :

Iobagul Sütő Mihály a trăit 64 de ani. Prima sa nevastă, Kutas Karolina, a murit de tînără.

A trăit 38 de ani.

A doua lui nevastă, Pogács Rebeka, a murit de tînără.

A trăit 37 de ani.

Copiii lor au fost :

Anikó, născută în 1844.

András, născut în 1847.

A murit de tînăr, în același an.

Laci, născut în 1849.

A murit de tînăr, avea patru ani.

Mariskó, născută în 1852.

A murit de tînără, la vîrsta de un an.

Laci și Mariskó au murit în același an.

Salome, născută în 1854.

Katica, născută în 1856.

Máriskó, născută în 1859.

Susika, născută în 1863.

Debora, născută în 1865.

Gyuri, născut în 1868.

Gyuri a murit de tînăr în 1874.

Martzi, născut în 1870.

Martzi a murit de tînăr, la vîrsta de șase ani.

János, născut în 1873.

János, a murit în 1874.

Gyuri, născut în 1875.

Gyuri, a murit în 1876.

Kati, născută în 1878 și moartă în același an.

Oare ce fel de asociație de idei a făcut-o pe mama, la vederea registrului stării civile al părintelui Istók, să rostească vorba *poezie ?* Poate o pretenție străveche, o închipuire neîn-

tinată care vegetează în straturile adînci ale sentimentelor, acea viziune unitară a vieții și a poeziei pe care nestatornicia ocazională a literaturii nu a reușit încă s-o destrame în sufletul ei. Sau poate e vorba, ca să zicem așa, de propria ei concepție artistică, concepție asupra vieții iobagului Sütő Mihály, a cărui ceată de paisprezece membri, formată din zece morți și patru luptători vii, e aproape singurul scop de a face totul împotriva dispariției, acest drum al sîngelui care a trecut prin toate obstacolele istoriei, cu ajutorul unui singur leagăn unduitor.

Destinul de Meșter Manole al iobagului Sütő Mihály e mai sumbru decît balada originală : el și-a zidit două neveste. Au fost ani cînd și-a dus copii la groapă. În 1896 au murit Gyuri de un an și Martzi de șase ani.

O astfel de risipă forțată, de o asemenea amploare, nu cunoaște decît natura : semințele înaripate ale brazilor se aruncă așa, cu miile, în brațele vîntului, ca cel puțin una din ele să reușească să se lege în crăpăturile ascunse ale stîncilor.

Mama crede că întregul detașament pedestru ar fi rămas în viață dacă asupra lor ar fi vegheat, cum se întîmplă azi, Szász Gyula, cel cu acul și seringa mereu în buzunar. El e cel care aleargă din casă în casă, de la bolnav la bolnav, încărcat cu tot soiul de medicamente și cred că e revelator faptul că în satul meu de azi membrii comunității noastre sînt cei mai mari consumatori de medicamente : cu o poftă drăcească, chiar sănătoși fiind, înghit cu plăcere „bumbii" domnului doctor. Si astfel văcarul, după ce azvîrle în iesle vreo două brațe de fîn, se reazemă de canatul ușii și, pe îndelete, se tratează : în loc de tabacheră scoate din buzunar cutiuța cu vitamine. „La ce sînt bune astea ?" întreabă tractoristul, pe dinafară muncitor cu salopetă, pe dinăuntru încă țăran autentic. — „La de toate !" — „Atunci dă-mi și mie una." Taică-meu are o rețetă de vreo opt sau zece ani, pe care doctorul i-a prescris-o împotriva durerilor de șale. Acum rețeta asta, ca un înger salvator, zboară de la unul la altul prin tot ținutul. Jumătate din sat și-a făcut după ea prafuri și vine vestea din a treia comună că au s-o restituie în curînd, dar așteaptă și ei s-o reprimească de la ferma din Șomcuța, de la un pîndar de vie pe care-l dor șalele. Nu știu cui i-a trecut prin minte că o asemenea rețetă-minune n-ar trebui împrumutată pe gratis :

— Să plătească dacă o folosesc !

La urma urmei, de ce să nu aibă un mic venit și acela care a suferit întîia oară de șale ?!

Revenind astfel la prezent, aflu că fetița lui N.R., micuța mireasă de odinioară, a fost salvată tot „pe gratis", după o luptă aprigă, din ghearele morții. Odinioară nici un baron n-avea parte de atîtea medicamente scumpe cîte a dăruit spitalul acelei ființe delicate și pure.

Tresar :

— N-am știut că are copii.

— Da, zău, clatină mama din cap și-i descifrez pe față întîmplări suficiente, cred, pentru un roman.

Revin la realitate și-n liniștea ce m-a cuprins constat că, de fapt, n-am de ce să mă mir. A trecut destul timp de atunci de cînd ne jucam printre crengile dudului cu N. R., atunci, acolo, în crîngul vrăbiilor ciripitoare, cînd ea și Lajcsi au zămislit aproape de ceruri un fiu de împărat. Sînt o fire ce păstrez amintirile, le port în minc și, pînă acum, tiparul din copilărie al lui N. R. e nealterat. Dar cum o fi ea acum cînd, asemeni mie, a ieșit din cercul de lumină al jocului și a încăput pe mîna vieții, acum cînd, pe neobservate, leagănul fantastic al jocului s-a umplut cu umbre, iar în locul fiului de împărat pentru care trebuia să plîngi, a venit pe lume un fiu adevărat, care plînge și singur.

— Trebuie s-o văd, îi spun mamei, și o pornesc de îndată.

Abia după cîțiva pași îmi amintesc că plecarea mea nu e reglementară și mă întorc, spunîndu-i :

— Mă lași să mă joc puțin ?

— Pînă-n amurg să fii acasă ! intră mama în joc, dar numai cu un rîs scurt, cît un suspin, pe care se așterne o umbră căzută din colțul ochilor.

Am plecat așadar !

Mă îmbrățișez cu amicii și-n spatele meu răsună deja muzica de vrejuri, și timpul se întoarce cu noi sub ninsoarea caldă a dudului pletos.

„E nuntă pe strada noastră..." Ca o lamă nouă de cuțit, așa spintecă și strălucește vocea mea prin amalgamul vremii.

Şi în calea acestei voci şi a acestui sentiment euforic de tinereţe regăsită nu pot să am nici un obstacol. Nici nu-mi trece prin cap că lumea n-ar putea fi la locul ei, că există drumuri de neumblat şi gard peste care nu se poate sări, şi în clipa aceasta moartea îşi pierde orice prestigiu, pentru că noi o ţesem în jos ca pe un fir de aţă neagră, iar spre seară, cînd ni se face foame, o părăsim acolo, în mijlocul drumului, o pierdem în praful diurn, asemeni muzicii de vrejuri.

Mireasa mică cît o păpădie ne aşteaptă acolo, printre tufele de coacăze ale domnului Edelstein, pentru că domnul a înviat din morţi şi acum, după ce a lipsit mult din curgerea vremii, se îndreaptă din nou spre locul unde hoţii îi devastează coacăzele, să prindă cine ştie ce ştrengar şi să-i promită o bătaie straşnică.

Dar mireasa nu mai are urechi de auzit şi ochi de văzut pentru ameninţările domnului Edelstein. Ce însemnătate mai are o bătăiţă oarecare faţă de forţa care o ridică acum în braţe pentru a o trece din naiva şi neprihănita clipă a basmului spre viaţa de femeie, pentru care toate condiţiile sînt întrunite. Pe picioare — pantofii albaştri de dude, pe frunte — coroniţa de flori, pe umeri — vălul de cîlţi şi undeva, prin apropiere, mirele desculţ, şi mai încolo dudul, pe care va trebui să-l înconjure de nouă ori, şi în fiecare din noi credinţa că viaţa e nealterabilă.

Împing portiţa şi rămîne-n urmă nunta de copii. Încet, cade peste ea zăpada uitării. În ograda mică a lui N. R. caut să regăsesc ungherele atît de sigure şi liniştitoare de odinioară; dar tot ce-mi răsare acum, la repezeală, în faţa ochilor arată ca o adunătură de beţivi. O curte cu acareturi încropite din aşchii, vrejuri şi nuiele ce abia se mai ţin în patru labe, ca să zic aşa, gata-gata să se întindă pe jos. Coteţul se clatină, bucătăria de vară a orbit cu totul şi-a căzut în genunchi şi nu mai e acolo nici urmă de paşi omeneşti, de vară sau de parfumul neasemuit al clătitelor. Trei pruni bătrîni şi rîioşi, semănînd cu disperarea însăşi, îşi caută drumul ce duce spre ceruri, dar le fuge pămîntul de sub picioare şi ei, în strîmbătatea lor strigătoare, ceea ce desigur e o stare greu suportabilă, caută să-şi adapteze şi să-şi păstreze falnica şi dreapta lor ţinută.

Numai casa e nouă şi bine înfiptă în fruntea plată a deluşorului. Micuţa mireasă e culcată în pat. A slăbit, s-a ofilit, ochii-i albaştri s-au spălăcit sub valurile neîncetate ale anilor. În schimb, pieptul gol, alb ca laptele, plesneşte de sănătate, tresăltînd asemeni unei pînze de corabie. Şi ca un mic marinar curajos se agaţă de ea cu amîndouă mîinile un copil adevărat, suge de parcă s-ar fi înscris în ultimul moment la cine ştie ce concurs internaţional. Maică-sa îmi aruncă o privire şovăitoare, pe urmă apucă de sub pernă o batistă curată, proaspăt călcată şi, calmă, îşi acoperă sînul.

— Ia loc, spune, cu sfială prietenoasă.

Mă aşez pe patul scund şi, desigur, îi laud mai întîi flăcăiaşul durduliu, apoi casa nouă. Îmi trece prin minte imaginea casei vechi şi chipul ei de fetiţă subţirică unduind ca o trestie.

— Casa s-a înnoit, zice, dar de fetiţa de odinioară nu pomeneşte nimic.

— Ce mai faci, cum o duci ? înreabă mai tîrziu şi-şi ascunde un sîn, ademenindu-l cu celălalt pe copilul din braţe.

— Mulţumesc de întrebare.

— Vezi, eu aşa... zice, zîmbindu-mi cu tristeţe, m-am împărţit în două...

— Ai fi putut să mă chemi la nuntă.

— Nu s-a putut.

— De ce ?

— A venit aşa, pe nepusă masă. Nici n-a fost nuntă. Cuvintele mi le adresează mie, dar privirea îi zboară departe, peste mine. Bănuiesc că ceva nu e în ordine, aşa că nu mai zic nimic despre nuntă. E un obicei încă frecvent la noi răpirea fecioarelor, ceea ce nu e tocmai o aventură atît de îmbucurătoare pentru sufletul omului, ca în filme. Mătuşa B. s-a trezit dimineaţa cum că atît de curajosul cavaler din seara de bal şi din ziua răpirii s-a evaporat în mod laş ; fata, cu năframă de nevastă, cărîndu-şi subsuoară bocceluţa îngreunată de ruşine, o porni la taică-său, unde o aşteptau palmele cuvenite la astfel de sărbători. Apoi, pentru a mărita o fată astfel însemnată, toate rubedeniile se unesc întru ademenirea unui soţ şchiop sau slab la minte, căci ruşinea trebuie spălată.

— Unde ţi-e bărbatul ? întreb.

— Tocmai asta e, oftează femeia. Oare pe unde-o fi ?

— Te-a părăsit ?

— Nu eram decît logodiți.

Văzînd că-i dau lacrimile, nu mai întreb nimic. Lacrimile cad pe obrazul copilului, amestecîndu-se cu dulcele lapte de mamă. Așa cresc oamenii, cu o alimentație variată. Mai tîrziu, vine în casă și mama lui N. R. Și, în timp ce se scutură de zăpadă, aruncă diferite blesteme asupra logodnicilor.

— Pînă n-a avut inel pe deget, n-a îndrăznit nici ăsta să-și arate colții, că i-a trebuit inel ca să-și facă mendrele în liniște.

În izbucnirea ei plină de amărăciune, femeia contestă pînă și îndreptățirea logodnei :

— Ori în fața preotului, ori să-și vadă de treabă.

Îndrăznesc totuși să fiu de altă părere, susținînd că oamenilor le este necesară o perioadă mai lungă de cunoaștere, dar, cum e și firesc, greșesc ținta și calc în străchini.

— Nu zic ba : cunoașterea a fost cu folos !

Își șterge lacrimile și bătrîna. Fetița o privește rugător și acuzator în același timp. Pentru că vorba ei rea lovește ca o piatră în ființa nevinovată a copilului. Bătrîna observă acest lucru și, cu o mustrare de conștiință de-abia ascunsă, începe să trebăluiască pe lîngă nepoțelul ei brunet. Încălzește apa pentru îmbăiat, împinge scutecele aproape de sobă, unde un mic șarpe de hîrtie prins în perete flutură ușor în adierea aerului.

— Nu te supăra pe mine din cauza primirii ăsteia, — îmi spune pe un ton rugător — și o întreabă pe fiică-sa dacă nu poftește ceva de mîncare, poate taie o găină diseară.

Pare că se lasă peste noi o tihnă, o împăcare.

Desigur, pruncul va crește și, cu timpul, rușinea își va pierde și ea culoarea.

— L-am văzut pe B. János, zice bătrîna mai tîrziu, îi ducea un leagăn lui fiu-său, pe ăla roșu, al lui Ignác...

— Eu am încercat deja copaia, răspunde tînăra femeie, îl leagănă ca apa între țărmuri...

— ...Și crește în ea ca pîinea, spun eu, ca să vorbească cineva în locul tatălui. Dar nu mai pomenesc nimic de fiul de împărat din crengile dudului, ci las să-l acopere ninsoarea blîndă, căderea ușoară și albă de sub duzi.

Nu mai pomenesc nimic de fiul de împărat din vis, ci mă uit la omulețul din flori, rezultat final al rătăcirilor a doi îndrăgostiți. Rezultatele finale au fost la început șușoteli femeiești. Alesături negre pe care curiozitatea mea flămîndă le înhăța fir cu fir, mutîndu-le apoi în amintire.

Prima șușoteală

— Copilul ăsta al cui e ?
— Vai, nu știi ?
— Nu știu.
— Al ăluia, știi...
— Al căruia ? Doar nu !
— Ba, zău așa.
— Cum de s-a întîmplat ?
— După cum vezi.
— Dar ălălalt umbla cu fata. Știi care...
— Cum să nu știu ?
— Și totuși copilul a venit de la ăsta.
— Da, de la ăsta.
— Nu înțeleg.
— Nici ea nu înțelege.
— Ce nu înțelege ?
— Că era îndrăgostită de ăla și copilul a venit de la ăsta.
— Vaaai !
— A fost ieri pe-aici. Zic : Ai de-acum băiat mare și frumos. Atît trebuia să-i zici, că i se și porneau lacrimile. Spun : Unde ți-au fost mințile ? Tace, nu pricepe. Au trecut cinci ani de-atunci. Stă singură, stă și toarce și coase și se jelește, stă și nu înțelege ce s-a întîmplat atunci cu ea. Cică a ieșit doar, cică doar s-a așezat, nici n-a vrut, nici n-a dorit. Și-apoi, uite-așa...
— Mai știi, a deocheat-o careva.
— Tot ce se poate.

— Sînt asemenea zile. Nu te aştepţi la nimic bun, şi te trezeşti cu ce-i mai rău. Trebuia să se păzească.

— Dumnezeu ştie cum e asta. Oare poţi fi sigur că te-ai păzit sau doar atît că ai avut noroc şi te-a păzit norocul ?

Copilul cu pricina era întotdeauna cuviincios şi tăcut. Nu-mi amintesc să-i fi dăruit taică-său măcar un zîmbet vreodată. Cît era ziua de mare, ne zbenguiam fără griji în jurul lui. Ne întorceam acasă cu toate sudălmile şi dumnezeii lumii ce se legau în cuvinte de soarta mamei noastre, dar, mai ales, de a tatălui. Copilul născut din dragoste nedorită primea pedeapsa cea mai grea chiar şi din cauza unui ou de pasăre şterpelit : era numit bastard.

A doua şuşoteală

— Spune-mi cinstit, l-ai iubit pe omul acela ?

— Să-l iubesc ? Îi eram doar slujnică.

— Atunci de ce te-ai culcat cu el ?

— Nu ştiu.

— Să nu-mi spui aşa ceva că-ţi scot ochii.

— Eram slujnică.

— Am fost şi eu slujnică ; fată la bucătărie, cameristă şi ce mai vrei, la tot felul de domni beţivi şi, cu toate astea, n-am făcut aşa ceva.

— După ce domnul notar a dus-o pe doamna la spital, n-am mai avut pace. Că nu eram decît noi doi, domnul notar şi cu mine. A vrut să mă ia cu sila.

— De ce nu l-ai muşcat de beregată ?

— Nu mi-a trecut prin minte.

— De ce nu i-ai jupuit pielea de pe obraji ?

— Nici asta nu mi-a trecut prin minte.

— Dar ce ţi-a trecut prin minte ? Ce te-a învăţat maică-ta nu ţi-ai amintit ? De taică-tău nu ţi-ai adus aminte ? De cinste, că atîta zestre aveai şi tu, nu ţi-ai adus aminte ?

De flăcăul ăla, bietul, care-ți scotea apă din fîntînă în fiecare zi, nu ți-ai adus aminte ?

— Nimic nu mi-a trecut prin minte.

— De-acum n-ai decît să-ți tot amintești.

Tînăra femeie era astfel supusă zilnicei torturi a întrebărilor. Acum i le punea o mătușă preacurată, iar martorul scenei era fratele ei de șaisprezece ani ce stătea pe scara de la pod. Așa i-a fost dat lui să afle totul. Mai tîrziu, într-o după-amiază ploioasă, în timpul vacanței, mi-a povestit totul mie, iar eu am transcris aproape cuvînt cu cuvînt. Se pare că memoria neîngreuiată a adolescenței reține totul mai precis decît memoria noastră de mai tîrziu. Și mi se părea, ascultînd relatarea lui, că ascult punerea în scenă a unei versiuni mai puțin melodramatice a „Dădacei" lui Bródy Sándor*. Desigur, viața are înțelepciunea ei mult mai profundă și mai simplă în a rezolva asemenea conflicte, fără mari culminații ale *catharsis*-ului, fără marile scene, dar într-un mod creator, lipsită de cuvinte mari, cu umilințele duse pînă la moarte, cu aceeași stingere lentă și epuizantă a suferinței.

În decursul anilor, datorită și altor martori oculari, am reconstituit mai în amănunțime cazul. Nunta a fost ca orice nuntă, tînăra pereche a fost cununată de *același* notar. (În imaginația mea au stăruit mult timp fețele acestei duplicități romantice : un Ianus seducător și, în același timp, distribuitor de binecuvîntări. Existența adevărată a acestor stări de lucruri mă neliniștea deopotrivă prin irealitatea ei, dar cu timpul m-am împăcat și n-am mai descris-o.) Cununia religioasă s-a săvîrșit într-o după-amiază de duminică primăvăratică. Preotul a întrebat : O iubești pe această fecioară ? Dar tu, îl iubești cu tot sufletul curat pe acest bărbat ? Răspunsul lor e cunoscut. Cu toții l-am dat la vremea potrivită sau nepotrivită. Nu știu, dar tinerii, în situația dată, cînd nu mai aveau posibilitatea, libertatea alegerii, întrucît nu le mai rămăsese decît un „da", au pătruns ei oare absurditatea demodată, totală a întrebării ? Toți martorii erau de părere că sînt fericiți. Se băuse rachiu de chimion, vin acru, se mîncase

* Bródy Sándor (1863-1924) — ziarist, romancier, dramaturg. Piesa lui *A dada* (*Dădaca*) de nuanță naturalistă, a exercitat încă de la apariția ei (1902) o puternică influență asupra dramaturgiei maghiare din prima jumătate a veacului.

supă de găină și tocană de oaie, veniseră și neprețuitele sarmale, în timp ce cavalerii de onoare lăudau în versuri săltărețe virtuțile bucătăresei și bucuriile fără seamăn ale vieții casnice și, în general, ale existenței umane. Flăcăul de odinioară, cel care-i scosese apă din fîntînă, era tăcut și emoționat. Băuse puțin și meditase mult în hărmălaia mereu crescîndă, în voioșia chefului ce se întețea cu scurgerea timpului. Era un flăcău pirpiriu, cu chip de iobag, încăpățînat din fire și pe jumătate sau poate pe de-a-ntregul analfabet. Chipul miresei mi s-a întipărit mai bine în memorie : avea o coamă deasă de păr galben ca paiul în miezul verii și niște ochi albaștri, mereu aburiți. Îmi aduc aminte că rîdea fericită la cel mai simplu cuvînt drăguț ce i-l adresa cineva. Zestrea-i era mică, așa se spunea. Ei, ce mai, jumătate de pogon arabil acolo, o vițică, cîteva perne, o cuvertură de lînă și încă douătrei carpete de pus pe perete. Muierile, care știu întotdeauna totul unele despre altele, au șușotit în zori că mireasa e însărcinată și că va fi tărăboi. Țuica tare de prună și vinul acru au făcut adevărate ravagii printre bărbați. Cînd răsări soarele, peste tot, în fața casei sau în spatele ei, în livadă sau sub meri, de-a lungul gardului de nuiele, chiuiau, se-mbrățișau, se clătinau. Treptat, i-a cuprins tristețea și sentimentul amar, deprimant, că împărtășesc aceeași soartă ; astfel, mulți nici n-au observat clipa cînd proaspătul soț și-a alungat nevasta din patul nupțial, pălmuind-o și strigînd că e o curvă ordinară. Femeia alergă pe cîmp, fără să se vaite, iar mai pe urmă se ascunse la niște rude de la o fermă. În aceeași zi, notarul plecă la Cluj, dar spaima i-a fost zadarnică pentru că nimeni nu l-a căutat să-i ceară socoteală. Imaginația mea înflăcărată, poate datorită lecturilor sau mulțimii aceleia de drame nescrise nicicînd, a întrezărit însă, în cutele ascunse ale viitorului, urmări îngrozitoare, mai cu seamă după ce se născu și fiul domnului notar. Din cuvintele auzite în jurul meu am ajuns la a-mi închipui că acest copil a picat într-o căsnicie ca un fel de marfă de contrabandă : pe nemărturisite. „Îți poți imagina — explica notarul în bătaie de joc — că omul acela împreună cu fata nu și-au dorit băiatul *notarului* ci, de pildă, pe acela al *arendașului*. De vreme ce n-a avut cunoștință despre treaba asta, indignarea lui e de înțeles." Printre feluritele nenorociri n-a avut deci nici libertatea alegerii. În ceea ce mă privește, o vedeam pe frivola

Iagușa a lui Reymont legată de carul rușinii ; tot așa-i zăream și pe țăranii ieșind din negura Peloponezului antic, care, drept mustrare binevoitoare, își decapitau cu toporul fetele care păcătuiau ; într-un jilț înalt vedeam cadavrul notarului și pe cîmpiile arse de secetă o vedeam rătăcind pe femeia cu părul de culoarea paiului, căutînd un adăpost pentru noapte și o fărîmă de înțelegere. În partea de nord a casei cu pricina, o pădure pirpirie imita adevăratele păduri ; printre tufele ei auzeam țipetele furiilor cu chipuri sinistre ; țipetele răzbunătoare ale cinstei călcate în picioare.

Ceea ce nu era altceva decît obișnuitul guițat de fiecare seară a doi purcei de lapte ; era darul obișnuit de nuntă pentru dansul miresei. Omul amesteca lăturile cu gesturi calme ; apoi lăsa făcălețul, aprindea o țigară și sufla fumul în direcția acelei imitații de pădure.

Cum era de așteptat, nunta s-a spart de-adevăratelea, asemeni unei căni izbite de pămînt. În sat mai umblară vorbe, pentru rude sau pentru călători, un timp ceva mai îndelungat, așa cum cîmpurile păstrează în sufletul lor zgomotele bătăliilor de odinioară. Între noi nu mai pomeneam de ea. Notarul și-a cerut mutarea în alt sat. Unii erau de părere că o făcuse din frică, tocmai pentru că nimeni nu l-a tras niciodată la răspundere. L-am văzut o dată pe tatăl fetei în biroul domnului notar, cînd acesta îi completa un certificat de bună-purtare, în schimbul taxei cuvenite ; ținea într-o mînă pălăria și în cealaltă adeverința din care reieșea că atît comportarea sa morală cît și cea cetățenească sînt integre.

„Vă mulțumesc, domnule notar“ — spuse, dînd din cap și întinzîndu-și puțin gîtul. Un gest care parcă-ți spune că omul a înghițit destule lucruri aspre și amare. Dar a rămas cu toate acestea liniștit și la locul lui.

Nimic nu demonstrează mai bine caracterul adînc persistent al dramei decît dispariția ei, relativ rapidă : se domesticește.

Mi-am închipuit deci că totul s-a liniștit. Nu mai rămîne decît să se iște alte furtuni în cercul îngust al fericirii. Dar într-o zi a răsunat din nou vechiul necaz. E adevărat, poate, că doar eu l-am observat și poate că doar în sufletul meu s-a cernut bruma născută din necazurile altora. Prin ploaia deasă de toamnă, prin noroiul pînă la glezne, omul mergea înainte, în urma lui venea femeia cu părul de culoarea paiu-

lui, purtînd un sac cu tărîțe sau cu făină. Deodată a alunecat cu sac cu tot și a căzut în șanț.

— Ei ! spune bărbatul.

— Am căzut, spuse femeia.

— Scoală-te, spuse bărbatul, și păși mai departe prin noroi. Apoi se mai întoarse o dată și zise : Ridică și sacul !

Ne-a povestit odată și tata o întîmplare despre cum a adunat el în copilărie o grămadă de ouă de rață sălbatică, în stufărișul din lac. Cînd cloșca, în prostia ei pasionată, a clocit și ouăle alea și cînd vremea a dezlegat din adîncul lor micile rățuște negre, păsăruicile astea erau mai blînde chiar decît puișorii cu puf galben. Cît era ziua de lungă se mocoșeau sub plită într-un du-te-vino interminabil, încercînd să scoată cu ciocul scînteile ce dădeau din jăratic. Rățuștele sălbatice se simțeau ca la ele acasă între palmele blînde ale bunicii, în sorțul ei, în cușma tatei sau chiar și în societatea cînelui și a pisicii. Înotau în albia de rufe și se zbenguiau pe un petec de iarbă, de parcă ar fi descoperit acolo stufărișul de unde au plecat într-o zi sub formă de ouă.

— Vezi ! — clătinau din cap oamenii. Ei, ce mai spui ?!

Dar într-o zi de august, în mijlocul unei furtuni dezlănțuite ca la un tainic semnal radio, și-au luat dintr-o dată zborul și, așezate pe cer într-un mare V, au dispărut pentru totdeauna la orizont. Și atunci cînd vine toamna și păsările încep a migra, iar rațele sălbatice trec în convoaie spre depărtări, tata se uită la cer și spune : „Mai știi, poate acolo zboară acum și rățuștele noastre."

Din povestea asta deduc, sau poate am doar bănuiala, că necazul nu e niciodată veșnic și nu se obișnuiește cu noi, cu oamenii.

A treia șușoteală

Femeia pe care am întîlnit-o în biroul Sfatului ne-a țintuit pe toți sub focul zîmbetului ei. Cînd spun pe toți, mă gîndesc la grefierul ursuz, la responsabilul cu sănătatea animalelor, la curierul ce era într-o dispoziție de zile mari și, de ce n-aș spune-o, zîmbetul ei m-a fascinat și pe

mine. Avea nişte ochi cenuşii, arzători, umpluţi parcă pînă la refuz cu ceva foarte important şi foarte greu de definit. Aşteptam un telefon, răsfoiam ziarul. Funcţionarii îşi vedeau de treburile lor zilnice care, bineînţeles, ca întotdeauna, păreau foarte importante. Femeia îi urmărea atentă şi părea atît de copleşită de moşmondeala lor că o vedeam că nu îndrăzneşte să aducă vorba de pricina ei. Tot încerca să trezească interesul cu zîmbetul ei aproape implorator. În biroul acela se mai găsea o sobă, care trimitea în toate părţile coloane de fum, o sobă veche, încît simţeam că-mi este mai frig cu ea decît fără ea. În cele din urmă, grefierul zise :

— Ai adus vreo scrisoare ? Dă-o-ncoa'. Mi se pare că o să am puţin timp să o citesc.

Femeia dădu din cap, zîmbi şi-i înmînă o hîrtie împăturită cu grijă, prin care se vedea cerneala, semn că a fost scrisă cu trudă. Fără să-i dea prea mare importanţă, grefierul o străbătu în fugă şi-şi văzu mai departe de treabă. Am rămas aşa, din nou singuri, doi oameni ce aşteptau în mijlocul acestei lumi sîrguincioase. Curierul mai scormoni focul, apoi scuipă într-o parte şi zise :

— Ehei, măi femeie, tu nu vezi ce frig e ? De ce-ţi încurci mereu viaţa ?

— Se-ncurcă ea singură, dădu femeia din mînă a lehamite.

— D-apăi cîţi ani ai acum ?

— Oho, am împlinit treizeci şi doi.

— Şi bărbatul ?

— Şaizeci şi trei.

— Nu zic, frumoasă treabă. La ce ţi-o fi folosind asta ?

— Măcar nu-mi toarnă copii.

Am ridicat privirea de pe hîrtia tipărită şi m-a izbit zîmbetul stîngaci al femeii. Curierul vorbi din nou :

— Eşti sigură că nu-ţi face copii ?

Femeia făcu acelaşi gest cu mîna.

— Avem destule alte necazuri.

— Dar pe tovarăşul ăsta care citeşte ziarul de ce-l ţintui aşa cu ochii ?

— Vai de mine, rîse femeia, cum o să-l ţintui, mă minunez şi eu ce frumos ştie să citească ziarul acela ; că vezi, mi-aş da un ochi de-aş şti şi eu să citesc.

De aici a început discuţia noastră. Grefierul, se vedea treaba, foarte ocupat, amîna mereu citirea scrisorii, iar tele-

fonul meu întîrzia. Am început s-o descos pe femeie, cum se poate că a rămas pînă la treizeci şi doi de ani neştiutoare de carte. Dădea din umeri. Nici ea nu ştie. Cine ştie ? Poate mă-sa, Dumnezeu să-i ierte păcatele. A murit. Dar, mai tîrziu, cînd grefierul plecă după ţigări — cel puţin acela fu motivul pe care l-a invocat, căci era curierul de faţă şi-i pîndea dorinţele — femeia, şezînd în apropierea sobei, îşi zise aproape pe nerăsuflate oful, care nici nu mai era of, ci doar un fel de trecere în revistă :

Că a trebuit să ascult de mama.

Că mi-a vorbit în multe feluri, numai aşa nu : du-te la şcoală.

Scoală, fată, să faci surcele pentru aprins focul !

Scoală, fată, scoate vaca şi du-o la ciurdă !

Scoală, fată, leagă purcelul, strînge verdeaţă pentru viţel, pentru purcel, pentru raţe, pentru gîşte, pentru curcani ; frunză de floarea-soarelui pentru pui şi puişori.

Pleavă pentru găini, buruieni dulci pentru capră, nutreţ pentru vacă.

Du-te cu oile, du-te cu berbecii, du-te cu mieii !

Aleargă la băcănie, goneşte la moară, fugi la izvor !

Scoală-te, fato, frămîntă pîinea, spală vasele, scoală-te, fată, facem curăţenie, călcăm rufe, cîrpim haine, lipim pereţii cu lut, zugrăvim casa, pregătim prînzul.

Era un băieţel, mă striga în fiecare dimineaţă, mă striga să merg cu el la şcoală.

Venea primăvara, scoală, fato, să prăşim ; primul prăşit, al doilea prăşit, aşezatul răsadurilor de morcovi, plivitul grîului, culesul macului, cositul fînului, strînsul, greblatul otăvii...

La vremea strînsului fînului, băieţelul lăsa traista cu tăbliţa şi pornea la cosit, la strîns, şi mă împingea în claie şi ne luam la trîntă şi, Doamne, cum mai puteam rîde.

Venea iar primăvara, scoală, fato, culege salată de cîmp, foi de trifoi, ciuperci, măcriş, tot ce creştea, tot ce răsărea.

Băiatul mă ajuta să culeg salata, îi plăcea să se joace cu şorţul meu.

Venea vara ! Aleargă, fato, la cîmp, du mîncare, du cana cu lapte, cu apă, fugi, fată, la fîntînă, leagănă şi adoarme pruncul, goneşte uliul, pliveşte ceapa, morcovii, pătrunjelul.

Venea sîmbăta, mătură, fată, curtea, să nu ne găsească duminica ograda murdară. Venea duminica, du-te la biserică, să nu vadă Dumnezeu că zăbovim pe-acasă. Venea lunea, alege, fată, fasolea, amestecă rîntaşul, curăţă cartofii, cerne făina. Asta-mi plăcea. Foarte mult îmi plăcea să cern făina.

Înfloreau teii. Caţără-te, fată, în copac şi culege flori de tei în poală. Băieţelul nu-mi dădea pace şi mi se uita sub fustă. Am sărit din copac. Într-o zi am fugit la şcoală. Mama după mine cu mătura, dar eu mă pitisem sub bănci, o, Doamne, şi-aşa de tare m-a bătut mama cu coada măturii! Copiii rîdeau. La şcoală nu m-am mai dus niciodată. Cînd m-am făcut mare, primii într-o zi o scrisoare. Crescuse şi băiatul cu care culegeam flori de tei. M-am rugat de cineva să-mi citească ce mi-a scris. Scria băiatul că mă ia de nevastă. Duminica după-amiază mă aştepta băiatul sub brazi. L-am întrebat: „Ce mi-ai scris în scrisoare?" — „Ajunge scrisul, nu trebuie să repeţi." Ne-am plimbat şi ne-am sărutat sub brazi. I-am dat batista mea, de vreme ce-o să mă ia de nevastă. Pînă la asfinţitul soarelui mîna băiatului mi s-a odihnit pe umeri, pe mijloc, peste tot... Atunci ne-am aşezat. Dar lui nu i-a fost de-ajuns că ne-am aşezat. Toate astea ţi le spun dumitale pentru că te-am văzut atunci, cînd ai sosit cu maşina, şi bărbatul meu te-a văzut cînd ai sosit cu maşina şi mi-a spus: o fi vreun avocat, poate ne-ajută. Băiatul îmi sfîşie şorţul, continuă în şoaptă. Eu zic: „Cum mă duc acum acasă?" El zice: „De mi te laşi, poţi să te duci acasă, pentru că numai noi o să ştim, pentru că aia n-o să se vadă. Iar dacă n-o să vrei, am să rup rochia de pe tine, oamenii or să rîdă, iar dacă le mai şi povesteşti ceva, cu atît mai mult or să rîdă." O, Doamne, cîte şi mai cîte-mi spunea! C-o să fie bolnav, de nu-l las, că din pricina mea are să fie bolnav, pentru că toată după-amiaza m-am lipit de el şi l-am lăsat să mă sărute, şi m-am aşezat pe iarbă şi l-am lăsat să mă răstoarne şi i-am lăsat mîna să mă mîngîie. Aveam scrisoarea, era acolo, la piept. Făgăduiala că o să mă ia de nevastă. Şi mi s-a făcut milă de el. Ca să nu se îmbolnăvească. Eram fericită că o să mă ia de nevastă. Cînd s-a născut copilul, i-am spus mamei să nu plîngă, că am scrisoarea cum că mă ia de nevastă. Îl dăm în judecată. S-a dus mama cu scrisoarea la preot. Preotul a citit-o: „Vino după-amiază sub brazi, dar nu

te amăgi că am să te iau de nevastă." Aşa am aflat că primul, care mi-a citit scrisoarea, i-a fost complice. Iar mai tîrziu, un om care a fost prieten cu taică-meu l-a tăiat cu briceagul, de-a ajuns la închisoare din pricina lui. Băiatul meu are unsprezece ani şi ştie să citească. Dar scrisoarea asta pe care am adus-o domnului grefier nu pot să i-o dau lui, nu cumva să piardă ceva din vedere. E vorba de pensia alimentară pentru copil. Pentru că se zice că aşa-i legea acum, că trebuie să plăteşti pentru copil. Eu am suferit mult pentru că atunci, acolo, sub brazi, mi s-a făcut milă de cîinele ăla care gîfîia. Copiilor de felul *ăsta* li se duce vestea, ştiţi dumneavoastră. Zice lumea că e în afara legii. Şi pe maică-sa o consideră tot aşa. Se înghesuie la ea bărbaţii ca la crîşmă sau la crama de fiert ţuică. Fiecare-şi zice : dacă i-a mers primului, poate îi merge şi celui de-al doilea, şi celui de-al treilea. La nunta surorii mele mai mici, un tractorist beat m-a şi pălmuit în curte. M-a înghesuit în gard, eu l-am muşcat de încheietura mîinii. Mi-a spus : „Ăla a avut voie ? Eu de ce să n-am ?" Dacă mă vrea aşa de mult, să mă ia de nevastă ! Cică nu ia nevastă pe sub mînă. Soţul pe care-l am acum e adevărat că e bătrîn şi bolnăvicios, dar mi-a spus că ar sta şi la temniţă pentru mine. A îndurat multe cît a stat cu noră-sa. Nu fuma, nu scuipa, vezi Doamne, că se afumă perdeaua şi mobila nouă. Eu i-am spus : Scuipă, dragă, unde-ţi place, fumează cît vrei şi afumă, că mie nu mi-e de perdea. De cîte ori nu mi-a spus că nimeni nu i-a vorbit aşa frumos. Fiu-său zbiară la el că şi-a adus curvă în casă. Dar cu ce sînt eu vinovată, căci, dacă ştiam carte, toate ar fi fost altfel.

Sosi şi ursuzul de grefier.

— Ei, ia să vedem noi ce ţi-o fi scriind drăguţul — începu el să citească scrisoarea şi, ajungînd la sfîrşit, ţîţîi din buze şi clătină din cap : Nu vrea să plătească. Zice omul că nu ştie al cui e copilul. Aşa scrie. Că erau mai mulţi amestecaţi în treaba aia.

— Doamne, cum poate să scrie aşa ceva ! Doar ştie bine, bîigui femeia. Îmi pare tare rău că gîndeşte aşa. E un om de plîns. E, într-adevăr, un om de plîns. Blestemată fie clipa cînd l-am cunoscut.

Şi plecă, zîmbind stînjenită.

Mi-au apărut în amintire şi tovarăşele ei de suferinţă, mame nemăritate, cu zîmbetul cerşind mila sau îngheţat în îndărătnicie. Le vedeam în amintire şi, dincolo de ea, în imaginaţie, în braţe cu pruncul nedorit, nechemat, cu amintirea fugară a unui bărbat alături, înaintea preotului ce totdeauna trebuia ca, prin cîteva picături de apă — o înghiţitură de mîngîiere cerească — să legalizeze greutăţile care măsoară iubirea. La nenumărate botezuri am fost de faţă, poate şi din curiozitate. Ca nişte mici feţe de pernă aşezate la îndemîna vieţii, copiii aceştia aşteptau tăcuţi ca să fie stropiţi de slujitorul Domnului. Rareori plîngeau. Doar urechea mea auzea prin liniştea cucernică strigătul de durere rămas acasă. Aceşti mici Dantoni se izbeau într-adevăr asemeni unor ghiulele în mijlocul străvechilor, încremenitelor rînduieli morale şi sentimentale. În felul lor, deveneau de îndată eroi ; ajungeau preferaţii interesului public. Cavalerii îşi alegeau sau se alegeau cu un cognomen doar după împlinirea unei anumite vîrste şi drept răsplată a vreunei fapte de vitejie ; aceşti copii purtau din clipa naşterii lor atributul specific : bastard. Stigmat şi mit într-o aceeaşi măsură : s-au născut din flori. Deci nimeni nu ştie de unde au venit. Şi cel despre care lumea nu ştie de unde a venit deschide mai bine ochii să vadă încotro se îndreaptă. De aici s-a născut, pe de o parte, umilinţa, pe de alta, un surplus de omenie îndîrjită. Rămaşi fără tată, înlocuiau cu propria putere sprijinul care lipsea în casă. Dar numai pentru ei. Mamele lor îşi trăiau viaţa asemeni unor păsări cu aripile frînte, o viaţă ce se aşeza, singură, între drepturile nemărginite ale dragostei şi drepturile lor de-acum ajunse praf şi pulbere.

Asemenea femei erau, după catastifele bisericeşti, S. Mária, mama lui Anikó, Sz. Kati, mama lui János, B. Eszter, mama lui Katica, K. Rózsi, mama lui Anikó, Sz. Kati, mama lui Juliska, K. Kati, mama lui András, Sz. Máriskó, mama lui Máriskó, Sz. Zsuzsa, mama lui Emil, Sz. Lina, mama lui Zsuzsika, Sz. Zsuzsa, mama lui Gergely, K. Roza, mama lui Gizi, K. Juliska, mama Evei, E. Juli, mama lui Márton, O. Ilona, mama lui Ferenc...

Şi acum, aici, în faţa mea, îşi alăptează fiul mireasa copilă din copilărie. Doar acum cîteva clipe îşi privea încă ru-

gător mama spre a nu arunca nici un blestem asupra fiului ei, asupra acestui fiu şi asupra sentimentului înşelător care l-a adus într-o zi pe lume. Bătrîna tace o vreme, apoi, nemaistăpînindu-şi amărăciunea, izbucneşte :

— Aş vrea să mă laud cu el, dar oare poţi să te lauzi cu o asemenea odraslă ?

— Taci, mamă, taci odată ! se răsteşte tînăra femeie, şi-i dau lacrimile pentru a nu ştiu cîta oară.

E posibil ca şi prezenţa mea s-o chinuie, să-i mărească jalea. În ochii ei sînt purtătorul unor amintiri moarte. Bătrîna, cu toate că are alte sentimente, încearcă totuşi s-o consoleze. Dar ce crudă trecere în revistă ! Înşiră nume şi nume, pe care eu nu am dreptul să le pomenesc aici.

— Nu plînge. Li s-a mai întîmplat şi altora. Fata aceea liniştită nu s-a dus la Braşov să-şi facă zestre ? Şi cu ce s-a întors ? Cu un plod. Şi ce tăcută era ! Da, da, să se ferească fetele de muţenia lor ! Dar trebuie să recunoşti că a avut mai multă minte decît cealaltă, pe care tot aşa a părăsit-o logodnicul. Doamne, şi ce rumenă era-n obraji ! Şi ce mers vioi ! Şi ce-a ajuns, cînd s-a tîrît pînă acasă de la moaşă, cale de trei sate ! Şi-apoi cealaltă, pe care a dus-o naşul ei la munte, la hrană bună, că era timp de secetă mare, şi după ce s-a îngrăşat fetiţa cu şapte kilograme, dumnealui i-a făcut felul, îţi aminteşti ? Că după ce a lepădat copilul, şi mă-sa şi taică-său au renegat-o, iar ea s-a jurat că nu se mărită decît cu unul care să nu priceapă nici o iotă din limba noastră. Să nu priceapă ce se cleveteşte în sat pe seama ei. Da, da, s-a jurat că are să-şi crească şi copiii în aşa fel că nu vor şti, cît o trăi ea, care este limba ei maternă. Şi ce departe s-a dus, pînă l-a găsit pe grecul ăla. Pe urmă, sărmanul ăla cu trei fete. La fiecare chef de la conac i-o trînteau pe cîte una în claia de fîn ! Iartă-mă — îmi zice — nu pot să spun altfel, şi tu nu te mai smiorcăi, că te omor, auzi ! Doamne, şi ce frumos cîntau fetele acelea la biserică ! — începe a boci şi bătrîna. Întîi a tăcut cea mijlocie, apoi a amuţit cea mare, şi la sfîrşit s-a stins şi cea mică. S-au pierdut din cîntec cîteştrele. S-au dus să-şi alăpteze pruncii. Pe cine să fi dat omul în judecată ? Pe grofi, pe baroni ? Cine cuteza să-i înfrunte pentru un prunc ? Omul umbla de colo-colo, îşi vedea de treburi, lucra cu capul în pămînt, că pînă şi umbletul i s-a schimbat de cînd i-au amuţit fetele în biserică. Ia o funie, înmoaie-o în

apă sărată și apoi crește-ți fiicele. Omul dădea din mînă a lehamite. Se zice că nu ne naștem cu nimic. Adevăru-i că avem pornirea în noi de cînd ne naștem. Așa că nu mai boci. Mulțumește-i lui Dumnezeu că taică-tău e ca pîinea caldă. Ar fi putut și el să apuce funia muiată în apă sărată. S-o întoarce frate-tău acasă și o să dea pe undeva de mirele ăla. Și dacă nu, o să dea de el odată conștiința lui, că nici nu s-a arătat pe aici să-și vadă copilul. Eu m-am dus, să tai găina aia...

Bătrîna iese. Rămînem noi trei în liniștea mare. Acum, după consolarea bunicii, după ce-am intrat în circuitul universal, pomelnicul păcatelor de neocolit, ne uităm liniștitor unul la altul. Ne privim așa cum sîntem, cu toate, toate pornirile noastre de a lega rod.

În drum spre casă mă gîndesc că bunica și-a bocit și alinat fata, dar cu obișnuita înșelătoare iertare a păcatelor : după ce a renunțat s-o mai considere o excepție, a reașezat-o în cuprinsul generalului, pentru a o putea accepta din nou. Știu că peste doi ani mă voi întoarce aici și atunci îi va gîngури în brațe o nouă excepție : nepotul ei cel mai drag și cel mai frumos.

A patra șușoteală

Aceasta e de-acum o amintire și o consolare în soborul femeilor cu aripile frînte. O cheamă Erszi, de fapt, fiecare a treia femeie din sat poartă acest nume. Simt nevoia s-o vizitez. Mă hotărăsc imediat, îmi arunc pe umăr pușca, poate nimeresc un iepure și i-l duc în dar. Pornesc. Cîmpul e de un alb splendid, tocmai potrivit vînatului și contemplării. Erzsi locuiește la vreo patru kilometri, în marginea satului vecin, în dreptul unei pășuni pustii și întinse. Pășunea asta îmi trezește în suflet o amintire înfricoșătoare și asta, mai ales, din pricina taurilor care ne fugăreau în copilărie ori de cîte ori ne surprindeau pe domeniul lor, umblînd după fragi și ciuperci.

Pentru mine aveau o pasiune deosebită. Eu eram unica mărturie a fricii generale, conform căreia aceste animale cu

grumazul de funingine și coarne scurte, acești monștri aproape ireali, sînt capabili să-l doboare, să-l strivească și pe om. Mergeam agale prin praful fin, în mînă cu o strachină de lapte, împreunat cu fericita inconștiență a naturii viguroase, la acel nivel al existenței umane, cînd sufletul și mintea nu sînt apăsate decît de o unică greutate, aceea a uimirii, a fericirii, atunci cînd mintea și sufletul înoată libere și pure, clipă de clipă, ca o curgere firească și limpede, netulburată încă de slăbiciunea trupului și de răbufnirile minții. Rătăceam astfel pe acel hotar dintre somn și luciditate, pe acea margine a existenței umane, cînd omul e încă asemeni unui fluier nou-nouț, care cîntă de la sine, necunoscînd porunca și saliva nimănui. În clipa aceea auzii în spatele meu glasul îngrijitorului de tauri: „Fugi, măăă!“ M-am întors. M-am aflat față în față cu taurul. Pufnea, fulgera, mîrîia, cu coarnele gata de-a izbi; era parcă nu în urma mea, ci undeva deasupra mea. Capul lui dat într-o parte, urît și înfricoșător, era nădușit și coarnele lui sclipiră și atunci văzui o panglică neagră. Am rămas țintuit locului o clipă, după care am luat-o la goană, asemeni micilor animale de cîmp. Cum nu mi-a venit în minte nici un gînd, și nu vedeam nimic decît panglica neagră, toată puterea din mine a sărit în ajutorul picioarelor. Cu excepția urechilor, care nu-mi erau de nici un ajutor. Dimpotrivă, în clipa în care am simțit și am auzit tropăitul surd, înfricoșător, de bulgări pe coșciug, al taurului dezlănțuit, nu știu cum mi s-au împleticit picioarele și m-am întins cît eram de lung. M-am tîrît astfel prin praf cam jumătate de metru, printre cioburile ulcelei mele sfărîmate, dar în secunda următoare eram din nou în picioare; am lăsat baltă totul și am dat buzna într-o curte, iar taurul s-a oprit brusc, apoi a schimbat direcția și a pornit mai departe. În grădina acelei gospodării, șezînd sub cucuruz și floarea-soarelui, mi-am trecut în revistă pantalonii rupți, genunchii juliți și sîngerînzi. Mă gîndeam la panglica neagră de pe coarnele taurului și mă tot întrebam cum de-a ajuns acolo; sau poate că nici n-a existat vreodată. A doua oară, cînd am căzut, n-am văzut nici o panglică. Era doar amintirea unei alte panglici; atîrna de coarnele boilor la înmormîntări. O spaimă ciudată își făcu astfel loc în gîndurile mele, un fir nevăzut despre care nu avusesem habar pînă atunci, cu toate că trăia și se arăta des printre noi, iar în clipa aceea,

cînd alergam pe cîmp, i-am simțit răsuflarea pe față, pe frunte. Atunci am înțeles că moartea nu există doar pentru alții, ci că îmi era sortită și mie. Iar eu, în dimineața aceea, cînd eram copleșit de uimire și frumusețe, luasem cunoștință de această existență.

În mîna învățătoarei noastre bune și blînde, puțin tristă, răsuna clopoțelul, iar noi ne îmbulzeam, ne călcam în picioare, năvăleam pur și simplu în clasă. Pe urmă, după ce aburii zbenguielii ni se risipeau din trupuri, sub privirea severă a învățătoarei, ascultam în liniște și descopeream universul științelor. În clipa aceea sosea, cu întîrziere Erzsi, cu năframa scăpată într-o parte, cu sînii abia îmbobociți, ispitind — pricina atîtor, atîtor pedepse zilnice, bătăi la palmă și îngenuncheri. Erzsi era cu doi ani mai în vîrstă decît colegele ei și, find mai dezvoltată, arăta ca o pasăre a paradisului printre niște pui cenușii. În starea noastră de dospeală de atunci, prezența ei ne umilea în fiecare ceas, deoarece pe noi, cocoșeii, simpla ei atingere în timpul jocului de-a prinsa sau întîmplătoarea ei îmbrățișare ne arunca în clocotul tuturor caznelor. O îngrozitoare neliniște își făcea atunci loc în noi, încît în clipa cînd Erzsi era de față vorba omenească își pierdea înțelesul și toți cîți eram ne apucam de nechezat, ne zvîrleam unii în alții ca țapii. Într-una din zile, învățătoarea ceru să iasă în față cel căruia i-au crescut coarne, drept care, D. Jóska, idolul și conducătorul nostru în fugărirea fetei, ieși din rînd și spuse că el simte de-adevăratelea cum i se umflă fruntea.

— De ce-ai întîrziat iar, Erzsi ?

— Am ocolit ciurda. Mi-e frică de taur.

De frica taurului, Erzsi alerga în fiecare dimineață kilometri întregi peste arătură, peste semănături de ovăz, peste șanțuri și tufișuri. În zilele de mai fusta îi era umedă de rouă pînă la brîu, iar pe vremea ploilor lungi de toamnă venea stropită de glod pînă-n creștet, dar, chiar dacă întîrzia, nu lipsea niciodată de la școală. Și nu numai taurul era o spaimă pentru ea, căci, după terminarea cursurilor, Erzsi trebuia să fugă din fața lui D. Jóska și alor săi și, bineînțeles, alerga pînă acasă, la ferma lor, mînată de aceeași disperare. D. Jóska a pus într-o zi rămășag că, orice-ar fi, el îi va „stinge“ fecioria lui Erzsi. În rămășagul ăsta era mai multă maimuțăreală decît adevărată intenție, pentru că, în ceea ce-l privește pe D. Jóska, acesta îl imita pe fratele lui mai mare, care, ajuns în prag de cătănie, umbla după fete. Toate aventurile acestea ni le povestea în podul bisericii și cred că în clipele acelea noi ne uitam la idolul nostru ca apostolii la Nazariteanul.

Înaintez pe cărarea întortocheată, printre tufe și brazi cu vîrfuri rupte, pe aici, pe unde vreme de doi ani o fugărisem pe Erzsi, cu rămășagul. Dealul pare a avea pantă lină numai din depărtare. Mijlocul meu simte că nu se putea zburda pe aici decît în ceasurile timpurii ale tinereții. Aștept să răsară de sub vreun tufiș un urecheat și cred că aș trage după el și, poate, l-aș nimeri. Dar tufișurile promițătoare de bucurie, privite de aproape, îmi taie orice avînt și nu numai în privința vînătorii de iepuri, ci și în alte privințe lumești.

La sfîrșitul orelor de curs, noi obișnuiam să cîntăm psalmi. Ultimele ver-

sete Erzsi le murmura în drum spre ușă. Pe urmă, săltîndu-și traista la spinare și ținîndu-și poalele cu mîna, o rupea la fugă, asemeni unei sălbăticiuni hăituite, străbătea grădina bisericii și se aciua peste tot pe unde răsăreau din pămînt tufele ocrotitoare. Așa se întîmpla că, din pricina ultimei strofe obligatorii a psalmului, ceata lui D. Jóska nu se putea năpusti în urma ei decît mult mai tîrziu. Dar, între timp, Erzsi străbătuse deja parcul întins al moșiei și se refugia din tufă în tufă sau, altă dată, cînd reușea, oprea speriată cîte-un om. „Ce-i, fat-o ?“ „Mă fugăresc băieții ăia !“ Și atunci, dacă vreunul dintre flăcăiandri se afla prin apropiere, omul îl trăgea zdravăn de urechi ori îi pocnea după ceafă, să-l facă de rușine. Dar dacă nu se găsea nici un om prin apropiere, Erzsi se prefăcea că vede totuși unul și începea să țipe. Atunci urmăritorii se opreau locului și încercau s-o ajungă făcînd un mare ocol peste pășune. Urmăream uneori jocul acesta de pe coasta dealului din față. Joska era un adevărat șef de pirați. Avea niște brațe vînjoase, negre de cărbune, și sprîncenele îmbinate. Între timp, Erzsi își scosese pantofii și acum fugea ca un pui de fazan, aproape fără zgomot, oprindu-se din cînd în cînd și răsucindu-și gîtul împodobit cu mărgele, de părea, în întinderea cîmpiei, că, din clipă în clipă, își va lua zborul. Dar nici vorbă de așa ceva. Se întîmpla să se împiedice și să se rostogolească într-o groapă, iar traista îi zbura cît colo. În asemenea cazuri, dacă băieții o ajungeau din urmă, fata se apăra cu

ghearele, iar a doua zi rîdeam cu toţii batjocoritori de brazdele roşii de pe faţa lui D. Jóska.

Din mijlocul brazilor cu crengile frînte, mă trezesc într-o livadă părăsită. O tristă adunare de bătrîni nuci ciuntiţi, de cireşi şi de vişini. Proaspetele răni albe trădează urma topoarelor acelora care au făcut de-aici rost de o bucăţică de lemn de foc. E uimitor cît poate fi de lungă agonia unei livezi. Au trecut mai bine de douăzeci de ani de cînd le-am observat întîiul semn de boală. De atunci mereu respiră şi se înăbuşe, atacă cu mii de vlăstare proaspete calea soarelui, caută să-l acapareze şi să-l ascundă cît mai adînc sub scoarţă deopotrivă cu rănile ei. Şi se tîrăşte de la o primăvară la alta, cu frunzele rare şi pătate a moarte, în starea asta viermănoasă, cu scorburile căscate ca-ntr-un urlet şi cu cioturile chinuite de toate bolile lumii. Aşa cum o privesc, acum, în perioada armistiţiului de început de iarnă, în uniforma cenuşie a zilelor sale de odihnă, se contopeşte cu mediul înconjurător, pradă unei înşelătoare solidarităţi. Crengile ei ciuntite par a indica prezenţa a cine ştie cărei griji de reîntregire. Fiinţa adevărată a livezii te izbeşte în zilele de primăvară, cînd cioturile carbonizate şi paralizate pe trunchiurile încă vii par a fi moarte de mult, cînd rădăcinile sînt rupte şi scoase la lumină de porci şi cînd totul pare o imagine tristă de mîini şi picioare atinse de gută ; printre şirurile fără sens ale siluetelor lungi şi golaşe, năpăstuite de vegetaţia cotropitoare a pădurii, proaspătă şi rezistentă la frig, care-şi reînnoieşte atacul mut an de an, prin felurite buruieni întortocheate şi lungi pînă la subsuori, livada se transformă într-o junglă a falselor portaltoiuri, a vlăstarelor încolţite din sămînţa purtată de vînt, într-o lume de tufe pitice şi hăţişuri. Aş vrea să văd livada în mai, cu toate că ştiu că atunci păduchii îi vor fi mai coloraţi decît florile.

Judecînd după şanţul proaspăt trasat, probabil că se pregăteşte o nouă plantaţie. După ce-au fost răniţi de topoare, săracii sfîntului Lazăr vor cunoaşte şi puterea focului !

Un iepure ! Dar e în afara bătăii puştii şi el simte asta şi trece calm spre pădure.

Şi iată că sosesc la Erzsi cu mîna goală.

În casa singuratică din cîmpie e fum, frig, şi doi copii : o fetiţă bălaie de vreo treisprezece ani, cu codiţe, şi un băieţel îndesat, negricios, tuns chilug. Fetiţa îşi scrie lecţia într-un caiet cu pătrăţele iar băieţelul îşi şterge întruna nasul cu pumnii, tremurînd de frig. Nici n-am intrat bine, că fetiţa mă şi anunţă că maică-sa nu e acasă. Băiatul se uită ba la puşcă, ba la mine.

— Unde vă e mama ?

— S-a dus la spital la tata, îmi spune fetiţa.

— Ce, e bolnav ?

— S-a răsturnat cu tractorul şi şi-a rupt trei coaste.

— Cum s-a întîmplat ?

— Voia să facă mai multe norme. Şi i-au spus doar să nu meargă pe teren abrupt.

Nu mai pot să adaug nimic.

— Nu vă e frică singuri ?

— N-avem de ce, răspunde fetiţa, taurii au fost duşi.

— Vă e frică de tauri ?

— Nu, c-o luăm la fugă.

Dialogul îl susţine fetiţa, bruneţelul dîrdîie.

— Dar de băieţi ţi-e frică ?

— Lor să le fie frică ! rîde fetiţa, apoi scoate din penar un ac de cusut saci şi spune : Care nu-mi dă pace, cu ăsta îl înţep.

— Cine te-a învăţat ?

— Mama. Acul ăsta e o fiară în mîna mea, un leu, rîde din nou şi rîsul seamănă cu cel de odinioară al maică-si.

— Dar ţie nu ţi-e frig ? îl întreb pe băieţelul care nu mai tremură ci clănţăne de-a binelea.

Mă priveşte încruntat şi zice :

— Mi-e frig, dar ce mama dracului să fac ? !

În sfîrşit, a deschis gura. Fetiţa îl ceartă :

— Cum vorbeşti aşa cu tovarăşul ? Păi nu te-a întrebat frumos tovarăşul ?

Băiatul se scobeşte în nas, ridică din umeri, pe urmă îmi aruncă o privire jignită :

— M-a întrebat frumos, dar dacă vede de ce întreabă ?

— Pentru că aşa se obişnuieşte.

Băiețelul își bagă mîinile în buzunare și stă colac în fața sobei.

— Eu am spus.

În fond, el are dreptate. Recunosc de îndată, dar asta nu-l încălzește. O caut cu privirea pe Erszi care, simt, știu, trebuie să fie pe aici pe undeva și nu e singură, ci e cu cineva la al cărui cuvînt s-a oprit totuși o dată din fugă. Și-a potrivit atunci șorțul și năfrma alunecată într-o parte și, dacă avea cumva asupra ei un ac, l-a scos din circuitul luptei și l-a prins de reverul bluzei. A încheiat pace cu tatăl acestor doi copii și dovada acestei păci atîrnă pe perete între cele două ferestre. Din fotografia de nuntă mă privește, dintre înspumatele valuri, de parcă am fi fost tot timpul aici, la o azvîrlitură de băț, ca demult, cînd stăteam în băncile de școală. Sprîncenele îmbinate vesel, neîncrederea senină și calmul sînt viitoarea copie a fetiței care șade acum la masă.

— Pe tine cum te cheamă ? o întreb.

— Erzsi.

— Atunci e bine. Dar pe tine ? îl întreb pe brunețel.

— Ferenc.

— Să crești mare.

— Numai să fie cald.

Le explic pe urmă că pe mămica lor a căutat-o nenea cutare și cutare și cînd se va întoarce să-i spună. Ei, desigur, o să-i spună, dar pentru ce am căutat-o ?

— Așa. Aș fi vrut s-o mai văd.

— Atunci de ce-ai adus pușca ? întreabă băiețelul.

— De-mi iese în drum taurul, să-l împușc.

— Oho, numai să te ajute prăpădita aia de pușcă !

Rîd amîndoi. Cînd ies în ninsoare, îi aud în urmă chicotind. Ăsta e un nebun ! gîndesc în sinea lor. Așa gîndesc și eu. Din moment ce încerc să scap atît de ieftin de coarnele taurului. Uneori îmi apare și în vis, funda neagră fîlfîie atunci peste fruntea-i de funingine, iar eu încerc să fug din fața lui, dar picioarele-mi sînt prinse parcă cu rădăcini de pămînt. Cad în praf și carnea îmi e smulsă în bucăți. Aș striga după ajutor, dar nici un cuvînt nu-mi părăsește ființa. Știu că trebuie să mă trezesc, că altfel nu scap. În asemenea clipe mă deșteaptă inima cu bătaia ei șchiopătîndă, neregulată. Deschid ochii, îmi netezesc fruntea scăldată în sudoare și constat că nu s-a întîmplat nimic, doar ziua de ieri s-a dus

după celelalte. În golul ce l-a lăsat în mine se filtrează încet obscuritatea acelei înspăimîntătoare panglici negre. Şi-mi amintesc că atîta timp cît ea a însemnat pentru mine un artificiu exterior, mă puteam bucura de euforia eternităţii, puteam, cu muşchii proaspeţi şi elastici, să sar mereu la o parte din faţa ei. Dar sălăşluieşte în mine ; ea, cea numită şi nesfîrşire şi veşnicie şi nefiinţă e cuibărită în celulele fiinţei mele.

Rămîne în urmă grajdul taurilor, şubred, cu pereţii prin care şuieră vîntul, cu acoperişul de şiţă putredă, înclinat, cu golul negru al uşii. Şi nici o sălbăticiune nu mişcă prin ninsoare. Păsările, atît de zgomotoase altădată, şi animalele de cîmpie indică schimbarea prin absenţa lor. La fel cu unii oameni. Îşi exprimă părerea despre o anumită situaţie prin aceea că se feresc din calea loviturilor.

ZILE RĂSTIGNITE

Serile, dacă nu tăceam, fumam şi stăteam de vorbă. De obicei se discuta despre tot şi toate, dar niciodată nu le dădeam de capăt. Bate în uşă prietenul meu B., intră şi convorbirea ia o altă întorsătură. Ne îmbrăţişăm, ne sărutăm şi, de dragul variaţiei, începem să sporovăim despre viaţa din închisoare. Prietenul meu B. a petrecut cîteva luni la penitenciar.

— Şi cum a fost ? întreb.

— Mulţumesc, bine.

— Mîncarea cum era ?

— Unii se plîngeau, dar eu zic că era bună. Am mîncat enorm de multă marmeladă.

— Cum s-au purtat cu voi ?

— Omeneşte. N-ai să mă crezi dacă-ţi spun că acolo, şase luni, cît am stat, nu m-a tutuit nimeni. Pe cuvîntul meu de onoare.

— Asta cam aşa e, dă tata din cap, în semn de aprobare. Au mai spus-o şi alţii.

B. povesteşte că acolo, la puşcărie, un rotar a început o grevă a foamei. Nu i-a plăcut ceva şi a respins marmelada.

— Să fi văzut cu ce mîncăruri alese încercau să-l aducă pe calea cea bună pe rotarul nostru. Şi aşa a şi fost, pînă s-a liniştit. Pe urmă mînca de toate.

— Te-ai îngrăşat, îi spun.

— Asta nu-i nimic, dă din mînă. Am învăţat să joc şi şah.

Păcat că nu avem în casă un şah, să-şi demonstreze ştiinţa. B. s-a reîntors acasă cu o groză de impresii şi cunoştinţe noi şi cu hotărîrea că, dacă ar fi să mai ocupe vreodată o funcţie de magazioner, şi-ar arde credulitatea cum se ard hainele celor morţi în marile epidemii. De altfel, credulitatea asta a pierit cu totul sau aproape cu totul între zidurile închisorii, iar ceea ce a mai rămas din ea crede că nu i-ar mai fi de nici un folos. Nu se consideră vinovat, recunoaşte însă categoric şi dreptatea legii.

Ne explică de ce nu e supărat pe legea care l-a pocnit pe neaşteptate în moalele capului şi l-a zvîrlit în puşcărie. După el, legea nu e croită pe măsura omului, ca un palton, ci pe măsura infracţiunii. Dacă ea încape în lege, fără doar şi poate că încape şi omul. Şi asta indiferent dacă legea îi e strîmtă sau largă. Ar fi de fapt treaba judecătorilor să ajusteze paltonul ăla, vărgatul, după talie, adică să cerceteze omul mai îndeaproape, cam aşa cum se cercetează ouăle de pus sub cloşcă, în lumina lămpii. Să-l întoarcă şi pe o parte şi pe alta, cu mare grijă, pentru că o singură mişcare — îl scuturi şi zici că e clocit sau că nu e clocit — se înţelege de la sine că nu ajunge. Şi n-ai voie să caşti între timp. Observase că în timpul discutării cazului său, unul dintre judecători căsca. Asta l-a îngrozit în aşa măsură de parcă reprezentantul legii l-ar fi ameninţat cu un pistol. Şi-a povestit activitatea de magazioner bîlbîindu-se de spaimă, de unde, desigur, el judecătorul, a dedus că se simte extrem de vinovat şi, bineînţeles că are motive. A mai observat că legea, croită pe măsura vinei şi nu a omului, este luată din cînd în cînd de cîte un curent care o îndulceşte sau o înăspreşte. În cazul lui, sub influenţa unui articol de ziar referitor la averea obştească, judecătorii erau foarte aspri şi asta indiferent de faptul că ai furat o locomotivă ori o şubă zdrenţuită. A aflat mai tîrziu că, după o săptămînă, cînd articolul din ziar fusese dat uitării, aceeaşi instanţă a dat o sentinţă cu mult mai blîndă

decît în cazul său unui alt magazioner care avusese în schimb o lipsă mai mare.

— Vezi, haina croită pentru ăla era mult mai mică.

— Iar tu te lăfăiai în ea.

— Ca să fiu sincer, ar fi încăput în ea și doi, cu toate că e adevărat că greșeala de calcul îmi aparține, dar Barabás a fost acela care n-a adus șuba înapoi.

Prietenul meu B. a săvîrșit greșeala de a număra neatent șubele paznicilor de noapte. Recunoaște că era obosit, atunci, la numărătoare, cu o zi înainte fusese la o nuntă, dar greșeala avusese și o altă cauză, mai gravă.

— Și care a fost aceea ?

— Sînt prea mulți paznici, n-ar trebui lăsați să se înmulțească în halul ăsta.

Dau din cap în semn de aprobare : și părerea mea este că unul ar fi de ajuns. Și asta nu numai pentru faptul că ar fi mai ușor de numărat șuba ăluia, dar și bugetul Gospodăriei de stat ar avea de cîștigat în urma acestei măsuri.

Rîdem cu plăcere de raționamentul nostru, doar vezi bine, dragă Doamne, cît de frumos am rezolvat noi și problema pazei de zi, și a celei de noapte. Tonul mai vesel este binevenit, mai atenuează rușinea interioară a prietenului meu B. și simt că norul vremilor de pușcărie se risipește treptat de pe fruntea sa, pentru că acel „s-a întîmplat" stăruie între noi ca un drac răutăcios țesut din umbre. În dialogurile noastre îl ocolim cu dibăcie, dar nu știu cum se face că apare mereu printre noi. B. își tot netezește încurcat părul care începe să-i crească din nou. Vărul meu C., care locuiește cu două case mai încolo, își aprinde și azi chibritul, chiar și în loc ferit de vînt, ocrotind flacăra cu palma, cum făcea odinioară, pe cînd era la stuf... Vărul meu D., care mi-a trimis odată vorbă să-i fac o vizită la Tîrgu-Mureș, pe strada cutare la numărul cutare, întrucît de la o vreme locuiește permanent acolo — și cînd m-am dus la adresa indicată am descoperit că acolo era, de fapt, închisoarea — a adus cu sine un zîmbet ciudat, lunecînd mereu într-un fel de amărăciune. Unchiul E. a rămas cu obiceiul de a-și împreuna veșnic mîinile în chip de rugăciune. F. a învățat acolo cîntece populare deșucheate și pășește atît de încet încît ai impresia că n-ar mai vrea să ajungă niciodată încotro a pornit. G. — condamnat prin anii cincizeci pentru o încurcătură ce-a avut-o la cotele de

cereale — s-a îmbogăţit cu o metaforă pe care o rosteşte de fiecare dată cînd bate vîntul : „E tăios, s-a ascuţit ca lupta de clasă". Rîde pe urmă triumfător şi cred că triumful se referă la faptul că această comparaţie nu mai acoperă realitatea.

Desigur, rîde şi prietenul meu B., dar continuă declarînd că el e hotărît să se mute din sat. Îi spun că nu face bine să-şi părăsească satul natal, chiar dacă sînt mai mulţi paznici şi mai multe griji decît trebuie.

— Şi tu te-ai mutat, îmi spune în chip de condamnare timidă.

Simt după vocea lui că aici există de toate, dar nu mai există nici un recurs.

— Dar poate că ai procedat bine, adăugă, privindu-mă lung.

— Poate ?

Cuvîntul incertitudinii iertătoare sună în sufletul meu mai aspru decît condamnarea de adineaori. Ne luăm rămas-bun, cu o îmbrăţişare frăţească.

Mama stinge lampa.

Meditez îndelung la propria mea soartă şi la aceea a prietenului meu B. Nu mai am nici o îndoială că mă consideră un dezertor. Nu mă prinde somnul. Mă ridic şi mă reazem de pervazul ferestrei, cerul, în lumina lunii, are o strălucire sidefie. Timpul a încremenit şi iar presimt că sus, în înălţimile şubrede, se pregăteşte ceva. În jurul meu totul tace, parcă ţinîndu-şi respiraţia, apoi, pe nesimţite, lumea începe să freamete, iar ninsoarea mă îndeamnă să uit.

Dar nu pot să uit că preşedintele mi-a promis lemnele de foc numai în schimbul unui articol. Încă înainte de culcare, mama mi-a atras atenţia :

— Vezi, dacă vine preşedintele sau paznicul pe aici, pune repede mîna pe toc sau pe creion, nu care cumva să spună că i-am tras pe sfoară.

Nu care cumva !

Aprind deci lampa.

Din arhiva familiei scot cîteva hîrtii şi copiez, în chip de scadenţă a datoriilor, cîteva scrisori, cereri, adeverinţe şi autobiografii. Sînt adevărate modele de gen epic concentrat şi obiectiv.

Cerere adresată forurilor superioare în 1952

Stimaţi tovarăşi ! Subsemnatul Sütő András, locuitor al comunei Cămăraş, din raionul Sărmaş, regiunea Cluj, cu stimă Vă scriu cele ce urmează :

— în vara aceasta am fost trecut pe lista chiaburilor. Am un hectar şi şaizeci de ari de pămînt, o căsuţă cu două camere, precum şi o cutie de batoză de 600 mm., dar n-am la ea deloc motor, adică tractor, ci am luat cu chirie de la Cluj o maşină de tăiat lemne de 6 cai-putere. Pămîntul l-a primit tatăl meu, Sütő Mihály, prin reforma agrară de după primul război mondial. Tatăl meu era argat pe moşia Kemény şi la domnul Edelstein. Noi am fost nouă fraţi şi cum acel hectar şi jumătate de pămînt nu putea fi împărţit, eu l-am cumpărat de la tatăl meu, întreţinîndu-l pînă la sfîrşitul zilelor sale. El nu ştia să citească şi să scrie.

— pămîntul l-am lucrat cu familia mea de şase suflete, iar casa cu două camere am construit-o tot prin puterile mele. Temelia casei e din piatră albă, zidurile din cărămidă de văioage, iar acoperişul e din ţiglă. Pivniţă nu are, decît o gaură cît să încapă butoiul cu murături.

— eu muncesc din copilărie. Am lucrat cu ziua la moşie. La optsprezece ani m-au luat pe front. Acolo, în Galiţia, m-am întîlnit cu taică-meu, deoarece şi pe el l-au luat pe front. Apoi ne-am despărţit şi m-au dus pe frontul italian. Acolo ne-am luptat. Eram artilerist. La întîi octombrie nouă sute şi optsprezece ne-am retras şi duminică trei noiembrie după-amiază la orele şase m-au prins la Triente. N-am mîncat două săptămîni încheiate, apoi am mîncat nişte lipii necoapte şi am dat în dezinterie. A venit tifosul, mureau douăzeci de oameni pe zi, dar eu am avut noroc cu varza murată pe care am primit-o de la un francuz în schimbul unui brici. Apoi ne-au dus la Verona, unde s-a îmbunătăţit situaţia, deoarece primeam pîine din zece în zece zile. După fiecare a zecea zi, un sfert de kilogram de cap de om. În octombrie nouă sute douăzeci ne-au dat drumul acasă. Am sosit în ziua de zece, după-amiază la două, şi în amiaza zilei de douăzeci am fost încorporat din nou, pentru doi ani, soldat în armata română. Am stat acolo pînă în o mie nouă sute douăzeci şi doi.

— între 1922—1932 am fost mecanic agricol la domnul Sz. F., precum și la domnul Cs. L. Soția mea era în slujbă, de asemenea. Cameristă și dădacă. Tot așa erau în servici, pe la case bogate, frații și surorile ei, și erau unsprezece la număr.

— de cutia batozei am făcut rost așa : vărul meu Sz. F. a fost douăzeci de ani șofer în București și s-a întors acasă cu bani economisiți. M-am asociat cu el și-mi achitam datoria prin muncă. Mai tîrziu ne-am asociat în trei, deoarece în doi nu puteam face față la cheltuielile de reparații. Am vîndut și o parte din pămînt pentru a ne putea întreține.

— după cum am amintit în cele de mai sus, acum am fost declarat chiabur și vor să-mi ia și casa. Dar mașinăria nu vor s-o ia. Eu aș da-o statului, dacă statul ar binevoi s-o primească de la mine pe gratis. Mă forțează să-mi vînd orătăniile, purceii, pînă și cămașa de pe mine, ca să fac rost la negru de curea de transmisie, de piese de schimb, să plătesc un impozit mare și să-mi dau și cotele obligatorii.

— eu nu am fost înainte membru în nici un fel de partid, ci din contra : am fost adeptul unei vieți cinstite. Cînd, la retragere, nemții au luat vacile lui P. D. am fugit după ei, deoarece în timpul războiului am învățat ceva din vorba nemțească. Am luat vacile înapoi. P. D. e român, eu sînt ungur, iar el acum îmi trimite în fiecare săptămînă un borcan cu smîntînă.

— am patru copii. Unul e electrician, celălalt ziarist, al treilea învățător, al patrulea lucrează acasă fiind bolnav. Am lucrat pămîntul bisericii în arendă și copiii, verile, umblau zilieri pe moșie, la plivit sfeclă, la cules mac și tutun.

— eu niciodată nu am ținut slugă și rar cîte-o vacă, întrucît nu aveam fîn ; sfertul de pogon de pășune l-a înghițit mașina.

— acum, la oricine mă duc, toată lumea îmi spune că am perfectă dreptate : eu trebuie să fiu scos de pe listă. Dar îmi mai spun : mîna nu poate să facă ceea ce zice gura. De asta vă rog, tovarăși, să vă uitați la mine și la situația mea mai de aproape.

Cu stimă, S. A. mecanic

Cerere în legătură cu luarea în proprietate de stat a unei cutii de batoză de 600 mm.

Stimaţi tovarăşi !

Subsemnatul locuitor din Cămăraş, raionul Luduş, regiunea Mureş, rog cu respect Sfatul popular să binevoiască a-mi lua, adică naţionaliza cutia mea de batoză de 600 mm., fără motor. Cererea mea o motivez cu următoarele :

1. Din pricina situaţiei mele materiale proaste nu-mi stă în posibilitate utilizarea maşinii, de asemenea plătirea impozitului. Nu am bani pentru reparaţiile de primăvară. De la mai multe persoane am ridicat bani împrumut pentru a o repara şi a o oferi statului în stare de funcţionare, cu singura condiţie ca, după ce binevoiţi a o primi, s-o ştergeţi imediat de pe numele meu. Adică să nu o mai consideraţi a mea. O predau revopsită.

2. Am cincizeci şi trei de ani, sînt suferind şi nu am nici un fel de cîştig lunar.

3. Soţia mea e bolnavă şi trebuie s-o internez în spital.

4. Scopul cererii mele este ca batoza să ajungă iar în producţie, cu toate că e destul de veche, dar, oricum, mai poate fi folosită.

Alătur la prezenta cerere actele de mai jos : a) autobiografia ; b) adeverinţă asupra averii ; c) adeverinţă asupra situaţiei materiale a socrului meu ; d) adeverinţă cum că în trecut nu am desfăşurat nici un fel de activitate politică ; e) adeverinţă asupra ţinutei mele morale ; f) adeverinţă că motorul necesar intrării în funcţiune a cutiei de bazotă nu constituie proprietatea mea ; g) două bucăţi caracterizări asupra persoanei mele.

Luînd în consideraţie cele de mai sus, vă rog să binevoiţi a-mi satisface cererea.

Cămăraş, 2 iunie 1952

Declaraţie asupra ţinutei morale

Subsemnatul S.A., locuitor din Cămăraş, raionul Luduş, regiunea Mureş, declar cu toată responsabilitatea următoarele :

Am cincizeci şi trei de ani, sînt de meserie mecanic agricol. Declar că în tot decursul vieţii mele de pînă acum m-am conformat legilor de bună conduită morală. Nu am consti-

tuit obiectul nici unui fel de procedură judiciară, nu am fost condamnat, nu am comis contravenţii şi nici bănuit nu am fost niciodată.

Afirm că toate faptele mele au fost pătrunse de dragostea şi respectul faţă de familie, faţă de oameni, în toate vremurile.

Prezenta declaraţie o dau pe baza decretului 86/1950 publicat şi în Monitorul oficial nr. 32, şi o autentific cu semnătura mea.

Cămăraş, 2 iunie 1952

Probabil că această variantă a declaraţiei de ţinută morală n-a fost corespunzătoare. Pesemne că din pricina caracterului ei prea general. Printre filele îngălbenite ale arhivei de familie există şi o altă declaraţie care interpretează aceeaşi lege pe baza obligaţiilor morale active şi nu pe cea a cinstei abstracte şi a ataşamentului familial particular. Textul, din cîte ştiu, i-a fost dictat tatălui meu de secretarul binevoitor al Sfatului popular de atunci, în speranţa că poate aşa vor scăpa mai uşor de cutia de batoză. În această variantă a declaraţiei două fraze au fost menite pesemne să completeze faţeta morală a tatălui meu : „Nu am fost membru al nici unui fel de partid politic sau partid cu activitate subversivă şi nici nu am cunoştinţă de vreo grupare politică diversionistă." „În prezent sînt membru al Uniunii Populare Maghiare, luptător pentru cauza clasei muncitoare şi a democraţiei populare ; pentru această cauză am luptat şi voi lupta pînă la sfîrşitul zilelor mele."

Bunăvoința secretarului de la Sfat o dovedesc și acele declarații pe care, probabil, tot el i le-a sugerat tatălui meu, desigur cu scopul de a cîștiga bunăvoința forurilor superioare. Una dintre ele sună astfel : „Subsemnatul S. A. declar că în vederea cumpărării curelei de transmisie pentru funcționarea obligatorie a cutiei de batoză am făcut împrumuturi în bani la următoarele persoane: Székely Gergely — 600 lei, Both Juliánna, locuitoare din Cluj — 200 lei, Szász István, locuitor din Cămăraș — 180 lei. Pentru efectuarea altor reparații am mai împrumutat de la Sütő László 3000 lei, de la Tamási Dani 250 lei. Declar că asta se întîmplă an de an.

20 septembrie 1952"

Într-o declarație asemănătoare taică-meu revine asupra problemei cumpărării curelei de transmisie, precum și a cheltuielilor din timpul verii, ale treieratului, și raportează autorităților date despre veniturile sale. Totalul cheltuielilor 2500 de lei și, împreună cu impozitul, 6650 de lei. Venituri : 3836 lei și 39 de bani ! Paguba simplă și exactă a existenței sale : 2813 lei și 61 de bani. Nu știu cînd și cum și-a plătit datoriile.

Nu știu nici de unde au apărut tocul și cerneala cînd, în decembrie 1952, mama mi-a scris la București următoarea scrisoare :

„Dragă fiule, ți-am primit scrisoarea și ne-am bucurat foarte tare că nu ne-ai uitat de tot. Nu știu dacă scrisoarea recomandată ai primito ori ba, împreună cu cererea aceea pe care trebuia so trimitem îndărăt deoarece numărul nu era bun. În continuare, fiule dragă, e a patra săptămînă de cînd locuim afară în Grajd și în cămara aceea de scînduri mobilele sînt vraiște în pod și pe unde leam putut pune pînă acum era suportabil dar acu deja ne este prea frig că dormim acolo unde dormiți voi de obicei vara în podul șurii pe otavă ți-aduci aminte cînd veneați vara în vacanță de la școală.

Continui scrisoarea că a trebuit so întrerup căci îmi era tare frig la mîini și am făcut un pic de foc și mi leam încălzit desigur nu cu lemne ci cu praf de cărbune căci la cămăraș e mare lucru să faci rost de lemne nu știu ce o să fie la iarnă dacă nu ne lasă înapoi în casă am și hotărît cu taicătu că plecăm undeva. Taicătău o să găsească undeva de lucru

iar eu am să plec la odorhei la tuşăta Zsofi ma chemat să nu mai aştept să mă duc cu fratetu Joska nu ştiu ce să facem despre asta o să-ţi mai scriem.

Din casă ne-au dat afară că au pus ochi mari pe ea întrucît a venit aici la cămăraş un Preşedinte tare răuvoitor care de mai multe ori sa Uitat la casă dar na Spus niciodată nimic atîta sa scîncit că lear trebui lor o casă şi cu asta a plecat eu am spus că una din camere pot so cedez căci iarna tot nu le putem încălzi pe amîndouă şi întotdeauna a fost cîte cineva de cînd aţi plecat de lîngă casă şi nu mai eram aşa de mulţi şi anul trecut a stat un contabil înainte un profesor şi înainte o învăţătoare Ei nu s-au mulţumit cu atît că dacă au văzut că sîntem luaţi drept chiaburi au crezut că sîntem deadevăratelea dar se înşeală că noi sîntem oameni săraci ca şi ceilalţi săraci numai maşina aceea nea distrus viaţa şi sănătatea.

A venit apoi nouă septembrie asta a fost o zi tare neagră pentru noi că văd pe cîmp că vine o grămadă de autorităţi. Numi puteam închipui de ce vin aşa de mulţi la noi Tocmai duceam paie ca să aprind focul Mam oprit şi sigur leam spus să poftească înăuntru şi pentru ce au venit.

În faţă venea jandarmul urmat de secretarul sfatului După ei ceilalţi funcţionari în total cinci erau tremuram căci la casa noastră Miliţist na fost nici cînd Atunci a început Miliţistul că vezi tovarăşa Sütő Dumitale ţi-a spus cineva săţi goleşti casa eu am răspuns că nu mi sa spus Atunci sa răstit la ţigan care e curier că de ce nu a venit sămi spună Dar ăsta a răspuns că lui nu ia ordonat nimeni fusese doar vorba în birou Atunci din nou a spus Miliţistul că eu să mă mut la Bucur Gligor în cîmp şi să golesc casa eu am răspuns că eu legii nu mă opun dar să spună dacă asta e ordin de sus sau aici lau făcut în birou Miliţistul a răspuns că da Atunci eu am răspuns că eu o să golesc casa dar eu nu mă mut în cîmp pentru că eu nu mă simt chiabur pentru că eu sînt o femeie săracă Şi atunci mam întors către autoritate că frumoasă treabă făcură să ne Pună chiaburi şi ştiu bine că sîntem oameni săraci şi acum ne dau afară şi din casă.

Dar atunci mă podidiră lacrimile şi nam mai putut să zic nimica ei au recunoscut că asta nu se cade însă Preşedintele a făcut totul şi desigur El nu a venit Atunci eu mam urcat

în tîrnaţ şi am plîns şi am plîns şi miam adus aminte cît neam trudit cu taică tău şi cu voi împreună să ridicăm această locuinţă cu două odăi şi iată la bătrîneţe să ne alunge din ea.

Atunci ei au mai discutat o bună bucată de vreme şi atunci încet sau risipit A rămas Secretarul şi spune că uite tovarăşa Sütő unde vă e bărbatul ? Eu răspund că treieră în Noiu Atunci trimiteţi după el zice şi zice cu bunăvoinţă ca în 24 de ore să golim casa eu o golesc dar sămi daţi voie să mă mut în cămara ceea de scînduri sigur că a permit Atunci la bunăvoinţa lui ma apucat mai rău plînsul că se vedea sigur că ne dă afară din casă atunci aş fi vrut să mor nu mai de voi mi-am adus aminte să mi mai văd odată cei trei băieţi care sunt departe şi pentru care neam trudit atîta.

Uite aşa sa întîmplat totul şi săracul fratetu venise acasă mai deunăzi şi era amărît îi trebuia adeverinţă de avere şi lau scris că e chiabur că peste puţin trebuie să meargă la armată

Aşa este deci totul cu toate că noi nu sîntem vinovaţi dacă legea interpretează adevărul că între proprietari de maşină şi proprietari sînt mari diferenţe că sînt unii şi săraci pentru că în primul rînd maşina aceea e micuţă în al doilea rînd numai jumătate din ea e a noastră şi în al treilea rînd e stricată că omul cel sărac nu a avut putere pentru mai bun deci astfel e soarta noastră acum altceva nu mai scriu

Altfel am fi bine numai de am vedea odată că nu mai sîntem ce sîntem ci ceea ce sîntem cu adevărat oameni nevoiaşi Întotdeauna a fost rău să fii sărac dar acu ar fi bine să ni se recunoască sărăcia Ce a fost rău ar fi bine să nu ne dea afară din casa noastră. Eva nu scrie nimic micuţa Agnes ce face ? O fi mare Scriene şi despre ei Fratele tău Piştа sa însurat a găsit o nevastă tare de treabă care este învăţătoare şi este din Aiud dar au avut o nuntă în cerc restrîns Nici noi nu am fost căci aşa au fost împrejurările tocmai atunci ne puseseră chiaburi şi cereau foarte multe de la noi şi aşa că nu am avut dispoziţie deloc altceva nu scriu vă sărutăm cred că am scris destule şi ne bucurăm că aţi primit mierea aşa la repezeală doar asta am putut să trimit te sărutăm Mama."

E tîrziu. Las tocul din mînă. Cu toate că apar o grămadă de hîrtii scrise cu cerneală, cu creion chimic, bătute la maşină

— autobiografii, cereri, adică implorări — ca filele unei noi cărți de psalmi. E inutil să le copiez acum : același text, aceeași melodie. Scrise într-o atmosferă de Vinerea-mare, în zile răstignite. Litere așternute îndesat și mărunt, fraze fără semne de punctuație, fraze cu surdină, nicăieri dezechilibrarea disperării sau acea deraiere ce poate să ajungă la strigăt. O proză a cărei forță dramatică e dată nu de exclamații ci de fapte. Constatări scurte și seci. „Toate astea — îmi scrie tata — le-au săvîrșit Președintele și Învățătorul. Președintele face totul de capul lui, nu întreabă pe nimeni nimic." Judecînd după date, în acest an 1952 țăranii trecuți pe listele de chiaburi scriau lunar, ba uneori chiar săptămînal și zilnic lungi cereri, mărturii și rapoarte despre situația familială și economică, despre sănătate și chiar despre regimul lor alimentar, terminate cu tot felul de „trăiască" pentru a-și dovedi starea de țărani săraci. E cea mai rodnică perioadă a genului rousseau-ist. Taică-meu pot spune că a trudit în șură un volum întreg de *Confessions,* cu pasiunea omului de condei, în speranța ecoului și efectului rapid. Opera și-a dedicat-o acelei mari mase de auditori care, din partea a nenumărate instituții, vizitau zilnic, uneori ceas de ceas, satul nostru. La omleta colectorului de lînă, invitat mai întîi în curte, apoi cu vorbe bune transportat în casă, drept salată de castraveți se găsea întotdeauna o cerere sau o mărturie de felul acesta : „La prima ocazie, dacă tovarășul ar fi așa de drăguț să se uite prin ea..." Tot atunci s-au ivit și talentele de desenatori, astfel că în cîte-o cerere ce implora reducerea impozitului autorul și prietenul copist folosesc inițiale fin lucrate în cerneală roșie. Memoria păstrează numele unor miniaturiști de seamă, dascăli, contabili, ajutori de notar, astfel că scormonitorul de pămînt, cel cu mîna grea, în schimbul unei jumătăți de kilogram de caș sau al unui pui punea pe cîte un Felix Ragusanus autohton să-i scrie întunecata cronică a vieții.

Precum odinioară la Florența și Neapole, au luat astfel ființă în ținuturile noastre adevărate ateliere de copiat, iar la frecventa întrebare „Oare unde găsesc un bun copist de cereri ?" nenumărați oameni de bună-credință îl îndemnau pe cetățeanul nesigur : „Du-te la X, Y, compune niște autobiografii atît de impresionante că pe ăia de la raion îi apucă plînsul cînd le citesc și, pe urmă, unul din avantaje este că

hîrtia pe care scrie nu suge cerneala, iar al doilea că frate-său, fiind avocat, omul cunoaşte bine legile emise pentru ţărani".

Desigur că nici chiar aceşti noi miniaturişti ţărani n-au putut scrie totul.

Tata istoriseşte cu ocazia onomasticii lui, în mijlocul familiei şi al numeroaselor rude reunite la această sărbătoare, ceea ce nu încăpuse în petiţii. Sfîntul Andrei cade pe treizeci noiembrie, dar cum ziua aceasta e de lucru noi am mutat aniversarea pe doi decembrie, ca să mai ciupim o duminică pentru chef. Ne cunoaştem firea şi ştim că ne urnim greu din loc, iar chefurile noastre plîng şi fumegă îndelung printre vreascurile umede ale atît de rarelor ocazii. Înainte de miezul nopţii nici o melodie nu apare scrisă pe faţa cuiva, dar în zori personalitatea fiecăruia din noi amuţeşte pentru ca ceea ce am enunţat pînă acum fiecare separat, în proză, să strigăm acum în vers laolaltă, cu toţii. Bem pălincă cu chimion şi-i slăvim pe toţi Andreii, pe cei prezenţi şi pe toţi cei care răspund la numele acesta. Sîntem solemni. Fratele meu, Jóska, s-a tuns în cinstea acestui eveniment şi arată de parcă ar fi un castravete proaspăt cojit. Taică-meu, de asemenea. Frizerul local n-are mîna sigură decît pentru tuns chilug. Pe ceafa lui taică-meu a ieşit din nou la iveală cărarea albă a schijei din timpul războiului mondial. Pe cărarea aceasta albă l-a căutat moartea într-o zi, undeva, prin Galiţia. Unchiul Gergely, de care am pomenit la începutul cărţii — cuţitele azvîrlite către el se răsucesc în aer şi încep să cînte — ne povesteşte cum a reuşit, cu toate că e reformat, să intre în graţiile unui preot ortodox la Bucureşti, împreună cu care apoi a cîştigat o grămadă de bani la Bobotează.

Cîntase, se rugase, umblase cu cădelniţa şi pînă în ziua de azi se întreabă dacă o să-i ierte oare Dumnezeu această activitate mascată. Unchiul Székely Jóska, cu destinul său zbuciumat, plin de pericole şi de întorsături fericite, stă mărturie că totuşi a te masca uneori în viaţă e o armă necesară, pentru că trebuie să te adaptezi cerinţelor, precum coca plăcintei în tipsie. Ce-i zice Domnul lui Gergely ? Cred că dialogul ar suna cam aşa :

— Ce eşti tu, fiule ?

— Sînt reformat, Doamne.

— Și atunci de ce ai cîntat la ortodocși, fiule ?
— Ca să trăiesc, Doamne.
— Și de ce te-ai rugat la Bobotează, fiule ?
— Ca să rămîn nebotezat, Doamne.
— Și de ce ai cădelnițat, fiule ?
— Ca să trăiesc, Doamne.
— Atunci bine ai făcut, fiule. Iarba se dă după vînt și rămîne în viață, fiule.

„Aminul" îl cîntă prelung și întortocheat și atît de plin de haz încît rîdem de se zguduie masa de sărbătoare. Dar rîsul nu e menit soartei ierburilor, el vine ca o dezlegare izbucnită în urma lungii litanii a lui nenea Jóska. Singur fratele meu István se întunecă la auzul înțelepciunii Domnului și spune că un obraz e prea de ajuns pentru un om dacă vrea să și-l păstreze. Plouă cu păreri contradictorii.

— Vezi, dacă taică-tău nu s-ar fi mutat atunci din casă, ci ar fi pus mîna pe topor și s-ar fi așezat cu el în prag, căci acel singur obraz așa ar fi cerut... atunci cu ce se alegea ? întreabă careva.

— Cu pușcăria ! Cu aia se alegea, spun toți într-un glas.

— Adică a trebuit omul să-și pună masca supunerii, filozofează mai departe unchiul Jóska și, întorcîndu-se spre tata, îi zice : Așa-i, cumnate ?

Cumnatul bîiguie ceva, tușește și toarnă din nou rachiu, apoi ne apucăm să mîncăm carnea fiartă cu cartofii, costița afumată și cîrnații. Părăsim rachiul în favoarea vinului acrișor și. discuția devine din ce în ce mai aprinsă. Deși tot la soarta ierburilor sîntem. Unchiul Jóska, la modul cel mai îngrijorător, enumără cazuri și situații istorice în care masca supunerii aducea bogăție și fericire sau, cel puțin, scăpare. Sîntem în apropierea mormîntului lui Kemény Zsigmond și discuția noastră e parcă o continuare a grijilor sale. Sînt pomenite armele lui : prudența, cumpătarea, entuziasmul neexagerat și reținerea mîniei.

— Vezi dumneata, cumnate, de nu te mutai atunci din casă și apucai reglementar securea și te postai cu ea în prag, ce s-ar fi întîmplat ? răsună din nou vechea întrebare, semn că vinul a început să-și facă efectul. Același răspuns la aceeași întrebare :

— Pușcărie.

— Pe cînd așa, ai ajuns înapoi în casă.

— Înapoi.
— Dar cum a fost cînd te-au poftit să ieşi din politică ?
— Să bem ! Las-o baltă cu trecutul, dă din mînă tata.
— Poţi s-o laşi, dar e acolo, în tine.

Ţine la el, astfel că nu vorbeşte. Cele mai dureroase sînt amintirile amuţite ; cînd vor prinde glas, cu siguranţă că o dată cu ele va trece şi durerea. Obişnuia să zică : e dimineaţă, putem merge la vot. Cu ocazia fiecărei alegeri se bărbierea şi-şi punea cămaşă curată. Era printre primii din sat şi din stradă care iscălea apelurile de pace şi protestele împotriva oricăror agitaţii războinice. Se prezenta la muncă voluntară, lua parte la şedinţe şi învăţase un gest pe care nu-l practicase niciodată pînă atunci : acela de a aplauda. A fost ales membru în conducerea locală a Uniunii Populare Maghiare care, pe atunci, îndeplinea un rol important. Simţul gospodăresc al colectivităţii l-a scos în primele rînduri, cu acea privire strecurată ager printre gene care alege din herghelie mînzul cu picioarele bune. Se cam codea la început şi spunea să facă altcineva treaba asta, care e mai demn, care are şi talent oratoric. În stilul unei nobile retorici dascălul susţinea în schimb că faptele sale sînt cuvîntările sale. Puţine adevăruri noi a trebuit să înveţe. La diverse cursuri de nivel raional tata n-a putut lua parte, iar ceea ce avea el de spus zbura de fapt dintre mîinile lui prin glasul ciocanului, al fierăstrăului şi al sapei, în timp ce acolo, la raion, paznicii cîmpului şi ai liniştii publice îşi băteau capul să afle dacă metafizicienii or fi chiaburi sau geambaşi. Verile se scula la

trei dimineața, la patru și jumătate huruia deja motorul de șase cai-putere, iar pe la miezul nopții scuipa praful de pleavă, își spăla mîinile cu benzină și, dacă era sîmbătă, o tăia peste deal ca, după slujba de duminică, să vină în ajutorul istoriei la ședințele organizate în clădirea școlii. Cînd delegatul raional a întrebat cum s-ar putea proceda oare la Cămăraș, unde nouăzeci la sută din populație e din neam de iobag, la ascuțirea pe mai departe a luptei de clasă — adică pe spinarea cui ar mai trebui să joace bîta, în interesul progresului — tata a fost de părere că ar trebui ascuțit mai degrabă fierul plugului, în interesul unei pîini mai bune. Delegatul raional, care în pauza de prînz le vorbea țăranilor pe arie despre popa Gapon, în timp ce ei își înfulecau slănina cu ceapă, își însemnă ceva în carnet, iar la următoarea ocazie spuse : „Chiaburii să părăsească sala !“ Atunci o parte dintre oameni ieșiră din bănci și plecară pe la casele lor. „Ce-i cu tine ?“ întrebă mama, cînd tata, lăsînd deschisă portița, se opri dărîmat în ogradă, privind îndelung în gol. „Păi, nimic, m-au dat afară din școală.“ Pe urmă și-a scos haina, și-a suflecat mînecile și a reparat mașina de măcinat mac a vecinei.

— Totuși, cum te-ai simțit atunci ? întreabă cumnatul. Tata toarnă vin în paharele golite și dă din mînă.

— Cum s-au simțit și ceilalți. Și la fel cu cei care au rămas la ședință.

— Păi eu am rămas acolo atunci, într-adevăr, spune unchiul Feri care, prin funcția ce o îndeplinește, aleargă la cooperativă după țigări cînd vine cîte un delegat de la raion. Mă simțeam de parcă aș fi fost opărit. Transpiram, obrajii

îmi ardeau și cînd m-am uitat la vecinul meu l-am văzut că-și frîngea mîinile. Tăceam și tremuram de frică. Ne temeam că ne vine și nouă rîndul, dar și că pe noi n-or să ne dea afară. Știam că după ședință am să mă întîlnesc din nou cu tine și o să mor de rușine. Crede-mă, ședeam, acolo, în bănci, oameni bătrîni și ne rușinam.

— În loc să vă rușinați, mai bine ați fi deschis gura, că nu era drept ce au comis în numele dreptății și împotriva oamenilor sărmani, răspunde mama, agitînd prin aer lingura de lemn.

— Ei, da, numai asta mai lipsea ! se îngrozește unchiul Feri, scormonind în castronul cu carne.

Cineva pomenește de acel anume morcov pe care-l folosim drept talon simbolic de cîte ori ne aflăm la strîmtoare. În rîsul general unchiul Feri zîmbește cam în silă, apoi, luînd în mînă un pahar, închină :

— În chip de autocritică, exclamă, să trăiască toți Andreii !

— Trăiască !

— Dar cînd ai vîndut mașina, cum a fost ?

Ca o poveste de război : întîmplările trebuiesc repovestite iar și iar ; balada tatei se șlefuiește și se concentrează cu ajutorul tuturor. La cîte o întorsătură ceilalți intervin, pun la locul lui cîte un epitet omis. Povestea e de acum o creație colectivă, ca un cîntec de cătănie.

Toți îl roagă s-o spună din nou. Tata dă din mînă, semn că povestea nu mai e interesantă, dar, totuși, spre a nu mîhni pe nimeni, o va spune din nou, drept învățătură pentru scriitori. Douăsprezece perechi de ochi mă fulgeră cu căldura dăruirii. Îmi oferă întîmplarea cumpărată cu sudoare și cu chin, precum odinioară îmi întindeau cănița cu miere sau mărul șters de colțul șorțului. Și cum tata tace încă pudic, altcineva începe :

— Deci, s-a întîmplat că după nenumărate jalbe să-l cheme o dată...

— Doamne, ce speriat era ! Se gîndea că-i pun în spinare cine știe ce alte obligații și drăcovenii.

— Cînd era deja înecat în datorii...

— Atunci a pornit-o la Sărmaș. Se tîra peste munte.

Tata îl corectează :

— Nu mă tîram, ci pur și simplu mergeam.

— Bine, mergeai. Ai sosit. Sînt aici, tovarăși. Ei te întreabă : ei, cum stăm, domnule, cu mașina aia ? Omul răspunde că stăm cam prost. Și ce dorești dumneata în definitiv ? Să mă bucur de naționalizare.

— N-am vrut să mă bucur, ci am cerut-o, intervine tata.

— Pe gratis ? Dar nu o pot prelua decît contra bani. Cu cît ai luat-o ? Cine poate ști ? Timp de douăzeci de ani am tot încropit-o, vă rog, din tot felul de vechituri.

— Cincisprezece ani, corectează tata.

— Cincisprezece. Iscălește aici că o donezi voluntar. Singur și nesilit de nimeni ; și pe urmă poftește la casierie. Se duce cumnatul la casierie ca unul căruia, în sfîrșit, i-au scos măseaua. Restul spune-l tu, îl îndeamnă ceilalți.

Tata se învoiește, că doar de aici e mai ușor să continuie.

— Am primit la mînă șaișpe lei și cincizeci de bani. M-am dus în piață. Mă tot uitam ce să cumpăr. Și m-am întîlnit cu un vechi prieten. Îi spun : am pus mîna pe ceva bani și vreau să-i cheltui. Ce-ai zice să mergem să bem ceva ? Am comandat un kilogram de vin de doișpe lei. Și l-am băut. N-a fost nu știu cît de mult, dar eu eram beat. Prietenul meu s-a mirat la început, că ce m-o fi apucat, doar știa că n-am chemat niciodată pe cineva la crîșmă și e drept că nici pe mine nu mă chemau, știind că nu-mi place. Îi spun atunci că-n sticla asta de un litru zace plata a cincisprezece ani. Asta ne-a făcut să rîdem. De fapt nu s-a întîmplat altceva decît că beam vinul și rîdeam.

— L-am văzut după ochi, intervine mama, că i s-a întîmplat ceva ciudat, de parcă omul ar fi scăpat de o boală grea. Și-l vedeam cum se însănătoșește cu fiecare clipă și mi-a spus : de-acuma pot să iau viața de la capăt. Mai tîrziu, cînd ne-am mutat înapoi în casă, m-am făcut și eu mai bine.

Mai bine ?

După-amiezile mama se leagă la cap cu năframa albă, își pune comprese pe frunte și pe tîmple. Ochii îi ard, fața îi e umbrită, glasul obosit și fără culoare. Muncește tăcută, dar eu observ încă din fundul grădinii țipătul alb al năframei.

— Ce e, mamă dragă ?

— Capul...

— Te doare des capul, mamă dragă ?

— E doar destul de copt pentru durere.

— Să mergem la medic.

— N-are rost.

— De ce, vrei să rămîi cu durerea ?

— M-am obişnuit aşa. Acolo o să-mi treacă — arată rîzînd spre cimitir — acolo e odihna, acolo, pe coasta dealului.

Îmi citeşte în ochi că mă împotrivesc acestui gînd şi-mi mîngîie faţa cu privirea. Vrea să mă împace cu marea Lege pe care ea a acceptat-o de-acum, ba, mai mult, a trecut-o printre obligaţiile ei. La fel cu obligaţia de a pregăti cina, de a căra apă.

— De cînd te doare capul ?

— De cînd necazul cu preşedintele ăla. Scoteam scîndurile patului din odaie şi m-a săgetat o durere în cap...

— Cum îl cheamă pe preşedintele acela ?

— Nimeni nu-şi mai aminteşte de numele lui.

Cît o fi ea, istoria, opera maselor, îşi face totuşi intrarea în casa amintirilor la braţul cîte unei personalităţi. Zicem : epoca lui Alexandru cel Mare, a lui Napoleon sau a cine ştie cărui Ludovic. În felul acesta nu numai popoarele, dar şi micile comunităţi, sate sau cătune, le dăruiesc cîte o epocă unor achizitori remarcabili, unor slujitori ai bisericii sau, de ce nu, unor preşedinţi de Sfat. Aşa s-au născut la Cămăraş epocile lui Téglás János, Czinczér Mihály al Mariei, Ion al Catrinei. Fiecare a rămas de pomină pentru cîte-o faptă de-a sa. Unul a săpat o fîntînă, altul a sădit o salcie, al treilea pur şi simplu a dat mai încolo un bolovan de care se poticneau toate babele. Dar oamenii sînt recunoscători pînă şi pentru

o piatră mutată din loc și păstrează în memorie numele binefăcătorului.

Epoca marilor umilințe e atribuită unui individ fără nume. Nu se știe de unde a picat în sat și încotro l-a purtat mai departe vîntul și pe capul cui stă acum. Comparativ cu isprăvile sale, anonimatul cu care l-au stigmatizat e o pedeapsă destul de aspră.

— Ia povestește-ne, cînd te-ai întîlnit cu șoferul acela cum a fost ? e îndemnat tata.

Nu mai e nevoie să fie rugat. Își freacă ceafa cu mîna și, minunea-minunilor, își aprinde o țigară.

— Aveam treabă la fermă, reparam un tractor sau o batoză, nu prea mai știu... La marginea șoselei stătea un camion. În jur lume multă care căsca gura. Șoferul se chinuia, nădușea, se vedea de la o poștă că nu se pricepe la motor. Pur și simplu moșmondea fără să aibă habar pe ce trebuie să pună mîna. Oamenii strigară de departe : vino, bade Andrei, de-i pipăie beteșugul ! Omul nu se amestecă cu plăcere în treaba altuia, așa că m-am proptit și eu doar să mă uit, însă am văzut de îndată că motorul era blocat. Se scurgea benzina din carburator.

— Și neisprăvitul nu văzuse ! rîde frate-meu, care-i specialist și el în motoare.

— Nu văzuse ! Tocmai asta e, că nu văzuse ! exclamă și unchiul Feri care, deși știe sfîrșitul istoriei, o ascultă cu gura căscată, de parcă atunci i s-ar povesti întîia oară.

— Ei, ia zi ! Dar zi odată !

Doar că nu-i pun o trîmbiță la gură. Dar privirile lor îl ridică pe o estradă nevăzută. Nimeni nu bea și nu mănîncă. E o atmosferă ca-n Duminica Floriilor. Parcă-l înfloresc din priviri pe omul care avea treabă într-o zi la fermă și a plecat de acasă, spre șosea. Trăim una din acele clipe rare cînd justiția poetică se mută din lumea fabulelor în viață. Presimt că vom vedea de îndată vulpea cu coada ei stufoasă prinsă-n copcă. Cel puțin, satisfacția care se citește pe fețe te duce cu gîndul la așa ceva. Unchiul Jóska, cu zîmbetul lui victorios, parcă a întinerit cu toți cei șaizeci și cinci de ani ai lui. Frate-meu Jóska, mezinul, nu se mai poate ține de rîs iar poanta e pur și simplu în pericol să fie ratată. Ceilalți îl reped :

— Mai taci odată !

Și spune tata în liniștea cucernică :

— Domnule, dă-mi o cheie de șaișpe. Nu știi cum e cheia de șaișpe ?

— Pentru așa ceva ai nevoie de cap, răsună sentința.

— Nu te băga ! Zi-i !

— În loc de una de șaișpe mi-a dat una de douăzeci și patru.

Rîsete răsunătoare. Ca pentru Ieremia, cel cu oiștea-n gard.

— Unde-i lada cu scule ? Caut eu cheia.

— Ție ți-ajunge o privire, că ți-a și sărit în mînă.

Dar și unchiul Feri e repezit, că nu-i acum momentul să-l laude pe tata, doar toată lumea vrea să audă sfîrșitul istoriei și asta cu cît mai repede cu atît mai bine. În fond, toată lumea știe povestea asta foarte bine. Cred că secretul acestei nerăbdări nu poate fi altul decît unul similar cu acela prin care vizionăm opere dramatice de sute și de sute de ori, fără să ne dăm seama că autorul ascuns în pielea unui Othelo, cu deznodămîntul în buzunar, acționează iarăși și iarăși cu puterea surprizei asupra noastră. Întîmplarea pe care o retrăim acum, chiar dacă nu e însuși adevărul, cel puțin seamănă cu adevărul. Iar această fărîmă de asemănare pare a stîrni în noi emoțiile goanei după aur. Cîțiva sar de la masă și-și avîntă brațele spre tavan :

— Ascultă mai departe !

Ascult.

— Îl întreb : aprinderea ai controlat-o ? Nu știe de unde trebuie să înceapă. De la acumulator, firește. De la izvor.

— Oricărui bai trebuie să-i descoperi mai întîi izvorul ! rostește cu înțelepciune unul dintre veri și se uită la mine să vadă dacă sînt sau nu de acord.

— Îi spun, ca să învețe : trebuie să urmărim întreaga linie, adică : acumulatorul, bobina de aprindere, delcoul, bujiile, stația finiș fiind în camera de explozie. La aprindere nu era nimic de semnalat. Să vedem atunci carburatorul. Scurg surplusul de benzină și-i zic să pornească cu gaz puțin. Motorul se aprinde frumos. Nu mai am nimic de adăugat și-i spun : domnule, poți să te duci cu Dumnezeu înainte... Atunci nenorocitul, ușurat, se uită o clipă la mine și, după ce dăm mîna, lasă capul în pămînt.

— La picioare îi e locul ! decretează cu severitate glacială cumnatul.

Linişte. Sînt prins în inelul privirilor malițioase ale adunării. Ce se întîmplase de fapt ? Toți îi sînt recunoscători tatei că a compus un final atît de modern şi că a lăsat ceva şi în seama mea, ca eu să-i găsesc un înțeles pe care l-aş dori eu, iar poanta epică demodată le-a lăsat-o lor, să se bucure din plin de relatarea ei.

Se întorc spre mine trei deodată :

— Ştii cine era omul acela ? Ai habar ? Nu, nu spune tu ! se agită între ei.

— Eu vreau să spun !

— Să spună Jóska !

— Să spună Feri baci !

— Să spună el însuşi !

— Nu vorbiți toți deodată !

— Mihály să spună ! El ştie să spună cel mai bine ! Mihály !

— Umpleți paharele ! Faceți lumina mai mare în lampă. Lumină mai mare !

— Taci, Mihály ! András să spună ! Cu el s-a petrecut, el s-o spună !

În cele din urmă i se dă totuşi cuvîntul lui nenea Feri. Îşi împreunează mîinile de parcă ar trebui să rostească rugăciunea finală. Îşi suge buza de jos, înalță sprîncenele rare şi rosteşte tot dînd din cap :

— Omul acela, băiete, nu era altul decît omul care l-a gonit pe taică-tău din casă.

— Al naibii să fie, ce istorie ! murmură Gergely, plesnindu-se peste genunchi. Eu aud a şaptea oară întîmplarea asta, dar nu m-aş fi gîndit ca tocmai el să fie ! Mare palmă, domnule ! Îi dai ceva pe mînă şi omul habar n-are ce să facă ! Hai noroc ! E pe lumea asta şi dreptate.

Rîd şi fluieră, țîțîie şi se miră şi ştiu că data viitoare va trebui să retrăiesc din nou, împreună cu ei, fărîma asta de bucurie, şi ori de cîte ori ne vom aduna din nou, cu gînd de petrecere, au s-o spună iarăşi şi iarăşi ; îi voi jigni dacă nu voi împărți cu ei triumful, dacă nu mă voi lovi peste genunchi, dacă nu mă voi mira spunînd : a naibii treabă !

Cîntecul îl începuse Kutas Feri. Frate-meu István continuă cu glas de armonică. „Altoitorul" trădează talente de contrabasist ; peste două degete puse pe masă, trece făcălețul, care mormăie ritmic. Fratele meu mai mic, Gergely, dirijează cu gesturi largi, iar Jóska își dă drumul la voce doar pe la întrosăturile cîntecului, dar, din lipsă de auz muzical, rămîne în urmă și așteaptă o nouă cotitură a melodiei, ca să încerce din nou. Ochii albaștri îi strălucesc de fericire, că întîmplarea nea strîns așa de frumos laolaltă. Cînd se încurcă de tot în ritmurile melodiilor, își lăsă brațele să atîrne și se uită melancolic în jur. Unul cîte unul ne rupem de el, ne îndepărtăm la mari distanțe, ne îndepărtăm mereu pe apele cîntecului, ne coborîm în trecutul cunoscut și necunoscut, *în anul o mie nouă sute paisprezece, cînd bunul Dumnezeu s-a uitat în jos, pe pămînt, cînd la Doberdo tunurile au răgușit de atîta război și nu mai era cine să ne bandajeze rănile, cînd mama, mama, buna mea măicuță a legat hainele civile în boccea și le-a ascuns în ladă, cînd i-am trimis vorbă că greul tun de aramă sfîrtecă țărîna și să nu ne mai aștepte înapoi de pe cîmpul de luptă, pentru că nimeni nu mi se apleacă pe mormînt...* Fratele meu Jóska ascultă zvonul cîntecelor. Urmărindu-ne mișcarea buzelor, capetele date pe spate, semeț, șoptește, murmură și nu pricepe ce soi de vrajă e cea care ne-a supus.

Trenuri sîntem, împodobite cu flori ; gonim fără suflare din gară în gară, apoi, în moarte și-n iubire. Și sturzi sîntem și ne-așezăm pe-un vîrf de ram...

Pe fratele meu Gergely l-au instruit profesorii de muzică în ansamblul popular de cîntece și dansuri și această instruire se face simțită prin rotunjirea sunetelor, care se eliberează astfel : *stu-ur-zuuu-ul și pri-vighe-toooa-reaaa !*

Ne rugăm stelelor să strălucească, să strălucească frumos ! Să strălucească și să arate drumul, căci ne căutăm casa și dragostea ! Le căutăm dar nu le mai găsim. Am vrea să purtăm cizme și-am vrea să ne tocmim ciobănași la turma de aur și nu mai știm pe unde este și nici tata nu mai știe și de-aceea ne angajăm la gînduri, pe care măcar le știm unde sînt. Ne uităm la cer și luna ne îmbăiază și pădurea ne acoperă cu nori, și ne-aducem aminte că am fost odată și flăcăi și-a ruginit frunza din vii și cizmele ne bocăne pe drumuri uitate,

iar sub noi e apa, e apa Nirajului, tot tulbure și mai tulbure, iar salcîmul plînge și de jale înflorește fie vară, fie iarnă...

— Fie vară, fie iarnă ! Auzi, cumnate ?! Iarnă, vară, mama ei de viață !

Și e doliu și, de murim, ne duc la cimitir... o, Doamne, cîntecele acestea toate, cuvintele cîntecelor noastre, *iar pe mormînt au să-mi pună cruce albă de mesteacăn...*

— N-o să-ți pună, că nu se pune la reformați !

— Cînd nu mai ești, contează semnul ? Orice-ar fi el...

— Semnul contează oricînd.

— Cine rămîne în urmă se călăuzește după semne.

— La ce e bun semnul ? Pentru vii !

Plîng și copacii pe unde umblăm noi — așa spun cîntecele, așa spun — *și ne pare rău de însurătoare, dar ce să facă omul, fiecare se întoarce cu un plîns către măicuța sa, pentru că s-a pierdut gîsca clocitoare, pentru că s-a pierdut basmaua roșie de catifea și micul armăsar în pădurea de cedri și verigheta...* așa spun cîntecele...

— Mai zilele trecute mi-am pierdut și foarfeca de tăiat viță...

Mamă dragă, ce vesel eram... Să iasă deci toate măicuțele la poartă, să iasă și să-și lege năframele... În geam sînt două fire de trandafir roșu pe care vîntul le împrăștie în toate zările și noi nu mai pridídim să le adunăm și suflă vîntul și Kutas Feri se ține de pahar și se ține cu amîndouă mîinile și Gergely bate cu amîndouă palmele în podea și frate-meu Istvan se agață de armonică și Tamás Feri de nevastă și copiii în cuvertura din pat cîntă și ei și-și îngroapă capetele în pernele brodate și strigă lumii cu vocea ascuțită că *plouă și se udă șaua.* Obiectele ni se adaptează și ele, paharul, cana clinchetesc, lampa tremură, dușumeaua duduie, picioarele bătrînelor scaune scîrțîie, aburii plutesc, geamurile nădușesc, cămașa e lac pe spinarea noastră, afară crește zăpada iar în plămîni nicotina, fețele crapă precum gheața și limba se-mpiedică în această babilonie de schimburi de vederi, și noi, imitîndu-ne pe noi, cei de odinioară, jucăm ceardaș învîrtindu-ne nevestele pînă la epuizare și nu dintr-o poftă ascunsă ci dintr-un dor de mirare și consolare : mai putem ! Cu toate că plămînii gîfîie și genunchii se înmoaie.

Ne-mbrățișăm și cîntăm, precum copacii în furtună și cîntăm și în locul celorlalți care, — spune unul — nu știu *unde se plimbă prin pădure pasărea cu picioare albastre.*

— Pe Ombuz am învățat un cîntec...

— Pe ăsta în Keszü l-am auzit...

— Prin Ciuc ăsta așa e cîntat !

— Prin Călățele și la Brașov...

— În Bihor !

— În Vințul de Jos și Vințul de Sus...

Ne sfîrșim mai repede din lumea asta de umbre decît zestrea noastră de cîntece, acest arsenal construit pe loc ferit. Rînd pe rînd ne luăm zborul ; să scoatem cărbune în Valea Jiului, sau să slujim, să învățăm meserie, să ne aducem neveste. Chiar dacă fata e săracă, orice casă o primește cu bucurie, cu zestrea ei de cîntece străvechi : „Stai, mai cîntă !" Aducem cîntecul din pădure. De pe la Gherla, ascuns prin cîte un car de lemne de foc, drept daruri pentru copii. Și vin cîntecele pe sloiuri de gheață și le păstrăm pentru zilele de arșiță. Mai ales Kutas Feri strînge cîntecele ca pe niște cartușe goale. Și acum, iată, prind bine, lărgesc spațiul și timpul în jurul nostru, de poți să te întinzi în voie. Tocmai așa spune și cumnata mea, „doamna învățătoare". Dar nici răspunsul nu întîrzie :

— Să se întindă și sărbătoritul ! Și nevastă-sa !

Acum cîntă taică-meu. Mama îl urmează ca un pescăruș. Nu stau față în față ci, precum sfinții, alături. Supuși aceluiași unghi de vedere. Cîntă despre pămîntul natal, despre părinți și despre frați. Ce departe am ajuns de frați și de părinți, și noi știm că dimineața ne va duce pe toți de lîngă casă, pe fiecare la locul ales de el, și numai ei doi vor rămîne aici pentru ca noi să ne putem reîntoarce mereu acasă.

Ei își cîntă din nou autobiografia, cererile, adeverințele, iar nouă ne pune un nod în gît acest duet, această răbdare scrisă pentru două voci. Cineva plînge și se sfarmă în pumni un pahar. Frate-meh Jóska, ca să scape cumva de lacrimile sale, sare brusc, apoi pocnește palmele, se bate peste picioarele în locul unde ar trebui să-i fie carîmbul cizmelor, pocnește din degete, duduie, se-nvîrte, chiuie, în timp ce ferestrele se luminează și, rînd pe rînd, ne liniștim cu toții.

GRĂDINILE SUSPENDATE ALE SEMIRAMIDEI

(Variațiuni pe două voci)

Dimineața ne aducem aminte de plăcerea rîsului de-aseară.

— Nu e voie să-ți rîzi de lacrimi, spune mama.

Amintirea lacrimilor, a rănilor este pentru mama o obișnuință ; s-a învățat cu ele ca mielul ceresc cu lupul. O doare capul de cînd a răcit în locuința din grajd. Iar rîsul ei de acum e, de fapt, un rîs silit la priveliștea puterii abdicate. Scrisoarea ce mi-o trimisese pe o foaie de caiet era întocmai unui strigăt de ajutor și acum cuvintele așternute atunci se vindecă încet în ea. Cu toate acestea, am impresia că, în afara morții ei proprii, în măruntaie îi stăruie încă un alt mort, și de aceea mama îmi spune că nu e voie să amesteci rîsul cu plînsul. Dar nu zăbovește prea mult pe lîngă acest gînd și mă lasă să plec cu tata, să ne plimbăm pe cîmp.

Pe mine mă ademenesc iepurii și vulpile. Întocmai unei ispite înarmate apare ca din senin și Gergely cu pușca lui de vînătoare și ne spune că dacă ieșim din sat și o cotim la stînga pe lîngă sălcii, iar mai pe urmă o pornim înainte pe sub mal, pînă la arătura de toamnă, cam înspre nord-vest, o să vedem că scurmă acolo doi purcei și, la numai douăzeci de metri de ei, stă pitit în brazdă un iepure : ăla trebuie împușcat.

— Nu vorbi prostii, îi spune tata, nici măcar unei case nu i se poate determina locul atît de precis, darmite unui iepure, care se știe ce umblăreț este.

— Nu umblă.

— O fi mort.

— Doarme.

— De unde știi ?

— L-am văzut cînd treceam pe acolo.

Tata clatină din cap și simt că e gata-gata să explodeze.

— Pe ce punem rămășag, cumnate ? întinde Gergely palma, dar tata îl respinge categoric.

— Basme vînătorești.

Cu toate acestea are un aer de neîncredere și neliniște și iată-l pornit cu noi, cu ochii strălucitori de plăcerea eșecului prin care se va sfîrși, inevitabil, afacerea.

Îmi iau şi eu puşca şi o luăm cîteşitrei în direcţia indicată. Cum ieşim din sat, imediat după ultima casă, tata se opreşte pentru o clipă, încruntîndu-şi sprîncenele, pentru că pe arătură, acolo, sînt într-adevăr doi purcei.

— Ce ţi-am spus, cumnate ? îmi face cu ochiul Gergely.

— Ei, pînă acum sînt numai purceii, dă tata din mînă.

— Lasă, lasă, şi iepurele e acolo unde am zis.

— Îţi baţi gura, să ne aflăm în vorbă.

— Las-o mai moale, cumnate, că n-o să te văd cu urecheatul în mînă, şopteşte Gergely şi-mi zice s-o iau de-a lungul malului şi, dacă vreau, pot să şi fluier, numai să-mi întorc capul spre dreapta, aşa, ca să pot să observ pe sub gene toată arătura şi acolo unde e stratul de zăpadă mai subţire, de se văd bulgării de pămînt, o să zăresc şi iepurele.

Fac întocmai, dar nu văd nimic.

— Nu ţi-s obişnuiţi ochii, îmi dă el replica, apoi îl îndeamnă pe tata să pornească dumnealui de-a lungul malului şi să privească spre dreapta.

— Zău, cumnate !

Dar cumnatul nu are nici un chef. Numai din cînd în cînd îşi clatină capul în semn de încăpăţînare.

— Las', c-am mai auzit eu de-alde astea !

Vrea să zică, de fapt, îi citesc eu în ochi, că l-au mai dus şi alţii cu destule maluri fermecate. Ba să se înscrie în Uniunea Populară Maghiară ca să-l excludă din adunare, ba să-şi spoiescă casa în cadrul întrecerii din „luna curăţeniei", pentru ca să se mute în ea şeful de cadre, ba să inventeze maşina de întors grîul, ca să i-o arunce alţii într-un colţ. Tot aşa şi cu iepurele, care nu e iepure, ci numai amăgire.

— Atunci să se întoarcă domnul scriitor... rîde Gergely şi, în clipa în care se va opri şi va ridica arma, va sări şi iepurele din brazdă.

— O să împuşte purceii, să avem ce plăti, spumegă tata.

Dar rămîne cu gura căscată, căci iepurele sare de-adevăratelea şi, după pocnetul armei, se rostogoleşte prin zăpadă. Tata se uită la cumnatul cu ochii mari şi nu-şi poate reveni din uimire.

— Ce să-ţi spun, la una ca asta nu mă aşteptam.

Gergely, victorios, bagă urecheatul în rucsac.

— Mai ştiu eu unul, dar e ceva mai departe, trebuie să trecem peste deal şi după ce lăsăm în urmă fîntîna Ciurdei,

dincolo, după prăpastie, printre tufe, mai în stînga salcîmilor...

Acum poate să ne spună orice : are credit.

Dar şi tata vrea să ne arate ceva, sus, pe coastă, printre vii.

— E mai cu tîlc decît istoria asta cu iepurele, ne spune întristat.

Gergely ştie deja despre ce şi-a amintit tata, aşa că-şi ia rămas-bun de la noi şi pleacă spre casa noastră să-i ducă mamei iepurele. Îi citesc pe faţă că dacă ar veni cu noi, sus, printre vii şi-ar strica ziua cu amintiri inutile.

— N-ai de ce să umbli pe acolo, cumnate, încearcă el să-l convingă pe tata. Morţii cu morţii, viii cu viii.

Tata ţine morţiş să ne ducem.

Urcăm coasta. În urmă, sub noi, satul risipit, cu uliţele strîmbe, dezordonate, cu casele lui fără hornuri şi cu fumul răbufnind prin toate crăpăturile acoperişurilor de scînduri şi de ţiglă, hoinărind în voia vînturilor. Aşezarea aceasta capătă numai vara, printre ramurile duzilor şi salcîmilor ce se întretaie, un aer de apropiere şi intimitate. Iarna, văzută în goliciunea ei îngheţată, de aici, de pe culme, priveliştea e pustie, precum simt eu că este acum privirea tatei, cuprins de o ciudată deprimare.

Îmi spune să ne aşezăm pe undeva.

— Pe buza fîntînii ăleia de ciment.

Ne aşezăm acolo şi privim în jur tăcuţi. Pe coasta dealului se înşiruie livezile şi viile mărunte. Cea în al cărei colţ ne-am aşezat pare să aibă vreo trei sute de metri pătraţi, cu rîndurile din care lipsesc parii. Cînd trece cineva pe aci, de obicei mai smulge cîţiva pentru foc. Tata numără parii lipsă.

— Douăzeci şi şapte, îşi spune sieşi, adăugînd apoi : Cu via asta micuţă mă pregăteam pentru cea de-a şaptezecea aniversare a mea. Îţi aminteşti cînd am început treaba ?

Îmi aduc aminte, dar el nu mă mai ascultă şi-mi povesteşte din nou.

— Întotdeauna mi-am dorit să am o vie micuţă, o palmă de loc. Cîţiva butuci acolo, de muscat, de riesling şi de fetească, aşa cum am văzut la Gergely, ce să zic, în definitiv toată treaba era să iasă cîteva vedre de vin, numai bun pentru sărbători sau onomastici şi zile de naştere. Dar nu numai pentru vin ci şi pentru grija pe care o cere în sine o asemenea

muncă. Omul lasă ciocanul din mînă, îl lasă la atelier, scuipă praful de cărbune, fumul de benzină şi-şi zice : de dimineaţă mi se tot porunceşte, ba sînt trimis în colo, ba încoace, ba mă împart, ba mă despart, dar acum îmi fac eu parte de niţică treabă de migală. Uzina cea mare e *a noastră*, via e *a mea*. Acolo vom duce la bun sfîrşit totul în comun, ca la război. Altfel nu se poate. Aici, în ceasurile odihnei, eu îmi poruncesc mie însumi, eu sînt şi director, şi inginer-şef, şi normator, şi şef de echipă, şi magazioner, şi contabil, şi achizitor de materiale, şi paznic de noapte, şi portar de zi, şi controlor, şi controlat. Eu întreb, eu răspund. Maică-ta zice că vorbesc cîteodată de unul singur. Asta e rău ? Nu. Nu e posibil ca omul să tacă tot timpul. Am făcut proiectul. În capătul lotului de aici să sădesc trei pruni, doi peri şi un nuc. În părţi — caişi pitici, să nu facă umbră prea mare, iar aici, sus, unde stăm acum, aş fi plantat zmeură. Îmi place aroma frunzelor de nuc, cu atît mai mult cu cît nu le place ţînţarilor. Te urci iarna în pod şi acolo, pe foi de ziar, cît vezi cu ochii, numai nuci. Poţi meşteri un spărgător de nuci, să zicem o gură de leu, frumos sculptată. Asta-i lucrul cel mai interesant. Magiunul de prune nu pot să spun că-mi place, iar ţuica de prună nu pot s-o beau, dar, în Vinerea-mare, cînd trebuie să ţii post, supa de prune uscate cu mămăligă e o mîncare excelentă. Aşa mi-am trăit viaţa, fructe mîncam doar cînd le furam de pe moşie. Nici azi nu mîncăm. Nu-s. Cît se produce prin împrejurimi de către stat, se trimite, în foiţă de mătase, acolo unde trebuie să se trimită. Am stat de multe ori în cerdac să privesc la coasta asta plină de bălării ; mai de mult, în copilăria mea, duceam aici la păscut vitele şi oile. Cele două pogoane care nu sînt bune pentru viţă le-am dat la colectiv. Şi alţii au ieşit în cerdac să se uite la coasta dealului, care era pustie, plină de gropi şi de ciulini. Poate ar trebui nivelat totul, plantat şi muncit aici, şi ar fi o îndeletnicire casnică şi liniştită în care omul ar putea vorbi singur. Ce crezi, nu e necesar să vorbeşti uneori şi singur ?

— Cum să nu fie !

(Am putea spune că, în acelaşi timp cu noile deprinderi, mai supravieţuiesc în ţărănime rămăşiţe ale capitalismului şi în straturile cele mai înapoiate se

manifestă, în primul rînd, prin dorința de a fi proprietar particular, prin neglijarea muncii colective, prin jefuirea averii obștești etc. Aceste rămășițe capitaliste există în conștiința țărănimii într-o măsură indiscutabil mai mare decît în conștiința muncitorimii. Explicația acestui fenomen nu constă numai în faptul că țărănimea este mai conservatoare și că ține cu încăpățînare la vechile tradiții ci și în faptul că... de explicația aceasta nu-mi mai aduc aminte. Fapt e că vechea ideologie de mic proprietar a țărănimii s-a destrămat, însă urmele, rămășițele ei mai există.

Din materialul unui vechi seminar.)

— Prin 1954 au anunțat că vor împărți coasta între cei ce doresc să-și planteze viță. Am întrebat de ce nu plantează Cooperativa de producție. Nu e rentabil, mi s-a răspus. Numai surpătură, gropi, rădăcini de salcîm, ardezie, talmeș-balmeș. În schimb, dacă particularii vor să se angajeze, n-au decît să lucreze totul pe contul lor, pentru că nimeni nu are nici o obligație. O singură condiție a formulat delegatul de la raion : să nu care cumva să se nască cine știe ce fel de exploatare sau, mai știu eu, rămășiță capitalistă. Dar era vorba doar de plantarea cîtorva sute de butuci. I-am spus maică-ti ce s-a discutat la Sfat. Ce facem ? Ne băgăm sau nu ? Să investim o grămadă de bani, de sudoare, de timp din anii ce ne-au mai rămas, apoi să vină cine știe ce altă dispoziție și să se ducă totul pe apa sîmbetei, sau ne vedem de treabă. Eu, în schimb, nu mai aveam astîmpăr din pricina viei. Noaptea în somn o stropeam cu piatră-vînătă și simțeam cum mă doare spinarea sub greutatea aparatului de pulverizat, iar a doua zi, cînd mă trezeam, mă chinuia vechea durere din pricina răcelii. Îmi făceam socoteli, aveam îndoieli. Oare nu mă bag într-o afacere păcătoasă ? Cu toate că mă ștersese de mult de pe lista chiaburilor, tot mă simțeam vinovat pentru ceva ce n-am săvîrșit. De fapt, ne băgaseră în minte cu forța că sîntem vinovați. Sentimentul acesta eu l-am per-

ceput altfel decît unchiul tău F. care, de asemenea, era acționar al antreprizei motorizate de tăiat lemne. Sub influența articolelor de ziar se simțea și el vinovat dar, poate, tocmai din pricina asta era mai însuflețit. Eu am suportat mai greu evenimentele. Entuziasmul a înghețat în mine și credeam că, plantînd viță, mă voi mai însenina și eu. În cele din urmă mi s-au risipit toate îndoielile. Sfatul popular nu contenea să ne încurajeze, spunînd că putem să pornim cu curaj, doar este evident pentru toată lumea că pămîntul ăla nu e de nici un folos. Ți-aduci aminte că ți-am scris o scrisoare în care te rugam să ne trimiți două mii de lei pentru început. I-am primit și-ți mulțumesc încă o dată. Treaba mergea minunat, în timpul liber lucram de unul singur sau ajutat de rude, sub îndrumarea unchiului tău, Gergely. El mai plantase viță și cunoștea meșteșugul. Regret că în zilele acelea n-ai prea venit pe acasă în vizită. Trebuie să-ți spun că ne-am aruncat asupra pămîntului prăpăstios ca niște adevărați căutători de aur. De fapt, pe unde umblau ăia ? În Alasca, nu ? Nivelarea pămîntului e o treabă tare anevoioasă. Pămîntul trebuie săpat pînă la 60-80 de centimetri, fărîmițat, iar pietrele care ies la suprafață trebuie adunate și cărate. Am săpat la început de iarnă săptămîni întregi, smulgeam cu degetele rădăcinile și bătuceam cărarea. Oricît de frumoasă ar fi via, dacă n-are cărare nu poți urmări de aproape mersul recoltei. În vremea aceea pe mine mă chinuiau hemoroizii, ar fi trebuit să mă operez, dar îmi era teamă că am să mor. Așa că mai bine suferearn. În zori, sau serile ședeam în apă fierbinte. Ani de-a rîndul am mîncat dimineața doar un pahar de lapte bătut și totuși ce de sînge am pierdut. Mă simțeam ușor ca în copilărie. Slăbise și maică-ta. Prea multă alergătură toată ziua cu treburile casei. I s-au umflat varicele și capul îi era chinuit de dureri dar, cînd începeam să vorbim de vie, uitam amîndoi de necazuri. Și poate chiar și de moarte. Gergely ne-a explicat de ce soi de altoi trebuie să facem rost pentru plantare. Nu era vorba numai de viță pentru vin ci și de soiuri de struguri de masă : muscat, riesling, fetească, din fiecare cîte puțin, de dragul variației. Închipuie-ți, în august te răcorești acolo, în fața colibei, te vizitează cineva, iar la plecare îi spui : „Ia niște struguri pentru copii !“ Iei foarfecele, cauți printre ciorchinii copți, un pic de muscat, un pic de... De fapt, nici vin nu am voie să beau, ei, cu toate astea, desigur, îl gust.

Dar ce importanță are ! Față de faptul că duminica, la fiecare sfîrșit de săptămînă, se mai abate pe aici ba unul, ba altul și te întreabă ce mai e nou, ce mai faceți, tu îl poftești să ia loc și îl îmbii, ia, cumnate, sau cumetre sau frate sau cine-i fi, gustă mata din vinul ăla mai dulce, din vinul ăla mai acrișor, mă rog, care ți-o fi plăcînd. Copilul se lovește la picior și plînge, tu îi faci semn și-i spui : lasă, nu mai plînge, că-ți dă moșu' un măr. Pe urmă se întîmplă să mai plece cineva și înainte de a pleca să te întrebe dacă n-ai ceva de transmis rudelor la Tîrgu-Mureș, la București, la Vințul de Jos, la Vințul de Sus. Învelești o sticlă de vin într-un ziar și spui : „Să-i transmiți asta fiului meu !" Vine Crăciunul, vine Anul nou, vin colindătorii, vin urătorii, ce plăcere să-i primești și să-i auzi spunînd : „Vinu-i bun, masa-i gustoasă, rămîi gazdă sănătoasă !" Agăți merele de crengile bradului de Crăciun și vine nepoțelul de le mănîncă sau le dai la zi de onomastică, ori la zi de naștere, cînd i se năzare țiganului să ne cînte ceva în fața ușii. De cîte ori a trebuit să ne rușinăm că n-am avut nimic de dat, de cîte ori a trebuit să ne refugiem în prima cameră de unde maică-ta să strige că vai, mulțumim frumos, dar bărbatul nu e acasă ! Că dacă ar fi fost acasă, m-aș fi bucurat desigur de muzică. Dacă viața noastră ar fi luat o altă cale, țiganul ar fi putut primi un pahar cu vin ! Nici nu ducea cîntecul pînă la capăt ci, pe la jumătate, îl reteza cu două smucituri de arcuș. Proastă părere trebuie să-și fi făcut despre noi, cînd pleca clătinînd din cap și dînd scurt din mînă. Aceste gesturi se refereau la situația mea. În asemenea ocazii îți tragi capul între umeri. Te încearcă un sentiment atît de ciudat : e ca și cum ți-ai privi propria înmormîntare. Din cauza asta ne-a cuprins entuziasmul în privința viei ! Fratele tău lucra la colectiv. Pe unitate de zi-muncă se primea 0,25 litri de vin. După două luni de activitate mi-a venit acasă, la împărțirea recoltei, cu vreun litru și jumătate. M-am gîndit atunci că, pînă o ajunge și colectiva noastră acolo unde spun ziarele că au ajuns altele, n-o să fie nimic dacă ne-ncropim noi proprietatea noastră.

(Dar aceste contradicții în gospodărirea pe scară largă, în cazul în care conducerea nu are un caracter bolșevic, vor duce inevitabil la creșterea peste

măsură a gospodăririi individuale în detrimentul gospodăririi sociale, iar baza gospodăririi va deveni, în general, iarăşi cea individuală. În acest caz marea întreprindere agricolă slăbeşte, conţinutul ei socialist începe să dispară şi, în consecinţă, devine un paravan pentru proprietarii particulari şi pentru elementele hrăpăreţe, care folosesc forma socialistă pentru a-şi camufla scopurile de speculă şi de cîştig personal.

Din materialul unui vechi seminar.)

— Vezi, eu mi-am imaginat treaba asta întocmai cum un mecanic de locomotivă îşi pune în vitrina cu pahare o mică locomotivă-jucărie. Asta e locomotiva lui individuală. Pivniţa noastră e ca o chilioară, de încape în ea un butoi de treizeci de vedre, doi saci cu cartofi, nişte morcovi, gulii şi-atît. Dar ce plăcut e cînd ai pentru ce să cobori fie şi într-o asemenea pivniţă prăpădită. După cules, mustul fermentează zgomotos, pe butoi arde lumînarea, semnalînd că se poate intra. Dacă se stinge, e de rău. Bioxidul de carbon prezintă un pericol de moarte. Aşa ne-au povestit pivnicerii.

— Acolo unde e o pivniţă adevărată şi butoaie de trebuie să te urci pe scară pînă la ele...

— Nu-i nimic, imităm şi pericolul de moarte şi noile metode viticole. Un inginer sas mi-a explicat mie o metodă de fermentaţie prin mijlocirea unei pîlnii ; în felul acesta bioxidul de carbon se eliberează din apă, gîlgîind şi făcînd bulbuci, o treabă foarte interesantă. După capul meu, am încropit tot ce trebuia. O mică presă de casă şi alte instrumente. Săptămîni în şir am pilit şi am ciocănit. Vedeam în faţa mea o cărare pe care am s-o fac prin zăpadă, pînă la intrarea pivniţei. Cu nivelarea şi cumpărarea altoiurilor s-au dus două mii de lei. La unii contează, la alţii nu. Pentru mine erau foarte mulţi. Din suma asta s-ar fi putut îmbrăca toată familia. Dar ce importanţă are ?! Ne-am luat de la gură. Prea erau frumoase promisiunile acestei noi antreprize.

(Antrepriză ? Tovarăşul K., un excelent cunoscător al ţărănimii, a ob-

servat just că universul sufletesc al țărănimii s-a format în decurs de milenii. Din care pricină unii prezic că ideea colectivismului se va sparge negreșit de „căpățîna anticolectivistă a țăranului". Desigur, aceasta e o concepție greșită. E neîndoios, în schimb, faptul că țăranul are o dublă structură sufletească ; adică una de muncitor și alta de proprietar. Structura sufletească de proprietar îl îmboldește pe țăran la antreprize de mic capitalist. Din cauza aceasta, în nici un fel de împrejurări nu se poate conta ca țărănimea să-și dezvolte singură conștiința socialistă. Contrar concepției socialiștilor utopici, împotmoliți în idealism, transformarea universului spiritual al țărănimii trebuie așezată pe baze materialiste solide, ținînd seama de particularitățile ei. Rînduri dintr-un articol de ziar, 1949.)

— Sosi vremea plantării altoiurilor, adică veni primăvara. E drept, se plantează și toamna, dar pe la noi mai rar. Omul are mai multă încredere în primăvară. Iarna, cînd se duce, cară după ea morții și altoiurile care nu s-au prins. Am înfipt parii indicatori, pe urmă am săpat gropi adînci de treizeci-patruzeci centimetri. Plantarea viței e o operație mai complicată decît însămînțarea cartofilor. Fără Gergely nu prea ne descurcam. Vezi ce curios, deja Noe avea habar de viță și, cu toate astea, atît de puțini oameni știu să planteze un altoi. Desigur, comparativ cu cîți știu, de pildă, să meargă pe bicicletă, să joace cărți, numărul lor, al cunoscătorilor, e destul de redus. Pornește-o prin sat, în mînă cu un altoi. Ei, întreabă care e rădăcina de bază, care rădăcina de rezorbție și cîți muguri trebuie tăiați pentru altoi ? Din douăzeci de oameni, unul dacă știe. Așa sîntem și cu noutățile. Vedem că îngrășămintele sintetice se aduc în saci de hîrtie și că sînt albe, dar în rest nu știm : din ce se compun ? Doar inginerul ne-o poate spune. Mă rog, și să nu mint, mai există un om,

după cîte am auzit, care știe și el. Prin anii cincizeci, de cîte ori se cereau țărani pentru vreun curs, Sfatul îl repartiza pe el să ne reprezinte. Alții se eschivau, se intimidau, nu puteau să-și părăsească familia. Ori că nu aveau dosar bun, că se strecura cîte-o obiecție, și raionul îi respingea: „Dați-ne altul mai bun!" Acest D.D. era cel mai bun. I-au întocmit autobiografia, recomandările, caracterizările în opt-zece exemplare și omul era permanent gata de drum. Așa și Sfatului îi era mai ușor, că nu trebuia să-și bată capul cu hîrtiile altora. D. D. și-a dat seama că umblatul pe la cursuri de specializare nu e o afacere proastă. O treime din an, uneori chiar și o jumătate, omul stătea la Luduș, Cluj sau Gherla. Lua astfel parte la cursuri politice, la pregătirea propagandiștilor, la cele pentru corespondenți de presă și la tot soiul de altele ca: avicultură, viticultură, pregătire sanitară, creșterea animalelor, îngrășatul porcilor, specializare de brigadier, curs de pompier și o dată l-au trimis din greșeală, zic unii, pînă și la cursul de croitorie al U.F.D.R.-ului, dar de acolo l-au alungat femeile.

— Și i-a folosit la ceva știința?

— Asta n-am de unde s-o știu.

— Păi trebuia pus în fruntea satului.

— Nu se putea.

— Păi de ce nu se putea?

— Că e pocăit. După un timp, că nu-l mai trimiteau nicăieri și că nu mai era rost de trai bun, s-a făcut pocăit. Asta e o religie din aia economicoasă, în care n-ai voie să mănînci carne, să bei vin și nici să-ți faci de cap. Pe mine nu m-au trimis niciodată la nici un fel de cursuri. E drept că mi-au promis o dată, pe cînd figuram încă pe lista chiaburilor, dar atunci au vrut să mă trimită la închisoare, că spuneau că ăla era cursul de specializare pentru mine. La bătrînețe am învățat și plantarea viței. În primii trei ani n-aveam de unde să aștept nici un fel de rod. Numai muncă, oboseală, bătaie de cap și speranță. O dată a fost secetă de suna sapa ca clopotul. Altă dată a plouat patruzeci de zile, de nici în patru labe nu te puteai cățăra pe deal. Cu toate astea, majoritatea altoiurilor s-au prins, au înmugurit, au înfrunzit. În prima vară, vlăstarele firave au trebuit să fie legate de pari. A fost o muncă splendidă, cu toate că parii îmi erau strîmbi, noduroși, subțiri, găunoși, cum ți-i poți procura la noi. Ce mai, o armată de invalizi. Dar de pari îmi păsa mie?! Mă ui-

tam la soare : să văd cînd plouă, cînd e senin. Vine grindină sau nu vine ? Controlam dosul pufos al frunzelor și, dacă mi se părea ceva suspect, hop la Gergely, să ne sfătuim. Pulverizam lichidul, preparam, stropeam, acopeream, dezveleam, acopeream iar, apoi din nou dezveleam, tăiam, urma înfiptul parilor, legatul cu papură, cu sfoară, cu jartiere, pentru că, bineînțeles, rafie nu se găsea și, bineînțeles, nu se găsește nici în ziua de azi, după cum nici piatră-vînătă nu se găsește.

Am alergat atîta după piatra asta vînătă, că puteam planta cu truda alergăturii încă o vie pe atît. În al treilea an truda, ca și speranțele, a fost întreită. Îi tot spuneam maică-ti : să pregătescă cămara, vasele pentru cules, pentru că bate anul, bate în poartă recolta. Și nu mai rămăsese decît puțină treabă : prășit de trei ori, de patru ori, stropitul, îngrășatul, îndepărtarea vlăstarelor sterpe și, cu ajutorul lui Dumnezeu, totul se recuperează. Ne rugam să nu vină dăunătorii, cărăbușii, gîndacii și toate cele cîte le-am citit prin cărți. Îi dădeam înainte cu stropitul, trăgeam la sapă, cu grijă, cu speranță împlineam conturul întreprinderii noastre și cînd stăteam nopțile ca un lunatic mă apucam să scotocesc pe cine să invit la cules și să nu crezi că facem asta doar pentru gustări și vin.

— Dar pentru ce ?

— Știe Dumnezeu. Nu știu ce se petrecea cu noi. Parcă a căzut o grenadă printre noi, o grenadă ce n-a explodat, ce n-a retezat capul nimănui ci numai atașamentul față de satul natal. Este și asta un soi de infirmitate, o infirmitate invizibilă. Sau poate sînt prea bătrîn și judec greșit lucrurile ? Fapt este că numai noi am rămas pe loc, noi, artileriștii mai bătrîni. Dintre cei de-un leat cu mine nu lipsesc decît cei pe care i-a luat moartea. Asta însă nu se poate numi plecare voluntară, nu-i așa ? Adevărat că nici plecările celorlalți nu-s întotdeauna voluntare. Dacă nu mă înșel, șirul l-a deschis mătușă-ta Sári, sora mai mare a maică-ti. Imediat la sfîrșitul primului război mondial. A plecat servitoare la Budapesta. Pe urmă dintre frații și surorile rămase acasă șapte sau opt s-au tocmit la București dar, după cîțiva ani, s-au reîntors, s-au însurat, s-au măritat, s-au așezat. Li s-a umplut casa de copii. Atunci s-a umplut și școala și biserica și șura lui Orbán Pista de dansatori. Babele ședeau duminica pe șanț și se holbau la ei. Aveau la cine se uita. Pe vremea aceea nu se țineau ședințe ; nu puteai să te uiți decît la înmormîntări, la joc și

la biserică. Cît priveşte rezervele, copiii, obişnuiau să bată mingea şi să se joace în cete mari pe cîmp de-a „perechea din fund-înainte“ sau „doi ostaşi, măria-ta“ şi tot felul de alte scorneli. Pe-atunci organizam an de an balul însuraţilor. La ele dansam şi eu cu maică-ta. Pe urmă se ţinea şi clacă, unde se torcea şi se scărmăna lîna, se curăţa porumbul şi tot felul de alte îndeletniciri care adunau lumea. Sala şcolii era ticsită cînd ai recitat tu poezia cu găina. Ce găină ? Da, „Găina mamei“, habar n-am cine a scris-o. Şi aialaltă cu „Domnule locotenent, domnule locotenent, ce-i băiatule dragă ?“ După cină, cînd maică-ta se apuca să spele vasele, întotdeauna venea cineva pe la noi. Unchiul Ion, vecinul, la bunicul tău, femeile cu furca la maică-ta, colegii mei de mecanică la mine. Discutam de toate. Dacă mai era şi vin, era bine. Altă dată mîncam porumb fiert. Aveam ce povesti. Eram fiecare cîte-un Cristofor Columb ; unul străbătuse Galiţia, altul Siberia, al treilea frontul italian. Tu stăteai tot cu gura căscată şi te mirai. Era un bătrîn de care bunicul tău zicea că ar fi rătăcit şi pe la Ierusalim, dar apoi a murit şi n-am apucat să stăm de vorbă. Cred că eşti de acord că ar fi fost interesant, că noi credeam că Ierusalimul există doar în Biblie. Cînd ne-am obişnuit bine unii cu alţii, veni războiul şi se abătu asupra noastră. După război s-a ascuţit lupta de clasă. Cel însemnat drept chiabur era jupuit într-atît de rămînea fără pîinea cea de toate zilele şi o-ntindea unde vedea cu ochii. La mină, la fabrică, pe şantiere, pe unde se putea, în timp ce casa i se umplea de lilieci. Dar plecau şi cei cu răni mai puţin grave. De pildă, supărarea lui unchiu-tău Gy. Gy. a fost că jumătate din livadă i-au trecut-o în colectiv. O muncă de zece ani era investită în ea. Şi-a dat căciula de pămînt şi-a zis : Ei, eu aici nu mai rămîn. Autorităţile au spart şi dansul de duminică. Dacă se arăta vre-o rămînere în urmă la strîngerea cotelor sau cine ştie ce altă lipsă din partea satului, urma o pedeapsă şi cea mai blîndă era interzicerea dansului. Tinerii aveau evidenţa satelor fruntaşe, că acolo era bal şi se puteau duce şi ei. Desigur, îi atrăgea spre oraşe şi viaţa de acolo, dar şi şcolarizarea gratuită. Au devenit şoferi, agronomi, tehnicieni şi duşi au fost în lume. Dintre şase sau şapte copii, lui unchiu-tău Gergely i-au rămas acasă doi. Poştaşul aduce scrisori din Bucureşti, Bistriţa, Haţeg, Petroşani. Cu ocazia cîte unei slujbe biseri-

cești mai reușite, de Anul nou, ne mai vedem și noi mai de aproape. De asta a rămas școala maghiară numai cu patru clase. Dacă vine vorba să recite careva „Găina mamei" la căminul cultural, o vezi pe mama copilului, pe taică-său și încă două-trei rude cu ochii la prunc, că restul fac gălăgie, de trebuie tot timpul să strigi : „Dar fiți atenți, oameni buni !" Mă gîndeam anul trecut, cînd cu iluminatul la cimitir... Erau acolo, sub pruni, cel puțin o sută cincizeci de oameni, reformați, catolici, pocăiți, membri de partid, fără de partid și oameni de tot soiul. Morții ne-au strîns laolaltă și pot să spun că ne-am simțit bine, așa mulți și de-o seamă. Ți-aminteşti că am gustat și niște vin, întru pomenirea bunicului tău. Și cînd Feri a scos din buzunar sticla de un litru, mi-am adus aminte de vie. De cînd mă știu, cred că asta s-a întîmplat de un milion de ori. Reîntorși acasă din toate colțurile țării, eram acum despărțiți doar de cîte un mormînt. Puteam recupera călătorii proiectate pentru ani și ani. În colțul de nord al cimitirului, rudele din Bistrița, lîngă criptă, cei din Tîrgu-Mureș ; trebuiau ocolite numai cîteva cruci pînă la țelul final. Maică-ti i-au dat lacrimile într-una din seri, în timp ce ședeam la masă, noi doi, doi bătrîni. Odinioară eram șapte. Sau uite cîmpul. Zadarnic ne uităm spre el, căci copiii nu mai bat mingea.

(Iar în ceea ce privește educația țărănimii, trebuie să spunem, tovarăși, că la sate rămășițele concepțiilor patriarhale despre viață sînt încă persistente. Acest lucru l-a exprimat cel mai bine Arany János, în poezia intitulată „Cerc familial". Însăși poezia exprimă concepția de mic proprietar, bazată pe relații de mică producție de mărfuri. „În curte o vacă visează fîn..." și așa mai departe. Ce zice de toate astea un proletar rural, care nu posedă vite ? Comunicatele de presă în legătură cu devierea de dreapta au arătat că expresia de „gospodar" pe care au încercat s-o impună deviatorii înșiși conștiinței publice șterge diferențele de

clasă și nu e adecvată exprimării realității. Atrag atenția Casei Creației Populare asupra faptului că în cazul în care păstrează în programele trimise la sate această poezie și nu o înlocuiește cu creații mai combative, în cazul acesta să li se explice directorilor de cămine culturale că, de fapt, aici este vorba de o concepție învechită. Desigur, e natural ca fiecare, în tihna sa, cînd pisica toarce și împărăția greierilor așterne liniște, să fie furat de atmosferă, dar toate astea sînt mijloace de exprimare literară idilică ale unei epoci de mult apuse. Tot altfel trebuie considerate și dezghiocarea porumbului la clacă — pe baza proprietății private — precum și alte obiceiuri susținute în mare parte de reacțiunea clericală. Aceeași origine o au și iluminatul, sărbătorirea zilei morților, înconjurul hotarului, colindele de Crăciun și altele, pentru că toate aceste așa-zise manifestări familiale dezarmează țărănimea, frînează lupta noului împotriva vechiului.

Din cuvîntul unui inspector școlar, 1952.)

— Cîțiva butuci de viță și un piersic sînt de-ajuns ca să ne strîngă laolaltă. Poate chiar și în gîndurile noastre. Imaginează-ți că a trecut zăpada, că s-a scuturat de flori și vița. Fiecare butuc e încărcat de chiorchini. Treaba e isprăvită, pămîntul e nivelat frumos după ultima prașilă, încît se văd pe el și urmele păsărilor. Că vin la strugurii dulci coțofenele și gaițele. Tu, pitit, le gonești cu cîrîitoarea sau cu pușca de carbid. Șezi în fața colibei și trăgînd așa, din cînd în cînd, cîte-o pușcătură zdravănă, simți că n-ai nimic de împărțit cu lumea. Cît ți-a dat, atît a dat și cu asta te lasă-n pace, iar tu știi cum stai cu ea. Căci e drept că pentru tihna asta omul trebuie să știe cum stă cu lumea. Prin urmare, în cel de-al treilea an, cînd toate semnele anunțau o recoltă splen-

didă, m-am dus la preşedinte să-l întreb : Ei, domnule, cum stăm ? Că vezi, pămîntul l-am săpat, l-am plantat, ne-am omorît cu zile şi bani şi-acuma să ne spui, care o să ne fie cota ? Omul mi-a răspuns că încă nu ştie, dar să fim liniştiţi. Şi liniştiţi am fost. E minunată priveliştea de aici. Îmi place să privesc maşinile, jos, pe şosea. Cînd în sat te moleşeşte căldura, aici suflă vîntul şi în colibă e un parfum de pepeni de te-apucă toţi dracii, că parfumul ăsta nu atrage numai viespile, dar şi rudele. Ei, nu te grăbi, zic eu, hai mai bine să gustăm un pepene, nişte struguri şi pe urmă om vedea. Zău, cumnate, frumos mai e aici gospodărit totul ! De fiecare dată cînd stăm de vorbă, avem impresia că ne-am pierdut şi ne-am regăsit din nou. Şed aici fraţi, cumetri, nepoţi, vecini. Ne întrebăm : nepoţii oare unde vor ajunge ? În vii mai mari, unde deasupra porţii scrie : „Intrarea străinilor interzisă !“ Aici nu e nici o tăbliţă. Intrarea tocmai că e necesară. Acel soi de ocazii care, de obicei, lipsesc din viaţa noastră. Eu, ca să fiu sincer, nici n-aş putea să le găsesc un nume. E un sentiment ciudat, pe care nu-l pot numi. Ceva de parcă am fi altfel decît sîntem. La Gostat, de pildă, ne numără inginerul, ştiinţa e în capul lui, pentru că acolo trebuie să fie. Şi zice : oameni buni, faceţi aşa şi aşa. Pe cînd aici, eu număr ; doi oameni sînt uşor de numărat. Să zicem că eu scutur prunele, maică-ta le adună în poală. Foarfeca de tăiat viţă rămîne la mine în buzunar şi seara, că eu sînt propriul meu magazioner. Îmi cunosc butucii de viţă precum, se povesteşte, îşi cunoştea Napoleon ostaşii. Îţi cunosc cu ochii închişi parii : al patrulea din rînd e noduros, al treilea e strîmb, şi ştiu şi butucii, care e mai generos, care mai zgîrcit sau care e mai rău de boală. Între noi există relaţii personale. La fel stau şi cu pomii. Pe vîrful ramului sînt atîtea mere, cîte am lăsat eu. Pe ăsta îl mănîncă mezinul, pe celălalt băiatul mai mare sau sturzul şi aşa mai departe. Se urcă omul pe culme de-şi caută sturzul. Nu invidiez pe nimeni pentru sturzul ăla, putem să-l privim cu toţii şi în timp ce rărim sfecla la colectiv, dar să nu-mi spună nimeni că pe sturzul ăla nu trebuie să-l privească omul şi de unul singur. Că de ce s-a urcat Moise pe munte ? Dar Cristos de ce a rătăcit patruzeci de zile prin pustiu ?

— Ca să fie ispitit.

— Ispita e cugetare. Din cugetare se nasc chemările. Pe noi ne-au chemat să lucrăm pe contul nostru această coastă de deal.

(Să nu uităm, tovarăşi, că ţara noastră are condiţii deosebit de prielnice pentru pomicultură şi viticultură. Există la noi multe dealuri pe care cresc doar ierburi şi bălării. Dar tocmai aceste terenuri sînt indicate pentru plantarea de viţă şi pomi fructiferi. Să le cultivăm, să fie acoperite aceste pămînturi de meri, de peri, de coroanele înflorite ale caişilor şi vişinilor, de butucii producători de struguri dulci ca mierea. Astfel prilejuim bucurie întregii populaţii, iar pe mesele noastre vor ajunge fructe înmiresmate şi gustoase, izvor de sănătate şi una din marile bogăţii ale ţării.

Chemare, 1961.)

— Răspunsul meu era gata, numai gardul mai trebuia să-l ridic în jur. N-aveam însă posibilitatea, că ar fi costat foarte mult. Ei, încă un an, îi spuneam maică-ti. Şi ne duceam la culcare ca doi copii : încă trei sute şaizeci de zile şi vine Moş Crăciun.

— Cu sacul doldora de struguri ?

— Ei şi tu, cu sacul... Poţi spune şi aşa. Dacă-ţi mai aminteşti, ţi-am scris o scrisoare : pregătiţi-vă din timp, aranjaţi-vă în aşa fel călătoriile ca nu cumva să lipsiţi de la cules. Luaţi cu voi şi copiii, anunţaţi-ne din timp ziua sosirii, să vă aşteptăm în capul satului şi, mai ales, să nu vă aşteptăm degeaba ; şi nu care cumva să ne spuneţi că trebuie să mergeţi în Turcia, Persia şi Dumnezeu ştie pe unde ! Frate-tău mai mic, Jóska, s-a şi dus a doua zi la staţia de autobuz şi s-a întors acasă pe la miezul nopţii. Tu pe unde ai umblat ? l-am întrebat. În capătul satului, mi-a răspuns el. Şi pe cine ai aşteptat ? Păi, pe András, Pista, Gergely, Rubi, Gyurka, Árpi, Jolán Marika, Ilona... Nu trebuie să vină ? Doamne-Dumnezeule, băiete, mai e pînă atunci un an ! Maică-ta rîdea, că era cît pe-aici să-i dea lacrimile. Am ieşit în pridvor, că de aici se vedea

coasta. Noile livezi îți luau ochii. Făcuseră treabă bună și vecinii. Alții începură să ne poarte pică, de ne vorbeau de rău la președinte. Că și ei s-ar fi apucat de treabă dacă ar fi știut cum iese. Cu acest fel de a gîndi, bineînțeles că nu poți ajunge prea departe. Cel mult bombănești că dacă n-am eu de ce să aibă altul ! Nici nu știu de unde s-a pornit furtuna. Într-o zi mi-a ajuns la ureche cum că începuseră să discute în conducere că au greșit linia și n-ar fi trebuit să încuviințeze plantarea viței. Noi am muncit, iar ei au trecut prin asta pe o linie greșită. Într-o zi a venit unul de la forurile raionale și i-a frecat pe toți și toți ăștia au hotărît că într-adevăr greșiseră linia și, prin urmare, noi trebuie să oferim voluntar via obștei. L-am întrebat pe președinte, pe secretarul Sfatului, pe secretarul de partid : de ce ați făcut asta ? Pentru ce ne-ați păcălit, pentru ce ne-ați băgat în datorii, pentru ce ne-ați amăgit ? Mi-au răspuns că ei nu au nici o vină. Dar atunci cine-i de vină ? Raionul. Personal, cine ? Nu se știe. Asta este un păcat fără stăpîn. Uneori prind să umble păcatele astea fără stăpîn. Îmi pare rău doar că am muncit degeaba. Vor să distrugă toată plantația, pentru ca lotul să fie unitar. Alți patru ani de așteptate a recoltei. La urma urmei, dacă a ieșit așa, m-aș fi bucurat să le pot spune celor trei sate : iată via asta cît o batistă, recolta e excelentă, hai s-o mîncăm împreună. Dar n-am reușit.

(Contradicția ascuțită dintre noțiunea de „al meu" și „al nostru" a înfățișat-o strălucit tovarășul K. într-o expunere dintre ultimele, ținută la adunarea noastră. El a spus : Am stat de vorbă odată cu un brigadier care răspundea de un grajd de cai. L-am întrebat : „Ia spune-mi, unde-i mai bine, în gospodăria particulară sau aici ? Că doar după unitățile de muncă efectuate, cîștigi frumos ?" Drept care mi-a răspuns : „Desigur, acum e mai bine aici, despre asta nici nu încape îndoială, dar altădată eram, totuși, propriul meu stăpîn, iar acum nu mai sînt." Atunci unul dintre țăranii bătrîni îi făcu un reproș

violent: „Ce fel de stăpîn erai tu înainte? Aveai o gloabă răpciugoasă şi te şi credeai gospodar cu stare, iar acum eşti ditamai brigadierul peste douăzeci de cai. Acum nu mai eşti stăpînul unei gloabe răpciugoase; acum eşti stăpîn mai mare, stăpînul cailor colectivei." Asemenea răspunsuri frapante primesc cei care nu s-au dezbărat încă de trăsăturile individualiste.

Citat dintr-un citat, 1951.)

— Mergem acasă?

— Să mergem.

Am coborît coasta dealului, alunecînd şi ţinîndu-ne cu dibăcie echilibrul. Pe cărare, printre butucii de viţă. Trebuia să ne înfigem călcîiele în zăpadă, ca nu cumva să ne întindem pe burtă. Taică-meu arunca cîte o privire pe de lături şi în urmă spre creasta unde plănuise să-şi construiască o colibă. Nu-i secaseră încă vorbele, dar ce-a mai rămas de spus am înţeles din clătinările lui de cap. Avea dreptate Gergely, mai bine ar fi fost să hoinărim prin altă parte. După voioasa vînătoare de iepuri, acum îi pierise cheful. Taică-meu e ca o pînză de corabie: dacă nu suflă vîntul, se pleoşteşte. I-aş putea spune că vînturile au multe direcţii, că ţelurile sînt de multe feluri, dar n-are rost să-l consolezi acum.

— Iată-ne iar jos. Am mers destul de repede, zice, bine dispus. Puteam să şi cădem.

Eu: Asta se poate întîmpla uşor.

El: Dacă n-ai grijă, desigur.

Eu: De-acum trebuie tot mai multă grijă.

El: Pe măsură ce trece timpul.

Eu: Dar cînele ăla de ce-o fi şchiopătînd?

El: I-o fi tras careva un picior în dos.

Eu: Şchioapătă de piciorul din faţă.

El: Lui îi e totuna. Nu e voie să baţi cîinii.

Eu: Desigur că e cîine rău.

El: Ajunge rău dacă e bătut.

Eu: Şi totuşi se spune: cîinele e bun cînd muşcă.

El: Acela e un cîine stricat.

Eu : Ce, parcă dumneata nu l-ai pus la respect mai deunăzi pe al nostru ?

El : Da, dar cu ce ? Cu şapca ! (Rîde.)

Eu : Şi pe noi ne băteai tot numai cu şapca, cînd nu voiam să măturăm curtea.

El (rîde din nou) : Aia-mi-era la îndemînă. Şapca.

Eu : De-ar fi ca toţi să aibă la îndemînă numai şepci.

El : S-ar putea spune şi aşa. (Am ajuns acasă.)

Mama ne priveşte cum venim unul în urma celuilalt. Stă în mijlocul curţii, ţinînd în braţe lemne pentru foc. Cînd stă aşa nemişcată şi-şi trimite privirile în întîmpinarea noastră pe cărare, ştiu că, de fapt, ne face semn, cu toate că nu-şi ridică niciodată braţul.

RÎNDUNICĂ, VARĂ CÎND VA FI ?

Scrisoarea prin care mama mă cheamă din nou acasă e scrisă în fugă :

> „Dragul meu Copil am apucat şi vremea că sa aprins lumina în casa noastră şi e foarte frumos şi bine nu ne chiorîm lîngă lampa de petrol. O, cît sau chiorît copiii mei săracii cînd au învăţat acu văd cît înseamnă lumina şi te aşteptăm Nenea al tău Vasilică a murit Duminică îl înmormîntează vino te sărută Mama."

Am sosit spre seară, cînd se aprind luminile.

Lumina inunda casa şi-i făcea pe toţi să mijească ochii, clipind la vederea mea, cu obrajii îmbujoraţi sărbătoreşte. Planul de electrificare a ţării se oglindeşte în casa părintească şi în jurul ei în cîteva fărîme de lumină : cinci sau şase becuri ard în stradă, pe stîlpi, şi luminează dimpreună cu zăpada. Un bec de 60 arde în tîrnaţ, strîngînd în cercul lui cuşca cîinelui, grajdul, coteţul de găini, masa de vară, butucul de tăiat lemne. În prima odaie, sub vechiul abajur alb al lămpii de pe-

trol, arde un bec de patruzeci și unul asemănător atîrnă în bucătărie de o sîrmă din tavan.

Am adus în dar un aparat de radio. Pe dulapul din bucătărie acum cîntă, vorbește, spune știri și pur și simplu am senzația că s-a terminat pentru totdeauna cu tihnitele seri în care depănam amintiri, lungi istorioare de război sau trăiam împreună tăcerile pline de miez. Văd cum arde focul dar, din pricina muzicii *beat*, nu mai aud cîntecul flăcărilor. Văd pisica în lada cu lemne, dar n-o aud cum toarce. Desigur, asta e o nostalgie fără rost ; poate că-mi dă tîrcoale doar mie, cu vechile amintiri ale copilăriei. Pe mama în schimb, după toate semnele, o preocupă prezentul și nu se mai poate sătura de miracolul fierbătorului electric. Ingenioasa sîrmă electrică se introduce în apă și, după cîteva minute, totul începe să clocotească și omul nu mai trebuie să alerge înnebunit după așchii pentru foc.

— Fiule, dar asta e o adevărată minune ! rîde ea și nu îndrăznește încă să se apropie de oală.

Deschide și ușa ca, dacă explodează sau mai știi ce se întîmplă, să avem pe unde fugi. Tata instalează antena ; găurește pervazul ferestrei, întinde sîrme, și iar este radios, și iar se umflă pînzele corăbiei, căci iar face planuri.

Îl privesc și, în lumina crudă, parcă e mai bătrîn. I s-au înmulțit brazdele feței. Dar desigur și ale mele. Acum, am mai ieșit din liniștea și negura lămpii vechi, ne-am trezit parcă dintr-o dată cuprinși de o ciudată neajutorare ; această lumină nouă ne luminează parcă și coastele.

Dorm în odaia din față. Pe timpul cît stau eu acasă, Rozica, învățătoarea de la școala românească, s-a mutat în vecini. Astăzi mai las să ardă ambele lămpi, cea electrică și cea cu petrol. Cea cu pălăria strîmbată șade tristă pe noptieră, pîlpîind din cînd în cînd și suflîndu-mi în obraji un aer cald. Flacăra cea tînără îmbătrînește deodată cu mine și adoarme deasupra filelor unei cărți.

Parcă ar fi mai vie decît cealaltă, care e rece, uniformă și triumfătoare.

Spre ziuă, cînd trag perdeaua ușii, în mijirea albăstrie a zorilor, aud mișcare în camera vecină, apoi șușoteli, și îi văd pe urmă pe bătrînii mei șezînd pe marginea patului. Se uită. Probabil pentru întîia oară iau cunoștință de faptul că iarna le bate la geam, dar mai degrabă își dau seama pentru întîia

oară că au o sarcină nouă, aceea de a aprinde lumina. Tata iese de sub pătură, face trei paşi pînă la uşă şi, după o scurtă ezitare, răsuceşte comutatorul. La lumina care izbucneşte din bec, aproape sonoră, îşi apleacă deodată capul şi-şi ascunde faţa-n palme. Pe urmă se strecoară tiptil înapoi în pat, lîngă mama. Şed acolo amîndoi, niţel aplecaţi înainte, refugiindu-şi feţele după palme :

— Nu te uita dintr-o dată, răsfiră mai întîi degetele, zice tata.

— Parcă văd stele, răspunde mama.

— Închide ochii.

— Şi dacă-i închid, tot le văd.

— Nu face nimic, numai să vadă omul ceva. Întoarce-te şi tu spre fereastră.

Se întorc amîndoi spre fereastra care împacă oarecum lumina dinăuntru cu cea din afară. Şed aşa o vreme, apoi, ca la un semnal, înalţă capetele, deschid ochii, şi se miră de parcă ar fi nimerit din greşeală cine ştie unde.

Cu ochi obişnuiţi la sclipirile candelabrelor, la care numai inima nu mi s-a putut acomoda niciodată, apar în uşă, întrebînd :

— Ei, aţi reuşit să vă sculaţi ?

— Încercăm să ne obişnuim, fiule, îmi spune mama rîzînd scurt şi deschizînd radioul.

— Auzi, ăsta vorbeşte ungureşte ! — se opreşte tată în prag, pe urmă se aşază şi ascultă sfatul agronomului. De unde vorbeşte ăsta, fiule ?

— Păi, din studio.

— Trebuie să fie interesant, vorbeşte despre fluturi.

— Nu despre fluturi, despre plantele cu flori ca fluturii.

— Auzi dumneata ! Şi de ce ?

— Aşa. Pentru noi adică, emisiune pentru sate.

— Asta e un fel de deşteptare ! — îi scapără lui tata ochii de fericire că a găsit expresia potrivită şi adaugă : La cătănie ne goneau din pat cu goarna, ăştia ne gonesc cu emisiunea pentru sate. Dar poezii o să spună ? „Găina mamei“ sau ceva asemănător ?

— E devreme încă, răspund, la ora asta artiştii dorm.

— Şi pe urmă, pe stomacul gol nici nu pot spune poezii, adaugă mama cu adîncă înţelegere.

După aceea urmează știri din producție. Un crainic cu o voce ca de clopot, profund emoționat, de parcă ar anunța izbucnirea vreunui război mondial sau moartea a cine știe cărei personalități, ne aduce la cunoștință că cei din Mădăraș au instalat parazăpezile și au trecut la împletirea coșurilor de papură.

— Am aflat-o și pe asta, exclamă tata, bînd un pahar de lapte bătut. Iese pe urmă, leagă cîinele și pînă se întoarce emisiunea s-a terminat. Vocea ca de clopot ne anunță că vor reveni din nou pentru cîte o jumătate de oră, la prînz, spre seară, dar cel mai sigur mîine dimineață la aceeași oră. Tata scotocește după un creion, ca să-și noteze orele de program, pe marginea ziarului. Orele 13, orele 17, pe urmă se întoarce spre mine și-mi comunică o entuziastă idee, care i-a venit pe loc :

— Flecuștețele astea multe de cîte o jumătate de oră ar trebui lipite cap la cap. Ăștia fac ca tușă-ta Roza : Nu stau, maică, mă grăbesc. Abia îmi beau ceașca de lapte bătut și „emisiunea noastră a luat sfîrșit"!

— Mai bine pune ceva pe foc și nu mai fă atîta politică, bagă mama de seamă că pierdem vremea pe lîngă aparat. Avem destule alte griji.

Și astfel pune capăt consfătuirii. Pe frate-meu îl mînă într-o parte, pe taică-meu într-alta, cu treburi casnice urgente, iar mie îmi iartă că nu fac nimic și numai privesc în foc, întrebîndu-mă oare ce gînd subteran, ce corelații ascunse și ce soi de însetare îl îndeamnă pe tata să se întoarcă mereu la „Găina mamei", poezia lui Petöfi, „recitată" cîndva ? În această epocă de a doua renaștere, tocmai la acel nivel al existenței de unde privesc eu acum în flăcările focului, Petöfi — și ca noțiune colectivă de ideal al culturii naționale — e un izvor de lumină atît de misterios cum e luceafărul de seară pe cer, și acest izvor e prezent chiar și pe după genele închise, dar de la nemăsurată distanță ; un singur titlu de poezie, sau poate două-trei în cîte-o casă mai răsărită, poate isca lumini strălucitoare. Totuși, rezultatele unei anchete mai amănunțite ar provoca o amară decepție.

Am întrebat-o pe una dintre verișoarele mele, care a terminat șase clase elementare :

— Unde s-a născut Petöfi Sándor ?
— Nu ştiu.
— Dar Isus ?
(Zîmbeşte mirată, întrebarea i se pare mult prea uşoară.)
— Doar fiecare copil ştie că Isus s-a născut în iesle.
— Dar unde ?
— Cum unde ? La Bethlehem.
— Cîţi ani avea Isus cînd l-au răstignit ?
— Era tînăr : avea treizeci şi trei de ani.
— Dar Petöfi Sándor, cînd a murit ?
— Am auzit că şi el era tînăr, dar exact n-aş putea spune.
— Aproximativ ?
— (Ochii îi scapără, privirea devine neliniştită, îşi încreţeşte fruntea.)
— Nu ştiu.
— Unde a ţinut Isus cuvîntarea de pe munte ?
— Desigur că pe munte !
— Ce a spus mulţimii ?
— A spus : Fericiţi cei săraci cu duhul căci a lor va fi împărăţia cerurilor. Fericiţi cei ce suferă căci ei vor fi mîngîiaţi. Fericiţi...
— Ce a spus Petöfi mulţimii ?
(Buze supte, privire pierdută.)
— În general ?
— Nu în general. Într-o zi vestită, la mijlocul lui martie, a recitat o poezie vestită.
— Zău că nu ştiu.
— Isus a avut nevastă ?
(Uimire, clătinarea capului, plină de repros.)
— Cum să fi avut nevastă, singurul fiu al lui Dumnezeu !

(Privire speriată către fereastră : nu cumva a auzit Domnul blasfemia ?)

— Pe soţia lui Petöfi cum o chema ?

— Doamna Petöfi.

(Un chiţcăit triumfător.)

— Spune-mi repede un cîntec despre Isus.

(Ridică din umeri, superior. Semn că întrebarea e uşoară.)

— Vine Fiul binecuvîntat, Isus, Isus, Isus...

— Un cîntec de Petöfi ?

— Mai degrabă ştiu bărbaţii. Că ei beau şi cîntă.

— Cine au fost apostolii ?

— Întîi şi întîi Ioan, pe urmă Petru, Matei, Iacob, ba chiar şi Andrei... (rîde).

— Cine a fost regele Matei ?

— Păi, a fost tocmai el. Adică regele.

— Ce ştii despre el ?

— Ce ştiu şi alţii : a murit regele Matei, a murit dreptatea. Acum nu te supăra că am spus-o. Ai scris odată că nu-i poţi suferi pe regi.

(Rîs satisfăcut.)

— Dar poezii îţi place să asculţi ?

— O, desigur, foarte mult !

— De ce ?

— Pentru că poezia se exprimă aşa de frumos. Pentru că ştiu şi eu cuvintele acelea, dar nu-mi vin în minte.

(Apoi tăcere, un mic gest speriat, poate după o poezie a cărei atmosferă i s-a zaharisit în memorie.)

În scrisoarea prin care mă chema acasă, mama pomenise că „Nenea al tău Vasilică a murit duminică îl înmormîntează". Înainte de a intra în ograda vecinului nostru de odinioară, mă opresc o clipă în poarta dinspre stradă. Caut

unghiul de vedere al copilăriei ; înspre apus, cerul pătat cu roşu şi pinul ciuntit. De aici îmi aduc aminte de răposatul care privea parcă de pe orizont — mărit ca într-un joc de umbre şi tot mai subţiat de boală — spre noi, care ne făcusem casa mai jos, în stînga drumului. De cîte ori mă uitam la el de la fereastra casei noastre, de obicei tăia lemne, repara acoperişul ori săpa în grădină ; mereu aceleaşi gesturi şi aceeaşi rîvnă, în ritm din ce în ce mai lent, pînă ce a devenit o veste tristă în scrisoarea mamei. Şi acum mi se pare că doar s-a ivit aşa, pe orizont, în dreptul pinului şi a azvîrlit securea.

Atîta tot.

Văduvei sale pînă şi salutul meu îi merge la inimă, lacrimile-i curg şi, cu o mişcare bruscă, respinge orice consolare. Parcă ar spune : ce valoare mai are cuvîntul din moment ce nu e capabil de altceva decît să ateste ceea ce s-a întîmplat.

Îşi aminteşte mai degrabă de ceea ce a fost şi nu mai este.

Astfel mi se derulează în faţa ochilor filmul specific al unei căsnicii mixte din cîmpie, a unei căsnicii la capătul căreia au răsunat două turle de biserici, românească şi ungurească, au tras cele patru clopote, precum au făcut şi la începutul ei. Pe de o parte gestul voia să însemne compasiune, pe de altă parte însemna continuarea unei vechi controverse. Pe feţe se citea întrebarea : în ce fel oare se va orîndui soarta din lumea cealaltă a defunctului ? Din cer privea la sicriu un Dumnezeu cu două feţe ; cu un ochi îndreptat spre ungurii reformaţi a consolat-o pe văduvă, cu o privire ortodoxă i-a deschis calea spre împărăţia cerurilor robului său Vasilică Moldovan. Cazul nu-i putea fi străin, doar după părerile ulterioare ale cetei îndoliaţilor a fost de atîtea ori prezent în mijlocul tocmelilor familiale. Poate că Domnul a fost prezent chiar de la început, atunci, la dezlănţuirea pasiunilor, în mulţimea de glasuri care se împotriveau acestei căsnicii, care nu puteau înţelege de ce dragostea nu a luat în seamă totul după firea şi vechiul ei obicei şi nu-şi recunoaşte nici propria ei vremelnicie. Dar toate aceste certuri ale dragostei şi nestatorniciei, conform obiceiului, se potolesc în patul nupţial. Cuvîntul hotărîtor e pronunţat, în locul taţilor şi al mamelor, şi poate chiar şi în locul tinerilor îndrăgostiţi, de trupurile înfierbîntate. După aceea urmează copiii, ce-şi aşteaptă în leagăn,

pe rînd, botezul. Prin părţile noastre împărţeala asupra viitorului pruncului e făcută în felul următor: fetele trebuie să moştenească religia mamei şi, bineînţeles, limba ei, iar băieţii moştenesc atît limba cît şi religia tatălui. „Parcă aşa e şi drept" — spune părerea generală, rezervîndu-şi, desigur, celelalte obiecţii pentru alte ocazii asemănătoare. Cu asta treaba comună e încheiată, pentru că restul rămîne în seama familiei. Şi poate şi a spontanelor forme spirituale care se vor naşte. Pe distanţa dintre vălul de mireasă şi cel de doliu intenţiile subiective de împărţeală lingvistică se dizolvă în decursul procesului obiectiv. Începutul e bilingv, pe urmă predomină cînd o limbă cînd alta, iar apoi rămîne o singură limbă, cea pe care o impune raţiunea practică. Dangătul clopotelor continuă. În memoria Dumnezeului cu două feţe pactul încheiat se încurcă şi, de altminteri, Dumnezeu are acum alte treburi, căci din nou a fost răpită o fată din împrejurimi.

— Bărbatul meu a fost un om tăcut. Poate prea tăcut.

În casă se găsea o carte de poveşti de-ale lui Benedek Elek. Noi o citeam aici cu voce tare, iar nenea Vasilică tăia tutun şi-l presăra cu zahăr, în timp ce ne arunca din cînd în cînd o privire, ca şi cum i-ar fi părut rău că el nu înţelege povestea. Noţiunile a două limbi îi zburau pe lîngă urechi, pe una o vorbea, pe cealaltă o asculta, cum ar fi ascultat vocea vîntului sau a ploii. Jánoska se lovea la picior şi i se plîngea maică-si în ungureşte. Maică-sa povestea totul bărbatului ei în româneşte, bărbatul se răstea la copil pe româneşte că ar putea fi altădată mai atent, iar copilul fugea în curte şi începea să se văicărească pe ungureşte de durerea piciorului. Existau şi alte forme ale zbuciumului zilnic, manifestate între aceste două ţărmuri. Venea de exemplu preotul maghiar, atunci cînd fata cea mai mare trebuia să se prezinte la comuniune şi să dobîndească taina cheilor. Venea preotul român şi stropea prin casă cu aghiazmă, în timp ce dascălul băga banii în buzunar. Apoi apărea din nou Benedek Elek cu poveştile lui, iar nenea Vasilică se retrăgea iarăşi în tăcere. Fiinţa lui trăia mai departe, prelungită prin copiii săi, trăia prin semnalmente izbitoare şi de neşters, trăia în limba cu accente încăpăţînate şi singuratice. Împreună cu vocalele maghiare care nu se pot strecura într-o altă limbă, cum nu putea răposatul să pronunţe *a*-ul şi *ö*-ul maghiar. El se re-

trăgea după liniile de apărare ale propriei sale limbi, ori de cîte ori încercam să-l atragem în cîte-un joc de cuvinte. Atunci ne dădea cîte-un bobîrnac şi zicea : „Vreţi să vă rîdeţi de mine, ştrengarilor !“

Cuvîntul prost pronunţat îl putea face ridicol : comicul situaţiei şi zîmbetul indulgent al auditorului l-ar fi făcut să se simtă stingherit. După cum simţea o putere, o siguranţă familiară în vorbirea corectă. Se prea poate ca uneori să fi meditat asupra unor astfel de probleme, căci o dată mi-a spus : „Băiete, limba e ca muierea. Dacă nu e iubită, se ofileşte.“

Văduva mă descoase despre cum o mai duc. Eu n-o întreb. Ştiu că e în doliu. Dar peste o clipă îmi zîmbeşte, spunîndu-mi să nu cumva să uit s-o vizitez de Crăciun.

Şi dacă tot am pornit-o, mă gîndesc să-l vizitez şi pe vărul meu F. D., care locuieşte în capătul celălalt al satului. La el situaţia e inversă, adică nevastă-sa e româncă, cumnata mea cea cu rîs cuceritor.

Străbat fragedul covor de nea aşternut peste cîmp şi mă caţăr apoi pe deal, de unde orizontul se lărgeşte şi pot număra casele.

F. D. locuieşte într-o casă de chirpici, scundă, cum am văzut la arabi, crezînd că e vorba de un stil naţional, cînd colo e numai de nevoie. Un gard ce-mi ajunge pînă la genunchi, un geamlîc, o cuşcă pentru cîine cît o colivie, purcelul legat de un stîlp, cîteva găini şi, în mijlocul lor, încălţat cu nişte sandale şi numai în cămaşă, cu vechea lui înfăţişare de lungan, slab ca un ţîr, vărul frînge nuiele pentru foc. Vreascul i se opreşte între mîini, iar cuvintele îi ies din gură a mirare :

— Ia te uită !

Ne îmbrăţişăm, mă bate pe spinare, mă cară în casă o dată cu nuielele. Prin uşa deschisă, ca atunci cînd ridici capacul de pe o oală, năvăleşte aburul, îmbîcseala cetei gălăgioase de copii. Chiar dacă aş închide ochii, nările tot ar şti să-mi spună ce e pe plită şi ce e pe masă sau ce e sub pat. În oală fierbe fasolea, pe masă e ceapă tăiată iar sub pat s-a pişat mîţa. Nevasta nu-i nicăieri. N-o văd.

Îmi scot paltonul şi mă aşez la capătul patului, care scîrţîie şi se clatină sub mine, cu toate că nu trag prea greu la

cîntar. Aprindem cîte o țigară, tragem din ea cîte un fum, număr copiii din ochi și constat că deocamdată sînt patru, care mă privesc cu toții de parcă aș fi picat printre ei prin horn.

— Ce mai faceți ? întreb.

— Așa cum vezi.

— Unde e Maria ?

— D-apoi aia s-a dus, îmi spune vărul rușinat, m-a lăsat.

— Dar ce s-a întîmplat ?

Dă din mînă. Cine-ar putea enumera toate cîte s-au întîmplat ? Cele două pogoane ale lor au fost luate la colectiv. El nu a vrut să rămînă și a plecat miner în Valea Jiului. Nici acolo n-a prins rădăcini. A venit din nou acasă, dar colectivul nu prea îi are la inimă pe cei ce umblă de colo-colo, așa că omul și-a luat iar lumea-n cap. Femeia ba era cu el, ba era singură. Nu suporta modul acesta de viață dezordonat, s-a rugat, a plîns, a țipat, a cerut puțină continuitate. Dar D., cu firea lui violentă, nu era în stare să se stabilească undeva și, mai ales, să suporte tot ce, după el, e nedrept. Divergențele s-au iscat cu prilejul unui bal de sîmbătă seara.

— Plutonierul m-a dus sus, în biroul Sfatului, iar nevesti-mi, care venea plîngînd în urmă, i-a ordonat să rămînă în fața ușii. A tras perdeaua și pe urmă mi-a lipit vreo cinci-șase perechi de palme.

— Și tu ce-ai zis ?

— Am zis că eu nu sînt de acord cu asta. Plutonierul mi-a răspuns că pe el nu-l interesează părerea mea și că pentru el contează doar ca afacerea să rămînă între noi, că dacă o povestesc cuiva mă mai pot alege cu cîteva perechi. Desigur că i-am promis să-mi țin gura. Cînd am ieșit pe ușă, mi-a strigat să mă piaptăn, ca nu cumva să-și închipuie careva că am fost bruscat. Maria a întrebat ce-a fost. Eu i-am zis : uite, am stat nițel de vorbă. Ea, bineînțeles, mi-a văzut urmele pe față și iar a început să plîngă.

— Dar de ce nu te-ai dus să-l reclami ?

— Pentru că i-am promis să nu spun nimănui.

— De asta te mai puteai duce.

— Începusem și eu să mă gîndesc, dar am ajuns la închisoare.

Rîde ca de o șotie izbutită.

— Pe cît timp te-au închis ?

— A... cîteva luni acolo... Pentru o jumătate de sac de făină... Muierea a rămas din nou singură. Aşa că s-a săturat de viaţa asta a noastră şi s-a dus acasă la părinţi. Pe unul din copii îl aduce, pe altul îl duce, facem cum putem.

Între timp copiii s-au mai îmbunat şi cele patru perechi de sprîncene împreunate pe frunte se reaşază frumos, pe rînd, la loc şi începem să stăm de vorbă, cu unul în ungureşte, cu altul în româneşte, căci cunoştinţele lingvistice li s-au format după cum au stat pitiţi în umbra unuia sau a altuia dintre părinţi.

Înveselit puţin, tatăl îi caracterizează astfel :

— Cel care se smiorcăie acolo în colţ, vorbeşte mai mult limba mă-si. Era încă foarte mic cînd am plecat să muncesc la mină, nu m-am putut ocupa de el. Ălălalt, care se scobeşte în nas, pare că este cel mai deştept. Îi umblă limba în două feluri la perfecţie. Ăsta profesor ar trebui să ajungă, că de l-ai fi văzut, cînd era încă pace în casă, cum îşi rotea capul cînd spre mă-sa, cînd spre mine, ca floarea-soarelui cînd se trezeşte că-s doi sori pe cer. Ei, ia spune-i ceva domnului scriitor, nu te ruşina !

— Ha ! îmi spune copilul, luînd-o la sănătoasa pe uşă afară.

— Acum nu vrea, zice D., uitîndu-se în urma copilului, simte că are de-a face cu cineva mai deştept decît el.

— Dar ăsta cu ochi albaştri ? mă întorc eu către al treilea şi îl iau în braţe, dar cînd începe să dea din picioare îl scap înapoi în pat.

— Ţapule ! se răsteşte taică-său la el, de ce-l loveşti în burtă pe tovarăşul ? Apoi către mine : Ăsta trebuie să ajungă rabin, că de cînd a plecat mă-sa nu face altceva decît să-mi bombăne.

— Destul de rău că a plecat, îi spun eu, ce crezi, ce-am putea face s-o aducem înapoi ?

— Ei, născocim noi ceva.

Caută, deodată, să schimbe vorba. Nu-mi rămîne deci decît să dau tîrcoale subiectului convorbirii, să umblu cu fereală, ca printre cioburi. Să consumăm, dacă se poate, fără răni această întîlnire.

Nu se prea poate căci, în cele din urmă, copilul mai mic începe să plîngă ; vrea să-şi vadă mama.

După-amiază unchiul Zs., văr de-al doilea cu taică-meu, mă distrează la un pahar de vin, povestindu-mi visele sale. Are de-o întreagă carte de vise. L-a văzut şi pe Stalin, l-a văzut şi pe Churchill, şi pe cumnatul său căzut în război, pe iubita de odinioară, din Bucureşti, briceagul pierdut, şi raiul, ba chiar şi propriul său suflet. Ieşea pe fereastră în chip de fum.

Întrucît nu există nimic mai plictisitor decît fantasticul, nu urmăresc conţinutul istorioarelor lui, ci particularităţile lor formale : şi felul rostirii e ca şi cum s-ar săvîrşi un vis.

Parcă văd cum i se desprind şi cad cuvintele, scăpate din statornicia memoriei. Pînă şi noţiunile cele mai apropiate capătă forme bizare, de neînţeles. Aşa atîrnă ceasurile lui Salvador Dali în copac şi cad ca nişte plăcinte necoapte de pe tăblia mesei.

Îl întreb pe unchiul, el în ce limbă visează ? Îmi răspunde că amestecat. Cu preşedintele Sfatului comunică în româneşte, iar cu mine, de pildă, în ungureşte.

— Întrucît şi tu mi-ai apărut o dată în vis...

Dar de cele mai multe ori unchiul Zs. nu vede ci aude visul. Odată cineva a strigat după el : *bărzăune !*

— Bărzăune ? Ce-o mai fi şi asta ?

— O insectă.

— Atunci precis că te-a strigat taică-meu, că numai el pomeneşte la furie de insecta asta.

Altă dată se căţăra pe scară şi fiecare treaptă scîrţîia cuvinte. Cînd a călcat pe cuvîntul „spin“, s-a prăbuşit. I-a pierit pentru o vreme răsuflarea, pe urmă a început să cînte :

Rîndunică, surioară,
O să fie primăvară, o să fie oare vară ?

Ţinea s-o înveţe şi pe nevastă-sa. Îşi relatează eşecul ca pe o aventură interesantă. Cînd se împotmoleşte în relatare, adaugă ţigării pe care o primeşte şi cîte un cuvînt de împrumut.

— Îi spun : îţi cumpăr o năframă înflorată dacă spui : *fecske*. E din cîntecul acela : „O să fie primăvară, o să fie oare vară ?“. O să fie, o să fie, nu-i du grija, zice muierea. Dar de rostit nu poate să-l rostească, nu vrea să se facă de rîs. Nici chiar în faţa mea. Întreabă : ce-i aia ? — Rîndunică. Ea

credea că e iapă. Pentru că i-a auzit pe căruţaşi că-şi mînă calul şi zbiară : dii, *fecske* ! Nu-i iapă, îi zic. E pasăre în văzduh. Zboară aşa, în zig-zag, hai spune şi tu : *fecske*. Cică să nu mă prostesc. Să-i dau de mîncare purcelului. I-am dat de mîncare şi am început din nou : spune frumos, *fecske* ! M-a plesnit cu cîrpa de vase. Rîzînd, bineînteles. Nu există femeie mai răbdătoare pe pămînt. Am băut o sticluţă de vin, am început să cînt din prag : *Rîndunică, rîndunică, pasăre din ceruri zugrăvită...* Cîntă, femeie ! Şi să întrebăm împreună : o să fie primăvară, o să fie oare vară ? O să fie, zice, dacă mă culc. Nici gînd. Nu mă culc nici pentru toţi dumnezeii din ceruri nu mă culc, pînă nu-i spui păsării ăleia pe nume... Mi-a desfăcut şireturile de la bocanci şi mi-a făcut patul. Aia nu-i pasăre, zice, decît în capul meu. Aşa-i. Nu e pasăre. Eu sînt, chiar eu. Nici aşa nu vrea să spună. N-am decît să fiu eu de o sută de ori, căci eu nu vreau decît să-mi rîd de ea. Culcă-te. Cum să semeni tu cu pasărea aceea ? Eşti un măgar beat şi-ţi arde de zburat. Păi da, dar numai cu nevestica mea dragă. Cîntecul ăsta l-am învăţat de la domnul învăţător. Rîndunica pleacă toamna, dar primăvara se întoarce. Iar eu zic : „Dar eu nu te-oi aştepta, fă-ţi cuibul la casa mea." Atunci m-a răzbit şi plînsul. Mi-am adus aminte că am să mor. Tu, muiere, nici dacă mor nu spui : *fecske* ? Atunci a început şi ea să plîngă : că nu-i era de-ajuns cuvîntul ăla, rîndunica, acum o mai chinui şi cu moartea mea. De Paşti, au venit ţiganii cu cîntatul şi am dansat. Ne potrivim la dans. De fapt, aşa ne-am cunoscut. Dansînd împreună, în sunetul viorii. La mulţi ani, de nu-ţi e cu supărare. Vrei să mă ajuţi ?...

— Cum să nu vreau să te ajut !

— Nici nu ştii ce mi-aş dori.

— Cum să nu ştiu ?

— S-aud. Plătesc un kil de vin.

Mă reazem în coate faţă-n faţă cu el şi încep să îngîn : *Rîndunică, surioară, o să fie primăvară, o să fie oare vară ?...* Iar el se uită la mine cu tristeţe cucernică, apoi mă îmbrăţişează, mă sărută şi-şi şterge ochii cu dosul mîinii.

Începe să mă descoase, cum de i-am ghicit gîndul ? Îi zic că, pur şi simplu, am fost atent. Nu, asta nu e cu putinţă. Nu ajunge să fii atent. A încercat şi el de multe ori, dar fără rezultat. Altceva trebuie să fie la mijloc.

— Lasă, o s-o dezlegaţi mîine, spune mama, cu intenţia de a strînge masa.

Ruda cu rîndunica o ţine morţiş :

— Acu' trebuie să-i dăm de capăt, acu', pînă nu-i prea tîrziu.

Şi, dacă vreau să ştiu, el are să-mi dezlege propria mea taină :

— Asta eşti, un mare vulpoi ! mă bate pe umăr. Nu cu mintea, ci cu inima ai ghicit. Căci te văd eu, mintea-ţi umblă în altă parte, dar cu inima mă asculţi.

— Adică pe unde-mi umblă ? vreau eu să clarific treaba.

— Păi pe-aici şi pe dincolo : *C-ai venit şi astă-vară, cînd mîndrele mă lăsară* — ritmează cu degetul o melodie rămasă în auz.

Îl văd după mişcarea capului că, şi în drum, prin grădină, îngînă acelaşi cîntec despre aceeaşi rîndunică...

CUMNATE, DUMNEATA NU PRICEPI !

În cursul dimineţii s-a ţinut şedinţa organizaţiei de partid. P. nu a fost reales organizator, „hăitaş de şedinţe" după cum singur se poreclise, fără cea mai mică intenţie autoironică. Acum, cînd stă aici, în faţa mea, aşteptînd parcă o mîngîiere din parte-mi, îi privesc faţa cam dezamăgită, abătută, şi parcă-l simt că mă întreabă : oare cine şi-o fi băgat coada de s-au petrecut toate acestea ? Ştiu că s-ar cuveni să-l consolez, ţinînd cont de legăturile noastre de rudenie.

Cum nu-i cunosc meritele, încep prin a-i spune că important e ca noi să fim sănătoşi, restul trece. În ceea ce-l priveşte, el nu aşteaptă mîngîierea mea, căci începe de îndată să se autoconsoleze. Şi astfel aflu că postul ăsta de „hăitaş" pentru şedinţe nu-i o treabă plăcută şi mai are şi dezavantajul de a fi menit zilelor de sărbătoare, cînd oamenii trebuie adunaţi pentru cine ştie ce temă la ordinea zilei. Ce-l doare mai mult e, desigur, că urmaşul său vine la o treabă gata făcută. Asta sigur că e uşor. Ce anume e gata făcut ? întreb. Ceea ce nu mai trebuie făcut.

Are la dispoziţie o jumătate de oră, întrucît şedinţa s-a suspendat, ca să-l caute pe ţiganul ce figurează la punctul doi al ordinei de zi. Pentru nenumărate abateri va trebui mustrat, eventual exclus, dar asta o va decide raionul.

— Cel puţin dacă l-ar găsi pe tipul ăla, zice. Asemenea pauze pentru căutarea ţiganului au fost de mai multe ori. Ţiganul ăsta e destul de deştept : ori se ascunde, ori se preface bolnav. Ştie că o dată şedinţa trecută, toată lumea devine amabilă cu el, căci doar severitatea ţine de intimitatea şedinţei şi nicidecum de exterior.

Se pare că delictul ţiganului, mai bine zis noul său delict, ar fi furtul unui caş şi al unei oi, în timpul tîrgului de toamnă. Şi de aceea trebuie urgent găsit. P. se uită pe fereastră, apoi strigă după cineva :

— Îl cauţi pe ţigan ?

— Da' tu ?

— Şi eu. Anunţă-mă cînd l-aţi găsit.

Pînă atunci putem să limpezim întregul înţeles al ostenelilor lui P.

— Situaţia e, explică el, că în una mie nouă sute cincizeci, cînd am fost eu ales, munca era cu mult mai grea faţă de acum. Cea de azi e o nimica toată. Dacă nu mă înşel, numărul şedinţelor a scăzut la un sfert. Acum îl prelucrăm pe ţigan şi plecăm acasă. Dar ce-a fost atunci ?

În ajunul Crăciunului organele raionale începeau mai întîi să se intereseze prin telefon cum se prezintă perspectivele de sărbători şi dacă sînt de aşteptat manifestări.

— Eu, desigur, le spuneam că sînt de aşteptat, şi că pot să vină liniştiţi. Pentru că or să fie colinde, irozi şi alte obscurantisme interesante. Desigur că ei înţelegeau prin asta ceva ce n-ar fi trebuit să fie.

Numai lui P. i-a fost mai greu la început, pentru că trebuia tot timpul să-şi coordoneze felul său de a percepe realităţile cu limbajul delegaţilor de la raion. Cele cu care nu erau de acord delegaţii erau numite *manifestări*. O cugetare rostită într-o doară, o părere contrarie, sau simpla lipsă de informare. Despre esenţa fenomenului P. fusese lămurit de unul dintre responsabilii de la raion, un învăţător plecat din sat, care-i explicase problema în timp ce transportau peşte de la Zaul de Cîmpie. Iată pilda : lacul e neted şi demonstrează unitate. Dar ici-colo sare din cînd în cînd cîte-un-crap.

Ei bine, nu se poate ști de unde și cînd sare. Asta este *manifestarea.* De aceea trebuie să fim vigilenți. Tot astfel și în Ajun. Trebuie organizate o serie de adunări, ca să contrabalansăm situația. Ca atare, începură să apară următoarele adunări : adunarea agitatorilor, adunarea învățătorilor, adunarea gospodinelor, mobilizarea tineretului pentru concursul cultural. De la o zi la alta, numărul delegațiilor de la raion era în creștere. Dar nu numai de la raion ci și de la organele regionale. Biroul Sfatului era plin de ei. Și fiecare îi cerea lui P. oameni pentru desfășurarea adunării, de fapt, fiecare, după însărcinarea ce-o avea, îi cerea lui P. partea ce i se cuvenea din sufletul și trupul satului. De pildă unul, mortcopt avea nevoie de treizeci de suflete ca să-și țină conferința despre originea omului. („Minimum !") Dar repede, în treizeci de minute. Tot nu vrea să vorbească mult în sala neîncălzită. Un altul trebuia să aducă la cunoștință niște legi noi, un al treilea să cînte și să danseze, ba, se mai găseau unii care fuseseră trimiși să facă scamatorii. Pe deasupra, un camion cu artiști amatori de la o uzină aștepta la marginea satului ; cică, dacă va fi lume, își vor juca piesa lor anticlericală, iar dacă nu va fi, atunci se vor duce în satul vecin. Mai adăugați-i pe cei cîțiva inși care apăreau pe neașteptate și se interesau de muncile agricole de iarnă, de împletitul coșurilor, de sănătatea publică, de fecundarea artificială a oilor sau despre ce-o să predice preotul. Lui P. îi fierbeau creierii și, pe lîngă faptul că nu știa despre ce o să predice părintele, habar n-avea de unde să facă rost de atîția oameni pentru toți delegații. Femeile spală, curăță, deretică, aprind cuptorul, iar bărbații aleargă după vin, după lemne și e greu să-i oprești din drum. Unii îl sfătuiau să pună să se bată toba. Cum, nici tobă n-are satul ? Delegații rămîneau uimiți. Erau nerăbdători și nervoși, pentru că și ei se grăbeau acasă, pentru aceleași sărbători, dar trebuia încheiat procesul-verbal care să ateste cîți le-au ascultat prelegerile și cîți au luat cuvîntul. Urla săracul crainic al Sfatului și de cîte trei ori pe zi. În timpurile acelea, cum lupta de clasă trebuia ascuțită, omul nostru era mai tot timpul răgușit. „Doar toată epoca aceea gălăgioasă, cred că ești de acord, a trecut prin gîtlejul omului !" Pe urmă, garda organizată în seara de Crăciun cădea de obicei în sarcina lui P. Pentru că tot de obicei, dintr-un motiv sau altul, președintele era chemat de urgență acasă la

Tîrgu-Mureş, şi, tot de obicei, secretarul se îmbăta încă de duminică, în timpul cumpărării vinului. Rămînea deci responsabilul cu adunările. Plutonierul îi ordona să i se alăture şi astfel străbăteau împreună uliţele şi le explicau colindătorilor că ceea ce fac ei e, de fapt, o serenadă, activitate pentru care au nevoie de o autorizaţie specială şi, cum fără autorizaţie nu se poate chema serenadă ci tulburarea liniştii publice, e mai cuminte să se ducă fiecare acasă şi să se culce în bună pace. Toate bune şi frumoase, numai că oamenii nu voiau să se culce, aşa că cei mai isteţi deschideau uşile caselor şi întrebau doar atît : „Primiţi cu colindul ?“ şi în secunda următoare erau cu toţii înăuntru, iar acolo colindau, strigau şi totul era bine, pentru că nu mai era vorba de serenadă ci de o petrecere familială, iar în astfel de treburi plutonierul nu-şi vîra nasul. Adevărul e că şi celorlalţi le făcea observaţiile de rigoare, dar, de fapt, îi lăsa pe toţi să colinde în voie. Era un om bun şi e păcat că mai tîrziu l-au mutat de la noi.

— Vezi, de asta am avut eu treabă mai grea, spune P. ceva mai liniştit, după ce povestise toate greutăţile acelor timpuri. Ca rezultat al activităţii noastre de atunci, azi nu-şi mai bagă nimeni nasul în aşa ceva. Treaba irozilor e a irozilor, nu mai e deloc acel du-te-vino şi nici nu mai caută nimeni nod în papură.

— Crezi că asta înseamnă să cauţi nod în papură ?

— Pardon. Aşa spuneau oamenii, nu eu.

— Au existat asemenea manifestări ? întreb.

— Sigur. E de la sine înţeles.

Aş vrea să-l determin să-şi spună părerea pe care o ţine numai pentru el.

— Deci situaţia s-a schimbat ca urmare a activităţii voastre sau în pofida ei ?

Zîmbeşte stingherit şi se scarpină în cap.

— Domnul învăţător, care acum e un tovarăş cu muncă de răspundere la raion, a spus că n-ar fi trebuit să facem toată halimaua aia, dar, din moment ce-am făcut-o, înseamnă că a fost just. Alături de el şedea cineva de la regiune, care a intervenit de îndată : „Pardon ! Astăzi n-ar mai fi just, dar atunci a fost just, aşa trebuie spus.“

— De ce a fost just tocmai atunci ? întreb.

— Din cele spuse de domnul învăţător am dedus că a fost just pentru că s-a făcut, căci dacă nu se făcea n-ar fi fost just şi cum azi nu mai facem, ar fi nejust să continuăm.

Ne împotmolim în învăţătura domnului învăţător. Sînt gata-gata să abordez problema dintr-un alt unghi, cînd ni se strigă din drum că l-au găsit pe ţigan.

— Hai să fugim ! sare P. şi mă invită să iau parte la şedinţă, întrucît, după părerea sa, o să fie foarte interesant.

Nu e chiar atît de simplu ca să pătrund înăuntru. Paznicul de noapte mă opreşte la uşă. În prima clipă nu mă recunoaşte, cu toate că am fumat de multe ori împreună.

— Tovarăşul e delegat ? întreabă sever.

— Ce, nu vezi că e rudă ? se răsteşte P.

— Se prea poate, spune paznicul, dar aici nu e sindrofie, ci adunarea organizaţiei de bază.

— Ce vrei ? Omul n-a venit ca rudă, ci ca tovarăş ! se răsteşte P. niţel jignit, căci paznicul nu respectă fosta lui calitate de şef.

— Asta-i altceva, dă omul din cap şi, fericit că, în sfîrşit, are şi el o treabă, intră în clasa de şcoală ca să discute cu delegatul raional cazul meu.

Între timp, vine ca un bolid, cu răsuflarea tăiată, vînzătorul de la cooperativă, o altă rudă de-a mea, care vrea să ştie dacă poate sau nu să deschidă cîrciuma, adică bufetul, căci e lume multă adunată, şi lumea asta se agită din cauza închiderii. P. procedează de parcă rezolvarea ar depinde încă de el ; cîntăreşte în sine lucrurile şi spune :

— Deschide !

Răspunsul nu-l satisface pe vînzător, care e pe mai departe neliniştit şi vrea să aibă asentimentul conducerii. P. îi demonstrează că nu este timp să se ţină o şedinţă în care conducerea să hotărască dacă se deschide sau nu crîşma. Sînt lucruri mai importante la ordinea zilei. Deci dumnealui să facă bine să alerge îndărăt şi să deschidă cîrciuma.

— O deschid, spune vînzătorul, dar vezi să nu iasă cu bucluc.

— De ce să iasă cu bucluc ? mă amestec şi eu în discuţie.

— Din pricina deschiderii.

— Ce, e ora închiderii ?

— Nu e ora închiderii, dimpotrivă, acum trebuie să deschidem, de la cinci pînă la nouă.

— Şi atunci de ce nu deschizi ?
— Păi tocmai asta întreb, dacă e voie.
— Păi de ce să nu fie voie ?
— Cumnate, dumneata nu pricepi ! intervine P.

Într-adevăr nu pricep. Dar în faţa situaţiei prezentate de vînzător simt că trebuie să-mi spun părerea :

— Ascultă, în cîrciumă este tutun, este ţuică, muşterii aşteaptă, pînă şi scandalagiii aşteaptă şi e ora cinci. Atunci de ce să nu poţi să deschizi ? Ce te împiedică ?

Pe el îl împiedică o dispoziţie. E drept, nu a primit-o el, ci înaintaşul său, un vînzător intrat la apă din cauza unei lipse, dar omul presupune că e valabilă şi pentru el. Anul trecut şedinţele se ţineau într-o încăpere de lîngă bufet. Atunci unul dintre membrii conducerii, nu-şi mai aminteşte care şi nici sub ce motiv, a dat ordin ca în caz de şedinţă cîrciuma să fie ţinută închisă. Din cauza peretelui prea subţire sau din altă cauză, nu se ştie. N-a precizat cît timp e valabilă dispoziţia.

— Dacă şedinţa o ţinem cu o jumătate de kilometru mai încolo, atunci e natural că nu mai e valabilă, spune P. triumfător.

Vînzătorul, îi citesc pe faţă, nu e ferm convins, dar din moment ce amîndoi îl îndemnăm, o porneşte în fugă să deschidă, totuşi, cîrciuma. Mie întîmplarea asta îmi aminteşte de una asemănătoare, petrecută cu mulţi ani în urmă, atunci cînd secuii şi-au ucis principele-cardinal, iar papa i-a condamnat la un post de o sută de ani. După o sută cincizeci de ani, cînd nimeni nu mai cunoştea cauza, secuii tot se mai ţineau de pedeapsă. Să fie o lipsă a memoriei ? Ori poate acea înţeleaptă judecată care spune că, chiar dacă nu sîntem de acord cu ceva, e mai sigur să îndeplinim de două ori decît niciodată. În ce-l priveşte pe vînzătorul cu pricina, cîntăreşte riscurile ca un adept al acestei concepţii. Între timp, primesc şi învoirea de a participa la şedinţă. În sală sînt treizeci-patruzeci de oameni, care se înghesuie în băncile de şcoală. Pe estradă, la masa învăţătorului meu de odinioară, stă acum delegatul de la raion, un om îndesat, cu mîinile bătătorite şi cu o fire înclinată spre glume. E cam muşcător, dar simpatic şi cu rîsul lui sănătos, cu observaţiile lui neoficiale, înviorează adunarea încă înainte de şedinţă. În banca din fund rîde din cînd în cînd şi împricinatul nostru, dar, cînd aude

că e trecut pe ordinea de zi, se face dintr-odată mic şi începe să clipească, de parcă l-ar fi muiat în sare.

— Vino mai în faţă, în prima bancă, îl invită delegatul.

Omul îşi apucă şapca, se încheie la haină şi, foarte respectuos, vine în faţă şi întreabă dacă n-ar putea şedea lîngă sobă, căci bănuie el, aşa, că-i pe cale să facă o congestie pulmonară. Cineva observă că bănuiala e cam cusută cu aţă albă, în schimb n-are nimeni nimic împotrivă ; dacă îi este frig, n-are decît să se aşeze lîngă sobă.

Secretarul enunţă pe scurt faptele, se trece apoi la discuţii.

— Unde lucrezi ?

— La gospodărie şi în altă parte... pe unde pot.

— Ce părere ai despre dumneata, tovarăşe H. ? Cum îţi îndeplineşti munca ?

— Bine, fireşte.

— Obişnuieşti să bei ?

— Asta o face toată lumea.

— Dar se vorbeşte că la tîrgul de toamnă erai băut.

— Asta e adevărat, dă H. din cap şi adaugă : Tocmai de aceea nu mi-amintesc exact totul.

— Sper că ştii de ce te-am trecut pe ordinea de zi ?

— Păi cum să nu ştiu ?

— De ce ?

— Ca să mă verificaţi.

— Şi de ce să te verificăm ?

— Cum de ce ? Desigur că tovarăşul vrea să ştie dacă există aici ceva care scîrţîie.

— Ei, şi există ?

— Poate că da, poate că nu. Că eu de unde să ştiu precis ? Conducerea ştie.

Delegatul îl priveşte pe om, clatină din cap şi-l întreabă :

— Spune sincer, meriţi dumneata să fii membru de partid ?

Grea întrebare. H. tace o vreme, pe urmă se smiorcăie, începe să tuşească şi, în fine, îşi spune părerea :

— Poate că da, poate că nu. Că om fără cusururi, în afara lui Dumnezeu, nu există.

— Oare ? îşi ridică delegatul sprîncenele-i stufoase.

— Cel puţin eu aşa cred.

— Bine, să nu discutăm asta acum. Spune-mi care sînt îndatoririle unui membru de partid ?

H. trîntește răspunsul de parcă săptămîni întregi s-ar fi pregătit pentru clipa asta :

— Apoi, mă rog frumos : să nu bea, să nu umble după muieri și să se întoarcă către popor.

— Atîta tot ? rîde omul de la raion. Dar *să nu fure,* ai uitat ?

Și cu aceasta începe procesul propriu-zis. H. spune că furtul de care este acuzat e de fapt o neînțelegere. Descrie amănunțit locul acțiunii. Acolo, zice el, dumnealui ținea o țigară într-o mînă și în cealaltă un toiag. Astfel a cerut foc de la un moș. În timp ce țigara se aprindea de la cealaltă, pesemne că în mîna lui toiagul s-a clătinat și moșul s-a speriat, a scăpat cașul din mînă și a luat-o la fugă. H. nu se aștepta la așa ceva, dar a rămas locului, așteptînd ca moșului să-i treacă spaima și să se întoarcă.

— Se uscase, domnule, cașul de cît l-am așteptat. Și vă spun că am aruncat și toiagul, ca nu care cumva să se iște iar vreo neînțelegere — explica H. — dar, din păcate, moșul nu s-a mai întors.

La auzul acestei minciuni sfruntate, delegatul fu cît p-aci să fie lovit de dambla.

— Spune, de ce nu vii la ședințele organizației de bază ?

— Pentru că-mi construiesc casă. Nu știu dacă tovarășul are casă, vreau să zic locuință bună — întreabă țiganul de-a dreptul provocator — dar eu n-am. O ridic din paiantă, cu furca. Așa că mai întîi trebuie stropit lutul cu apă, presărat cu paie și călcat, frămîntat zdravăn. Frămînt eu, frămîntă copiii și nevastă-mea, care e bolnavă. Și cînd sînt gata cu frămîntatul, numai ce mi se bate în poartă să poftesc la ședință. Dar soarelui nu-i pasă că aici, jos, pe pămînt, se țin ședințe. Și-mi uscă glodul care, deci, nu mai poate fi folosit.

Mai mulți dau din cap și zic că, aici, omul are dreptate. Delegatul nici nu mai insistă. Între timp H. prinde curaj și își spune autobiografia, colorînd-o cît mai sumbru cu putință. Nu uită să-și enumere meritele din epoca luptei de clasă. Intervin mai mulți spunîndu-i să nu se mai laude cu asta. Cineva se ridică și zugrăvește îndelung activitatea de atunci a lui H. E adevărat că H. a umblat, că a alergat pe atunci așa de mult încît serile nevastă-sa îi punea comprese reci pe picioare. Dar osteneala îi era răsplătită cu vîrf și îndesat, doar a reușit să demaște o mulțime de chiaburi, mai exact,

țărani puși pe listele de chiaburi și să raporteze „Comitetului de colectare" care pe unde și-a ascuns doi-trei saci de grîu, de porumb. „Am ascuns și eu, mă rog frumos, șase mierțe de grîu și nu mi-e rușine să spun că le-am ascuns în grajd, dar ce era să fac, că altfel am fi murit de foame, așa ne ciuntiseră la arie. H. primea astfel din cerealele descoperite douăzeci și cinci la sută. Dacă cineva are procente din lupta de clasă, nu mă mai mir că e un entuziast. El punea în fiece zi steagurile și, în timp ce noi plîngeam pe lîngă batoză, el juca bătuta cu echipele de dansuri de la oraș, ca să ne distreze în pauza de prînz."

Luarea de cuvînt avu efectul unui foc de armă. Delegatul se scărpină la ceafă în liniștea ce se lăsase peste amintiri, apoi întrebă brusc :

— Și oaia ?

— Ei, da, și oaia ! Oaia a ajuns între timp înapoi la proprietar, dar nu din inițiativa lui H. ci în urma unei energice intervenții.

— Deci dumneata erai în drum spre casă cu căruța...

— Daaa — dă din cap H. — dar habar n-am în ce fel a ajuns oaia aia în căruța mea. Pe Cristoșii mei v-o spun că n-am știut de ea pînă ce n-a behăit în spate și-mi pare tare rău că n-am un martor care să adeverească în fața partidului că în clipa aceea mi-am făcut cruce de uimire.

— Și ce-ai mai făcut în afară de asta ?

— Mergeam și mă miram. Cum o fi ajuns acolo ? Mă gîndeam, mai știi, poate că s-a petrecut o minune. Pe urmă m-am gîndit că a pus-o cineva acolo numai să mă bage în belea... Nu puteam dezlega chestiunea și pace. S-o dezlege tovarășii, dacă pot.

— E gata dezlegată, spune delegatul. Comuniștii nu cred în minuni. Ești de acord cu noi ?

— Absolut, dă H. din cap și își uită gura căscată, privind cu interes și candoare în direcția mesei prezidiului.

— Minunea constă în faptul, spune delegatul, că dumneata ai furat pur și simplu oaia aia.

— Eu ? se miră H.

— Așa cum spun.

H. e consternat. Pe față i se așterne o expresie de regret.

— Sigur este — zice — că eu n-am furat oaia aceea, dar dacă sînt atît de nenorocit că tovarășii văd altfel lucrurile

şi dacă tovarăşii hotărăsc că eu am furat-o, atunci eu, tovarăşi, mă supun hotărîrii majorităţii.

Toată adunarea izbucneşte în rîs. Delegatul ciocăneşte cu creionul în masă. Între timp H. porneşte un nou asalt în apărarea sa şi din nou îşi invocă trecutul. Ca element nou reţinem că el s-a înscris primul în gospodăria colectivă.

— Al nouălea — corectează cineva — ba, mai mult, ai ţinut ca în şedinţa constitutivă să fii chemat în faţă al nouălea.

— Aia are o explicaţie, spune H.

Treaba a fost aşa. Deoarece aceia care s-au încăpăţînat şi nici pentru Dumnezeu nu s-au înmuiat să se înscrie i-au promis primului înscris o bătaie „de proporţii spitaliceşti". H., care într-adevăr a iscălit primul, candida pentru al doilea sau pentru al treilea loc. (Puţinul pămînt, ce-l avea încă din o mie nouă sute patruzeci şi şase, l-a vîndut pe un preţ de nimic, aşa că intrarea lui avea numai valoare simbolică. Nu trebuia să se socotească cu sine însuşi cît, mai degrabă, cu bătaia promisă.) La o nouă ameninţare H. a sărit pe ultimul loc, care i se părea fără nici un pericol, dar cum locul acesta părea nedemn pentru un membru de partid a fost împins în capul listei. Şi cum locul opt era ocupat, l-a ales pe al nouălea. Aşa a gîndit şi aici se vede cumpătarea şi simţul lui tactic, că el a spus că dacă îl cotonogesc pe primul, pe al doilea şi chiar şi pe al cincilea, pînă să ajungă la al nouălea vor obosi.

— În felul acesta cine a ajuns primul pe listă ? întreabă delegatul ?

— Tocmai acela care promisese bătaia, spune H., strălucind de plăcuta senzaţie a satisfacţiei oferită de istorie.

Simt în clipa aceasta că speră ca în rîsul acesta zgomotos al mulţimii ce se clatină, lovindu-se cu palmele peste genunchi, să se piardă cumva din vedere mica lui rătăcire şi vină. Delegatul anunţă că afacerea caşului şi a oii misterioase o va descurca şi discuta Tribunalul raional, iar pe urmă, în conformitate cu hotărîrea justiţiei, se va orienta şi organizaţia de bază.

Un văcar bătrîn adormise lîngă mine. Vecinul său îl lovi în coastă şi-i zise :

— Scoală, mă ! Nu eşti la gară.

Pornim spre casă.

Ne-am chinuit mult în dimineaţa aceasta, mai bine de o jumătate de oră, pînă am reuşit să aprindem focul şi să fierbem mămăliga. Şi toate astea nu pentru că n-am fi avut plămîni şi n-am fi putut sufla în foc, ci datorită unei nenorocite de buturugi noduroase, pe care ne-am căznit vreme îndelungată s-o despicăm. Aici timpul, acest material scump din care e confecţionată viaţa noastră, intră în circulaţie neambalat şi ieftin. Pentru ceva ce numai la zece kilometri mai încolo, în Sărmaşul industrializat, sînt necesare cîteva minute, la noi cere ore. De exemplu : prepararea micului dejun sau cumpărăturile zilnice.

E destul să mă gîndesc la faptul că pînă în ziua în care se va termina noul magazin va trebui să străbatem, uneori pe jos, un drum de zece kilometri după o amărîtă de cutie cu pioneze.

Aud de o mie de ori pe zi : „mă grăbesc !"

— Unde şi, mai ales, pentru cît ? întreabă invariabil micul meseriaş de odinioară.

Lăsînd la o parte aşa-zisele munci moderne, ce preocupă o cincime din populaţia adultă, graba — adică timpul — se întîlneşte arareori cu valoarea sa materială corespunzătoare.

Să privim în jur.

După ce se sfîrşesc lucrările de vară şi de toamnă, azi în mare parte mecanizate şi după ce nu mai poate fi nici zilier, fratele meu priveşte munţii, aşteptînd vînătorii care tocmesc hăitaşi. Aşa s-a făcut că azi-dimineaţă şi-a urcat pe umeri rucsacul unui medic primar şi a pornit-o la gonit iepuri. S-a reîntors acasă seara, după cincizeci de kilometri de umblat pe jos, complet răguşit de-atîta urlat.

— Ei, cît ţi-a dat ? întreabă mama.

— Cinci lei şi o mulţime de cartuşe goale.

Tuburile sînt atrăgătoare şi colorate. Băiatul se bucură de parcă ar fi un ajutor de vînător din Uganda şi nu ne permite să-i desconsiderăm cîştigul său de o zi. Dacă stau să mă gîndesc, în ultimă instanţă, are dreptate. Banii cîştigaţi sînt bani cîştigaţi. Îi putem adăuga la pensia mamei. Nemaivorbind despre încîntarea pe care i-a produs-o vînătoarea. E drept că degetul mare îi iese din bocanc, iar reparatul ne va costa

mai mult de cinci lei. Tata, în schimb, rezolvă problema în stilul lui și, pentru o treabă de zece lei, o pornește pe jos cale de trei sate, pînă la ruda noastră, cizmarul. Ei, ce sînt acolo cincisprezece kilometri ! Țin minte că pe vremea cînd avea bicicletă și boala nu-și făcuse încă apariția, pedala pînă la Cluj, după puțină albăstreală pentru rufe. Dus și întors, numai o sută de kilometri. În 1943, soldat bătrîn fiind, a venit pe jos cale de șaptezeci de kilometri, de la Turda, într-o permisie. A prînzit cu noi, a reparat burlanul sobei și a pornit-o înapoi prin ploaie. Ca broasca-țestoasă care, se știe, oriunde s-ar afla, se întoarce întotdeauna spre mare.

În comparație cu mărșăluitul tatei, cursele zilnice ale fratelui meu Jóska nu pot fi considerate niște recorduri. Mama îi spune :

— Ia dă tu o fugă pînă la unchiu-tău Gergely și vezi de nu-i trebuie carne de vițel.

Jóska își ia șapca și se pierde fluierînd în ceață.

Drumul e numai de patru kilometri. Pe la prînz e înapoi, în schimb nu mai fluieră și e frînt de oboseală. Socotiți la cei opt kilometri și dealurile.

— Ei, pe unde ai hoinărit ? îl întreabă mama.

Și astfel aflăm că l-a rugat cineva că, dacă tot a pornit-o într-acolo, să facă bine să tragă o fugă și peste dealul celălalt, pînă la lac, să ducă un cîrlig la pescari. Ce mai tura-vura, o nimica toată plusul ăla de trei kilometri...

— Ce-a zis, vrea carne ?

— Vrea, cum să nu vrea, dar de la cine ?

— Păi nu ți-am spus că de la Ion Ispas ?

— Nu, că de asta n-a fost vorba, se obrăznicește băiatul.

— Atunci ia-ți șapca, du-te înapoi și spune.

În timp ce fratele meu pornește la un nou drum de o jumătate de zi ca să repare greșeala comisă, eu mă cufund cu totul în lectura cărții unui vestit savant, ce mă informează despre o ciudată legătură dintre vis și viață, vis și timp, de parcă tocmai ar fi tras cu urechea la meditațiile mele. Și-a transcris însemnările sub formă de jurnal, descriind, printre altele, o zi tipică din viața lui, edificatoare pentru ritmul secolului. Aflu astfel că se scoală în zori și se culcă la zece seara ; ziua îi este împărțită aproape pe minute : o melodie de jazz cu pauze de cîte-o răsuflare.

Sîntem o mică societate : omul de serviciu de la Sfat, un paznic de cîmp și tata, cărora le prezint faptele. Se îngrozesc. Nici în vis nu și-au imaginat măcar că savanții se scoală în zori, ca rîndașii. Pe fețele lor citesc în schimb o oarecare îngrijorare : oare acest mod de viață parcelat în minute, sferturi de oră în care ne aniversăm ziua de naștere etc., nu amenință să ne supună și pe noi cum a supus o bună parte din omenire ?

— Și taică-tău ar putea să scrie așa ceva, spune mama, ba cred că ar fi chiar mai interesant.

— Ce-ar fi să facem o comparație ? propun eu. Ia să auzim ce spune savantul !

Savantul : Deșteptarea la patru și jumătate dimineața. Stare de semiconștiență. Conversație de treizeci de minute (despre *caciphylaxis)* între eul meu conștient și cel inconștient.

Tata : N-am nevoie de deșteptător. În zori simt cum mi se așază frigul pe spate. Conversație de treizeci de minute între eul meu conștient și cel inconștient despre diferența dintre rumegușul uscat și cel umed. Am avea nevoie de combustibil.

Savantul : La cinci sar din pat. Extensie respiratorie, genuflexiuni, cîteva pedalări ușoare pe bicicleta fixă. Rasul, baia rece ca gheața, în bucătărie îmi pregătesc și-mi consum micul dejun.

Tata : Tot așa sar și eu din pat. Gimnastica : aduc o găleată cu apă rece din fundul grădinii. Alunec, cad pe burtă. Ridicarea de jos echivalează cu o genuflexiune, cu o extensie toracică (ce-i aia o extensie ?). Aprind focul, beau un pahar de lapte bătut.

Savantul : Ora șase. Traversez zăpada mare și, poticnindu-mă, scot mașina din garaj, apoi plec spre institut. Brusc îmi amintesc că azi e ziua mea de naștere, a cincizeci și șasea.

Tata : De asemenea, traversez zăpada mare, poticnindu-mă, pînă la capătul satului, să-l caut pe careva dintre șoferii noștri. Întreb : poate că are vreun drum la oraș. Aș vrea să-mi aduc ceva rumeguș pentru foc. Mi se răspunde : n-are drum. Atunci îmi aduc aminte că azi e a treia săptămînă de cînd tot caut o ocazie dar n-are nimeni niciodată vreun drum din care să trag și eu un folos cît de cît.

Savantul : Șase douăzeci, dimineața. Conversație de două minute (politică, vreme) cu paznicul de noapte, în cabina por-

tarului. Intru în cabinetul meu de lucru. Îmi aprind prima pipă. Şase treizeci. Dictez la magnetofon cartea pe care o pregătesc.

Tata : În timpul ăsta ajung la celălalt şofer. De data asta mă cuprinde bucuria. Merge ! Îl întreb dacă nu m-ar lua cu el. Îmi răspunde că o face cu plăcere, dar adaugă că nu poate aduce rumeguş, pentru că la întoarcere transportă marfă. Aşa stînd lucrurile nu mai are nici un rost să plec cu el. Sensul întregii tocmeli e rumeguşul. Al treilea şofer, *Mister* Jani, primeşte să mă ia cu el şi să-mi aducă rumeguşul. Se pare că am o zi norocoasă. Alerg acasă şi mă pregătesc de drum. Un scurt taifas de două minute cu nevastă-mea, despre politică şi, în general, despre perspectivele noastre economice. Se pare că, după părerile care au circulat azi-dimineaţă în sat, vicepreşedintele nostru, G.G., va fi schimbat. Se zice că a pus ochii pe nevasta lui M., iar M. l-ar fi însemnat de patru ori cu bîta. Ţinînd seama că G.G. e o persoană importantă, el ar fi pretins o despăgubire de două mii de lei. Autorităţile locale, în schimb, l-au amendat pe făptaş doar cu o sută de lei, iar cît priveşte soarta banilor, pe aceştia M. nu i i-a achitat lui G. G., ci statului. Totul face ca situaţia lui G.G. să se înrăutăţească în continuare, mai ales că el se plînge în gura mare, unde trebuie şi unde nu trebuie, cum că ar fi fost cotonogit în folosul statului şi că, dacă ar fi ştiut ce dandana iese din toată tărăşenia, nu s-ar fi lăsat, ci ar fi fugit.

Pe tărîm economic : ne-a murit o familie de albine.

Savantul : Opt treizeci. Îl primesc pe şeful secretariatului, să discutăm treburile zilei. Organizarea călătoriei prin Europa, completarea cecurilor necesare reparării maşinii şi achitării taxei şcolare a copiilor.

Tata : Discut şi eu cu nevasta treburile zilei. Curăţarea grajdului pentru depozitarea rumeguşului, organizarea unei călătorii în direcţia Luduş, Band, unde, după cît se pare, pot fi cumpăraţi stupi vechi. Completarea cecurilor : trei lei pentru drojdie şi zece lei pentru prune uscate.

Savantul : Nouă treizeci. Inspectez laboratoarele. Pentru mine e partea cea mai importantă a zilei. Cu asistenţii, revăd rezultatele experienţelor.

Tata : Mister Jani clacsonează. Plecăm după rumeguş. Din cauza contabilului nu mai am loc în cabină, la căldura plăcută a motorului. Mă caţăr sus, în vîrful sacilor. Aici îmi

găsesc și asistenții : nevasta lui B. Mihály, care merge după pîine și țiganul contrabasist, care vrea să-și cumpere sacîz, atît de necesar acum, în apropierea sărbătorilor. E frig, mă ghemuiesc cît pot mai bine, îmi suflu în palme. Pînă să ajungem la destinație înțepenesc. De cîte ori călătoresc așa mi-aduc aminte de accidentul nostru. Atunci le duceam copiilor la internatul din Cluj caș, cămăși curate și o cană cu magiun de prune. Pe Feleac mașina s-a dat peste cap. Pe mine remorca m-a trimis împreună cu butoaiele goale drept pe o arătură. Am zăcut acolo mult timp pe spate, simțindu-mi coastele frînte și tot bătîndu-mi capul unde s-o fi rostogolit cana cu magiun. Cînd moartea e foarte aproape de om își pierde din importanță.

Savantul : Douăsprezece treizeci. După prînz, dezbrăcat pînă la brîu, fac baie de soare. Am însă grijă ca tot restul corpului să mi-l înfășor într-o pătură electrică, căci frigul mușcă încă zdravăn.

Tata : Ajuns la oraș, îmi caut cunoștința, care mi-a promis rumegușul. Cum nu e acasă, aștept în fața porții. Pentru a-mi trece timpul cu folos, însăilez la modul teoretic schița unei noi invenții. Pornesc de la faptul că, ori de cîte ori car în casă coșul sau sacul cu rumeguș, nevastă-mea constată că murdăresc totul. Îmi spun că cilindrul interior ar trebui să fie mobil. Nu-mi rămîne, pe urmă, decît să-l umplu cu rumeguș afară în grajd, iar coșul să-l scot complet din circulație. Atît de tare mă bucură această idee încît uit de frig și nu-l mai simt.

(Omul de serviciu de la Sfat și paznicul de cîmp se interesează cum o fi învelitoarea aceea electrică și dacă nu care cumva curentează etc... Pe cît mă pricep, le explic esența păturii fermecate.)

Savantul : După o pauză de prînz de o jumătate de oră, mă reîntorc în cabinetul meu : citesc, răsfoiesc textul dictat la magnetofon și bătut între timp la mașină. Mă urc apoi în automobil, plec acasă, cîteva mișcări de gimnastică, cina, educația copiilor. Soția vine pe urmă cu prăjiturile, apoi culcarea, cîteva clipe în compania unui roman, stingerea — și a doua zi totul începe de la capăt. Pînă la moarte.

Tata : Cunoscutul meu telefonează unui alt cunoscut. Acesta la rîndul lui ia legătura cu cineva de unde voi putea ridica rumegușul. Între timp îl pierd pe *Mister* Jani și-l caut

ore în şir. Dacă stau să mă gîndesc, la vîrsta mea de aproape şaptezeci de ani alerg încă destul de iute dintr-o stradă în alta. În sfîrşit, dau de el. Plecăm la locul indicat. O poartă de fier, geamuri cu zăbrele şi o santinelă înarmată în dreptul intrării. Ne aflăm la poarta închisorii. Mă furişez şi trag un pic cu ochiul ; înăuntru — munţi de rumeguş, ca-n poveşti. Materialul e excelent şi, mai ales, uscat. Mă gîndesc că ăsta are să facă pur şi simplu explozie în sobă. Mi se spune că eu trebuie să rămîn afară, că n-are voie înăuntru decît şoferul. Îl văd pe *Mister* Jani că, de spaimă, face feţe-feţe. Mă întreabă dacă scoaterea rumeguşului ăstuia e o treabă legală, n-ar vrea, bîlbîie, să-l pună şi pe el în aceeaşi oală cu mine. Îl asigur că pînă să ajungă acolo ar trebui să fie prins cu mîţa-n sac, dus la miliţie, pe urmă procesul şi sentinţa şi numai la capăt de tot s-ar muta aici, la închisoare. Nu văd nici măcar un deţinut. Cu toţii lucrează în ateliere. De sub mîna lor iese grămada asta de rumeguş. O să-mi aduc aminte de ei în seara de Crăciun, cînd voi aprinde focul în sobă. Niciodată nu mi-aş fi închipuit să stabilesc cu ei o relaţie atît de valoroasă.

Cînd sîntem gata, santinela ne face prietenos semn cu mîna să pornim. Eu şed cocoţat sus, pe rumeguş. Gonim în mare viteză. Ţiganul cu sacîzul şi femeia cu pîinea au rămas pe undeva. Mă tot gîndesc de pe acum, ce bucuroasă o să fie nevastă-mea cînd m-o vedea sosind acasă, sus, cocoţat pe rumeguş. Acum, cu toate că bate vîntul, nu mă mai ghemuiesc ci mă tot uit peste hotarele înzăpezite şi-mi aduc aminte cum, în tinereţe, din iniţiativa domnului dascăl, am înfiinţat şi noi în sat un cor. Ne adunam pe atunci la şcoală în serile de iarnă şi cîntam :

Stau pe munte şi mă uit cu jale
Ca o barză pe căpiţele din vale.

Era un cor pe mai multe voci şi, ca un ciubăr vechi, stricat, se risipea tot mereu. În al doilea an am ajuns şi noi la strofa a cincea, care începea cam aşa :

După moarte oare ce-am să fiu ?

Nu-mi amintesc să fi terminat vreodată. Îi întreb şi acum pe alţii : oare om fi cîntat pînă la capăt cîntecul ăla ? Nu

ştiu. Mergeam atît de încet cu el încît, pe parcurs, membrii corului s-au făcut mari, fetele s-au măritat, băieţii s-au însurat, iar unii chiar au murit înainte ca noi să apucăm a începe şi ultima strofă, aia în care poetul se voia un pom sălbatic din adîncurile codrului. Şi aşa, la paisprezece şi douăzeci de minute, descărcarea, apoi, pînă seara la opt, transformarea sobiţei, aprinsul focului şi aşteptăm căldura.

Constatăm că ziua a fost norocoasă, nu avem motiv de supărare.

PE URMELE NOROCULUI

Între timp, paznicul de cîmp mai povesteşte şi el cîte ceva despre feţele ascunse ale timpului.

Aflăm astfel că de ani de zile îşi face de cap prin ţinut un balaur, duhul cîştigurilor mirifice. În numai cîteva clipe oricine poate deveni bogat. „Norocul cu şapte capete", închis în lozuri, nu se mai omoară după sîngele omenesc ca în basmele de odinioară, ci se mulţumeşte cu mărunţiş. Deseori i se pierde urma, dar apoi apare din nou în anunţurile ziarelor sau prin mijlocirea vorbelor purtate de tîrgoveţi. În vitrinele orăşelului celui mai apropiat poţi întîlni deseori fotografia învingătorului : *Ecce homo!* Iată-l deci pe acela care nu şi-a precupeţit nici timpul, nici cei trei lei! Învingătorul are o întreagă aureolă de legende. Astfel, o fetiţă de zece ani a cîştigat o maşină. Nebunul satului, o sumă exorbitantă la Pronosport, a cărei dobîndă echivalează cu o leafă de director. Şi cum e mai uşor să apuci norocul de guler decît să-l menţii în slujba ta, necuratul îşi vîră întotdeauna coada. Maşina, suma mare de bani trec de obicei de la ţăranii creduli în alte mîini, ale unor achizitori de ouă, ale unor scamatori şomeri sau ale altor chibiţi de tot felul. Cîştigul trece, într-adevăr, însă nu şi speranţa care adeseori se cuibăreşte în vise şi de acolo sugerează numerele norocoase. A fost pe aici un cantonier care-şi făcea serviciul între kilometrul 33 şi 97. Pe de o parte cele două numere, pe de alta data la care a avut accidentul de bicicletă i-au indicat în vis posibilitatea cîştigului. În schimb, nevastă-sa şi fiică-sa, mergînd la tîrg şi

ţinînd seama de propriile lor vise, au modificat numerele. Astfel că multvisata avere-Pronosport a nimerit în buzunarul predicatorului baptist din satul vecin, care şi-a părăsit de îndată credincioşii, provocînd o dublă tristeţe. Cantonierul vizionar, spun martorii oculari, îşi tot bate de atunci nevasta şi fiica cu o furie lesne de înţeles şi cu absolută îndreptăţire. Pentru că, la urma urmei, cum îndrăzneşte o muiere să amestece propria ei prostie cu ceea ce a văzut bărbatul ei în vis ?

Şi taică-meu se asociază mereu pentru cumpărare de lozuri. Doi-trei oameni adună mînă de la mînă suma necesară şi se duc cu schimbul pînă în orăşelul vecin, să se intereseze de rezultat.

Între timp, ispita norocului se iveşte şi din altă direcţie. În vară s-a făcut o mare publicitate, s-a chemat întreaga populaţie la vigilenţă în legătură cu pericolul pe care-l reprezintă gîndacul de Colorado. Nemaivorbind că la acest anunţ s-a mai adăugat şi faptul că se oferă un premiu de două mii de lei aceluia care va găsi primul gîndacul distrugător pe o tulpină de cartof sau pe o altă plantă folositoare şi-l va prezenta imediat conducerii. Crainicul satului — care din pricina îndeletnicirii sale era poreclit Măgarul — nu a accentuat îndestul că e vorba de un premiu, aşa încît foarte mulţi, care nu fuseseră prea atenţi, au socotit suma anunţată drept o eventuală amendă. Ca de obicei. Mai tîrziu, s-au găsit şi alte forme pentru a anunţa această neaşteptată ocazie de cîştig. Inginerul agronom a ţinut o conferinţă despre puterea de distrugere a gîndacilor inamici. Învăţătorii ţineau la şcoală o serioasă muncă de lămurire printre elevi, ca şi responsabilii de grupe printre muncitorii agricoli. Gîndacul ăsta de Colorado provine din Statele Unite ale Americii. Trecînd peste Oceanul Atlantic, domnia-sa insecta a produs pagube mari, mai întîi în Franţa, apoi în Germania. „Iar acum ameninţă Cămăraşul !" explica învăţătorul, agitîndu-şi băţul în dreptul hărţii. Gîndacul de Colorado e lung de un centimetru şi poate fi recunoscut după cele zece dungi negre pe care le poartă pe spate. Larva sa e de culoarea cinabrului sau a portocalei. Mulţi îşi puteau imagina culoarea portocalei, dar prea puţini sau nimeni pe cea a cinabrului. „Uitaţi-vă la şorţul fetei ăleia !" — „Aşa-i clar !" dădeau din cap auditorii. Cuiva i-a venit ideea că, pentru orientare, n-ar fi rău s-o ia cu ei şi pe fata cu şorţul de culoarea cinabrului.

„Să nu ne prostim, oameni buni!" Gîndacul de Colorado se înmulţeşte, numai într-o singură vară, cu trei generaţii care, la rîndul lor, lasă şi ele un val de urmaşi. Numai o singură femelă înmulţeşte familia gîndacului cu trei milioane de exemplare pe an şi e în stare să distrugă cam cinci pogoane de culturi de cartofi. În comparaţie cu el, omizile, fluturii de noapte, păduchii de cîmp sau cărăbuşii sînt adevărate binecuvîntări. Educatorii poporului înfăţişau cu multă forţă de sugestie proporţiile pericolului, în dorinţa de a trezi şi conştiinţa generală a acestuia.

Azi cîmpul e încă verde. Pe loturile comune şi în grădinile de pe lîngă case floarea albă a săpunarilor e încă ţipător de sănătoasă, dar, dacă urgia lui Dumnezeu devine o realitate, satul poate fi cu siguranţă rebotezat drept „Valea Plîngerii". Atunci va fi o privelişte îngrozitoare să vezi florile ofilite, pămîntii, frunzele căzute şi zbîrcite, zdrenţuite şi putrede, tulpinile de cartofi bolind de-a-n picioarelea, vrejuri chircite sau tuberculii din pămînt intraţi în putrefacţie. Ca orice boală, şi această holeră a cartofului năvăleşte în hoarde asupra cîmpurilor. O gînganie o hrăneşte pe cealaltă, împrăştiindu-se în scîrboasa miasmă a putrefacţiei ce înmulţeşte cetele viermilor şi care, la rîndul lor, fac să apară gălbeaza, viermii intestinali, febra aftoasă, urgiile murdare, care organizează un ospăţ colcăitor în coroanele copacilor, pe pielea rîioasă a animalelor, precum şi în burţile oamenilor. Era aici multă exagerare. Supralicitînd obţii necesarul. Pe baza acelei concepţii, după care rezultate nu se pot obţine decît cu preţul exagerărilor, conducătorii gospodăriei au ales soluţia panicii. Iar drept completare au pus un preţ ridicat pe capul gîndacului de Colorado!

Pericolul ce se apropia a fost primit de oameni cu mult entuziasm. Fantoma înspăimîntătoare ce le fusese descrisă, întrucît nu credeau în ea, şi-au înfăţişat-o în culori şi mai sumbre. Îndoiala se datora imensei sume promise drept recompensă. Oare, ziceau ei, serviciul financiar va fi în stare să sacrifice atîta pentru un gîndac? În schimb, conducerea se pregătise serios de război.

În biroul Sfatului telefonul suna fără încetare. Forurile superioare cereau raporturi asupra situaţiei şi dădeau directive despre cum va trebui cîştigată bătălia după ce va începe.

Pe arie stăteau înşirate butoaiele cu soluţia de stropit; nu mai lipsea decît gîndacul. Şi premiul din buzunarul ţăranilor.

În primele zile roiau pe cîmp mai ales copiii. Îi goniseră părinţii într-acolo pentru ca, prin grădinile păzite cu grijă şi pe pămînturile comune nepăzite, hoinăreala să capete un ţel şi un sens. Mai tîrziu, cînd cei autorizaţi şi-au întărit promisiunea sub cuvînt de onoare că premiul se va da, s-au pus în mişcare şi adulţii şi bătrînii şi moşnegii şi invalizii de război. Primii erau spiritele întreprinzătoare dintotdeauna: pescuitorii crucii de Bobotează, amatorii de jocuri de noroc, însuraţii de mai multe ori, foşti preşedinţi, cei care schimbă mereu serviciul şi, la urmă de tot, ăia cu firea mai dificilă, adică bănuitorii şi neîncrezătorii. În speranţa norocului neaşteptat şi, desigur, şi de dragul comodităţii, căutarea gîndacului au început-o în jurul caselor. Fiecare în ograda lui. Nimeni nu ar fi îngăduit ca mîini străine să moşmondească pe proprietatea sa, printre vrejurile de cartofi şi, eventual, nenorocirea lui să devină norocul celuilalt. Din această pricină s-au iscat şi certuri, pentru că cei care violau graniţele sau intrau cu forţa erau pur şi simplu puşi pe fugă. Discuţiile continuau la crîşmă sau la colţuri de stradă, cu veşnica întrebare dacă e sau nu un interes comun descoperirea gîndacului de Colorado. Şi dacă trebuie să îngădui şi celor leneşi, celor cu firi mai domoale, care n-au însămînţat cartofi, mă rog, oricui, să ia parte la această acţiune de îndepărtare a pericolului. Doar este ştiut că aceştia nu doresc de fapt îndepărtarea prăpădului ci, pur şi simplu, vor să pună mîna pe bani. Prin urmare, unii erau de părere ca cei mai sus numiţi să meargă la prăşit şi la cosit, doar s-a ivit o delăsare generală în muncile de vară, şi să nu mai tragă foloase dintr-o situaţie creată de alţii. Orice soi de avantaj provenit dintr-o nenorocire nu are dreptul să-l obţină decît cel asupra căruia s-a abătut nenorocirea, adică cel care şi-a asumat riscul. Doar au fost de nenumărate ori îndemnaţi de conducere prin numeroase apeluri şi prin afişele lipite pe ziduri: „Oameni buni, cultivaţi cartofi, zarzavaturi, nu îngăduiţi ca fraţii noştri muncitorii să cumpere mai scump usturoiul decît smochinele, portocalele sau roşcovele". La asta ei n-au răspuns cu munca pretenţioasă a cultivării care, e firesc, poartă în sine şi primejdia gîndacului de Colorado. „Ei, dacă nu v-a plăcut, atunci să nu contaţi

nici pe cele două mii de lei!“ Dacă totuşi are să-i cîştige careva dintre neaveniţi, atunci măcar jumătate din bani să fie predaţi brigăzii de cartofi, iar ăştia să repare cu ei geamurile lipsă de la căminul cultural. Disputa asupra dreptului la percheziţie pentru descoperirea gîndacului ar fi dorit s-o limiteze şi perceptorii de impozite, care doreau ca numai aceia să pună piciorul pe ogoarele de cartofi care nu au datorii la fisc. Această iniţiativă nu a fost aprobată, ba, dimpotrivă, a pus capăt şi celorlalte dispute. Şi astfel, cu mic cu mare, întreg satul s-a apucat de treabă. O singură plîngere îndreptăţită s-a formulat în această etapă şi anume că umblă după gîndac şi ăia care habar n-au cum arată, pentru că nu ştiu nici cîte dungi poartă animalul pe spinare dar, în plus, mai distrug şi recolta, călcînd-o în picioare. Obiecţia avea un temei. Căutătorii de comori, în cete mai mici sau mai mari, adunau orice soi de gîndac şi-l plasau în cutii de chibrituri sau în pungi, iar pe urmă alergau la agronom: „Pe ăsta-l căutăm?“ — „Să nu ne prostim oameni buni!“ Şi astfel în colecţie ajungeau ploşniţe de cîmp, plopari, gîndaci de balegă şi alte fiinţe nevinovate. Şi peste tot se vedeau urmările triste ale cotropirii: muşuroaie călcate în picioare, vrejuri şi frunze strivite. Cei care credeau că gîndacul de Colorado se ascunde în ţărînă, răscoleau că săpăliga, cu cazmaua pînă şi rădăcinile şi, dacă tot le răscoleau, treceau cîte ceva din cuib în traistă. Urlau brigadierii: recolta e în pericol! Au înăsprit controlul, însă introducerea percheziţiei corporale n-au socotit-o posibilă. Dacă ceva e al tuturor, atunci cine-şi asumă riscul de a juca rolul de proprietar şi de a face percheziţie? Riscul era tocmai că cumetrii, cumnaţii ce trăiseră pînă atunci într-o frăţească înţelegere puteau să ajungă dintr-odată în relaţii de duşmănie din pricina a doi-trei cartofi. Aşa că mai bine să piară o parte din recoltă decît, în atmosfera aceea şi aşa încordată, să se işte cumva o bătaie sau cine ştie ce conflict cu urmări grave. Cumătrul înhăţat considera că e îndreptăţit să-şi exprime indignarea: nu ne ajunge pacostea ce a căzut pe capul nostru şi nu ne ajunge că pe vremea luptei de clasă ne gîtuiam unii pe alţii, să mai continuăm şi acum, la necaz, păruiala, cînd ar trebui să domnească între noi înţelegerea? Oamenii erau plini de bunăvoinţă şi de speranţă. Mai ştiau însă că dacă scopul căutărilor e să nu se găsească nimic, atunci ar trebui măcar

să se aleagă cu ceva, să aibă un folos din eșecurile zilnice. Și aceasta cu atît mai mult cu cît cooperativa de producție nu considera unități de zi-muncă nici pentru umblatul în patru labe în sectorul particular și nici pentru același umblat în mod organizat. Astfel unitatea de la început se destrămă. Se înmulțiră infracțiunile. Paznicii viilor au raportat că hoții au pătruns în vii, motivînd că sînt în căutarea gîndacului de Colorado. Întrucît de comună mai aparțin două sate, după o bună bucată de timp au apărut și ceilalți, cerînd socoteală Sfatului, că ei de ce n-au fost anunțați că se așteaptă un prăpăd sub care se ascunde norocul ? În cele din urmă conducerea a interzis continuarea căutărilor. Gîndacul nu există și basta ! Pentru că, încă înainte de a ajunge la noi, l-au desființat cei din comunele mai îndepărtate. „Păi atunci de ce ne-ați împins în panică ?" se înfuriară cei cu speranțe exagerat de mari. Au înșirat cîte și mai cîte nu sînt înspăimîntătoare pe lumea asta și care provoacă primejdii adevărate, nemaivorbind de cei cărora le-a trecut prin minte să mai adauge la acestea pe cele posibile, ba, mai mult, și pe cele imaginare. Un polițist ieșit la pensie a pornit — sub efectul cîtorva țoiuri de rom — să răzbune, într-o formă oarecare, toată tărășenia. Dar cineva a găsit totuși gîndacul căutat. Avea zece dungi negre pe spinare, corespundea tuturor semnalmentelor. S-a dovedit însă că nu era primul. Nu era cel pe care-l căutau. Căci pe acela îl găsise conducerea. Înaintea lui.

„Apoi mai spune cineva că nu-i de șagă, clocotea paznicul de cîmp care, din cauza durerilor de șale, nu luase parte la căutarea gîndacului decît în silă. În punga cui au ajuns cei două mii de lei ? Asta numai Dumnezeu ar ști s-o spuie. Dar dacă la anu' va mai veni Colorado-ul ăsta ? La cine o să mai urle, că din partea mea să-mi sară ochii dacă o să mai alerg după el. Pentru că, vezi dumneata, tovarășe, așa să trăiesc eu dacă nu-i ca cu musca la arat. Ce zici ?"

P.S. Am întrebat pe un om competent și autorizat care e adevărul în toată istoria asta. Pe atunci el era proaspăt sosit în sat : nu cunoștea amănuntele.

— A existat pericolul gîndacului de Colorado ? îl întreb eu.

— A existat.

— Cei două mii de lei au fost într-adevăr promiși ?

— Desigur.

— Cine i-a încasat ?

La asta n-a mai știut să răspundă.

DACĂ AȘ FI ȘTIUT CĂ TU EȘTI MARIA !

Însărcinarea mea suna astfel :

— Tu ai să fii îngerul.

Iona s-a împotrivit misiunii divine, în schimb eu am primit-o cu plăcere. Lui Iona, Domnul nu i-a promis covrigi calzi, și nici cozonac cu mac, și nici sarmale. Domnul dascăl m-a bătut în schimb pe umerii pe care îmi ieșiseră aripile. În sîmbăta Crăciunului, pe la prînz, mamei îi părea rău doar că în satul nostru nu e un fotograf care să-mi imortalizeze imaginea înaripată, pentru urmași. Pentru că aveam niște aripi din hîrtie foșnitoare și o cămașă de noapte albă, pînă la pămînt. (Cămașa, în fiecare an, o luam de pe la casele unde erau fete și pînă azi mi-a rămas în auz refuzul tușei Tökés, că nu i-a făcut fetei cămașă de noapte dantelată, ca să se vîre în ea asemenea măgari.) Capul meu tuns chilug era împodobit cu coroniță roz. Cu siguranță că păream o apariție divină.

— Parcă nu te-ai fi născut pe pămînt, spunea mama, privind cerurile, ca și cum mi-ar fi căutat acolo o casă de locuit cu o livadă paradisiacă.

Pentru această apreciere mi-am înroșit și eu obrajii cu hîrtie colorată udată cu scuipat și simțeam cu certitudine că în toate pregătirile mele e mai multă bucurie decît mai tîrziu, în îndeplinirea rolului ce mi-l asumasem.

După-amiezile îmi lipeam aripile cu pap luat de la singurul meșter cizmar al satului. Afară cădea zăpada, înălți-

mea pregătea parcă un aeroport alb pentru sufletul dornic de zbor.

— Ia să văd, cum zbori ? zicea bunicul.

— Dintr-un loc jos nu pot să mă ridic, spuneam și mă uitam după scară.

De pe la mijlocul ei, întinzîndu-mi brațele, mă săltam în spațiu. Cădeam între găini și rațe, care ciuguleau pleava. Pînă să mă adun eu de jos se isca o cotcodăceală de parcă m-ar fi trimis, într-adevăr, cerul pe pămînt împreună cu zăpada.

— Cu aripi străine nu se poate zbura, constată bunicul cu seriozitate înțeleaptă iar pe urmă adăugă : Ai fi bun de sperietoare de ciori. De fapt, cine a inventat comedia asta ?

Îi zic că niște clerici cu minți luminate.

— Aia n-au minte, se oțăra moșul, cu atîta trudă poți mulge o vacă, poți propti un gard și, în general, poți face o treabă folositoare. De cînd te tot prostești cu aripile astea puteai căra mai bine maică-ti cîteva găleți cu apă, ca să lipească pe jos.

Pentru bunicul meu singurul sens al vieții omenești era munca. Dreptul nostru la viață el îl cîntărea prin numărul de brațe de vreascuri tăiate și prin cantitatea de apă adusă pentru spălat și gătit. Joaca o blestema zilnic ; disprețul său era îndoit și profund cînd observa la adulți o aplecare spre îndeletniciri copilărești. „Paraziților !" ne spunea cînd, absenți, adînciți în cîte-un roman, ședeam ore întregi în podul șurii. Nu recunoștea nimic din ceea ce-i parvenea sub o formă metaforică. Credea că Dumnezeu există, dar ceremonia legată de practica credinței o excludea din rîndul faptelor înțelepte. În timpul spălatului de dimineață își șoptea rugăciunea în prosop, iar dacă se isca vreo hărmălaie în spatele său, mai țesea printre cele sfinte și cîte-o înjurătură strașnică. Se întîmpla ca în timp ce spunea *Tatăl nostru* să-și aducă aminte de cîte ceva ; atunci se întorcea către noi, întrebînd dacă am legat cînele sau dacă am priponit purcelul și, dacă primea un răspuns liniștitor, continua rugăciunea de unde o lăsase. Dar la biserică se ducea rar, și atunci doar la îndemnul mamei. Credința instituționalizată rămăsese în afara interesului său și, în felul acesta, și eu, cu aripile mele artificiale.

După căderea serii porni la drum și grupul irozilor. Societatea era pestriță și amestecată în ceea ce privește ocu-

pația : regi, slugi, îngeri, păstori și un tată trist : sfîntul Iosif. Mie îmi umbla prin cap Piroska și, în lumina palidă a lumînării, îi descopeream trăsăturile pe chipul Fecioarei Maria și mă umplea o neliniște plăcută.

Am pornit. Ne însoțeau lătrăturile exasperate ale cîinilor, de altfel blînzi din fire și dați la somn. Îi întărîtau veșmintele noastre. Pe Irod — Lucács Jóska — atîrna capotul vechi, albastru, al coanei preotese, iar pe regele Gaspar — Rózsa Miklós cel cu gura spurcată — se unduia fusta ațîțătoare a vreunei cameriste de la conac. Legănîndu-și din cînd în cînd fusta, arunca spre noi cuvinte obscene. „Ce mai miroase a Kati" zicea și se tăvălea de plăcere prin zăpadă, trăgînd după el și pe cîte unul dintre îngerii noștri. Tatăl cel trist — Ujfalussi József — și-a răsucit în jur un cearceaf ordinar, pe păstorii noștri puțea pielea de oaie, iar lumina din mitra de episcop a vestitorului strălucea pînă departe. Și chiar dacă hainele ne erau sărăcăcioase, pe frunțile celor doi regi străluceau totuși împodobitele coroane de hîrtie.

— Pornirea ! — primirăm comanda de la regele ucigaș de copii — să ne grăbim la baron, să afle marea veste încă înainte de cină.

Marea veste era că se născuse Isus.

— Să pornim, să mergem, mă entuziasmai și eu, bătînd din aripi și nedezlipindu-mi ochii sufletului de pe obrajii fragezi ai Piroskăi, căci dacă ne-o ia careva înainte cu vestea, domnii închid porțile și dau drumul la cîini.

Drumul nostru a fost deschis și de oameni învățați. În scrierea unui subtil folclorist, bunul meu prieten Faragó József, călătoria asta suna cam așa : *Jeu et chant de Noël à Pusztakamarás.* Am intrat și în folcloristică.

La domnul dascăl am așezat lădița cu pruncul în fața unui brad înalt pînă la tavan și splendid împodobit. Vestitorul cu chivără bătea din toiag și istorisea că a auzit noaptea o veste îmbucurătoare și minunată, afară, în fața ușii, sfîntul Iosif se lupta cu cîinii, Irod susținea sus și tare că la fiecare bătaie cerul și pămîntul se cutremură și bătea, într-adevăr, din picior cu bocancul peticit, mirosind a seu, dar în locul stelei îi pică mustața și o dată cu acest accident dramatic îmi luam și eu zborul din lumea reală. Nu mai simțeam strînsoarea sforii de pe sub aripi, lumina lumînărilor și steluțele artificiilor îmi alergau prin fața ochilor beți de bucurie cu

viteza unor corpuri cereşti. Am uitat pentru ce am plecat de acasă şi nu mai ştiam decît ruga copilărească ce o rosteam cu sfinţenie în fiecare duminică : dă, Doamne, şi fă, Doamne, ca Piroska să mă iubească — şi iată că ruga mi s-a împlinit, că Piroska şedea acolo, pe scăunelul alb, sub crengile bradului şi-mi surîdea. Rîsul ei mi se rostogolea pe suflet ca un şirag de perle rupt şi atunci am făcut un gest, ca unul ce-şi smulge aripile şi le dăruie aceleia care-i făcută ca oamenii ce umblă pe pămînt să n-o atingă decît cu privirea. Şi, deşi după text şi după situaţie ar fi trebuit să tac, am început să cînt, întorcîndu-mă spre ea.

— Ce vrei tu, fiule ? mă apostrofă domnul dascăl, încurci toată dumnezeirea.

La acest cuvînt mi-am revenit şi, în timp ce ceilalţi lipeau la loc mustaţa regelui, eu, ştergîndu-mi fruntea de sudoare, discutam în mine cu domnul dascăl şi-i spuneam că seara sfîntă n-are nici un sens fără dragoste.

Cînd am ieşit din odaie, o aripă mi s-a agăţat de uşă şi mi s-a rupt. Am luat-o sub braţ ; o duceam cum îşi duce ţiganul scripca spartă. Pe deal, cînd ceilalţi s-au oprit să facă ordine în lădiţă, să aşeze la loc asinul, palmierul şi pruncul de lemn în iesle, eu m-am aşezat în zăpadă, cătînd la fereastra casei dascălului chipul fetei...

Trecu şi seara de Ajun. Ar trebui să vă spun că mai degrabă a trecut noaptea căci, în zori, se mai cînta pe sub ferestre, deopotrivă solo şi cor. Marele cor al spectacolului în aer liber, rupt în o sută de părţi, repeta şi relua mereu aceeaşi melodie, pe care o începuse cu o seară mai înainte.

Colindele lor se avîntau şi se poticneau asemenea pruncilor ce învaţă să umble, căzînd din cînd în cînd pe burtă.

...Scoală gazdă din pătuţ
şi ne dă un colăcuţ,
că şi ma' o şi făcut,
sîtă deasă n-o avut,
pe cînd sîtă-o căpătat
covata ni s-o stricat.
S-o sfăghit mama cu tata,
ghi ce n-o tomnit covata,
gata !

Și taică-meu a plecat la colindat cu prezbiterienii. Mama, în schimb, era de serviciu acasă. „Primiți cu colindul ?“ — „Primim, primim“ repeta ea cu o bucurie copilărească. Din cînd în cînd închidea ochii și încerca să ghicească după voce sau după cîntec identitatea oaspeților : „Asta-i Juli, ăsta-i Feri, Gergi, Verona, Ilona ! Ne revedem !“ Copiilor și țiganilor le împărți un sac de covrigi. Rîdea cu poftă de urările glumețe și zicea : „Mai zi o dată !“, iar către mine : „Ascultă“ și iar îmi făcea semn și înnoda fire de rudenie, de prietenie și de cunoștințe. „Pe băiețelul ăsta îl cunoști ? E fiul lui Jónás ! Dar pe fata aceea frumoasă ? E a lui Mihály ! Doamne, ce frumos creșteți ! Doamne, cum trece vremea !“

M-aș fi culcat, dar trebuia să-i aștept pe irozi. Printre alții, era cu ei și fratele meu mai mic Jóska, care, de cum au sosit, am observat de îndată că juca rolul îngerului obosit. Era obosit și Irod, și sfîntul Iosif, și vestitorul, și toată dumnezeiasca adunare. Umblau de la asfințit, băteau hotarul și satul, și nu-i de mirare că atunci cînd veni rîndul cîntatului cei șapte trăgeau melodia în nouă părți.

— Precum politicienii — observă unchiul D., care aterizase și el printre noi, venind pe aripile unei cîntări întortocheate, lîngă vinul acru și cozonacul cu mac.

În cozonac macul era puțin, mai mult simbolic. „Nu ne mai intră printre dinți !“ Pomul de Crăciun era înclinat într-o parte, cu crengile ofilite și împodobit cu staniol. „Atît ne-a ținut punga.“ — „De dragul nepoțelului !“ Aripile de înger, zdrențuite și ele, ale fratelui meu, chipul lui întors către cer și gata parcă să cînte, mi-l apropiau pe cel care am fost cîndva, în urmă cu peste douăzeci de ani. În lipsa cuvioșeniei, luam cunoștință încă o dată, cu luciditate luciferică, de faptul că rolul meu jucat și crezut cîndva atît de important devenise comic și se pipernicise în timp. De data aceasta mie mi-a revenit rolul de observator. Rubedeniile colindătoare, simțindu-mi parcă singurătatea, mi-au pus o șapcă în cap și un fular la gît :

— Hai la colindat !

— O, nu se cade. Nu e voie.

— Poa' să vină liniștit, e cu noi și secretarul de partid.

Și astfel, victorioși, împreună cu fiu-meu, mă cărară cu ei.

— Să vadă copilul şi altceva, nu numai ce vede!

Am colindat vreo două-trei străzi. „Suuus la poarta raaiului..." Îmi făcea plăcere să mă scald în torentul bucuriei lor.

Pînă dimineaţa urmele paşilor noştri au fost acoperite cu zăpadă.

Multă vreme după aceea am privit din pat drumul pustiu ce unduia pe sub fereastra noastră. Părea neted şi, ca să vorbesc pe potriva sărbătorii, părea un fel de cărare care duce în cer. Dar eu ştiam de-acum că sub înşelătoarea suprafaţă netedă şi albă bulgării şi urmele de roţi pîndesc gleznele drumeţilor încrezători.

Şi astfel, în vîltoarea trecutului şi a prezentului, colindînd printre mese aşternute cu mîncare şi băutură, m-am împleticit mereu printre amintirile ce răscolesc adîncurile sufletului.

— Deci ai venit totuşi!

— De mult te pregăteşti, nu-i aşa, să vii acasă?

— De multişor.

— Mai trimiteai cîte-o scriitură în locul tău.

— Nu ştiu dacă mi-au semănat.

— De multe ori da, de multe ori nu.

— Încă un pahar!

— Să nu dispreţuieşti căminul nostru modest.

— Bătrînul Mihály a murit.

— Tocmai cînd nu trebuia, săracul, să-l odihnească Dumnezeu.

— Sînt deja cincisprezece ani.

— Nici să-l plîngem cum se cade n-am putut.

— Păi tocmai atunci ne puneau jăraticul sub tălpi.

— Aşa era situaţia: omul îi era omului lup.

— Era în cincizeci, da. Nimic nu ne-a rămas atunci, doar cinstea.

— Din cozonacul cu mac... să gustaţi.

— În fotografie? Aceea e fetiţa mea mai mică. Ne bucurăm că i-a reuşit bacalaureatul.

(Florile dalbe, flori de măr...)

— Veniţi, veniţi, intraţi înăuntru!

— Să ne apuce zorile sănătoşi!

— Ginerele meu e şofer, se poate spune că cîştigă bine.

— Acum sîntem bine, chiar dacă nu foarte bine.

— Apa potabilă a dirijat-o Gospodăria de stat în altă parte.

— Şi păşunea a dat-o preşedintele pur şi simplu cadou.

— S-a proţăpit şi-a spus : poftiţi.

— Dar vacile noastre ?

— Au spus : vaci particulare.

— Cu munca voluntară şi cu banii strînşi de pe la oameni am construit o cişmea cu un jgheab de beton straşnic.

— Şi-a pus ochii pe ea Gospodăria de stat.

— Cu toate că nu mai sîntem ţărani individuali, auzi, să spună ce a spus de vaci !

— Un pic de sarmale !

(Am venit să colindăm, pe la case să urăm...)

— Ăsta e feciorul meu, ăl mare.

— Ce-o să se facă ?

— Analfabet.

— De asta are chef ?

— La asta sîntem constrînşi. Şcoala e doar de patru clase.

— Nu-s destui elevi.

— În patru ani nici episcopul nu învaţă să scrie şi să citească ca lumea.

— Ar putea umbla în satul vecin. Cine are bani.

— La internat.

— Ai văzut-o pe noua învăţătoare ?

— Poate că am văzut-o. N-o cunosc.

— Nici tu n-o cunoşti ?

— Pînă să-i cunoască omul, o întind. Vin şi pleacă ca geamgiii.

— Pe vremea mea învăţătorul aici începea să dăscălească şi tot aici şi murea.

(Dacă aş fi ştiut că tu eşti Maria, din aur, din argint ţi-aş fi făcut adăpost şi m-aş fi culcat pe pămîntul rece.)

— Marş, ţibă !

— Cîinelui ăluia acuşi îi dau una-n bot, că de gura lui nu se mai poate colinda ca lumea.

Maria, cu pruncul prigonit şi tristul sfînt Iosif tremurau afară, în dreptul ferestrei. Cei ce intrau în casă îşi loveau căciula de genunchi şi-o scuturau. Bufniturile anunţau, ca loviturile de gong, că iluzia s-a terminat. O dată cu zăpada s-au scuturat şi de bucuria jocului.

BILANŢ DE DUPĂ SĂRBĂTORI

Între două spectacole de teatru, căci doar se apropie şi revelionul, trecem în revistă bătăile, încăierările. Uneori răsună şi palme la sărbătoarea iubirii de oameni. Nu s-au întîmplat cazuri de tăiere cu bricegele, formă străveche a schimbului de păreri, care la noi nu prea e cunoscută. Cuţitul, dacă ajunge să-şi arate tăişul cam o dată la zece ani, şi atunci isprava e de obicei a oaspeţilor veniţi din alte sate. Chiar şi la bătaie localnicii sînt mai cumpătaţi şi mai blînzi. Tocmai de asta sînt mai spectaculoase la noi momentele de fugă, de sfîşiere a cămăşii sau de intervenţie energică din partea femeilor. De obicei, se uită unde dau şi, ţinînd seama de întinsele legături de rudenie, cînd zece, douăzeci se aruncă asupra unei singure persoane, încăierarea se iscă şi trece ca un vîrtej. Nu mai rămîne în urmă decît epilogul în hexametri al corului femeilor. Conflictul intră mai tîrziu în sălile tribunalului sau în cine ştie ce altă sală, unde aceleaşi întinse legături de rudenie, în unanimitate şi sub greutatea jurămîntului obligatoriu, dezmint că ar fi avut loc o încăierare. Ori se pun cu toţii şi jură că singurul instigator este de fapt victima, împrăştiind în felul acesta seminţele rezistente la ger ale unui nou război. Martorii sperjuri, în clipele lor sincere, făcîndu-şi complice cu ochiul, recunosc şi ei că au indus în eroare tribunalul. Cum ? În parte prin complicarea atît de artistică a acţiunii că i-ar face cinste şi unui Dürrenmatt, şi în parte cu ajutorul lui Dumnezeu. În această privinţă l-am întrebat pe contabilul Sfatului popular :

— Cum apare ajutorul lui Dumnezeu ?

— Simplu. Cel-de-Sus nu vine la proces.

— Au fost cazuri în care a apărut ?

— După procedura veche, se obişnuia să fie invocat. Astfel, martorul, punînd mîna pe cruce, jura în faţa lui Dumnezeu că aşa să-i fie sufletul de tihnit că va spune numai şi numai adevărul. Această depunere de jurămînt nu mai e actuală.

— Dar în faţa omului nu e obligatoriu să juri drept ?

— E obligatoriu, însă lipseşte constrîngerea.

Demonstraţia contabilului duce la concluzia că produsul cel mai de seamă al fricii e minciuna dar, uneori, şi adevărul.

De pildă, în cazul martorilor evlavioşi care, sub constrîngerea formalităţilor bazate pe raţiune, se strecoară totuşi prin portiţe iraţionale, reuşind să ocolească privirea încruntată a Tatălui. În schimb, victima îşi caută adevărul. Desigur, pe căi proprii şi uneori chiar cu ajutorul pumnului, fiilor sau al nepoţilor. Mama îmi aduce dimineaţa vestea că pe vărul meu P. l-au pălmuit la cîrciumă. Bătaia, după cîte se pare, i-a fost promisă mai de mult, cu doi ani în urmă. Cu mult înainte de sărbători, din cauze neştiute, l-au cotonogit pe vărul meu de-al doilea, J. Treaba a fost bine făcută căci vărul meu de-al doilea a ajuns la spital.

Lăsînd la o parte aceste întîmplări, sărbătoarea a reuşit cu bine. Cine se simţea îndreptăţit, s-a împărtăşit la biserică.

S-a făcut bilanţul financiar al colindătorilor şi al irozilor. După părerea curatorului, cîştigul de anul acesta este un record şi îl vor folosi pentru renovarea casei parohiale şi a clopotniţei.

OARE NOI CE-AM VISAT ?

În bucătărie mama stă de vorbă cu cineva. Adineaori era încă vorba de slaba recoltă de mac şi iată că acum îmi este dat să aud :

— Lénárd Pista a fost împuşcat în paşopt. E însemnat în vechile scrieri.

— Pentru ce a fost împuşcat ?

— Era revoluţie şi a ars actele boierului Bocskor.

— Asta aşa e. Să nu se amestece omul în treaba altuia.

— Peste un an, în patruzeci şi nouă, l-au împuşcat şi pe Máthé Marci.

— Desigur şi ăsta s-a amestecat în ceva.

— Soldaţii au vrut să-i rechiziţioneze porcul.

— N-am spus eu ? Mai bine i-ar fi lăsat.

— Era porcul lui. Treaba lui.

— Cînd vorbeşte puşca, omul să nu se amestece nici în propria lui treabă.

Cu cine poate sta de vorbă mama în bucătărie? Vreau să aflu, deci întrerup scrierea jurnalului și, prin geam, trag cu ochiul. Tușa L., o vecină corpolentă, se ține de clanță și e pe picior de plecare, sub braț cu mașina de măcinat mac reparată de tata. Ce le-a făcut să sară îndărăt, tocmai la o mie opt sute patruzeci și opt, nu pot să pricep. Bănuiesc doar că cineva, și desigur că în propria lui daună, s-a amestecat din nou în ceva. Mai tîrziu și așa voi afla totul la micul dejun. „Doamne, cîte primejdii mai are și viața asta!“ oftează vecina L., aruncînd o privire îngrijorată spre prima cameră, de parcă tocmai eu aș fi acel Lénárd Pista, care se bagă în propria-i treabă și apoi e împușcat.

Tot privirea asta? Acuși se împlinesc douăzeci de ani de cînd, în beția acțiunii, în sunetele trîmbițelor ce ne chemau la atac am înfruntat această îngrijorare cu acea semeție de care omul e capabil numai în orele timpurii ale tinereții. În coloanele unui cotidian clujean ceream eu însumi atunci împărțirea pămînturilor — radicală — iar cu altă ocazie, cu toată înflăcărarea și lipsa de experiență a celor optsprezece ani pe care-i aveam, mi-am descărcat praștia, precum David, asupra unui politician burghez ai cărui numeroși adepți-cuțitari ne promiteau că vor tăia curele din spinarea noastră. (Au și făcut-o apoi!)

Atunci taică-meu a picat ca o ghiulea, adevărat ca o ghiulea îmblînzită cu caș și magiun de prune, năvălind de la cincizeci de kilometri distanță pînă în internatul meu de la Cluj:

— Ce faci tu, fiule?

— Îmi ascut creionul, am răspuns candid.

— Și ce vrei la urma-urmei cu scrierile astea?

— Guvern Groza! a răsunat în mine ecoul străzii.

— Asta e cu adevărat frumoasă treabă, și-a învelit tata cu grijă cuvintele într-un zîmbet silnic. Nu-i de ajuns deci că în clasa a cincea gimnazială figurează latina, matematica, științele naturale, căci dumnealor au înscris o nouă materie: alcătuirea de guverne.

— Lecția asta o avem acum la istorie, făceam eu pe spiritualul.

— Și crezi că fără tine guvernul acela nu se poate alcătui?

— Pic cu pic se face marea, am spus eu.

Taică-meu, gînditor, îmi cercetă fața, vrînd parcă să vadă dacă sînt pe măsura intențiilor mele.

— Desigur, n-ai inventat singur ceea ce vrei, a tras el concluzia cu desăvîrșită exactitate.

Cuvîntul a înghețat în mine și m-am zăpăcit de parcă aș fi fost prins cu un plagiat. Pe neașteptate, m-am pomenit într-o lumină care nu era pe placul vanității mele de puști, amestecată cu ignoranță. Cuvintele tatălui meu nu numai că au constatat situația de fapt, ci au și evaluat-o : căci îmi asum ceva cu care sînt, de fapt, într-o relație inversă, proprietatea lui, cu alte cuvinte, instrument viu și entuziast. Pînă atunci furtunoasele împrejurări din afară, neobservata influență a personalităților vieții publice, cuvîntînd pe talazurile evenimentelor aglomerate, s-au infiltrat în mine ca un vis, mi-au intrat în sînge, punînd în minoritate înclinațiile mele poetice, contemplative, dobîndite de acasă. Poate cei doi bunici, cele două izvoare ale eului meu se luptau în mine. Székely Gergely era un om al activităților publice, multă vreme primar în vechea rînduială și cel mai aprig cititor de ziare al familiei noastre. Gîndul izbucnea din el permanent sub formă de acțiune și nu întru cercetarea unor cauze și efecte ci, mai degrabă, întru prelungirea brațelor, întru îndeplinirea deciziilor, întru împrăștierea țiganilor bătăuși, într-un cuvînt, pentru toate acelea pentru care bunicul din partea tatei, Sütő Mihály, ar fi aruncat cel mult o privire, rămînînd în brațele contemplației tihnite. Fiind analfabet, nu citea ziarele, dar nici nu condamna aceste produse răsunătoare ale rîvnei omenești : din hîrtia ieșită de sub rotativă se putea răsuci o țigară strașnică. Materialul avea avantajul că se înmuia repede la scuipat și se lipea ușor. Fumul, în contrast cu spiritul ideilor tipărite pe el, era curat.

În sfera de atracții schimbătoare a celor doi bătrîni, o dată scriam poezii, povești, altă dată, evadînd din cercul înclinațiilor mele, la îndemnul încă obscur pe atunci al unui simț al datoriei, mă avîntam bucuros în vîltoarea activităților sociale. Nu puteam cunoaște nici adîncimile, nici stîncile ascunse ale prilejurilor ademenitoare.

Trăsătura aceasta îi era comună și tatei, deși simțul pericolului era mai dezvoltat la el ca, de altfel, și capacitatea de a intui cauzele, căci mi-a vorbit astfel :

— Vocea e a ta, îndemnul provine de la altcineva.

— De la Balogh Edgár — am spus — el mi-a cerut articolul, dar nu numai el.

Dincolo de strada Farkas, în contrast cu atmosfera idilică, înmiresmată de flori de tei, zi şi noapte luminau ferestrele partidului. Atît ştiau cu toţii, că acolo e cartierul general. În diversele puncte ale centrului funcţionau oficiile de recrutare a scriitorilor : pînă şi în visele mele reveneau ţăcănitoarele redacţii. Dacă umblam pe acolo, cu inima palpitînd, mă lua de braţ Gaál Gábor şi bubuia ca un tun : „Ei ?!" Interesîndu-se de planurile mele, desfăcîndu-mi în bucăţele cîte o lucrare, şi-a întins frumos mîna după mine, în sfera frumuseţilor abstracte şi, ca pe un copăcel, mă răsădea zilnic în humusul pe care, cu cuvinte severe, răsunătoare, îl numea *realitate concretă*. Realitatea îi era zeul adorat şi sortit să devasteze tronurile ; minunîndu-se de strălucirea-i şi forţa-i brutală, el se lua la trîntă cu ea mereu, precum Iacob cu îngerul. După firea gînditorilor revoluţionari, Gaál Gábor respecta realitatea tocmai ca s-o schimbe. Acest respect n-a fost niciodată dispus să şi-l preschimbe pe zburdălnicia infantilă a cugetului, dar şi-a respectat poate prea mult îngerul luptător care, în cele din urmă, l-a lovit în faţă cu pumnul nelegiuirii. Lîngă Gaál Gábor, îşi ţăcăneau mitraliera noilor idei Nagy István şi Balogh Edgár precum şi toată generaţia scriitorilor de stînga. La adunările populare de zeci de mii de oameni dîrdîiam de frig în Valea Jiului alături de Kurkó Gyárfás şi ţeseam vise de viitor cu Bajor Andor.

Tata, din această listă fragmentară rostită de mine, abia de cunoştea unul sau două nume. Dar şi atît i-a fost de-ajuns ca să-mi vorbească astfel :

— Această societate, fiule, aşa cum este ea, e un întreg depozit de muniţii.

N-a greşit.

Cînd lista de nume a fost decimată de ilegalităţi, mama mi-a căzut la piept plîngînd şi mi-a reamintit avertismentul tatei. Şi după ani de zile, cînd adevărul a ieşit la lumină, am picat odată într-un adevărat sinod familial în care, pe baza unor ştiri proaspete, tocmai era la ordinea zilei formularea anumitor concluzii. Le văzusem înainte credinţa abia trezită la viaţă şi dornică de acţiune. Cu atît mai dureros le simţeam acum deziluzia. Mama frămînta aluatul de pîine, iar

unchiul F. răsfoia ziarul, uitîndu-se pe sub ochelarii crăpaţi. Cumetrii, cumnaţii fumau şi-şi împărtăşeau evenimentele, iar tata, drept veritabil simbol al situaţiei sale de atunci, lega cu sîrmă o oală spartă. „Am pus-o la soare să se usuce şi cineva a dat cu piciorul în ea." Prin fereastra deschisă se auzi vocea paznicului care anunţa o adunare populară.

— Ducă-se cine are chef.

— Du-te tu, că eşti membru de partid.

Unchiul F. s-a smiorcăit cît s-a smiorcăit, s-a sucit, s-a foit, apoi a plecat la adunare. Toţi se uitau după el ca după unul ce iese în ploaie cu capul descoperit. Pe scaunul rămas gol pisica torcea liniştit. Mai tîrziu sări de acolo de parcă ar fi fost măturată de o mînă nevăzută. Mi se părea că ochii lor privind în gol văd spiritul bunicului ; poate pînă şi mîinile lui noduroase, cum răsucesc ţigara din ziarul uitat pe masă. Aprinde şi suflă fumul şi se uită la litere, la cuvintele trosnind în foc, care lui nu-i spun nimic. Responsabila locală a organizaţiei de femei, o entuziastă femeie de vîrstă mijlocie, îmbrăcată orăşeneşte, i-a adus mamei o diplomă desenată frumos, s-o atîrne pe perete. Era o căsuţă cu pereţii albi şi cu cer albastru, senin, un peisaj alpin cu o tînără zîmbitoare în mijloc. Numele mamei stătea scris cu cerneală, după care urma un text tipărit care spunea că mama a cîştigat premiul întîi la concursul de curăţenie casnică.

— Dar nici n-am participat la concurs ! se scuză mama, la mine a fost întotdeauna curăţenie. Că aşa ne-am născut, în curăţenie, dragă. Dar cînd aţi pornit concursul ?

— Încă în primăvară, spuse femeia, reprezentanta organizaţiei, dar nu e nimic dacă n-aţi ştiut de el, principalul e că aţi participat.

Atunci cineva constată de îndată că iată în ce fel omul trebuie să se amestece şi în treburile lumii, chiar fără a fi solicitat şi fără a fi îndemnat să-şi ducă la bun sfîrşit sarcinile ; să-ţi fie geamurile şi conştiinţa curate. Concurenţii, cei care se îmbulzesc, cei care ridică întotdeauna mîna să răspundă primii la fiecare întrebare au fost întotdeauna oameni de ocazie, căci scris este în acea epistolă către romani că meritul nu e al aceluia care-l vrea, şi nici al aceluia care fuge după el, ci al lui Dumnezeu cel milostiv. Şi după ce s-au înţeles asupra acestora, m-au privit ca pe o oaie rătăcită ce-şi caută păstorul şi nu-l găseşte.

Ies în bucătărie să mă interesez de Lénárd Pista. Vecina a plecat cu mașina de măcinat mac și cu grijile ei. În locul ei va trebui deci să întreb pentru a doua oară : e posibil oare ca omul să nu se amestece în propria-i treabă ?

— Să ne amestecăm ori să alegem fasolea ? o întreb pe mama într-un fel din care îmi reiese și răspunsul.

Mama mă privește iscoditor, văd că o liniștește faptul că mă aflu aici. Privirea-i zboară după primejdii trecute, afară, spre dealurile înzăpezite.

— Știu, fiule, că nu ți-a plăcut niciodată să alegi fasolea. Măzărichea și boabele stricate le lăsai laolaltă cu celelalte, dar, dacă vrei să afli de soarta lui Lénárd Pista, du-te la bunicu-tău, îl găsești acolo pe unchiul M., care e frate vitreg cu taică-meu și astfel rudă apropiată de-a ta. El are să-ți răspundă.

Într-adevăr, nu înțeleg despre ce poate fi vorba ; așa, dintr-o dată, nu pricep asociațiile. Dar cum știu că unele lucruri nu pot fi înțelese decît pe parcurs, mă adun și o pornesc. Am coborît în fundul grădinii și de acolo, peste cîmp, printre sălciile pitice, conturate delicat, mi-am continuat drumul de-a lungul rîului. Noaptea, iarna a primit noi întărituri și nu se mai vede acum decît mijlocul apei care clipocește prin zaua subțire de gheață. Ici și colo, unde rîul a rămas în afara albiei și a înghețat, copiii, în pantaloni de postav, cu cușme pe cap, se dau pe gheață, făcînd curbe îndemînatice. Îmi pare că pe vremuri, cîndva, mă îndeletniceam și eu cu de-alde astea. Pe cînd aceste sălcii negre și noduroase erau încă nuiele mlădii de culoare galbenă, legănînd vrăbiile. Poate aș putea destăinui și acum secretul acestei performanțe care constă de fapt în a te avînta reglementar pe întinsul gheții, echilibrîndu-te pe o parte cu brațele întinse și apoi îndoite, cu capul sus și cu încă ceva — pasăre cîntătoare ? un spirit nestatornic ? — al cărui nume nu mi-l amintesc, știu doar că era în mine și acum nu-l mai aflu. Cu toate acestea, mă avînt pe fîșia de gheață și-mi face plăcere să-i aud glasul cum răsună sub călcîie.

— Ehei ! spune unul dintre copii.

Se dau la o parte cu respect și mă privesc de parcă aș fi călugărul prefăcut în asin. La capătul ghețușului, întrucît nu m-am întins pe burtă, ba, mai mult, am făcut și o cotitură

isteaţă, mă întorc, aştept aprecierea lor. Rîd de mine şi unul mă întreabă :

— Nene, cînd v-aţi dat ultima oară pe gheaţă ?

— Ei, acum cîteva zile, spun.

— Cîte zile ?

— Ei, acolo, vreo douăzeci şi cinci de ani.

Pînă la şosea răsună în urma mea rîsul lor. Parcă ar şti ce simt : joaca aceasta a mea a fost un fals. Printre altele şi din cauza grijii care-mi vine în întîmpinare împreună cu unchiul M., întovărăşit de cîteva rude din capătul satului. Înalt, mergînd pe şaizeci de ani, cu faţa deschisă a unui om născut pentru a fi supus, a cărui privire generoasă şi caldă e caracteristică mai tuturor membrilor familiei, unchiul M. se apropie de mine cu paşi lenţi şi aproape solemni, iar braţele şi le deschide de departe, faţa-i slăbită e luminoasă şi, cum ne îmbrăţişăm, mica ceată a rudelor începe încet să plîngă. Îi văd după ochi : ochii le sînt deja plînşi şi încă n-au ajuns la capătul bucuriei şi tristeţilor revederii. Unchiul M. locuia în satul vecin, l-am văzut ultima oară la sfîrşitul războiului. Îmi sărută amîndoi obrajii şi apoi încet-încet mă ia în întregime în primire, de parcă prin mine şi-ar controla propria prezenţă. Are faţa roşie, din pricina tensiunii arteriale, şi acum faţa aceasta i se colorează şi mai mult, respiraţia i se îngreuiază, ochii i se împăienjenesc. Nu mai e nici o îndoială că este acasă : iată ce constată, privind în jur o dată şi încă o dată. Pe ambele părţi ale uliţei uşile se deschid şi scîrţîie. Dar ce spun, că scîrţîie ? ! E un adevărat cucurigu. Ce ţi-e şi cu uşile astea ! Precum cocoşii : cînd începe unul să cînte, îl urmează toţi ceilalţi şi, tot aşa, cînd se întîmplă ceva mai rău, amuţesc toţi deodată. Se adună lumea, care să schimbe o vorbă, să se bucure, să dea noroc, care doar să caşte ochii, să-şi facă cruce la vederea morţii şi a învierii.

Povestea i-am auzit-o de o mie de ori. Nevasta, fiul, fiica, nepoţii lui au povestit-o într-o mie de variante. Fiecare a desenat o măruntă trăsătură pe chipul adevărului, pe care, din cauza lacrimilor, nici azi nu-l cunosc. În ziua cînd l-au arestat, în marea lui nenorocire, a ajuns mai aproape de noi ca

niciodată, dar s-a și îndepărtat. Îi vedeam adevărul doar pe jumătate, așa cum vedem doar jumătatea luminată a lunii întoarsă spre noi ; cealaltă jumătate poate fi văzută — dacă poate fi — doar de acolo, din dosarele tribunalului.

Din mărturiile familiei sale mi s-a întipărit în minte un laitmotiv : „Nu e vinovat, nu putea să facă nimic !“

Și acum tot așa îmi stă în față, cu cele două palme întoarse în afară și cu același zîmbet implorînd înțelegerea : „Ce altceva puteam face ?“ Cu toți care-i ajung în preajmă încearcă să dea mîna, doar toți îl știu bine, toți, ori de cîte ori se duceau la tîrg, au poposit și în ograda lui, au băut din vinul lui sau au mîncat din slănina lui. Îl îndeamnă să uite cele întîmplate și să vadă cu folos de cele ce au rămas : „Sănătate să fie !“ Nu poate duce în cîrcă tot războiul mondial. Nu el l-a inventat. Nu el l-a făcut.

Aud vocea nevesti-si : „Era primar, n-are nici o vină. Că n-a arătat pe nimeni cu degetul, spunînd că acela ar fi evreu, sau că acela dezertor din armată, bolșevic sau partizan. Cum să fi fost evreul — evreu, dezertorul — dezertor, săracul — comunist sau partizan, cînd omul crescuse laolaltă cu ei, cînd le era consătean ? Trecea armata, trebuia bătută toba. Punea deci să se bată toba. A primit ordin că satul trebuie învăluit în beznă, ce putea să facă, punea să se bată toba. Jandarmii de la regiment răscoleau tot ținutul ; oricine trăia era suspect. Iar ei spînzurară, mitraliară și plecară spre Satu-Mare. Pe urmă veni tragerea la răspundere : unde sînt ucigașii ? Au fugit. Unde sînt denunțătorii ? Au trecut spre apus. Unde sînt fasciștii ? Aici sînt săraci, bogați,

> români, maghiari, țărani, meseriași ; fasciști nu-s. Atunci unde e primarul ? Păi, el era primarul. L-au luat și l-au dus. După trei ani, am primit de la el o carte poștală : un om necunoscut, fără iscălitură, cerea ață, cîrpe pentru petice, să i le trimit la adresa dată și pe numărul dat. Atunci m-am liniștit. Știam că trăiește, pentru că știam că numai el poate să fie acela care cere ață."
>
> Plecase de acasă, zicînd că depune mărturie și se întoarce a doua zi. Femeia l-a așteptat cîțiva ani, apoi a murit. Fiica cea mare i-a luat locul ; a așteptat și ea o vreme, apoi a murit.

Așa că pricina emoției e dublă. Sosirea acasă pe neașteptate a unchiului M., binefacerea sfîrșitului celui de-al șaptelea an și singurătatea care-l aștepta acasă.

Străbatem cîmpul unde copiii se dau pe gheață și, încetul cu încetul, conversația devine mai liberă. Cu o voioșie forțată, încercăm să așternem prezentul peste trecut.

— E o vreme frumoasă.

— De-ar rămîne așa.

— Credeam că o să fie glod de Anul nou, dar vezi, vezi...

— Nimic nu-i mai trist decît un Crăciun negru.

— Acum a fost alb.

— Sărbătorile au trecut cu bine iar restul, vom vedea noi.

— Uite ! Un iepure !

— S-au îmblînzit și iepurii.

— Și căprioarele. Nopțile moșmondesc prin grădină.

— Poate se îmblînzește și lumea asta.

Nimeni nu mai pomenește nimic de cele întîmplate. În timpul prînzului, fiecare nou-venit dă mîna cu unchiul M., apoi, pentru o clipă, se întoarce, se șterge la ochi cu dosul mîinii ori cu cușma și zîmbește din nou și întreabă dacă nu aduc oare drojdie la cooperativă, dacă vom avea iarnă frumoasă, primăvară frumoasă, vară călduroasă. Cine poate ști ? Atunci începe să explice că a auzit el la Sfatul popular cum

că iarna are să fie lungă şi aspră, spre deosebire de aceea din anul trecut.

— Căci dacă o dată e aşa, altă dată trebuie să fie pe dincolo — suflă unchiul M. în supă şi o soarbe cu plăcere. Mîna îi e umflată din cauza tensiunii ridicate şi-i tremură abia perceptibil. Uneori se uită în sus şi răspunde totdeauna cu întîrziere la întrebările ce i se pun. Pe faţă i s-a întipărit o veselie ciudată, crispată, care dispare rareori pentru cîte-o clipă. Şi, cum buna-cuviinţă cere să nu-l sîcîim prea mult cu întrebările noastre despre soarta lui, după un timp conversaţia se stinge treptat.

El începe să ne pună întrebări :

— Şi voi ?

— Mulţumim, aşa cum vezi.

— Supărări în anii din urmă aţi avut ?

— Cînd cum.

— Cum v-a fost mîncarea ?

— Cînd îmbelşugată, cînd săracă.

Mai tîrziu, după ce-a privit tăcut în jur, întreabă :

— Şi moartea ?

— Şi aia mai trăieşte.

— Îşi îndeplineşte datoria.

...Se enumără pe cine a luat moartea în anii din urmă, pe lîngă cine a fost chiar foarte aproape, pentru ca să se întoarcă apoi pe neaşteptate către altcineva, cui îi dă tîrcoale întemeiate sau cu o revoltătoare absurditate, cum i se văd dimineaţa urmele pe zăpadă, sub ferestre şi cum îşi azvîrle petele-i vinete pe gîtul bolnavilor în urma cîte unui atac de sufocare. Sînt unii de la care n-a luat decît o bucată, un braţ, un picior sau putinţa de a vorbi sau cheful de vorbă sau cheful de viaţă, ceea ce e deja o hoţie. Bunicului meu i-a lăsat dimineaţa în ochi o picătură de sînge. Semnul acesta era rău, una din rudele noastre l-a şi visat, însă adevăratul înţeles al său — primejdia apropiată — n-a îndrăznit nimeni să-l tălmăcească. Mai degrabă aşteaptă un bine de la acest semn.

— Odată, măi Jóska, te-am visat la închisoare — spune unchiul M. — făcuseşi o roată mare, o rostogoleai pe drum.

— Ei, nu mai spune !

— Rostogoleai cîntînd roata aia.

Rotarul amestecat în visul din închisoare tresare uluit ; sufletul îi este străfulgerat de o spaimă cît o înţepătură de

ac. Pentru moment, după cîte văd, nu prea poate judeca situaţia : oare el e cel care a ajuns — chiar dacă fără ştirea lui, chiar dacă în visul altuia ! — între zidurile temniţei sau unchiul M. a fost pe-acasă, deci el a fost liber în noaptea aceea ?

— Ia te uită cum s-a mai speriat ! observă cuscrul cel cu ochii ageri, stîrnind un rîs zgomotos.

Rotarul, încurcat, se revoltă :

— Eu ? De ce tocmai eu ? Dacă e vorba de teamă, s-o împărţim cu dreptate. Fiecare are partea lui.

La răspunsul său se face tăcere şi asistenţa e cuprinsă de un fel de ruşinare din pricina rîsului necuviincios de mai înainte. Cînd se întoarce să-i vorbească unchiului M., vocea rotarului e aproape solemnă :

— Din partea mea, îţi mulţumesc din suflet. Nici nu m-aş fi gîndit că ai să mă visezi acolo, nu-i aşa, tocmai pe mine.

— Voi nu m-aţi văzut pe mine în vis ?

— O, şi noi.

Dacă o fi adevărat. Şi dacă am putea-o adeveri cumva. La urma urmei ar trebui să povestim ceva din ceea ce am visat pentru noi, pentru că în acel ceva este şi partea unchiului M.

— Eu te-am văzut într-o zi de primăvară, unchiule...

În primăvara aceea în care l-au luat. E tare mult de atunci şi e aproape imposibil să dau înapoi imaginile. Mătuşă-mea, aplecîndu-se peste masă, îl măsoară, parcă vrînd să-l compare pe omul visat cu realitatea şi închide ochii. Colţurile buzelor prind să-i tremure, faţa i se lungeşte ; e ca o picătură gata să cadă.

— Ce-am văzut atuncea, Doamne ?

— Dacă nu-ţi aduci aminte, nu trebuie să te forţezi.

Tata e singurul care veghează tăcut, fără să se încrunte, asupra paharelor. Îi toarnă cînd unuia, cînd altuia în pahar. Îi pofteşte să ciocnească, îi serveşte cu gustări, aude unde se trînteşte poarta, vede dacă se mişcă creanga din faţa geamului ; parcă ar spune că el nici n-a închis ochii în anii care au trecut, nu are ce căuta printre vise. Ceilalţi îşi sucesc gîtul, se freacă la ceafă, clipesc în sus spre grindă, spre marginea bli-

darului, de parcă tocmai acolo le-ar fi închise vedeniile, în borcanele cu dulceață.

— Mi-aduc aminte că dimineață mi-am zis în sinea mea : visul ăsta îl pun deoparte pentru unchiul, o să-i facă plăcere dacă o veni odată acasă.

Unora parcă le vine în minte cîte-o istorie ciudată și încep s-o povestească, pe urmă se împotmolesc în ea și, necugetați, amintesc de cei morți — de nevasta și de fiica unchiului, la a căror înmormîntare el nici n-a putut fi acasă — dar priviri înspăimîntate îi lovesc peste gură : „Ce tot vorbești ? ! Nu e destul de largă lumea de ape a viselor de noapte ? Mai spuneți și voi și altceva !" Desigur, totul se face cu prudență. Pentru că nu vrem să-i atingem rănile, dar nu vrem să-l întristăm nici cu adevărul că, în realitate, nici unul dintre noi nu l-a văzut în visurile lui.

Unchiul nu se supără din cauza asta. Dă din cap și zîmbește :

— Nu vă mai bateți capul, și-apoi treaba n-are nici o importanță.

Cu o rușine inexplicabilă îndreptăm discuția în altă direcție. Și cînd te gîndești, ce ușor e să-ți închipui un vis !

PE URMELE LUI ROBERT FULTON

În munca neobosită dinaintea Anului nou, pe baza romanului serial al vieții tatălui meu, aștern pe hîrtie extrase din cariera lui de inventator. Mama, în glas cu o umbră de ironie, care o menține întotdeauna deasupra apelor mari, mă îndeamnă rîzînd. A auzit ea la radio că s-a scris și povestea vieții lui Nobel. „Să-i fie ăluia pereche !" Unele capitole le adun în timpul petrecut la masa de prînz, la micul dejun sau în fundul curții, în fața țarcului oilor. Uneori ieșim, le privim, apoi le numărăm. În fiecare zi sînt cinci. Se opresc din mestecat, ne numără și ele pe noi și pufnesc.

Cu sufletul la gură a sosit alergătorul de la Maraton — țiganul tăietor de lemne de la Gospodăria de stat — adu-

cîndu-ne vestea victoriei, cum că va sosi o comisie de la București în privința mașinii de întors grîul.

Tata rămîne cu gura căscată și ar vrea s-o ia la fugă, dacă mama nu l-ar reține :

— Nu te poți duce așa, cu gura căscată și cu nasturii de la cămașă rupți ! Aranjază-te !

Cîteva cuvinte și iată-ne în plină stare de urgență. Căratul paielor s-a amînat pentru a doua zi, iar fratele meu Jóska primește ordinul să nu mai hoinărească pe nicăieri, ci să fie la îndemînă pentru orice s-ar întîmpla. În ceea ce-l privește pe tata, s-a spălat, și-a schimbat cămașa și s-a periat. Pe urmă a pornit-o și numai pe drum și-a amintit că nu l-a întrebat pe țigan la cine trebuie să se ducă.

— Du-te și tu de-a dreptul sus, la palat ! îl dăscălește mama.

Deocamdată, comisiei nu i-a ajuns la Cămăraș decît suflul, pe calea înștiințării prealabile prin telefon. Răsunară trîmbițele de alarmă. Nimeni să nu îndrăznească, care cumva, să moțăie sau să se prostească prin grajd, prin atelier sau prin birou ! Tot atunci a început și o precipitată căutare a invenției. Unde era ? Cînd au găsit-o într-un ungher al atelierului, printre fiare vechi și roți rupte de căruță, au adus-o la suprafață ca pe un clopot cufundat.

— Asta e, domnu' Sütő ?

— Asta era, își privește tata ideea de odinioară pornită între timp să ruginească. Ar trebui cumva curățată.

— A se curăța ! A se lustrui !

S-a iscat o mare învălmășeală în jurul lui și, în general, în interesul mișcării de inovatori. S-a întocmit o scurtă dare de seamă despre invențiile de origine locală, despre folosul și importanța acestora. Șeful de atelier, inginerii și tehnicienii doreau cu cea mai mare bunăvoință să ducă la bun sfîrșit cauza mașinii de întors grîul. Cîte o rază din interesul îndreptat către tata ilumina rotăria, fierăria și alte locuri de muncă.

— Oameni buni, mai este cineva care a inventat ceva ? Să spună acum, ca mai tîrziu să nu apară plîngeri !

Oamenii, îmbulzindu-se, enumerau inovațiile. Paznicul de zi a inventat o posibilitate de scurtare a timpului și anume : dacă-l trimite cineva după țigări, el nu mai aleargă pe drumul obișnuit, ci o ia de-a dreptul printre ronduri, strivind

daliile. Lukács Gyula a descoperit un reflex prin care omul își poate mișca urechea ; treaba e făcută, acum nu-și mai bate capul decît să afle la ce-ar fi necesară mișcarea urechii. Alții au descoperit cum se poate pescui fără permis sau cum să sature caii fără ovăz. Unul a anunțat că a construit un aparat de furat struguri și că ar dori să-l breveteze. Uite așa se tachinau oamenii unii pe alții și pe tata îl tachinau că va ajunge om bogat.

Bucătăria a primit dispoziție ca în cinstea comisiei să se prepare o supă de găină bine fiartă, iar casa de oaspeți, la rîndul ei, trebuia să pregătească așternuturi curate și tot ce era necesar. Între timp tata și-a lustruit Opera ca să strălucească, iar șeful de sector, după ce a trecut-o în revistă, a spus :

— Invenția nu e perfectă, de aici lipsește ceva.

— Ce să fie aia ? întreabă tata.

— Un kil de pălincă.

— Adevărat — dădu tata din cap — bine că ați observat.

Și, după cum i-au permis durerile cauzate de hemoroizi, tata a început să alerge după kilul de pălincă.

Prînzul a fost excelent și toată atmosfera încurajatoare. Prezentarea practică a Operei a reușit de minune. Tata și-a ținut expunerea științifică pe un ton timid :

— Aici îl apuc, apoi îl pornesc și acu' Vă rog priviți.

Mașina de întors grîul a iscat o adevărată vijelie în magazie. Grîul zbura în valuri aurii și nici un bob n-a rămas pe vechiul loc, unde l-ar fi amenințat pericolul putrezirii. Mica mașină răsucea în cîteva minute tot stratul de grîu și îl împrospăta. Unii și-au exprimat părerea dînd din cap, iar alții plescăind. Comisia a trecut în procesul-verbal evenimentul în mod favorabil, iar pe tata l-au copleșit cu urări de bine.

— Deci i s-a venit de hac și timpului ! strigă ajutorul de șofer.

— Dar și nouă ! se întunecară zilierii, rezemîndu-se în coada lopeților.

Tata, care și-a început viața tot ca zilier, a vorbit despre ei cu înțelegere. Dintr-o singură privire le-a priceput starea de spirit. Și el a înțeles că peste cunoscutele lor supărări a apărut și una nouă, una pe care, de altfel, oamenii o mai cunoscuseră în vremea anilor furtunoși ai noii tehnici, cînd s-au apucat să distrugă mașinile. Acești oameni erau îngrijorați pentru

cîştigul lor lunar de cîteva sute de lei şi e de la sine înţeles că n-aveau nici un entuziasm pentru invenţia tatei. La şedinţa de sindicat, cineva a calculat ce economii se pot realiza cu maşina de întors grîul. Era o sumă considerabilă, dar suma asta pe zilierii noştri i-a amărît şi mai rău. Munca cu lopata le era un vechi şi un sigur izvor de venituri ; o bună parte din ei aveau şi o familie grea. Speriaţi de schimbarea neaşteptată, cu ochi rugători căutau să afle de la inginerul-şef ce se va întîmpla cu ei. Conducerea — oscilînd între tendinţa de înnoire şi bunăvoinţa omenească — le dădea la început răspunsuri evazive, apoi au hotărît că treaba trebuie făcută în continuare cu lopata. Tata a primit cinci sute de lei pentru invenţie. Dar cred că ar fi plătit tot atît numai de ar fi putut să-şi contemple creaţia minţii sale în timpul funcţionării sau măcar să-i audă glasul şi din gălăgia multiplă urechea să-i discearnă melodia cunoscută a ventilatorului, iar el, arătînd cu degetul în direcţia brazilor, să poată spune : „Gălăgia asta eu o fac !“

Vrînd să-l consolez, i-am povestit soarta unor vestiţi inventatori şi savanţi. A fost, de exemplu, un englez care a prevestit că se va inventa luneta ; el însuşi n-a mai îndrăznit s-o inventeze, atît de periculoasă era considerată pe atunci putinţa de a vedea departe. Totuşi l-au întemniţat ! Astea-s poveşti ! Ba nu-s deloc ! Robert Fulton — ridicai eu vocea — a inventat vaporul cu aburi şi cu ăla Napoleon i-ar fi putut bate pe englezi şi poate că lumea ar fi ajuns cu totul altfel, însă împăratul nu a acceptat inovaţia. N-a luat nici măcar cinci sute de lei, bietul om ! Şi mama era uluită : Păi Robert ăla n-a avut la îndemînă un kil de pălincă să-l ataşeze vaporului ăluia cu aburi ? Un împărat nu bea. Asta s-o spui lui mutu ! Toţi împăraţii beau ! Dar ăla care s-a ridicat primul cu un avion şi s-a prăbuşit şi şi-a rupt oasele, ba, mai mult, a murit pe loc ! Dar italianul ăla care-a mirosit că pămîntul totuşi se roteşte şi, cu toate acestea, în faţa comisiei de inovaţii, care era formată din unsprezece preoţi, a fost nevoit să retragă şi să înghită ca pe o piatră adevărul acela al lui. Dar portughezul acela, pe nume Michael Servet, care a descoperit circulaţia sîngelui ? Ăla a fost cel mai încăpăţînat ; l-au ars la foc mic.

— Şi mă rog, cine a făcut-o ? se îngrozeşte mama.
A trebuit să-i mărturisesc că este tocmai opera lui Calvin.
— Ioan al nostru ? Vai, dacă eu aş fi ştiut asta !
Nu ştiu ce s-ar fi întîmplat dacă mama ar fi aflat mai repede despre isprava asta. Tata se uita în gol ca un om care a simţit ceva din primejdia cugetării. N-a spus pînă unde a ajuns cu deducţiile, în schimb mama, cu consolările, i-a luat-o înainte :
— Acum vezi cîte se pot întîmpla. Bucură-te că ai scăpat cu atît.

MOARTE, UNDE-I TĂRIA TA ?

Pe bunicul meu îl mutarăm de pe cîmp în sat. De la fiul său Gergely la fiica sa Ilona, din casa gălăgioasă cu mulţi copii, în linişte, ocrotitoare a bolii. După mama, după ce şi-a aranjat bocceluţa, hainele de sărbătoare, cămaşa, Biblia şi ochelarii, s-a uitat prin odăiţa strîmtă şi întunecoasă şi-a întrebat : „De aici încotro ?" A rîs şi şi-a răspuns singur : „Ehei ! Ştiu eu !" În zilele mai călduroase se aşeza în faţa casei ; atîta timp cît locuise la cîmp văzuse destul dealurile şi norii. Acum îşi purta privirea mai jos. Îşi contempla de mii de ori picioarele, mîinile tremurătoare şi pămîntul bătătorit pe o rază de zece metri : acolo a fost odinioară casa lui — cuprinsul vîrstei lui de aur, al morţii nevestei, al nunţii copiilor — şi pe care copiii săi l-au desfiinţat. Privea la nimicul acela şi la celălalt nimic din partea nordică a curţii : locul şurii de fîn care şi pentru mine înseamnă o amintire.

Odată mama ne-a destăinuit ca pe o taină că atunci cînd şi-a ţinut nunta, patul nupţial al tinerei perechi a fost pregătit acolo, în şura mirosind a otavă. Desigur, nu de dragul romantismului, ci pentru că în casa părintească erau încă nouă copii înghesuiţi în pat şi chiar şi pe ladă. „Vezi, şura era acolo, unde înfloresc acum garoafele mai mari."

Ni s-a trimis vorba că bunicului îi e rău.

Mama a fugit prima la căsuţă şi s-a reîntors zicînd : „Slavă Domnului, nu se arată rău mare. E slăbit, dar fără

dureri, nu suportă zarva în jurul său. Totul va trebui să fie lăsat așa cum este, zice el, va spune cînd vrea să se împărtășească. Cîteodată întreabă lucruri ciudate, dar ce să-i faci, are optzeci și doi de ani!"

Cînd trec eu însumi pe la el, îmi aduc aminte de întrebarea lui de data trecută: Care din voi a spart ulciorul? Fotografia în care sînt înfățișat la vîrsta de spărgător de ulcioare atîrnă la el pe perete, eu i-o arăt în timpul conversației. Își pune ochelarii ca să dezlege misterul, adică de ce s-au strîns laolaltă toate rubedeniile și acum stau înghesuite în fotografie.

— Aici, la mijloc, parcă aș fi eu.

— Ți-atîrnă mustața într-o parte. De cînd te știu, întotdeauna ai fost așa. Oare de ce, bunicule?

— Nu știu, la asta încă nu m-am gîndit.

Cercetează poza cu atenție:

— Da' țapu' ăsta îmbufnat cine e? întreabă.

— Asta-s chiar eu. Am fost.

— Cîți ani să fi avut?

— Șase sau șapte.

— De ce erai îmbufnat?

— Nu știu.

— Asta de-aici e Erzsi, nu-i așa? Dar ce-i ăla alb de pe umerii ei?

— E vălul de mireasă, îi spun.

— Pentru ce? întreabă, privindu-mă mirat.

— Ea era mireasa. Unchiului Gergely era mirele. De aceea avea floare albă la butonieră.

— Da' țiganii ce căutau printre voi?

— Ei cîntau. După plecarea fotografului s-au retras într-un colț al camerei și au cîntat pînă dimineață. Ceata musafirilor mînca, bea, dansa și iar cînta. Am dansat și eu cu mireasa. M-am agățat de șorțul ei și m-am lăsat așa învîrtit ca la călușei.

— Au fost și călușeii?

— A, nu. Asta a fost altă dată, în zilele de tîrg. Dar fustele miresei se învîrteau ca niște călușei. Amețisem în ele.

— Dacă amețeai n-ar fi trebuit să te-nvîrtești.

Asta e sentința. Nu mai îngăduie comentarii, degeaba aș încerca să-l contrazic.

Se apropie de fereastră şi se uită pe drum, unde fluierase cineva adineaori. Îşi clatină supărat capul, apoi se aşază din nou şi mă priveşte de parcă aş mai fi spart un ulcior. Apoi privirea-i alunecă spre duşumeaua casei de paiantă. Iţarul de postav îi joacă pe picior, iar tivul atîrnă în franjuri, de parcă l-ar fi ros un şoarece. Fluierul piciorului dezgolit e verde, un verde de mucegai, şaua nasului e vînătă, pe gît are vene liliachii, cămaşa îi e albă ca neaua. Culorile zăpezii, ale ierbii, ale crîngului de duzi, ale liliacului. Pe lenjeria aruncată în colţul patului se văd urmele gălbui ale bolii de vezică.

— Deschide fereastra, zice, să intre aer proaspăt.

De aici se văd înălţimile şi viile.

— Spune-mi, băiete, tu te mai duci pe la vie ?

— Cum să nu !

— Ne-am adunat odată acolo, lîngă crama cea mică. Toată ziua v-aţi zbenguit şi aţi cîntat. Seara s-a aprins foc de vreascuri, iar femeile au pregătit un gulaş. În anul acela cîntau mulţi greieri. Ce-a fost atunci ?

— Culesul viilor.

— Aşa e. Dar pe Lörinc l-ai cunoscut ?

— Cine era Lörinc ? întreb eu ruşinat.

— Feciorul meu, care ţie îţi vine unchi.

— Nu-mi aduc aminte de el.

— M-am uitat şi acum cîteva zile, îmi spune cu o umbră de supărare în glas. Nu-i văd mormîntul. Era acolo, sub păr, şi acum nu-l văd. O fi crescut pe el o tufă de cartofi. Pe unchiul tău Lörinc. Avea două săptămîni cînd a murit. Abia de l-am botezat. Şi acum nu ştiu unde e.

— O să apară el, răspund, necugetat. N-aş crede să-l fi acoperit tufa de cartofi.

Dă din mînă. Asta nu mai are importanţă.

— La înviere tot o să ne întîlnim.

Asta îi aduce aminte de ceva : o şedinţă de demult, poate singura la care a luat parte în douăzeci de ani. Eu personal n-am luat parte la ea, dar bunicul vorbeşte de parcă eu aş fi organizat-o. Se aşezaseră în bănci, ca nişte copii. Un orăşean ciufulit a vorbit despre formarea pămîntului şi le-a spus cum se naşte fulgerul. Groaznice lucruri s-au rostit acolo. Dumnezeu şi-a întors ochii de la om deoarece oamenii l-au scos din circulaţie şi acum omul nu mai poate conta decît pe sine. „Ce porcărie !“

— Preşedintele Sfatului îşi tot lovea palmele de parcă i-ar fi fost frig. Ce-a fost aia ?

— Aplauze, răspund eu.

— Frumoasă treabă.

Începe să-l înece tusea. Se întinde pe pat, dar după o scurtă gîfîială îşi revine. La urma-urmelor, am făcut prost ce-am făcut. Ciufulitul ăla de la oraş ar fi putut să ştie că omul nu poate fi încredinţat omului. Cît ai clipi din ochi se sfîşie, se înghit, se îneacă şi se jupoaie unii pe alţii. Cine a aruncat cu piatra în el pe cînd păzea pepenii ? Pe domnul Manó, băcanul evreu, cine l-a dus din sat ? Cine l-a ucis pe Abel ? Nu tocmai frate-său ? Dumnezeu vede toate acestea. S-a zămislit, pentru că vede. Sfatul popular nu vede că sub nasul lui au distrus brădetul acela minunat cu copaci bătrîni de cinci sute de ani. O treabă ca asta n-are stăpîn. Dar Dumnezeu vede.

— Atunci putea să strige de acolo de sus, dacă ar exista pe undeva — spun, din nou necugetat —, oameni buni, nu tăiaţi brazii !

Strigă la mine :

— Nu-ţi spurca sufletul !

Ochii îi lucesc gălbui sub pleoapele înroşite. Îmi pare rău că am intervenit. La repezeală, îndrept conversaţia în altă direcţie. Închid fereastra şi-i propun să-i citesc ceva din Biblie, dacă doreşte. Ca altădată, în copilărie. Stăruinţa mea îi dă de bănuit şi o respinge. N-are nevoie de intermediar. Comoditatea de acest fel e agreată de catolici. Mai degrabă ar vrea să mă convertească pe mine. Îl preocupă un punct comun din viaţa noastră. Vreo aderenţă a proliferării celulelor încă din acele timpuri cînd mă considera un altoi de-al lui. Îmi pomeneşte cum la doisprezece ani, la sfatul său, citeam serile Biblia. Asta îl bucura nespus. „Părea că o să iasă ceva din tine." Ne-am reîntors de multe ori la povestea lui Iona din pîntecul balenei. Bunicul trăgea învăţămintele şi pentru a suta oară : nu te împotrivi destinului care îţi este hărăzit, băiete. Pe atunci eu n-aveam încă nici un fel de destin şi-l ascultam supus.

— Tu erai, nu-i aşa ? mă întreabă, pentru mai mare siguranţă.

— Aşa-mi aduc aminte.

— Greu îmi vine să cred, băiete. Dacă pe tine te-am răsădit întru graţia Domnului, apoi tu ai ieşit pe dos. Asta e un rezultat trist.

Bătrînul se uită la mine ca la propria-i operă neizbutită. Dacă ar putea, m-ar frămînta din nou, ca pe o bucată de lut, în vederea unei noi experienţe. Apoi, pe neaşteptate, se interesează de preot: dacă e acasă. Un preot trebuie să fie mereu acasă. Această întorsătură, în sensul că bătrînul vrea să se împărtăşească, înseamnă sfîrşitul discuţiei noastre. În locul neizbutitului nepot creştin, în sufletul bătrînului se aşază speranţa unei îmbucături de pîine şi a unei înghiţituri de vin. În starea grea, înrăutăţită în care se află, nici nu mai consideră asta drept o speranţă, ci un fel de certitudine. Se opune chemării medicilor. N-are nevoie de ei! Nu sînt buni — zice — decît să ne comunice zilnic că încă n-am murit. Parcă ar fi prietenul lui Rousseau.

N-am putut fi lîngă el cînd a murit.

Nici nu i-am vegheat la căpătîi. După obiceiul împămîntenit, asta e o treabă a bătrînilor, a colegilor de generaţie, a camarazilor de arme. Ai casei ies pentru o noapte din umbra morţii, risipindu-se prin paturi străine. Îşi refugiază copiii şi bătrînii rămaşi în viaţă, îşi iau propria lor groază din preajma trupului inert. Jucători încercaţi se aşază în jurul mesei şi bat cărţile pînă dimineaţa. Despre răposat se istorisesc, pe cît se poate, întîmplări hazlii şi se tachinează unii pe alţii cu o viclenie străveche, pentru a ţine lacrimile deoparte. Sînt un soi de divertismente între actele tragediei.

Pe mama vestea morţii bunicului parcă ar fi aruncat-o de-a dreptul în epoca copilăriei; începu un bocet tăcut, smiorcăindu-se, iar pe urmă porni în fugă peste cîmp, spre casa în care zăcea mortul, de parcă durerea ar fi preschimbat-o într-o unealtă de-a ei. Era ciudat să văd cum de data asta se bocea pe sine, pe fetiţa care, în ordine, era al patrulea copil al lui Székely Gergely, bătrînul.

Dintre femeile vîrstnice o scotea şi năframa ei scăpată de pe frunte, lăsînd loc luminii printre zbîrciturile feţei. Pe mîna dusă la gură vinele i se dezumflaseră, şi ca şi cum ar fi vrut să-şi încălzească degetele, unghiile îi tremurau lovindu-se uşurel de dinţi.

— Tată... Dragă tată !

Vocea aceasta de soprană era depărtată și străină și sentimentul care-i scutura umerii izvora din straturile adînci ale amintirilor : sentimentul de a fi rămas orfană la șaizeci de ani. Am încercat s-o consolez, dar se mîhni și mai tare.

— Lasă, băiete. Trebuie să plîng și în locul celor care lipsesc.

Din mulțimea copiilor și din puzderia de nepoți abia dacă au putut veni jumătate la înmormîntare. Au fost și-așa deajuns pentru un impresionant cortegiu funerar. Fiecare își vădește valoarea după numărul celor ce i se duc la înmormîntare. Sentința aceasta, aparent severă, făcea parte din arsenalul de adevăruri personale ale bunicului. Nu se gîndea la mulțimea de gură-cască, și nici la delegații care transformă în eveniment moartea regilor, ci la aceia care duc cu ei și o fărîmă de doliu.

„A trăit optzeci și doi de ani" spune inscripția de pe sicriu. Așa știm noi — cei rămași — după calendar. Adevărul — cît a fost aici viață și cît imitație — n-ar putea să ni-l spună decît el. Dacă e cu putință așa ceva. Și, de parcă mi-ar fi ghicit gîndul, pe sub mustața-i scăpată și acum într-o parte îi joacă un zîmbet batjocoritor. E îmbrăcat cu cămașă albă, iar hainele de sărbătoare îi sînt periate. În odăița în care ne înghesuim cu mic, cu mare, domnește un miros greu, de mort. Nu ard lumînările, nici cădelnița nu fumegă și nu știu de unde provine acest curent muced care prevestește mormîntul. Lucrurile, luate în parte, au mirosul cunoscut și obișnuit al vieții : scîndura sicriului, creanga rășinoasă de brad, totul, pînă la încălțările lui lustruite. Toate acestea la un loc sînt totuși grețoase și dezolante. Îmi vine să ies în curte, în bătaia vîntului, departe de chipul înghețat — oglindă a chipurilor noastre —, afară, sub cerul larg. Sosește preotul, împreună cu K. Feri, dascălul. După o scurtă ceremonie, sicriul este acoperit, scos afară în curte și așezat pe două mese alăturate. Privindu-l așa închis, respiram parcă mai ușor : nu mai trebuie să ne privim în oglindă.

Activitatea ne mai ușurează și ea : în timpul ceremoniei, ba să-l însoțim la rostirea cîntecului, ba la aceea a unei rugăciuni, la ascultarea cuvintelor Domnului ori ale lui proprii. Cugetul nostru e preluat de cuvintele apostolului Pavel : „Se însămînțează în deșertăciune și învie în desăvîrșire".

Tata dă din cap la auzul cuvintelor şi zice : „Zău, ce bine ar fi." Vocea sfinţiei-sale se înalţă vioaie şi limpede printre suspinele înlăcrimate, la fel şi aceea a dascălului, care nu cîntă numai din obligaţie, deoarece e nepot bun de-al răposatului. Se uită în jur, cînd cu reproş, cînd cu îngrijorare : cîntaţi, oameni buni ! Dar noi n-avem carte din care să cîntăm rugăciunea, nu zăresc decît în mîinile a doi-trei din întreaga adunare cărticica cu coperţi negre. Un şofer îl întreabă în şoaptă pe vecinul său : „Crezi că o să fie praznic ?" Omul a trecut pe la cumnatul meu şi a văzut o mulţime de găini tăiate. Mama nu ia în seamă cuvintele apostolului Pavel. Îi picură lacrimi din ochi. La urma-urmelor, omul s-a stins doar, dar noi trebuie să luăm cunoştinţă de asta şi aceasta pare să fie partea cea mai amarnică a lucrurilor. Alături de mine, o rudă mai în vîrstă cîntă sîsîind ciudat ; proteza de argint i s-a rupt încă din primăvară. Se uită lung la sicriu şi zice : „Ştii că are în gură treizeci şi doi de dinţi sănătoşi ?" Părintele evocă cu respect personalitatea exemplară a bunicului. La pomelnicul persoanelor de la care-şi ia rămas-bun, fetele dispărutului izbucnesc în plîns din toate direcţiile, numai cuvintele apostolului Pavel, ca o continuare a unui eşec milenar, încearcă din nou să ne împace cu ideea dispariţiei. În înfrîngerea noastră perfectă, declarăm moartea învinsă, ba, mai mult, o ameninţăm cu o reîntoarcere victorioasă. Vocea războinică a sfinţiei-sale, veşmîntul său, şi braţul întins a curaj — străvechi gest de provocare :

— Moarte ! Unde ţi-e tăria ? Infern ! Unde ţi-e izbînda ?

Provocarea ajunge aproape pînă la gardul vecin, pe care tocmai acum o pisică cu mutră de vrăjitoare cască cu plăcere, înălţîndu-şi coada. Vocea părintelui se urcă prin burlanul afumat al cerului, dar nici un răspuns nu se întoarce. Batem cuie în sicriu şi vălul alb, ieşind prin crăpături, nu se potriveşte deloc cu firea bărbătească a bunicului. Îi comunic această observaţie tatei. Ştiu că n-are nici un sens. Nu vreau decît să-i vorbesc pentru că-l văd atît de surpat în tăcerea lui. Tresare, dă din mînă şi zice :

— El nu mai are fire.

Preotul trage adînc aer în piept şi-şi mută centrul de greutate de pe un picior pe celălalt şi îşi aruncă din nou provocarea :

— Moarte ! Unde ţi-e tăria ?

În liniştea de o clipă ce urmează, mă uit în jur fără să vreau. Încă din copilărie aştept ca măcar o dată, cînd sîntem atît de disperaţi şi cutezători, să se întîmple ceva. Nu pot să-mi închipui să fie atît de multe cuvintele strigate în pustie. Şi, într-adevăr : mă trage cineva din spate de pulpana hainei. Tresare în mine vechea deşertăciune. O femeie, cam de vreo şaizeci de ani, cu priviri smintite în ochii plînşi, îmi spune confidenţial :

— Eu ştiu, dar numai eu ştiu.

— Ce anume ştii ? întreb.

— Ştiu unde e tăria morţii.

— Nu zău ! mă uit eu la ea şi mă gîndesc că această femeie, în afară de moartea bunicului, mai are probabil de plîns pentru ceva cu totul aparte.

— Am să-ţi spun, şopteşte ea, întrucît la cuvintele ei au devenit şi alţii atenţi.

— Ce-a vrut să spună femeia asta ? îl întreb eu pe prezbiterul de alături a cărui mustaţă, întocmai unui acrobat pe sîrmă, face echilibristică între haz şi doliu.

— Ah ! dă omul din mînă. Vorbeşte de acela care a murit înţepat de albine.

Pe urmă prezbiterul îmi zice : „Aş vrea să-ţi cunosc părerea personală în anumite probleme". Dar eu aş voi să-mi păstrez doliul fără nici un fel de păreri personale. El continuă : „De ce nu se găseşte scîndură de calitatea întîi la Sărmaş, de ce nu se găseşte vopsea la magazin, că nu mai poţi vopsi ca lumea un sicriu, în librării de ce nu se mai găsesc cărţi cu psalmi, şi episcopul de ce nu se ocupă de toate treburile astea ?"

Nu ştiu, nu pot să ştiu. Şi, în timp ce sicriul e aşezat cu mare grijă, ca un vas de cristal, în căruţă, vrînd-nevrînd, dezertez din faţa întrebărilor şi, scurtînd drumul printre salcîmii piperniciţi, trec peste deal să ajung mai repede la groapă. Pe bunicul meu îl aşteaptă aici un pămînt galben, gata în fiecare clipă să se surpe, aruncat acum în două moviliţe de o parte şi de alta a adînciturii. Groparii şed pe cîte-o piatră funerară căzută sau pe o haină aşternută pe pămînt şi fumează. Unul dintre ei îmi spune că treaba lor a fost cea mai grea, întrucît fiind şi ei rude cu răposatul nu i-a muncit numai pămîntul scos la suprafaţă ci şi tristeţea.

Deci o *suferință* dublă. Lîngă ei, uneltele proverbiale, sapa și lopata, iar în văzduh cuvîntul marelui clopot. Mă privesc de parcă m-ar fi așteptat să le recepționez munca. Se ridică în picioare pe rînd, își scutură nădragii și mă întreabă :

— Ce zici ?

— Ce să zic ? Așa ceva nu se poate strica.

Lăcaș de formă regulată, dreptunghiulară, de culoare galbenă. Mă aplec asupra gropii și mă învăluie aburul cald al pămîntului. Glasul clopotelor se scufundă într-însa, învălmășindu-se adînc. Îmi amintesc că am umblat pe aici de ziua morților, în noiembrie. A fost o zi de amintiri odihnitoare, ca o joacă ușure cu flori și lumînări. O legănare pe o plută liniștită. Ce văd acum e cimitirul în stare de alarmă. În capătul celălalt, alți gropari sapă o altă groapă. A murit și un copil. Pluta e în plină activitate.

Pe cărare apare prezbiterul mustăcios care m-a lămurit în problema tăriei morții. După toate semnele, vine încărcat cu o mulțime de întrebări. Ajuns în preajma mea, parcă ar zice că i-am căzut în plasă, dar înainte se adresează groparilor :

— Ce se aude cu înviații ?

— Sînt acolo, grămadă.

— În care grămadă ? se uită sever în jur.

— Sub tufiș. Dar nu e decît unul, o persoană și un fluier de picior în plus.

— Îi arătăm tovarășului și plusul.

Deci asta îmi pregătise, o grămadă de ciolane scoase la suprafață și strînse la un loc, cu grijă, sub tufa de măceș. Un craniu umplut cu țărînă, vertebre desprinse, coapse mîncate, coaste sfărîmate. Înainte de a le arunca înapoi în groapă pentru a le acoperi cu un strat subțire de pămînt, doresc să-mi spună că tulburarea morților nu s-a săvîrșit din vina lor. Știau bine că jos se odihnesc alții, dar nu i s-a găsit loc în altă parte bunicului, pentru că de ani de zile vechiul cimitir se dovedește a fi prea mic. Fiecare palmă de pămînt e ocupată. Pentru că cimitirul a fost măsurat cu zgîrcenie de la început, între hotarele a trei moșii. Iar situația de acum e „de-a dreptul intolerabilă“. Luîndu-și vorba din gură, îmi expun problema care se ivește la fiecare înmormîntare : că, de fapt, nu îngroapă un singur mort, ci, de

cele mai multe ori, doi sau chiar doi şi jumătate, după cum o dovedeşte şi în cazul de faţă fluierul de picior în plus. Astfel strămoşii nu mai pot aştepta în linişte ora învierii, pentru că ies mult mai devreme la lumină.

— Tocmai acum, cînd totul se extinde !

Îmi cer sfatul : cum s-ar putea remedia situaţia ? Pînă să se apropie pe cărare cortegiul, analizăm toate rezolvările posibile :

— Cereţi pămînt de la Sfatul popular.

— Rezerva pe care o avea a dat-o pentru un teren de fotbal.

— De la Ferma de stat, zic.

— De acolo nu e nici o nădejde.

— Dar cu ce motivează ?

— Cu nimic. Dar noi ştim motivele. Cei din conducerea gostatului n-au problema înmormîntării. Nu sînt din partea locului. Azi sînt conducători aici, mîine cine ştie pe unde. Stabilirea definitivă nu e în sfera lor de interes. E adevărat că nu-s nici nebuni. Sînt orăşeni. Îşi au acasă cimitirul lor, mai frumos decît al nostru.

— Cooperativa de producţie, continui.

— Am cerut şi de acolo. Preşedintele a cerut părerea organelor raionale. I s-a spus că, principial, n-au nimic împotrivă, dar că nu se pot scoate din circulaţie terenuri productive, pentru asemenea scopuri speciale. Să ne extindem în adîncime, să facem economie. Cu răspunsul ăsta ne-au aranjat definitiv.

— A cui proprietate e cimitirul ? întreb.

— A bisericii.

— Atunci adresaţi-vă episcopului.

Nu-l cunosc, nu-i ştiu nici numele. Ar fi bani aruncaţi de pomană. Unul din gropari ameninţă cu pumnul, spunînd că ar învăţa el minte toată lumea asta, dar mai întîi ar trebui să moară, Doamne fereşte, dar dacă totuşi nu l-ar feri, ar cere, ca ultimă dorinţă, să fie îngropat pe pămîntul Gospodăriei de stat.

— Acolo, vezi, în mijlocul culturilor de sfeclă de zahăr ! Şi cu asta aş întemeia noul cimitir.

— Ori decretaţi o nouă hotărîre, că din lipsă de spaţiu moartea noastră se amînă ! rîde prezbiterul.

Nimeni nu se opune.

După unul, dreptul ultimei dorinţe nu se referă decît la supa preferată a muribundului, sau, dacă îngropăciunea se face cu muzică — ceea ce la noi nu se obişnuieşte —, la cîntecul său preferat. În nici un caz la alegerea abuzivă a poziţiei mormîntului. După altul, dacă ar fi aşa, apoi, dacă te gîndeşti cît de suciţi sînt oamenii, s-ar găsi desigur unii care ar cere să fie îngropaţi la gară sau în biroul secţiei financiare. E mai bine deci ca ultima dorinţă să ne-o adaptăm posibilităţilor reale. Fiecare să se pitească pe lîngă cîte-un strămoş, pe la picioare, pe la cap, că aşa e mai călduros aşternutul.

Între timp sosi şi cortegiul funerar, aşa că problema lărgirii cimitirului a rămas baltă.

Cum se întîmplă şi în alte părţi, nici la reformaţi nu cîntă decît cei ce merg în faţă : dascălul, preotul şi prezbiterul. Restul, întrucît nu cunosc cuvintele sau, chiar dacă le cunosc, dintr-un motiv sau altul se socotesc afoni, se raliază printr-o tăcere aprobatoare celor din faţă. Joacă un fel de rol de antreprenor : nu cîntă ci îi pun pe alţii să cînte. Această muncă o onorează într-o măsură mai mare prin impozite, într-o măsură mai mică prin consideraţia lor. Tristeţea şi osanalele astfel transferate — atunci cînd entuziasmul e obligatoriu — se sprijină pe un număr relativ redus de umeri.

Carul cu sicriul bunicului meu scîrţîie.

În faţă vine preotul, la dreapta lui dascălul, vărul meu K. Feri. Tot acolo îl zăresc şi pe taică-meu, pe fraţii mamei şi pe cîţiva dintre vecini. Cum toţi îl însoţesc pe bunicul, cîntă în numele lui. Vîntul le risipeşte glasurile, şi de dincolo de car, unde e mulţime de lume, nu le vine nimeni în ajutor.

— Cîntecul, în general, ar putea să meargă mai bine, zise prezbiterul. Prea mulţi fumează.

Un altul adaugă :

— Asta nu deranjează unitatea.

Adevărul e valabil şi pentru biserică, pentru că tăcerea nu prilejuieşte griji, oricît de mulţi ar fi aceia care în timpul slujbei nu deschid gura. Gîlceava ar începe atunci, zice

prezbiterul, dacă vreun rătăcit ar începe o altă melodie, de pildă una catolică (*Miserere mei, Deus*), sau, ceea ce e și mai rău, ar manifesta o atitudine sectară. Se aduce și un exemplu : unul din cei mai entuziaști membri ai comunității, care era și un înfocat cîntăreț și care acuma e pocăit, îi cere preotului cu asiduitate să-l elibereze de obligațiile sale. Nimeni nu se așteptase la o asemenea întorsătură din partea lui. Deci nu acela care tace e suspect, ci acela care vorbește altceva decît ar trebui.

Pe drum s-au mai uscat și lacrimile, dar la vederea gropii au reizbucnit. Bocetul femeilor se înalță în văzduh, în timp ce groparii, cu mișcări repezi și energice, aproape furioase, își încep treaba. Aruncăm și noi cîte-un pumn de țărînă, bulgării de pămînt cad pe coșciug și produc acel zgomot cunoscut care va reveni apoi în visele noastre.

— S-a dus deci, spune mama. Privirile i s-au spălăcit.

— Avea optzeci și doi de ani, răspund eu în chip de consolare.

Pe urmă se face liniște, mulțimea se împrăștie repede și nimeni nu se mai uită în urmă. Fiecare are de lucru. Paiele aruncate din căruță și aprinse dănțuie vesel, apoi recad în cenușă și fumegă în urma vîntului.

Pe mormîntul proaspăt — în lipsa crucii, a pietrei funerare — o crenguță înfiptă în pămînt amintește de omul care a fost bunicul meu.

Ne ducem la praznic peste deal, la cumnatul. În casa proaspăt tencuită și încă nezugrăvită, ne așezăm pe lîngă mesele așternute și bem pălincă tare de prună, întru amintirea și pacea răposatului. Sfinția-sa rostește o scurtă rugăciune și apoi începem supa de carne, pe urmă carnea fiartă cu cartofi și sos de roșii și în locul sticlei de pălincă se aduce la masă vin. Ciocnim și rostim din nou :

— Dumnezeu să-l odihnească !

Gazdele nu ne lasă să stăm cu paharele goale în față, așa că vinul gîlgîie des, vorba se încinge și, treptat, în atmosfera doliului încep să apară semne din altă parte, care vestesc că gheața se sparge. Desigur, în prima jumătate de oră discuția îl are în centrul ei pe bunicul. Astfel, între doi piepți și un picior de găină, îi sînt enumerate calitățile și defectele. Acum, cînd el nu mai este, îi povestim întîmplările în adevărata lor valoare, pentru că atît timp cît

fusese în viață, am cam trăit cu toții sub tirania lui. Și chiar dacă acum facem abstracție de el, sentința lui, totuși, ne ajunge. Mi-aduc astfel aminte de ultima noastră discuție, cînd, la urma-urmei, n-am reușit să clarificăm nimic. A plecat așa, clătinînd nemulțumit din cap, iar de acum înainte va rămîne astfel cum îl vedem noi. E o situație nedreaptă, dar și noi vom avea aceeași soartă.

— Hai să cîntăm ceva în cinstea lui, se aude o propunere.

Începe dascălul : „În tine ne-am încrezut de la început". Cîntă mai mulți decît la cimitir. În odăița strîmtă nu-i chip de răzlețire. Mama, ieșind din bucătărie, cu castronul plin de carne, cîntă și ea, dar numai cîte-o frîntură, cît intră și iese iar, căci și la bucătărie sînt oaspeți.

K. Feri trece cu iscusință la altă melodie, apoi la o a treia. Auzind cîntecul, din camera învecinată vine șoferul. Cu toate că nu ne e rudă, după ochi i se vede doliul înmuiat în vin. Întinde gîtul și cîntă și el „și tu rămîi în toate timpurile". Șoferul se consideră unitarian, dar nu practică religia.

— Și acum hai să cîntăm asta, începe să bată tactul cu arătătorul : „Și-avui, Doamne, o mîndruliță..."

— Așa ceva nu se poate, spune cineva.

— Cum să nu se poată, se miră omul, cum să nu se poată, mamă, ce mîndră mai era...

— Domnule, înțelege că nu se poate !

— De ce să nu se poată ?

— Pentru că aici e praznic, nu nuntă.

— Nu chefuim, zice dascălul.

— Atunci la ce bun să stricăm atîta vin super ? întreabă șoferul cu candoare.

Răspunsul e scurt :

— Asta e altceva.

— Dar afară în curte pot să cînt ? Mă așez pe treapta tindei și cînt.

— Asta o s-o aranjezi dumneata cu treapta tindei.

Voie nu-i dă nimeni, dar nici nu-l oprește. Șoferul iese, iar mai tîrziu și eu după el. Într-adevăr, e așezat acolo, pe treapta tindei, și cîntă cu doi colegi, că dacă n-ar fi văzut-o o zi, patru ar fi fost bolnav...

— Nu te superi, tușă Berta ? se întoarce către mama. Înăuntru nu m-au lăsat ștabii...

— Fiecare-și știe necazul, băiete...

Mama parcă ar spune din sprîncene că, din moment ce viața ne e atît de încîlcită, trebuie să te gîndești de două ori înainte de a-i judeca pe alții. Înăuntru au terminat cu psalmii și s-au cufundat de-acum în treburi mai lumești. „Morții cu morții, viii cu viii !"

Dascălul mă trage la o parte pentru o convorbire confidențială. Ne apropiem cam pe departe de adevăratul subiect al discuției. Prea multe nenorociri l-au ajuns în viață și, din cauza lor, a încărunțit de timpuriu. Dar acum, după cît se pare, a ajuns la liman. Are o casă, nevasta e salariată la Ferma de stat, cei doi copii sînt la școli superioare și el însuși a ajuns salariat la Sfatul popular. În general, nu duce lipsă de nimic și nici de sănătate nu se plînge. Are omul o singură dorință : să fie primit în partid. Că ce părere am, l-ar respinge ? Eu n-am de unde să știu, așa că ne batem capul cu eventualele răspunsuri și încerc să-i spun că, dacă cumva dorința nu i se va realiza, lumea va rămîne aceeași în jurul său : posibilitatea muncii cinstite o va avea și pe mai departe oriunde, copiii își pot termina școlile, iar oamenii care-l iubesc îi vor răspunde neschimbat la salut.

— Știu eu toate astea, dar alta e situația dacă omul e membru de partid. Cel puțin aici.

La un nou contraargument de-al meu, intră și alții în discuție și, din vorbă-n vorbă, ne pomenim că soarele e la asfințit și trebuie să aprindem lampa. Adunarea de doliu s-a transformat în adunarea combativă a celor vii și lîngă paharul cu vin al fiecăruia răsare încă unul, plin cu grijile zilnice. Îl sorbim pînă ce uităm de toți și de toate. Din perete ne privește bunicul, cu înțeleaptă înțelegere. El și-a golit de-acum paharul.

EPILOG

O dată cu sfîrșitul anului iată-mă și pe mine ajuns la capătul cărții mele. Mama mi-a făgăduit somn ușor și mă întreb dacă pot întinde mîna după paharul oferit.

Mă apasă acum acel sentiment ciudat că valurile m-au dus în altă parte decît îmi îndreptasem eu vîslele: oare asta așteptau cei de acasă? Voiam să mă împărtășesc din grijile lor, dar, după toate semnele, n-am reușit decît să mi le împart pe ale mele cu ei. Am sporit povara pe umerii lor. Și chiar în două feluri: se prea poate că i-am reținut o clipă din strădania lor de a-și stinge amintirile și, rupînd bandajul de pe vechile lor răni, mi le-am oblojit pe ale mele, ceea ce, la prima vedere, nu e nicidecum un procedeu echitabil. După cum se prea poate și ca atunci cînd am cîntat împreună cu ei să fi furișat în mijlocul lor o amăgitoare bucurie. Dacă e adevărată bănuiala mea, că am cîntat pentru a ne înveseli reciproc, atunci e sigur că izvorul veseliei lor are nevoie de primenire. Sentimentul meu de îngrijorare crește dacă mă gîndesc la acea experiență care-mi spune că scrisul și dreptatea, cu toate că sînt frați de sînge, de multe ori hoinăresc pe drumuri separate. Între cuvîntul rostit și dreptatea aplicată se întinde poteca pe care scriitorul nu-și poate cuceri lauri.

Nu-i stă în putere.

De aceea bucuria mea de acum poate fi mai degrabă asemănată bucuriei exprimate de mama, în ultima zi a vechiului an: focul din sobă s-a aprins de la sine. Aseară, sub ochii noștri, flacăra s-a ghemuit sub cenușă și acum, cînd afară fulgii de zăpadă se rotesc într-un vînt aproape primăvăratic, a început pe neașteptate să plîngă. Dar apoi a prins să cînte.

Mai întîi m-am gîndit că pisica e cea care a învățat să cînte, undeva, azi-noapte. Cine poate ști ce se întîmplă cu o pisică de vreme ce în fiecare seară — cu totul nedrept, întrucît nu există un acord în această privință — e gonită din casă? Și mama a aruncat la început o privire uimită sub sobă. Apoi a ridicat brusc rontul și figura ei spunea că ar fi gata-gata să-și părăsească crezul reformat, numai să-și poată face cruce. Spuse rîzînd:

— Semn ceresc!

Și tocmai acum, cînd la începutul unui an nou toată lumea așteaptă semne prevestitoare de bine. La miezul nopții oamenii se uită în fîntînă, în inel, în cer, își aruncă ochii spre cele patru colțuri ale lumii. Cînd încep să bată clopotele de miezul nopții, Gergely, singurul vînător, își descarcă

pușca ca să-și dovedească prezența, atunci oamenii se adună în grupuri și împodobesc, ca păsările înfiorate la atingerea vîntului de primăvară, crengile golașe ale presupunerilor. Ce va fi mîine ? În anul viitor și în cel care va urma ? Iar sentimentele așteptării vor trece apoi în strîngeri de mînă, în vesele bătăi pe spate, în acea singură urare de a ne fi dat și la anul pe vremea asta să putem istorisi cîte s-au mai întîmplat. Trăim atît timp cît putem să ne uităm înapoi. E adevărat că în această urare e înfășurată doar existența însăși. Dar acesta este *prisosul* prin care putem supraviețui *lipsei*. Într-însul sînt cuprinse toate posibilitățile ; numai să fim dincoace de gardul care-l desparte pe bunicul de noi. „Că după aceea răzbim noi !"

Tinerii adunați lîngă o cană cu vin cald ațin calea Anului nou cu jocuri strămoșești : piaptănul cel des promite o iubită cu dinți frumoși, șomoiogul de lînă — o turmă de oi, banul de aramă — parte mai mare. Nu există altă zi mai plină de iluzii decît cea de azi.

— Dacă ai putea rămîne cu noi măcar pînă facem gogoșile ! spune maică-mea.

De parcă ar fi prevăzut că în clipa următoare va ciocăni curierul de la Sfatul popular, aducîndu-mi mesajul telefonic ce mă cheamă în Capitală.

— Bănuiam că așa va fi, se uită la mine maică-mea cu reproș.

Ascunzîndu-și emoția, se întoarce brusc de la mine și încearcă să dea viață păsării Phoenix, înviată din propria ei cenușă. Aruncă vreascuri în foc, ba îl mai și descîntă, să-mi amîne plecarea.

— Sărmane foc, sărmane foc ! Toată noaptea te-ai chinuit sub cenușă deasă. Te-ai fi putut îneca. Ar fi putut să te ia și curentul prin horn. Mai na-ți niște vreascuri ! Că din asta crești ! Dacă n-ar fi venit vîntul ăsta de dimineață, n-ai mai fi avut suflet.

Noroc că poți rîde de asta !

O întreb dacă la miezul nopții se va duce după apă ne-ncepută, iar mama îmi răspunde podidind-o lacrimile. Vine și taică-meu, cu o damigeană de vin, cărînd-o după el ca pe un lăutar. O vede pe mama și o întreabă :

— Tu, Berta, da' cu tine ce-i ?

— Ce să fie, iarăși pleacă.

— Cine pleacă ?

— Ştii tu cine. Cel care pleacă mereu, mă arată.

— O, fir-ar să fie, mă băiete, trînteşte tata şapca şi aşază damigeana mai-mai s-o spargă. Şi revelionul ăsta vine tocmai acum, cînd pleci tu. Asta nu-i dreptate !

Parcă eu n-aş fi vrut să rămîn ? M-am reobişnuit într-atît cu această fărîmă de lume, ca un peşte mutat în acvariu ; un peştişor, cîteva picături de apă, cîteva pietricele sclipitoare ; imitaţia stîncilor, imitaţia mării ; undeva, sus, la două palme deasupra, unde trebuie să fie cerul cel mare, luminează galben soarele uriaş : un bec cît o alună. Şi înăuntru — mişcarea — cîteva frumoase avînturi, aproape oceanice, pînă la pereţii de sticlă care, în timp ce-şi mimează inexistenţa, ne amăgesc cu aparenţa lipsei de obstacole, chemîndu-ne s-o luăm mereu de la început. Chiar dacă aş nega-o prin plecarea mea, aş încerca de fapt imposibilul, precum nici peştele nu se poate lipsi de acea puţină apă în care-i stă robia, dar şi libertatea în acelaşi timp : viaţa lui.

— Ce să vă aduc de la Bucureşti ? îl întreb pe tata, ca s-o pornesc într-un fel.

— Nimic, fiule. Aer.

— Proaspăt ! i se alătură şi mama dorinţei.

Ca şi cum ar fi ajuns la limanul tristeţii de adineaori ; îmi face semne şi rîde şi rîsul ei parcă are aripile frînte. Taică-meu nu zice decît atît :

— Apoi să mai vii...

Stau acolo amîndoi, în alba roire, şi zăpada le acoperă umerii. Din cînd în cînd privesc înapoi şi încerc să plec cu sufletul împăcat, dar văzîndu-le feţele îmi dau seama că atmosfera nu e tocmai de revelion. E, mai degrabă, ca într-o baladă. Stau acolo amîndoi şi li se uită sufletul în lume ca paznicul de la fereastra turnului.

CUPRINS

Lector: PAUL DRUMARU
Tehnoredactor: ŞTEFAN LEPOIEV

Apărut: 1972. Tiraj 13 300. Broşate: 9 300+80. Legate: 4000+60. Hîrtie: tip A. Format 84×108/ 72,6 g/m². Coli editură: 11,92 Coli tipo: 15. A./7692.

Tiparul executat sub comanda
nr. 1/371 la
Întreprinderea poligrafică
„13 Decembrie 1918",
str. Grigore Alexandrescu nr. 89—97
Bucureşti,
Republica Socialistă România